Dr. ION DIACONU

curs de drept internațional public

Casa de editură și presă
"ȘANSA" SRL
Universitatea Independentă
"Dimitrie Cantemir"
București, 1993

Dr. ION DIACONU

CURS DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

Dr. Ion Diaconu

CURS DE DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

CASA DE EDITURĂ ȘI PRESĂ „ȘANSA" S.R.L.
București, 1993

Coperta de CONSTANTIN POHRIB

ISBN 973 -- 95971 — 7 – 3

Toate drepturile aparţin Casei de Editură şi presă „ŞANSA" S.R.L.

CUVÎNT ÎNAINTE

Autorii de drept internațional studiază problematica dreptului internațional, pornind de la una sau alta din următoarele abordări metodologice :

a) *Punctul de vedere istoric, constînd într-o prezentare descriptivă, în ordine cronologică, a evoluției reglementărilor și concepțiilor de drept.*

b) *Punctul de vedere politic, prezentînd dreptul internațional ca produs al unei societăți, ca rezultat al nevoilor, aspirațiilor și credințelor acesteia, al unei epoci determinate și analizînd normele sale în lumina unor judecăți de valoare prestabilite.*

c) *Punctul de vedere juridic, conform căruia dreptul internațional este conceput ca un ansamblu de norme aplicabile comunității internaționale.*

În cursul pe care ne propunem să-l elaborăm, pornim în primul rînd de la punctul de vedere juridic, obiectivul fiind desprinderea și analiza conținutului normelor de drept care guvernează în prezent relațiile dintre state, în diferite domenii ale dreptului internațional. Un anumit grad de abordare istorică este însă obligatorie—fără a ne propune o istorie a dreptului internațional — căci fiecare normă de drept are trecutul său, se întemeiază pe o practică a statelor, mai mult sau mai puțin îndelungată, iar diferitele concepte de drept au fost conturate și precizate de-a lungul a mai multe secole. În acest sens, într-unul din primele capitole ale lucrării vom face o scurtă prezentare istorică de ordin general a conceptelor, doctrinelor și reglementărilor de drept internațional în diferitele epoci istorice, pe care o socotim utilă pentru înțelegerea fenomenului juridic internațional. Urmează, desigur, ca în legătură cu fiecare din capitolele dreptului internațional și cu normele de drept să facem numai scurte incursiuni istorice necesare, pentru analiza practicii statelor.

În ceea ce privește punctul de vedere politic, dreptul internațional este desigur un fenomen social, care fără a fi produsul unei singure epoci, este strîns legat de politica statelor și suferă schimbări de la o epocă la alta. Dreptul internațional nu poate însă să fie analizat pe baza unor judecăți de valoare sau considerente politice. Desigur, dreptul internațional nu poate să evite apelul la considerații axiologice, la valori general — umane, cum sînt pacea, umanismul, libertatea, democrația. Traducerea acestor considerații în norme de drept este însă un proces îndelungat, sinuos, niciodată terminat. De aceea nu ne propunem să recurgem la judecăți de valoare, bazate pe considerente politice sau ideologice asupra unora sau altora din normele sau documentele internaționale. Vom recurge, desigur, la analize și aprecieri de ordin juridic, obiectiv, pornind de la raporturile dintre diferitele norme și categorii de norme și de la condițiile în care ele s-au format și problemele pe care au urmărit să le rezolve.

CAPITOLUL I

Dreptul internațional: noțiune, definiție, alte aspecte introductive

Noțiunea și definiția

1. Noțiunea de drept internațional a fost folosită pentru prima dată, se pare, de juristul și filozoful englez Jeremy Bentham, în lucrarea „An Introduction to the Principles of Moral and Legislation" (1789).

Anterior, a predominat expresia „Dreptul ginților" (*jus gentium*), caracteristică lucrărilor marilor juriști ai secolelor 17 și 18, Grotius, Puffendorf și Vattel [1], moștenită din dreptul roman. Reamintim însă că la romani *jus gentium* avea un conținut mai larg decît cel al dreptului internațional contemporan, întrucît, pe lîngă norme privind relațiile dintre state, cuprindea și norme care reglementau raporturile dintre cetățenii romani și străini (peregrini), ca și raporturile dintre aceștia din urmă.

Noțiunea de „drept al ginților" va fi menținută, în paralel cu cea de drept internațional, în lucrările multor autori sub forma „droit des gens" în franceză, „Völkerrecht" în germană sau „the Law of Nations" în engleză.

În realitate, nu este vorba de un drept al „ginților" (noțiune care a avut o anumită semnificație istorică, proprie dreptului roman), al „popoarelor" sau al „națiunilor", deși popoarele și națiunile sînt titulare ale unor drepturi, potrivit unora din principiile și normele dreptului internațional.

Folosim noțiunea de drept internațional sau drept internațional public, care reglementează raporturile între state și alte subiecte de drept internațional, spre a-l diferenția de dreptul internațional privat, menit să reglementeze raporturi de drept

civil, în care intervine un element de extraneitate (un străin, un bun situat într-o altă țară, o activitate care se desfășoară într-o altă țară etc.).

Este folosită și noțiunea de „drept internațional contemporan", în intenția de a-l deosebi de dreptul internațional aplicat în alte perioade istorice.

2. Definițiile date dreptului internațional [2] au reflectat adesea concepții și orientări politice diferite.

Unele din aceste definiții s-au referit la norme și principii obligatorii pentru „statele civilizate" [3] în intenția evidentă de a exclude unele state de la aplicarea acestora; altele s-au referit la o „ordine a comunității internaționale" care „se ridică deasupra statelor și popoarelor și le leagă între ele" [4]; alți autori au inclus ca element esențial al definiției asigurarea „coexistenței pașnice" (Tunkin, Bliscenko) sau stabilirea unui tip nou de relații între fostele țări socialiste (Kojevnikov) [5].

În sfîrșit, în alte definiții se încearcă a soluționa, prin însăși definiția dată, anumite probleme ale dreptului internațional (cum se formează normele de drept, ce obiectiv urmăresc ele, rolul constrîngerii în asigurarea respectării lor) [6].

Pornind de la cerința ca o definiție să cuprindă elementele esențiale, cele mai generale, ca și ceea ce distinge dreptul internațional public de alte ramuri de drept, acesta ar putea fi definit ca un ansamblu de principii și norme care reglementează raporturile dintre state și alte subiecte de drept internațional.

3. Raporturile sociale reglementate de dreptul internațional au un caracter specific, intervenind între state sau/și între alte subiecte ale acestuia. Sînt excluse din sfera de aplicare a dreptului internațional raporturile juridice dintre state și persoane fizice ori juridice, care se supun dreptului intern.

De asemenea, sînt excluse raporturile juridice în care un stat participă nu ca purtător al puterii de stat, ca subiect de drept internațional, ci ca subiect de drept civil, ca de exemplu încheierea unui act de cumpărare a unui teren sau a unei clădiri, încheierea altor contracte etc.

Prin urmare, spre a fi guvernate de normele dreptului internațional, relațiile respective trebuie să fie relații în care statele se manifestă ca titulare ale drepturilor lor suverane.

Stabilirea și înfăptuirea acestor raporturi au loc în cadrul politicii externe a fiecărui stat, ca ansamblu de orientări și acțiuni în relațiile cu alte state și alte subiecte ale dreptului internațional.

Există, de aceea, o interacțiune continuă între dreptul internațional și politica externă a statelor. Dreptul internațional acționează ca un factor de influențare și orientare a politicii externe a statelor, în direcțiile realizării unor obiective și valori stabilite în comun. La rîndul său, politica externă a diferitelor state tinde, explicit sau implicit să respecte, să modifice sau să completeze normele dreptului internațional.

Fiecare stat încearcă să utilizeze dreptul internațional ca instrument al politicii sale externe; desigur, dreptul internațional este un fenomen social de-sine-stătător, este creat în acțiunea de reglementare a raporturilor dintre state prin voința sau prin practica acestora; el nu se contopește cu politica externă a unui stat și nu poate fi modificat unilateral de un singur stat.

Este o interacțiune complexă, dreptul internațional fiind și mijloc de influențare a politicii externe, dar și instrument al acesteia.

Nu orice politică externă poate fi justificată pe baza normelor dreptului internațional; ea poate fi ilicită, contrară dreptului internațional. În același timp, politica externă a statelor tinde să aducă modificări acelor norme de drept care nu mai corespund preocupărilor sau intereselor unor state.

Întrucît diplomația reprezintă principalul instrument de înfăptuire a politicii externe, există o interacțiune directă între diplomație și relațiile dintre state, se poate afirma că diplomația reprezintă principalul teren de formare și manifestare a normelor dreptului internațional.

4. Dreptul internațional se deosebește de morala internațională. S-a afirmat și se poate susține că au existat, chiar există, norme ale moralei internaționale, care nu au valoare juridică, spre deosebire de normele de drept.

Dacă normele de drept sînt acceptate ca obligatorii, iar aplicarea lor se poate face prin măsuri de constrîngere, regulile moralei nu au un caracter obligatoriu și sînt uneori respectate sub presiunea opiniei publice. Nerespectarea lor nu poate justifica măsuri de constrîngere contra statelor în cauză.

Morala internațională influențează dreptul internațional, în sensul că tot mai multe reguli ale moralei și echității, fiind respectate de state, au îmbogățit dreptul internațional, transformîndu-se în reguli ale sale. Încălcarea regulilor moralei și echității exercită, dimpotrivă, o acțiune negativă asupra dreptului internațional. Invers, respectarea dreptului internațional asigură promovarea unui element de moralitate în rela-

țiile dintre state, în care și valorile morale, chiar neprotejate prin norme de drept, sînt respectate.

5. Dreptul internațional se deosebește de curtoazia internațională (*comitas gentium*, comity, courtoisie), cuprinzînd practici, uzanțe fără caracter juridic, pe care statele le urmează în relațiile dintre ele, pentru motive de comoditate, de conveniență, ca o manifestare a respectului reciproc, între suveranități egale.

Este vorba de practici care nu s-au dezvoltat ca norme de drept internațional, adică nu au dobîndit valoare juridică obligatorie, sau de reguli care și-au pierdut caracterul de norme de drept internațional.

De exemplu, o serie de forme protocolare și acte simbolice privind ceremonialul diplomatic sau salutul navelor militare în largul mării, care constituiau norme juridice în secolele 17 și 18, s-au transformat ulterior în simple reguli de curtoazie.

Sînt considerate încă de esența curtoaziei unele practici în materie de privilegii și imunități diplomatice. De exemplu, cine este decanul corpului diplomatic într-o țară sau alta, cum se depun scrisorile de acreditare și altele. Marea majoritate a acestor practici au devenit însă norme juridice, prin Convenția de la Viena din 1961 asupra relațiilor diplomatice.

Aplicarea regulilor de curtoazie rămîne la libera apreciere a statelor, nedecurgînd din îndeplinirea unei obligații. Respectarea lor este însă de natură să contribuie la întreținerea unor relații prietenești între state. Nerespectarea lor nu este un act ilicit și nu poate să atragă nici un fel de răspundere pentru statul în cauză. Desigur, unele uzanțe de curtoazie pot să se consolideze și să devină norme cutumiare, și invers, unele norme juridice pot să-și piardă caracterul obligatoriu, devenind practici de pură curtoazie. [7]

6. **Fundamentul dreptului internațional**

Dreptul internațional reglementează în principal raporturile dintre statele suverane, egale în drepturi; el se aplică și organizațiilor interguvernamentale, dacă acestea au capacitatea de a acționa ca subiecte ale dreptului internațional, potrivit acordului dintre statele membre; în anumite condiții, se aplică, în mod limitat, și popoarelor care luptă pentru eliberare, mișcărilor de eliberare națională, beligeranților.

Dreptul internațional este creat de statele suverane, în cadrul cooperării și interacțiunii lor. Nu există un organ legislativ internațional situat deasupra statelor.

Situația se deosebește radical de dreptul intern, care reglementează relațiile dintre persoanele fizice și juridice din fiecare stat și este creat de organele legislative ale statelor.

De asemenea, modul de aplicare a normelor de drept internațional se deosebește de situația din dreptul intern. În toate sistemele juridice interne există organe de stat (legislative, executive, judecătorești), competente să aplice normele de drept la situațiile de fapt concrete, să rezolve litigiile în legătură cu aceasta și să sancționeze încălcările normelor, folosind puterea de constrîngere a statului.

În dreptul internațional nu există un aparat situat deasupra statelor, pentru a asigura aplicarea normelor de drept. Există proceduri pentru soluționarea diferendelor, pe cale pașnică, la care statele se pot angaja prin tratatele pe care le încheie. Dacă statele convin să supună un litigiu unei instanțe arbitrale sau judecătorești, ele se obligă să execute hotărîrea acesteia. Nu există însă o procedură de executare silită a unor asemenea hotărîri, așa cum există în dreptul intern.

În anumite cazuri, normele dreptului internațional pot să fie aplicate prin constrîngere. Este cazul sistemului de securitate creat prin Carta ONU, în care pe baza hotărîrilor Consiliului de Securitate se pot aplica asemenea măsuri, mergînd pînă la recurgerea la forță armată, pentru cazurile de amenințare a păcii, încălcare a păcii sau agresiune. Și în acest caz, însă, este un mecanism creat printr-un tratat și care funcționează în cadrul colaborării dintre state suverane și egale, organizația nedevenind în nici un fel suprastatală.

Ceea ce stă la baza aplicării normelor dreptului internațional, în cea mai mare parte a cazurilor, este percepția interesului general ca normele să fie respectate, creînd un regim juridic de care beneficiază fiecare stat, în conformitate cu principiul reciprocității multiple, ceea ce duce la retragerea beneficiului aplicării unei norme unui stat care nu ar respecta-o în relațiile sale cu alte state. În ceea ce privește normele convenționale, care formează marea majoritate a normelor dreptului internațional, există de altfel o normă clară a dreptului tratatelor, conform căreia, un stat poate invoca o încălcare substanțială de către un alt stat parte a unui tratat internațional pentru a suspenda aplicarea lui în întregime sau în parte, pentru a-i pune capăt. În cazul unui tratat multilateral, orice alt stat parte poate invoca încălcarea substanțială pentru a

suspenda integral sau parțial aplicarea tratatului față de statul care a comis încălcarea, iar toate celelalte state părți, pot, prin acord unanim, să suspende aplicarea tratatului, în întregime sau în parte, față de statul în cauză, sau să-i pună capăt în întregime. Deci, statul care încalcă un tratat știe că va pierde beneficiul aplicării lui de către celelalte fațăde el.

De aceea, dreptul internațional este considerat un „drept coordonator" și nu unul „subordonator", ca dreptul intern. [8]

Aceste particularități ale dreptului internațional au determinat pe unii juriști (curentul nihilist) să susțină că el nu ar fi un drept în adevărata accepțiune a cuvîntului și nu ar avea caracter obligatoriu. Alții afirmă că dreptul internațional ar avea un caracter primitiv și s-ar găsi în stadiul dreptului intern din perioada fărămițării feudale [9]. Aceasta duce de-a dreptul la concepțiile statului și dreptului mondial, la teoriile mondialiste; în acest caz, el ar deveni un drept intern al statului mondial.

Juriștii care acceptă că dreptul internațional are caracter obligatoriu au încercat să găsească fundamentul acestuia. Potrivit unei teorii lansată în Germania, în sec. 19 și 20 (L. Bergbohm, G. Jellinek, E. Kaufmann) de școala de la Bonn, ilustrată în Franța de autori de drept internațional și drept constituțional (A. Decencière -- Ferrandière și G. Burdeau), care pornea de la concepțiile lui Hegel despre stat și drept, forța obligatorie a dreptului internațional s-ar întemeia pe voința fiecărui stat în parte de a se auto-obliga [10], de a se considera legat, un fel de drept de stat extern. S-ar admite, în fapt, că un stat se poate libera în mod unilateral de orice obligație pe care și-a asumat-o, ceea ce duce la negarea caracterului juridic obligatoriu. O altă teorie, care plasează originea normelor de drept în afara voinței statelor, consideră că fundamentul valorii obligatorii a dreptului internațional trebuie căutat într-o regulă aflată în afara voinței statelor, într-o normă fundamentală, aflată pe o treaptă ierarhic superioară, cu valoare de axiomă, și fără caracter juridic. Este concepția normativistă [11]. Valoarea obligatorie a normelor de drept nu se poate însă sprijini pe ipoteze sau axiome.

Teoriile solidariste, ale lui L. Duguit și G. Scelle, care postulează ca fundament al dreptului internațional solidaritatea socială [12], au deasemenea un caracter neștiințific, pornind de la o ficțiune.

Teoriile dreptului natural deduc obligativitatea dreptului internațional din idei imuabile ale moralei, justiției, rațiunii,

situate deasupra dreptului pozitiv, care ar trebui să realizeze imperativele acestor idei. De exemplu, Giorgio de Vecchio [13] vede ca fundament al dreptului „raţiunea naturală"; în acelaşi sens M. Djuvara [14], care se referă la o idee raţională de justiţie, la un drept raţional; alţi autori se referă la ideea generală de drept, echitate, la raţiunea umană [15]. Este o concepţie pur teoretică, expresie a unui ideal, care nu-şi are corespondent în viaţa practică; în fapt, aşa cum s-a arătat, nici o decizie de jurisprudenţă internaţională nu s-a bazat pe dreptul natural, de preferinţă faţă de dreptul pozitiv. Se consideră că ar fi şi periculos, deoarece, avînd în vedere diversitatea concluziilor la care duce recurgerea la dreptul natural, în funcţie de punctul de plecare diferit, ar face să depindă soluţionarea cazurilor concrete de concepţii subiective [16].

În opoziţie cu aceste teze, adepţii pozitivismului juridic, afirmînd că dreptul internaţional este un ansamblu de reguli care sînt efectiv în vigoare între state la un moment dat, şi revenind la teza voinţei statelor [17], au formulat concepţia voinţei comune ori colective sau a consensului dintre state, ca fundament al valorii obligatorii a dreptului internaţional. Voinţele statelor s-ar întîlni, ar fuziona şi s-ar transforma în voinţă comună, supraordonată voinţelor particulare [18]. Concepţia unei voinţe comune, supraordonată voinţelor individuale ale statelor are caracter artificial, este o construcţie formală, artificială.

Elementul pozitiv al acestei concepţii este însă accentul pus pe voinţa statelor. În realitate, problema valorii juridice se pune pentru fiecare normă în parte, mai puţin pentru dreptul internaţional în general, pe care nici un stat nu-l contestă. Valoarea juridică obligatorie a fiecărei norme decurge din acordul statelor în cauză — pentru normele convenţionale şi din acceptarea unei practici îndelungate ca avînd caracter obligatoriu, pentru cele cutumiare. Dacă există un ansamblu de principii şi norme care au fiecare caracter obligatoriu, dreptul internaţional din care ele fac parte are şi el caracter obligatoriu.

Unii autori [19] prezintă conceptul de drept pozitiv — care porneşte de la cercetarea faptelor, a convenţiilor, a precedentelor, a practicii — ca pretîndu-se la trei concepţii diferite, şi anume:

a) concepţia naţională, care ar porni numai de la practica unui stat; ea ar minimaliza dreptul internaţional, reducîndu-l

la un simplu drept public extern. Totuși, este promovată ca metodă de cercetare de unii autori [20].

b) concepția relativistă derivă din teza recunoașterii normelor de drept de către state. În esență, se consideră că recunoașterea unei norme de drept de două state interesate în aceeași problemă este suficientă pentru a demonstra existența normei respective, chiar dacă nu e recunoscută de alte state. Este împărtășită de școala pozitivistă germană și italiană. Ea are avantajul de a da maximum de precizie prezentării normelor de drept, dar are marele inconvenient de a reduce analiza normei de drept la raporturile bilaterale, ceea ce nu corespunde interdependenței existente în relațiile internaționale, putînd astfel să aducă la analize fragmentare.

c) concepția universalistă, care pornește de la existența unui singur drept internațional, de la care statele pot deroga prin norme convenționale *inter se*.

Această concepție rămîne dominantă, cu toate încercările de a susține existența unor sisteme separate de drept. Desigur, este necesar să se țină seama de evoluția dreptului internațional, ca o necesitate, acesta suferind modificări pentru a reflecta în continuare gradul de acord, recunoaștere, sau acceptare a statelor. De asemenea, este necesar să se ia în considerare existența normelor imperative ale dreptului internațional, de la care statele nu pot deroga.

7. Raportul dintre dreptul intern și cel internațional

Dreptul internațional se deosebește de cel intern prin obiectul său, prin modul de creare și de aplicare. Diferența esențială este una de structură, avînd în vedere că ele guvernează societăți cu structuri diferite, cu coeziune și solidaritate foarte inegale. Numeroase norme de drept internațional au trebuit să-și găsească însă aplicarea în dreptul intern, pentru a fi respectate; unele tratate pot aduce modificări legislației interne sau stabilesc obligația statelor de a adopta anumite reglementări interne.

În domenii cum sînt cetățenia, competența organelor care reprezintă statul în relațiile internaționale, competența de a încheia tratate, regimurile teritoriale și altele, dreptul internațional face trimitere la reglementările de drept intern.

S-a pus problema care este raportul între dreptul internațional și cel intern. În această problemă au fost elaborate două doctrine opuse: dualismul și monismul. Concepția dualistă,

susținută de autori germani ca H. Triepel, Strupp, Heiborn și italieni ca Anzilotti, Cavaglieri, pornește de la deosebirile dintre cele două ordini juridice, din punctul de vedere al izvoarelor și subiectelor, și ajunge la teza că ele reprezintă două ordini juridice egale, independente și complet separate.

De aici se poate trage concluzia că normele dreptului internațional nu au valoare obligatorie pentru dreptul intern, deși statul este subiect al dreptului internațional și creator al dreptului intern, și ca atare obligat să asigure conformitatea acestuia cu angajamentele asumate față de alte state. Dreptul intern s-ar aplica întotdeauna, indiferent dacă e în concordanță cu dreptul internațional, statul respectiv purtînd însă răspunderea internațională pentru că nu a luat măsurile necesare în acest scop. Pentru a se aplica în ordinea juridică internă, o normă de drept internațional trebuie transformată într-o normă de drept intern, adică reprodusă de legile interne. Devenită normă de drept intern, ea poate fi modificată de o lege ulterioară, ceea ce atrage însă răspunderea internațională a statului. Nu ar exista conflicte posibile între cele două sisteme de norme, ci trimiteri de la dreptul internațional la cel intern, trimiteri cu receptare în sens material (transformarea normelor respective) sau numai formal, fără transpunerea normelor. Din punctul de vedere al dreptului internațional, normele dreptului intern ar fi necesare, indiferente sau ilicite.

Teoria monistă pornește de la afirmarea existenței unei singure ordini juridice, cuprinzînd atît dreptul intern cît și pe cel internațional, într-un sistem unitar, pe baza unei ierarhii. Există teoria monistă cu primatul dreptului intern, pe baza concepției lui Hegel, a școlii de la Bonn (Kaufmann, Wenzel), afirmînd că dreptul internațional ar fi un drept extern al statului, subordonat dreptului intern. Această doctrină ridică obiecții grave, căci ea s-ar aplica numai cu privire la tratate, deducînd valoarea lor obligatorie din constituție. Este evident că valoarea obligatorie a normelor dreptului internațional nu este subordonată constituției sau legilor interne, căci altfel orice modificare a constituției și legilor ar duce la caducitatea tratatelor, ceea ce nu se verifică în practica internațională.[21] Varianta monismului cu primatul dreptului internațional (susținută de școala de la Viena — Verdross, Kelsen, Kunz) iar în literatura francofonă de Duguit, Scelle, Politis, Delbez și P. Guggenheim) pretinde că dreptul internațional se află pe un plan superior, dreptul intern fiindu-i subordonat, fiind o „derivație" sau o „delegație" a dreptului internațional.[22]

Dualismul, cu toate că pornește de la premisa exactă că sînt două ordini juridice deosebite și distincte, duce prea departe construcția teoretică negînd influențele și legăturile reciproce dintre ele. În practica generală a statelor, nu operează o transformare a dreptului internațional în drept intern prin legi interne care să reproducă tratatele, iar dacă aceasta are loc, nu se poate accepta ideea modificării lor prin legi ulterioare, dacă tratatul este încă în vigoare.

Teoriile moniste, sub ambele variante, sînt în contradicție cu natura dreptului internațional și a dreptului intern. Concepția primatului dreptului intern neagă, în esență, caracterul obligatoriu și însăși existența dreptului internațional. Concepția primatului dreptului internațional, într-un sens absolut, este contrară naturii acestuia, de drept interstatal și nu suprastatal. Ea tinde spre crearea unui drept mondial.

În realitate, sînt două ordini juridice, create în mod diferit și pentru subiecte diferite, chiar dacă există unele asemănări și identități decurgînd din prezența statului în ambele. Între ele nu există o separație totală, multe din normele dreptului internațional avînd aplicare în dreptul intern, ceea ce este firesc, deoarece statele se angajează la o conduită, și în consecință legislația lor nu poate fi contrară acestei conduite; pe de altă parte, reglementările interne în probleme cum sînt cetățenia și competența de a reprezenta statul în relațiile internaționale sînt acceptate ca producînd efecte pe planul dreptului internațional.

Problema se pune și în funcție de care din cele două ordini juridice ne plasăm; dacă ne plasăm în dreptul internațional, problema se pune din punctul de vedere al respectării angajamentelor asumate de un stat în raporturile cu alte state, respectiv de a nu comite acte sau fapte care să încalce asemenea angajamente. Într-un asemenea caz, menținerea unor norme de drept intern contrare normelor de drept internațional este o încălcare a obligațiilor asumate și angajează răspunderea statului. Norma de drept intern, care din punct de vedere al dreptului internațional nu are valoare juridică, ci este un act de stat, nu este însă anulată *ipso jure*.

Dacă ne plasăm în dreptul intern, problema se pune atunci cînd ne aflăm în prezența a două norme în conflict — cea de drept intern și cea de drept internațional. În general, în ultima perioadă tendința este ca sistemele judecătorești să aplice normele de drept internațional, în dauna celor de drept intern. Pentru a evita asemenea probleme, constituțiile multor state

conțin norme de preluare sau receptare globală a dreptului internațional, ca parte a dreptului intern, sau norme conflictuale, conform cărora în caz de conflict, normele de drept intern se aplică în conformitate cu tratatele internaționale. Acestea fiind norme cu valoare constituțională, ele prevalează față de legile interne ordinare, ceea ce asigură aplicarea automată a tratatelor în dreptul intern, fără incorporare materială, și prin urmare, în cazurile respective, primatul normelor respective ale dreptului internațional. Statele iau, în mod normal, măsurile necesare pentru a nu exista neconcordanțe între legile lor și convențiile la care devin părți. Nu se poate admite logic, așa cum susține teoria dualistă, că ar putea să existe două norme valabile în conflict, între aceleași subiecte și asupra aceleiași materii — una în dreptul internațional, alta în dreptul intern. O asemenea situație ar putea avea numai un caracter temporar, pînă cînd statul adoptă măsurile necesare pentru modificarea legii sale interne. Aceasta nu înseamnă însă că ordinea lor juridică internă ar „deriva" din dreptul internațional sau ar fi o „delegare" din partea acestuia. Dreptul internațional rămîne un drept interstatal, iar nu un fel de legislație internațională care s-ar substitui dreptului intern.

Dreptul internațional se deosebește de dreptul intern și prin tehnicile juridice diferite. Așa cum s-a arătat, dreptul internațional rămîne un drept de „coordonare", în timp ce dreptul intern este un drept de „subordonare", în sensul că societatea națională este caracterizată prin existența unei puteri, a unui element de autoritate cu forță de constrîngere, în timp ce în societatea internațională nu există o autoritate superioară statelor. De aici cerința consimțămîntului, recunoașterii sau acceptării de către state pentru formarea normelor de drept și recurgerea la jurisdicția obligatorie [23].

Normele dreptului internațional constituie, ca orice normă juridică în general, reguli de conduită obligatorie, stabilind drepturile și obligațiile participanților la categoria de relații pe care le reglementează. Ele se deosebesc de normele dreptului intern, implicînd nu un stat ci mai multe, avînd ca destinatari subiecte ale dreptului internațional și ca obiect de reglementare relațiile dintre ele. Dacă normele dreptului intern au un caracter general și impersonal (aplicîndu-se egal tuturor subiectelor vizate), în dreptul internațional normele au diferite trepte de generalitate : norme ale dreptului internațional general ; norme de aplicare restrînsă și norme bilaterale. În primul caz, sînt norme create cu participarea cvazitotalității statelor și

au vocație de universalitate. Numai unele norme — cele generale — au un caracter impersonal, adresîndu-se tuturor statelor.

Se pune problema, însă, dacă toată această propunere privind raportul dintre dreptul intern și dreptul internațional nu este mai curînd o discuție de școală. Se pare că punctul de divergență veritabil între monism și dualism se referă doar la sancțiune și nu la realitatea intrinsecă a primatului unuia sau altuia: în construcția monistă, normele dreptului intern ar fi abrogate automat de cele ale dreptului internațional, în timp ce în cea dualistă, normele ar rămîne valabile, dar statul ar angaja răspunderea sa internațională. S-ar confirma, astfel, importanța excepțională a răspunderii internaționale a statelor, care ar arăta limitele raportului dintre cele două ordini juridice.[24]

CAPITOLUL I

Bibliografie

1. Cu privire la diferitele denumiri date dreptului internațional a se vedea A. Bustamente y Sirven, Droit International Public, vol. I, Paris, 1934, p. 23—31.
2. A se vedea D. Brezoianu, Contribuții la definirea dreptului internațional, Justiția nouă, 1966, nr. 5, p. 70 și urm.
3. J. L. Brierly, The Law of Nations, Oxford, 1955, p. 1.
4. G. Dahm, Völkerrecht, vol. I, Stuttgart, 1956, p. 1.
5. G. I. Tunkin, Osnovi sovremennogo mejdunarodnogo prava, Moskva, 1956, p. 211; F. J. Kojevnikov, Mejdunarodnoe pravo, 1964, p. 32.
6. Grigore Geamănu, Dreptul internațional contemporan, ediția a II-a, 1975, p. 169—170.
7. Charles Rousseau, Droit international public, Tome I, Introduction et Sources, 1970, p. 28.
8. Grigore Geamănu, op. cit., p. 99.
9. P. Guggenheim, Traité de droit international public, ediția a II-a, vol. I, Geneva, 1967, p. 21—22.
10. Pentru prezentarea acestor teorii, a se vedea L. Delbez, Les principes généraux du Droit international public, Paris, 1964, p. 34—43.
11. H. Kelsen, Principles of International Law, ed. a II-a, New York, 1957; P. Guggenheim, op. cit.
12. De ex. G. Scelle, Précis de droit des gens, vol. I, Paris, 1932, p. 31 și urm.
13. Diritto naturale e unita europea, Roma, 1958, p. 253 și urm.
14. Le fondement de l'ordre juridique positif en droit international, Recueil des Cours de l'Académie de La Haye, 1939, p. 109 și urm.
15. De exemplu, M. Sibert, Traité de droit international public, vol. I, 1951, p. 9.
16. Ch. Rousseau, op. cit. p. 31.
17. Ibidem., p. 32.

18. M. Triepel, Les rapports entre le droit interne et le droit international, Recueil de Cours, 1923, p. 77—121 ; Oppenheim — Lauterpacht, International Law, vol. I, ed. a 8-a, Londra, 1955, p. 15—17.

19. Ch. Rousseau, op. cit., p. 32—34.

20. De exemplu, Ch. Hyde, International Law, chiefly as interpreted and applied by the United States, 2nd ed. Boston, 1947 ; D. P. O'Connel, International Law in Australia, London, 1965.

21. Ch. Rousseau, op. cit., p. 43.

22. Gr. Geamănu, op. cit., vol. I, p. 110.

23. Ch. Rousseau, op. cit , p. 27.

24. Ibidem., p. 48.

CAPITOLUL II

Apariția și dezvoltarea dreptului internațional — privire istorică[1]

Primele norme de drept internațional au apărut odată cu apariția primelor state, a primelor entități suverane. Se afirmă că chiar înaintea apariției statelor, în perioada existenței triburilor și ginților, ar fi existat reguli cu privire la o anumită protecție a solilor, solemnități pentru încheierea tratatelor și altele. Se pune problema dacă acestea erau reguli de drept sau numai obiceiuri.

1. Odată cu apariția statelor, în perioada antichității sau a sclavagismului, necesitățile politice și economice au dus la stabilirea unor relații între ele, în domenii din ce în ce mai diverse, precum și la cristalizarea unor instituții juridice. Întrucît aceste relații se caracterizau mai ales prin războaie de cotropire, normele de drept priveau o sferă limitată de probleme în legătură cu războiul și încheierea păcii, regimul solilor și altele. Pe măsura dezvoltării relațiilor, aceste norme se vor extinde la protecția străinilor, neutralitate, alianțele, uniunile politice și religioase și altele.

Egiptul întreținerea relații comerciale și politice cu toate țările Orientului și avea o cancelarie pentru treburile străine. Tablele descoperite la Tell-Amarna (300 de tăbliță de lut ars) cuprind corespondența diplomatică a Egiptului cu Babilonul și alte state din Orient, din secolele 15—16 î.e.n., care tratau problemele războiului și păcii.

Cel mai vechi tratat internațional cunoscut este tratatul de prietenie și alianță, denumit „sublim", încheiat în anul 1296 î.e.n. între Ramses al II-lea faraonul Egiptului și Hatusil al III-lea, regele hitiților. Tratatul cuprinde o introducere, textul propriu-zis și formule religioase, pentru a asigura respec-

tarea lui, expresie a postulatului *pacta sunt servanda*. El instituia o alianță între cele două state, care se obligau să trăiască în pace, să nu se atace și să-și acorde ajutor împotriva unui atac din partea altui stat. De asemenea, cei doi suverani se angajau să-și acorde ajutor mutual pentru înăbușirea răscoalelor sclavilor și să-și extrădeze reciproc fugarii dintr-o țară în cealaltă.

China avea, potrivit unor izvoare chineze de peste 3000 ani, „obligații" către alte state străine și condamna războaiele pornite fără justificare. Ea cunoștea instituția diplomației, trimițînd și primind „călători" (ambasadori) și „tîlmaci". Tranșarea diferitelor probleme litigioase se făcea la conferințe internaționale, numite „congrese ale monarhilor". Literatura chineză conține numeroase idei despre războaiele drepte și nedrepte.

India avea, de asemenea, o susținută practică de drept internațional.

Într-una din cele mai vechi lucrări juridice (Gantama Sutra, secolul VI î.e.n.), ca și în legile lui Manu (secolul V. î.e.n.) se folosea denumirea „legile țărilor" (Desa Dharma) Rig-Vedele (texte religioase datînd din anii 2500 î.e.n.) consemnau existența unor misiuni diplomatice ad-hoc, iar Antha Shastra, lucrare a lui Kautilya, primul ministru al regelui Ciandragupta, enumeră 4 clase de diplomați. Tratatele erau sacre, se încheiau cu pronunțarea unui jurămînt religios, iar pentru garantarea respectării lor se predau ostateci. Regulile războiului erau destul de dezvoltate : se făcea distincția între combatanți și necombatanți, se interzicea uciderea prizonierilor (texte din Mahabharata — epopee scrisă de Vyasa), ca și anumite mijloace de purtare a războiului (de exemplu, folosirea focului).

Grecia a cunoscut o amplă dezvoltare a dreptului internațional în relațiile dintre cetățile sale antice [2].

Astfel, între conducătorii cetăților se foloseau vestitorii (angelos), iar mai tîrziu se trimiteau solii formate din cei mai bătrîni (presbeis). Solilor li se remitea o „diplomă", conținînd împuternicirile lor (de unde cuvîntul „diplomație"). Solii erau inviolabili.

Între cetățile grecești — state independente s-au încheiat numeroase convenții : tratate religioase, militare (de alianță), denumite symachii, tratate comerciale, de pace, de neagresiune și de ajutor reciproc (împotriva sclavilor răsculați), ca și acorduri privind drepturile străinilor. Ele erau întărite prin

jurămînt religios (spondai) și gravate pe stîlpi de piatră, păstrați în temple. Cel mai vechi document diplomatic european este tratatul de alianță încheiat în secolul VI î.e.n. între elini și hereeni; poate fi menționat și tratatul de alianță între Macedonia și Colchida, secolul IV î.e.n., tratatul de pace între Sparta și Atena din 421 î.e.n., care a pus capăt războiului peloponeziac și un tratat de ajutor reciproc din același an, între Sparta și Atena.

Statele grecești antice foloseau arbitrajul, prevăzut în tratate, ca și mediațiunea, pentru soluționarea diferendelor dintre ele. Ele tindeau spre un sistem de securitate colectivă; în acest scop, în secolele V și IV î.e.n. au fost convocate mai multe congrese pentru a asigura "pacea comună". A fost destul de răspîndită și ideea unei asocieri între statele-cetăți, de tip federal, cu înființarea unor organe de conducere comune (un consiliu, denumit synedrion) și tribunale arbitrale pentru soluționarea diferendelor. Un rol important l-au jucat „amfictioniile", avînd ca scop protecția sanctuarelor religioase și asigurarea respectării regulilor cu caracter religios, adoptate de consiliul amfictioniei, competent să judece și încălcările lor.

Cetățile grecești au cunoscut și instituția „proxeniei", adică a ospitalității. „Proxenul" era dregătorul care apăra interesele străinilor și statelor străine. O altă instituție, isopolitia, era destinată să asigure străinilor un statut similar celui al locuitorilor cetății.

Războaiele erau de obicei precedate de o declarație și de forme solemne. În timpul ostilităților, preoții, templele și persoanele refugiate în acestea erau ocrotite. Solii care aduceau propuneri erau inviolabili. În schimb, prizonierii erau uciși sau luați în sclavie.

În operele lui Herodot, Tucidide, Platon, Aristotel, găsim referiri la războaiele legitime și nelegitime, la obiceiurile războiului etc.

Statul roman a practicat, de la începuturile sale, norme de drept internațional și a adus o contribuție însemnată la reglementarea juridică a relațiilor cu alte state [3].

Problemele relațiilor internaționale intrau în competența senatului și a unui colegiu sacerdotal (colegiul fetialilor), condus de un „*pater patratus*", care avea un rol deosebit în tranșarea diferendelor, declanșarea războiului, încheierea păcii, a tratatelor de alianță, după un anumit ritual. Fetialii aplicau normele cuprinse într-un cod cu caracter religios, denumit *jus fetiale.*

Cu cei pe care îi considerau egali, încheiau tratate de prietenie, neutralitate *(amicitia)*, sau de alianţă *(foedera)*. Alte tratate consacrau forme de dependenţă *(deditio in fidem, clientela)*, un fel de vasalitate sau protectorat. Războaiele se terminau prin armistiţii pe o perioadă scurtă sau prin distrugerea inamicului *(debellatio)* şi capitularea sa necondiţionată *(deditio)*, transformată mai tîrziu în supunerea lui puterii romane *(deditio in fidem)*.

Obiceiurile războiului se caracterizau printr-o mare cruzime, celebra maximă *vae victis* justifica distrugerea oraşelor, transformarea populaţiilor şi a prinşilor de război în sclavi, jefuirea bunurilor etc.

Se considera că tratatele trebuiau respectate cu bună credinţă *(pacta sunt servanda)*; cînd încălcau un tratat, romanii încercau să-şi justifice atitudinea prin argumente juridice, invocînd lipsa unei formalităţi, o clauză ambiguă în favoarea lor sau pretinzînd că tratatul era contrar echităţii.

În relaţiile diplomatice, foloseau ambasadori *(legati)*, oratori *(oratores)* şi vestitori *(nuncii)*; persoana solilor, chiar şi ai statelor duşmane, era considerată inviolabilă.

De protecţia străinilor se ocupa un funcţionar special *(praetor peregrinus)*. Odată cu extinderea relaţiilor statului roman peste limitele Italiei s-a format *jus gentium*, care reglementa atît unele probleme de drept internaţional, cît mai ales raporturi de drept privat între cetăţenii romani şi străini. Aceasta a influenţat dezvoltarea ulterioară a dreptului internaţional, în Europa occidentală.

Imperiul roman a fost creat pe bază de tratate şi federaţii cu oraşe cetăţi şi teritorii aliate, care păstrau multă vreme un anumit grad de autonomie. În relaţiile sale cu statele şi popoarele epocii, Imperiul roman considera statele, statele-cetăţi, oraşele, ca şi triburile organizate independent, ca subiecte de drept internaţional, trimiţînd soli şi încheind tratate.

Statul dac, format de Burebista în secolul I î.e.n. [4], a negociat alianţe cu cetăţi eline, ca şi cu triburile trace şi ilirice. Prin ambasadorul său Acornion, a dus tratative cu Pompeius, adversarul lui Cezar.

Decebal reface regatul. Războiul cu Domitian, 85–86, se termină prin pacea din 89, care transforma Dacia într-un stat clientelar (romanii plăteau subsidii, trimiteau specialişti pentru exploatarea minelor, fortificarea oraşelor etc.).

Decebal duce tratative cu Pacorus al II-lea, regele Parţilor, pentru a încheia o alianţă, dar fără succes; obţine doar

colaborarea unor triburi vecine. În urma campaniei lui Traian (101—106), întreruptă de o scurtă perioadă de pace, în 102, statul dac este desființat.

Filozofii și jurisconsulții romani au contribuit și la precizarea noțiunii de drept internațional. Astfel, Cicero în *De Republica*, vorbea de un *jus gentium*, definit ca drept natural, guvernînd întreaga omenire. În Digeste, Ulpian distinge între *jus naturae* et *gentium* și *jus civile*. Această clasificare este reluată de Gaius, care consideră că *jus gentium* a apărut odată cu umanitatea. Paulus vorbește de asemenea despre un drept aplicabil tuturor popoarelor.

Cicero folosește în scrierile sale conceptul de *bellum justum*. Virgiliu, poet, cînta epoca păcii generale; Seneca profesa ideea unui stat al întregii umanități, iar Marc Aureliu, împărat, se intitula „cetățean al universului".

Aceste concepții reflectau voința de a menține lumea cucerită sub domiația puterii romane.

2. Evul mediu sau *perioada feudalismului* cunoaște alte dezvoltări importante.

Pe ruinele imperiului roman se formează numeroase state, care încheie între ele, ca și cu Bizanțul, tratate de alianță, de pace sau de armistițiu, a căror executare este garantată prin ostateci (armistițiul dintre Bizanț și goți din 538).

Deși s-a constituit sfîntul imperiu roman al națiunii germanice (800) și s-a afirmat puterea papală, cu tendințe de centralizare, entitățile de sub autoritatea lor încheiau variate tratate (comerciale, de navigație), întrețineau relații diplomatice, încheiau armistiții între ele, sau cu alte state din afara imperiului (Anglia, Suedia, Persia, statele arabe, feudali din Asia și Africa).

După dezmembrarea imperiului (843) se accentuează procesul de fărîmițare feudală și se extind raporturile de vasalitate.

Caracteristice raporturilor dintre feudali sînt războaiele private, aproape continue, nesupuse niciunei reguli umanitare.

De aceea, sub influența ordinelor de cavaleri iau naștere anumite reguli de purtare a războaielor (declarația de război, răscumpărarea prizonierilor). Biserica încearcă, de asemenea, să limiteze efectele războiului, impunînd așa-numitele „armistiții" ale lui Dumnezeu, zile în care războiul era interzis. Ea a adoptat și unele hotărîri. Astfel, conciliul de la Lateran din 1139 interzicea folosirea arbaletelor, chiar și a arcurilor, precum și transformarea în sclavi a prizonierilor creștini.

O mare dezvoltare ia încheierea de tratate. Majoritatea tratatelor privesc problemele războiului și transmiterea de teritorii, prin moștenire, căsătorie și chiar vînzare. Tratatele erau întărite prin jurăminte, dar și dîndu-se în gaj castele, fortărețe, bijuterii sau predînd ostateci. Încep să se încheie și tratate comerciale, care devin o practică frecvență a orașelor libere italiene între ele sau cu liga hanseatică, ori cu orașe din Olanda, Spania, Franța, cu Imperiul bizantin, sultanul, suveranii arabi și alții. Aceste tratate prevedeau acordarea de privilegii economice și comerciale, interzicerea pirateriei, desființarea dreptului de naufragiu (însușirea bunurilor naufragiate de cel pe teritoriul căruia erau descoperite), iar în unele cazuri jurisdicție consulară și regim extrateritorial, pentru cartiere locuite de italieni.

În această perioadă, este formulată ideea de suveranitate ca expresie a independenței regilor și seniorilor față de împărați germani și papi, care pretindeau dominația.

În ce privește diplomația, pe lîngă misiunile ad-hoc, încep să apară în secolul 15 misiunile permanente, introduse mai întîi în practica Veneției. Apare și se dezvoltă instituția consulilor, cu atribuții foarte largi. Se recurge adesea la mijloace pașnice de rezolvare a diferendelor ca mediațiunea și arbitrajul, iar ca mediatori și arbitri, la papa de la Roma, împărați sau chiar juriști celebri. Este citat arbitrajul papei Bonifaciu al VIII-lea într-o dispută dintre regele Eduard I al Angliei și Filip cel Frumos al Franței (1298). Se încheie chiar tratate în vederea soluționării prin arbitraj a diferendelor viitoare (tratatul din 1343 între regele Waldemar al Danemarcei și regele Magnus al Suediei). Principalul mijloc de rezolvare a conflictelor rămînea însă războiul.

Intensificarea comerțului maritim a făcut să apară unele lucrări de codificare, prin legi interne, a obiceiurilor internaționale practicate în comerțul pe mare. Cea mai cunoscută este Legile Oleronului (sec. XII), referitoare la regulile de navigație în porturile europene. O altă lucrare — Consolato del Mare (sec. XIV) codifică normele dreptului cutumiar privind navigația pe mare, enunțînd pentru prima dată principiul libertății navigației în timp de război pentru vasele neutre.

Lumea islamică cunoaște de asemenea reguli de drept internațional, dezvoltîndu-se îndeosebi dreptul tratatelor, cu obligația respectării lor (prevăzută în Coran), ca și acordarea de privilegii unilaterale negustorilor europeni prin capitulații.

În estul Europei, Imperiul bizantin (395—1453) a adus o contribuție importantă la dezvoltarea dreptului internațional, concretizată în practica de încheiere a tratatelor și într-o diplomație rafinată. Bazileu (împăratul) încheia frecvent tratate cu regele Persiei, cu prinți ruși, califi arabi și alții. Diplomația bizantină era un model pentru alte state. Printre tratatele Bizanțului, o importanță deosebită au avut tratatele de pace încheiate în 562 între Justinian și Chorroes I al Persiei, care garantau protecția minorităților religioase și conțineau un fel de clauze de demilitarizare, interzicînd ridicarea de fortificații la frontiera comună. *Corpus juris* al lui Justinian cuprindea regula inviolabilității solilor, deși cu anumite rezerve.

Statele feudale române, constituite în Transilvania, Țara Românească și Moldova [5], în sec. 13 și 14, se afirmă în relațiile internaționale, în Europa de Sud-Est, cu o vie activitate diplomatică, aplicînd mai ales tradiția diplomației bizantine. Principala ei formă o constituia solia, reprezentanțele permanente fiind înființate mai tîrziu pe lîngă Poartă (capuchehaie) și în anumite intervale la Veneția. Prin soli se încheiau tratate cu caracter preponderent politic (tratatul de alianță defensivă între Mircea cel Bătrîn și regele Vladislav al Poloniei, semnat în 1389 la Lublin).

Țările române aveau și intense raporturi comerciale, cum o dovedește „așezămîntul" acordat de Alexandru cel Bun în 1408 negustorilor din Liov. Prin acest act se reglementau importul și exportul unor mărfuri, ca și tranzitul lor, după modelul privilegiilor date și în apusul Europei comercianților străini.

Întreaga activitate a țărilor române, ca și folosirea instituțiilor de drept internațional, avea drept obiectiv afirmarea independenței și a vieții lor statale. În raporturile cu Poarta, perioadele de independență au alternat cu raporturi de vasalitate, care afectau mai puțin autonomia internă și mai mult exercitarea suveranității în planul relațiilor internaționale. Cu toată această subordonare, ele au continuat să întrețină relații între ele, să poarte negocieri cu Imperiul habsburgic, cu Rusia și Veneția, rămînînd în circuitul relațiilor și instituțiilor juridice internaționale din evul mediu.

Deci, și în perioada feudalismului timpuriu deși nu existau încă state naționale centralizate, s-au creat norme și instituții ale dreptului internațional.

3. Perioada destrămării feudalismului

În această perioadă iau naștere mari state absolutiste, prin concentrarea întregii puteri de stat în mîinile monarhului. Totodată, se dezvoltă meșteșugurile, comerțul și se formează burghezia națională.

Dezvoltarea dreptului internațional înregistrează unele regrese. Astfel se observă că unele tratate sînt impuse prin violență (tratatul de la Madrid din 1526 între Francisc I și Carol V); papa declară nule tratatele încheiate cu ereticii; au loc războaie religioase, cele dintre creștini și musulmani, se procedează la împărțirea pămînturilor din lumea nouă, prin bula Papei Alexandru al VI-lea din 1493 și tratatul de la Tordesillas între Spania și Portugalia (1494). Pirateria devenise o practică oficială, iar războiul maritim se caracteriza prin folosirea pe scară largă a corsarilor (nave autorizate de beligeranți să jefuiască navele adversarului), a căror activitate nu se deosebea în esență de cea a piraților.

Există însă și elemente de natură să stimuleze dezvoltarea dreptului internațional. Influența bisericii asupra acestuia este treptat înlăturată; crește numărul misiunilor diplomatice și se dezvoltă regulile privind atribuțiile, rangurilor și imunitățile lor; unele regulamente militare stabilesc reguli umanitare de ducere a războiului, se iau măsuri juridice contra piraților, prevăzîndu-se în legislația penală engleză și franceză pedeapsa cu moartea. Tratatul dintre Franța și Anglia din 1517, ca și capitulația dintre Francisc I și Soliman Magnificul (1535) conțin prevederi destinate să combată pirateria, care n-au fost însă aplicate.

Luptele religioase de pe continentul european au culminat cu războiul de 30 de ani (1618—1648), încheiat prin tratatele de pace de la Westfalia (1648) semnate simultan la Münster și Osnabrück. S-a afirmat că pacea de la Westfalia ar fi punctul de plecare al dreptului internațional european sau modern. [6] Importanța ei constă în stabilirea structurii Europei pe timp de aproape un secol și contribuția adusă la afirmarea suveranității și egalității statelor. O expresie a acesteia este principiul *cujus regio ejus religio* (cui îi aparține domnia îi aparține și religia), adică dreptul prințului de a fixa religia care urma să fie profesată pe teritoriul aflat sub domnia sa.

Împăratul german — al sfîntului imperiu german-păstra numai o autoritate nominală, cele peste 300 state germane care-i iau locul avînd supremație teritorială. Cele două tratate

prevedeau că, în caz de încălcare a lor, partea prejudiciată trebuia să recurgă la o reglementare pașnică și numai dacă nu reușea, în termen de 3 luni, toate statele părți trebuiau să întreprindă o acțiune armată contra vinovatului. Deși nu s-au aplicat, aceste dispoziții dovedeau o preocupare importantă de organizare a raporturilor dintre state.

Pacea de la Westfalia a consacrat, totodată, supremația Franței, marcînd și adoptarea limbii franceze ca limbă diplomatică, în locul celei latine.

Prin pacea de la Utrecht (1713) se pune capăt hegemoniei franceze, proclamîndu-se principiul echilibrului puterilor, de largă circulație. Tratatul se referea la un „just echilibru al puterii", care să fie menținut, pentru a restabili pacea și liniștea creștinătății.

În țările române [7], secolele XVI—XVIII sînt caracterizate prin rezistența opusă turcilor, intensificarea luptei pentru independență, limitarea dependenței față de Poartă. În timpul domniilor lui Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, ele desfășoară o politică externă complexă și amplă.

Transilvania a încheiat o alianță cu Franța în 1643 și a participat la războiul de 30 de ani, ca și la pacea de la Westfalia, ca stat suveran.

Țările române folosesc instituțiile diplomatice, încheie tratate, recurg la arbitraj. Între Bogdan al Moldovei și Alexandru al Poloniei s-a încheiat un tratat de alianță în 1506. Ca urmare a refuzului executării tratatului de urmașul lui Alexandru, Sigismund, Bogdan a cerut arbitrajul Papei Iuliu al II-lea, care i-a pretins lui Sigismund să respecte tratatul. În cele din urmă, în 1510 între Bogdan și Sigismund s-a încheiat un nou tratat.

Scrierile istoricilor și activitatea diplomatică a lui Dimitrie Cantemir și Șerban Cantacuzino fac referire la „capitulațiile otomane", prin care s-ar fi conferit țărilor române un statut special, limitînd imixtiunea Turciei în treburile lor interne. Aceste capitulații au fost invocate cu succes în negocierile pentru Tratatul de la Kuciuk — Kainargi (1774).

Domnii țărilor române și-au organizat o cancelarie privată, unde se redacta corespondența diplomatică cu străinătatea; șeful ei era „vel grămaticul"; mai cuprindea un al doilea și al treilea grămătic, mahmudarul, care punea pecețile domnești, deodicarul care îngrijea de călimări și loghiotații țărigrădeni,

care redactau actele. Se foloseau ca limbi de lucru turca, latina, italiana, slava și greaca.

Domnii fanarioți (instalați din 1711 în Moldova și 1716 în Muntenia), recrutați din foștii dragomani (interpreți ai Porții), au avut un rol important în politica externă turcească, în încheierea unor tratate de pace (ex. Passarowitz, 1718), îndeplinind și funcții de mediatori.

4. Concepții și elemente ale științei dreptului internațional; formarea științei și dezvoltarea ei.

De la începuturile evului mediu, au luat o anumită dezvoltare studierea unor probleme de drept internațional și elaborarea unor concepții despre relațiile internaționale și reglementarea lor.

Astfel, teologii, care se ocupau de dreptul canonic, creat de biserica catolică, au început să trateze și aspecte ale dreptului războiului; pe de altă parte, glosatorii și postglosatorii, în comentariile lor la textele de drept roman (la *Corpus juris civilis*), abordează numeroase probleme de drept internațional, cărora le dau soluții în spiritul dreptului civil roman, între care: justificarea unei largi competențe a puterii regale în problemele politicii externe, valoarea juridică a tratatelor, dreptul de represalii. Problemele erau examinate în lumina lui *jus naturae* și *jus gentium*. Astfel apar primele elemente ale științei dreptului internațional.

Dintre scrierile teologilor catolici, menționăm:

— cartea Sfîntului Augustin (345—430), intitulată „Despre cetatea lui Dumnezeu", în care făcea deosebirea între războaiele juste și nejuste, prin prisma intereselor bisericii și preconiza organizarea omenirii într-o singură comnitate, sub guvernarea bisericii.

— episcopul Isidor de Sevilla (560—636) a încercat în mai multe lucrări să determine problemele care sînt examinate în dreptul internațional: războiul, ocupația, construirea și întărirea locurilor fortificate, prizonieratul, tratatele, inviolabilitatea solilor.

— Toma d'Aquino (1225—1274), unul din cei mai mari ideologi ai catolicismului din epoca feudală, cuprindea în lucrările sale o serie de idei privind dreptul internațional, cum sînt: ideea unui stat mondial teocratic, în frunte cu papa;

definirea dreptului internațional ca fiind parțial un drept pozitiv și parțial un drept natural; noțiunea și regulile războiului just, admițind în acest caz dreptul nelimitat de a jefui teritoriul cucerit și a duce în robie prizonierii. Deși avea ca ideal o teocrație universală, el raporta dreptul internațional la state, prefigurînd concepții moderne.

Menționăm și scrieri laice, care tratau probleme ale relațiilor internaționale de pe pozițiile intereselor întăririi puterii regale și a statului, în raport cu puterea papală. În lucrarea „Despre monarhie", a cunoscutului poet Dante (1265—1321), se susținea ideea unei monarhii universale a poporului roman, avînd ca moștenitor pe împăratul german, și se apăra independența acestuia față de biserică. În alte lucrări, apar proiecte privind crearea unei organizații internaționale a statelor creștine. Proiectul lui Pierre Dubois (1306) preconiza o alianță între puterile creștine în vederea menținerii păcii și stabilirea unei instanțe permanente de arbitraj pentru rezolvarea diferendelor dintre statele părți (lucrarea „*De recuperatione terrae sanctae*"). Proiectul regelui ceh Podiebrad (1462) recomanda, în scopul asigurării securității europene, înființarea unei organizații internaționale permanente, bazată pe egalitatea în drepturi a statelor și urmărind rezolvarea pașnică a diferendelor, avînd ca organe un congres, un consiliu și o curte de justiție.

În Țara Românească, domnitorul Neagoe Basarab (1512—1521) în lucrarea sa „Cuvîntul său de învățătură către iubitul său fiu Teodosie" reflectă experiența bogată a țării sale, cuprinzînd numeroase învățăminte referitoare la primirea și trimiterea solilor și la negocieri. Este dovada existenței în secolul VI a unei gîndiri politice avansate, a unei clarviziuni în relațiile internaționale și a unei temeinice practici diplomatice.

Pe măsura afirmării monarhiilor absolute, apar doctrine politice urmărind să justifice folosirea forței în relațiile dintre state. Forța este considerată ca fundament al dreptului. Unul din promotorii acestor concepții, Nicolo Machiavelli (1469—1527), a elaborat în lucrările sale „Il Principe" și „Despre arta războiului" teoria „rațiunii de stat", care admite folosirea oricăror mijloace pentru atingerea unui scop (violența, sperjurul, perfidia etc.).

Crearea unor state mari, dezvoltarea relațiilor diplomatice dintre ele, apariția unor principii și instituții noi de drept au dus la nevoia unei cercetări sistematice a problemelor generate de practică, sub forma unei științe de sine stătătoare a dreptului internațional.

O primă contribuție este adusă de școala din Salamanca (teologi catolici spanioli), întemeiată de Francisco de Vitoria (1480—1546), urmat de Francisco Suarez (1548—1617) și alții. În lumina concepției catolice despre *jus gentium* ca drept natural, ei au examinat raporturile juridice dintre statele existente în acea perioadă, problemele războiului, ca și legitimitatea stabilirii dominației spaniole asupra indigenilor din noul continent. În lucrările sale „*Relectiones de Indis novitur inventus*" (prelegeri despre Indienii nou descoperiți) și „*De Jure Bello*", Vitoria a recunoscut fiecărui popor, indiferent de religie, dreptul asupra teritoriului, ca și obligația de a trata omenos pe indigenii din America, a formulat ideea libertății comerțului și a susținut aplicarea legilor războiului față de toți beligeranții. Suarez, menținînd dualismul între *jus naturae* și *jus gentium*, reușește să discearnă caracterele specifice ale acestuia din urmă, ca drept aplicabil raporturile dintre state, și ca un *jus humanum* de origine cutumiară.

— A. Gentilis, jurist italian, profesor de drept la Oxford, 1552—1608, a publicat o lucrare privind dreptul diplomatic („Despre legații") și lucrări despre dreptul războiului. El sistematizează un bogat material din practica statelor, contribuind astfel la desprinderea dreptului internațional de morală și teologie și făcînd de fapt prima expunere asupra dreptului internațional în vigoare.

— Hugo Grotius (1583—1645), socotit părintele științei dreptului internațional, a făcut un pas important spre cristalizarea unei științe de sine stătătoare și unitare a dreptului internațional, eliminînd elementele teologice și de morală. În operele sale „*Mare liberum*" și „*De jure beli ac pacis*", deși menține împărțirea între *jus naturae* și *jus gentium*, el face să decurgă dreptul natural din rațiunea umană, iar dreptul ginților, ca drept *inter civitates*, din *communis consensus gentium*, ca un *jus voluntarium*. El dădea astfel un fundament juridic puternic independenței și suveranității statelor, care creau regulile de conduită din relațiile dintre ele; de asemenea, dădea dreptului ginților o sferă de aplicare mai largă decît dreptului natural.

El dădea dovadă de toleranță, respingînd discriminările în relațiile dintre statele creștine și cele „infidele" și admițînd încheierea de tratate cu acestea. Dezvoltînd concepția războiului just, el formula reguli de purtare a războiului, inspirate din considerații umanitare.

El a adus și mari contribuții în probleme speciale ale dreptului internațional. A formulat pentru prima dată principiul

libertății mărilor, combătînd pretenția Portugaliei la suveranitate asupra oceanului Indian. I-a răspuns John Selden (*„Mare Clausum"*, 1635); libertatea mărilor s-a impus însă. În dreptul diplomatic, este autorul ideii de exteritorialitate, ca fundament al imunităților diplomatice. A elaborat și o teorie complexă a tratatelor internaționale. A fost unul din cei mai înaintați gînditori ai epocii sale.

— După Grotius, se conturează trei curente în știința dreptului internațional: școala dreptului natural, ilustrată de S. Puffendorf (1632—1649) și J. Barbeyrac (1674—1744), care încerca să fundamenteze dreptul internațional pe „natura omului", opunînd regimului feudal absolutist normele dreptului natural; școala dreptului pozitiv, reprezentată de Rachel (1628—1691) și Moser (1701—1785), care admitea numai dreptul internațional convențional și cutumiar, bazat pe acordul dintre state; școala sintetică sau „groțiană", care reunea în mod eclectic concepțiile de drept natural și pozitiv, avînd ca exponenți pe Richard Zouche (1590—1660), Emerich de Vattel (1714—1767), Cornelius van Bynkershoek (1673—1743) și Georg Friedrich Martens (1756—1821), și care considera că dreptul internațional se bazează și pe legile naturii și pe consensul popoarelor (cutuma și tratatele).

În această perioadă se inițiază primele culegeri de tratate — Leibniz (1693), sub denumirea „cod al diplomației și dreptului internațional"; altă culegere în Olanda, în 1700, continuată de Dumont sub titlul „Corps universel diplomatique du droit des gens"; colecția Martens, apărută apoi în 3 serii.

Scriitorul francez Mably (1709—1785), dintre socialiștii utopici, apare ca reprezentantul celor mai avansate tendințe ale vremii în știința dreptului internațional. În lucrarea „Dreptul public al Europei bazat pe tratate" (1747) el analizează tratatele de pace de după Westfalia, ca și tratate comerciale, manifestîndu-se ca un precursor al revoluției franceze.

În aceeași perioadă, se elaborează diverse proiecte de organizare internațională. Planul lui Sully, ministrul regelui Franței Henric al IV-lea, din 1603, propune împărțirea Europei în 15 state și unirea lor într-o federație condusă de un consiliu general. Al doilea proiect, întocmit de Emeric Crucé în 1623, preconiza unirea tuturor statelor existente în lume, cu un consiliu general ca organ suprem, cu sediul la Veneția.

O mare influență asupra dezvoltării concepțiilor dreptului internațional, mai ales în problemele umanizării războiului,

au exercitat lucrările cunoscuților gînditori ai secolelor XVII și XVIII Hobbes, Montesquieu, Leibniz, Rousseau și alții.

În țările române, în lucrările lui Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir se cristalizează ideea unității de origine și de limbă a poporului român, care intuia principiul naționalităților, vizînd în substrat realizarea statului național. În lucrarea lui D. Cantemir „*Descriptio Moldaviae*" (1716) găsim o definiție a suveranității, în sensul formulei medievale, conform căreia principele nu-și recunoaște nici un superior. Spătarul Nicolae Milescu (1638—1709), în jurnalul călătoriei sale în China, înfățișa idealuri pacifiste și condamna războiul. În manualele de legi al lui Mihail Fotino (în 3 ediții, 1765, 1766 și 1777), dreptul natural este definit ca „legea firească, aceea care se aplică tuturor oamenilor și animalelor de pe pămînt, din aer și din apă". El vorbește și despre un drept al popoarelor, ca „legiuire concepută pentru toți oamenii care vor să ducă o viață rațională". Regăsim un ecou al distincției între *jus naturae* și *jus gentium*.

— În Rusia, în scrierile sale Lomonosov (1711—1765) cerea stricta respectare a tratatelor, înfiera pe cei ce le încalcă și se ridica împotriva cotropirii de teritorii străine. A. D. Radișcev demasca războaiele de cotropire și tendința de a întemeia relațiile internaționale pe forță. El a protestat împotriva împărțirii Poloniei.

5. Dreptul internațional în epoca modernă

Desființarea fărămițării feudale, dezvoltarea producției și comerțului și formarea unor pături sociale legate de acestea au creat un nou cadru și pentru dezvoltarea dreptului internațional.

— Revoluția franceză din 1789 a exercitat o mare înrîurire asupra dreptului internațional, atît prin proclamarea de principii și instituții noi, cît și indirect, prin modificările aduse în organizarea statului.

Concepțiile revoluției cu privire la dreptul internațional și-au găsit expresie în „Declarația asupra dreptului ginților", elaborată de abatele Grégoire și supusă Convenției în 1795, dar respinsă de aceasta, ca nefiind precisă. Declarația proclama existența unei „stări naturale" între state și a unei morale universale pe care acestea ar trebui să o respecte ; afirma inalienabilitatea suveranității națiunii, dreptul fiecărei națiuni de a-și organiza și schimba forma de guvernare.

Dintre principiile cuprinse în declarația lui Grégoire, Adunarea națională din 1789 și mai tîrziu Convenția au proclamat renunțarea la războaiele de cucerire și atacul asupra altor popoare, ca și principiul neintervenției. Pentru prima dată, încorporarea unui teritoriu se face în urma ținerii unui plebiscit (Avignonul), ca expresie a dreptului popoarelor de a-și hotărî soarta. Printr-o serie de decrete ale guvernelor revoluționare din perioada 1791—1794 fluviile au fost declarate proprietate inalienabilă a țărilor scăldate de apele lor, recunoscîndu-se libertatea de navigație pentru statele riverane; s-a prevăzut, în condiții de reciprocitate, tratament egal cu cel al soldaților francezi, pentru răniții și prizonierii străini.

Revoluția franceză are o deosebită importanță prin afirmarea suveranității naționale, ca expresie a formării națiunilor, ceea ce va orienta într-o direcție nouă dezvoltarea dreptului internațional.

După liberalismul primelor etape, antrenată în numeroase intervenții armate și anexiuni în timpul lui Napoleon, Franța abuzează de măsura represaliilor, instituite blocusul continental contra Angliei (1807), încalcă norme de drept internațional privind comerțul neutrilor.

În secolul XIX, dezvoltarea dreptului internațional este marcată de congrese și conferințe avînd ca scop reglementarea statutului politic european, care au dezvoltat și noi instituții de drept.

— Congresul de la Viena din 1815 a hotărît, după înfrîngerea Franței lui Napoleon, „noua structură a Europei", în fapt modificarea hărții ei și a coloniilor, în favoarea învingătorilor Semnate de Austria, Anglia, Franța, Portugalia, Prusia, Rusia și Suedia, documentele Congresului stabileau principiul legitimismului, invocat ca suport juridic al restaurării și menținerii monarhiilor absolute.

Printr-un tratat între Prusia, Austria și Rusia din 26 septembrie 1815, s-au pus bazele Sfintei Alianțe, al cărei scop era suprimarea mișcărilor revoluționare și menținerea hotărîrilor Congresului. Se inaugura o politică de intervenție armată împotriva mișcărilor de eliberare națională, atît pe continent, cît și în coloniile spaniole și portugheze din cele două Americi.

Devenită pentarhie prin adăugarea în 1818 a Angliei și Franței, Sfînta Alianță a ținut o serie de congrese între 1818—1822. La Congresul din 1820 de la Troppau s-a proclamat „dreptul de intervenție armată a membrilor ei împotriva orică-

rui stat, în care a intervenit o schimbare de guvernare în urma unei revoluții".

Sub presiunea mișcărilor revoluționare (1830—1848) din Europa și a atitudinii SUA (Declarația președintelui Monroe, 1823, prin care făcea cunoscut că nu va tolera nici o imixtiune pe continentul american), Sfînta Alianță s-a prăbușit.

Congresul de la Viena a adus unele contribuții însemnate la dezvoltarea dreptului internațional, între care codificarea parțială a dreptului diplomatic, proclamarea libertății de navigație pe fluviile internaționale, interzicerea comerțului cu sclavi, recunoașterea neutralității permanente a Elveției.

— Congresul de la Paris din 1856, la care au luat parte Franța, Anglia, Austria, Rusia, Turcia, ca și reprezentanți ai Sardiniei și apoi ai Prusiei, a pecetluit sfîrșitul Sfintei Alianțe și al legitimismului și înlocuirea lor cu „Concertul european", în care regula era cea a consensului marilor puteri.

Prezintă o deosebită importanță pentru dezvoltarea dreptului internațional. Astfel, s-a adoptat o declarație care reprezintă o primă codificare a normelor juridice privind războiul maritim, deși fragmentară și empirică. De asemenea, printr-o hotărîre a Congresului s-a stabilit regimul Dunării ca fluviu internațional, favorizînd însă marile puteri europene neriverane.

S-a hotărît, de asemenea, neutralizarea Mării Negre, Rusia fiind obligată să-și distrugă flota de război din această mare și fortificațiile de coastă. Trecerea navelor de război prin Dardanele se interzicea. Acest regim de neutralitate a durat puțin, tratatul de la Londra din 1871 confirmînd înlăturarea restricțiilor Rusiei, dar menținînd interzicerea trecerii prin strîmtori a navelor de război.

— Tratatul de la Paris din 1856 conținea dispoziții importante privind țările române. Era înlocuit regimul de vasalitate impus de Turcia, ca și cel stabilit prin tratate ruso-turce (Kuciuk-Kainargi — 1774, București — 1812, Akkerman — 1826, Adrianopole — 1829), garantat prin consacrarea dreptului Rusiei de a asigura respectarea lui, printr-un regim stabilit de Concertul european. S-au recunoscut țărilor române drepturi proprii în relațiile comerciale internaționale, raporturile cu Poarta păstrînd numai un caracter politic, și acesta limitat. S-au creat condiții pentru întărirea autonomiei interne a țărilor române [8]. Deși tratatele Porții continuau să fie obligatorii pentru țările române, ele dobîndesc dreptul de a încheia tratate de comerț și navigație proprii.

Aceasta a permis înfăptuirea unor acte interne importante, ca alegerea unui singur domnitor, Alexandru Ioan Cuza, la 5 și 24 ianuarie 1859, actul constituțional din 11 decembrie 1861 și statutul din 1864, prin care s-a realizat unirea, recunoscută prin acte internaționale succesive, care modificau Tratatul și Convenția de la Paris (prin protocoale ale puterilor garante din 1859 și 1864 se recunoștea dreptul Principatelor Unite de a negocia de la stat la stat). Principatele au din ce în ce mai mult o activitate externă proprie. În 1859 se înființează „Cancelaria Ministerului Treburilor Străine", iar în perioada 1859—1860 se crează primele agenții cu atribuții de misiuni diplomatice permanente. Principatele încheie convenții cu diferite state (convenții telegrafice și poștale cu Austria, Turcia și Serbia în 1862, convenții de extrădare cu Serbia în 1863, cu Austria în 1865 și altele), iar în 1866 aderă direct la convenția telegrafică de la Paris din 1865 cu tot protestul Turciei care contesta acest drept, pretinzînd că se poate face numai prin intermediul ei. În 1865 sînt desființate în fapt regimul capitulațiilor și jurisdicția consulară. Tratatul de la Berlin din 1878 consacra recunoașterea deplină a independenței statului român pe plan internațional.

— La dezvoltarea dreptului internațional au contribuit și convențiile multilaterale de interes general care reflectau diversificarea relațiilor internaționale în condițiile revoluției industriale din secolul 19, și prin care se înființau primele organizații internaționale (uniuni administrative): Uniunea telegrafică internațională (1865), Oficiul internațional al administrației telegrafice și Uniunea monetară latină (1865).

În materia legilor și obiceiurilor războiului s-a încheiat prima convenție multilaterală, Convenția de la Geneva din 1864 cu privire la îmbunătățirea soartei răniților și prizonierilor în războiul terestru, prin care se stabileau reguli mai umane ale războiului. Prin Declarația de la Petersburg din 1868 au fost interzise proiectilele explozive sau încărcate cu substanțe inflamabile.

În această perioadă se înlătură multe din regulile de tip feudal, bazate pe principiul legitimismului, se impune principiul naționalităților și iau naștere noi state naționale, cu toate opozițiile și limitele determinate de existența imperiilor.

Marile puteri coloniale au proclamat însă teoria împărțirii popoarelor în civilizate și necivilizate, ultimele fiind lipsite de protecția dreptului internațional. Are loc împărțirea Africii și Asiei în colonii.

— După războiul franco-prusac (1870), Concertul european se destramă și se crează alianțe militare : Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia — 1879) și Tripla Antantă (Anglia, Franța, Rusia — 1901).

Congresul de la Berlin din 1878, convocat de marile puteri pentru a împiedica creșterea influenței ruse în Europa de Sud-Est, a recunoscut independența Serbiei, Muntenegru și României. Deși Tratatul prevedea că noile convenții pentru reglementarea privilegiilor și atribuțiilor consulilor vor trebui să țină seama de drepturile cîștigate, această știrbire a suveranității va fi înlăturată, în fapt, după cucerirea independenței, prin convențiile consulare încheiate de România cu Elveția, Italia, Belgia (1880), SUA (1881), Austria (1887), Germania (1888) și Turcia (1908), în care se consființa desființarea jurisdicției consulare.

— O importanță deosebită pentru dezvoltarea dreptului internațional o au conferințele de la Haga din 1899 și 1907, convocate pentru găsirea unor mijloace pașnice pentru soluționarea diferendelor internaționale. Ele au adoptat convenții referitoare la procedura de conciliere, anchetă și arbitraj, dar și convenții pentru codificarea legilor și obiceiurilor războiului. La Conferința de la Londra din 1909 s-au stabilit reguli privind neutralitatea în timp de război.

Pentru asigurarea căilor de comunicație mondiale, necesare comerțului internațional, se încheie convenții prin care sînt neutralizate canalul de Suez în 1888 și canalul Panama în 1901. În aceeași perioadă se încheie o serie de convenții multilaterale pentru combaterea unor infracțiuni (sclavia, comerțul cu femei și copii, traficul de publicații pornografice).

Reflectînd expansiunea colonialismului și preocuparea de a evita conflictele între marile puteri, congresele de la Bruxelles din 1874 și Berlin 1885 (care a adoptat și un act general privind Congo, stabilind libertatea de navigație pe acest fluviu), au reglementat formalitățile pentru ocuparea de teritorii și au stabilit așa numitele protectorate.

S-au creat noi organizații (uniuni) internaționale în domenii speciale, ca : Uniunea poștală generală (1874), Uniunea pentru sistemul metric (1875), Uniunea pentru protecția proprietății industriale (1883), Uniunea pentru protecția proprietății literare și artistice (1884) și s-au încheiat mai multe tratate multilaterale de interes general în domeniile transportului de mărfuri (1906) și altele.

6. Știința dreptului internațional în epoca modernă

— Au continuat să se dezvolte concepțiile școlii dreptului natural. Le întîlnim în lucrările filozofului german Immanuel Kant („Premisele metafizice ale teoriei dreptului", 1797); el a alcătuit și un proiect de organizație internațională, sub forma unei confederații libere de state, care să asigure „pacea veșnică" („Spre pacea veșnică", 1795). Proiecte pentru asigurarea păcii prin crearea unor ligi și federații universale fuseseră formulate de abatele Saint Pierre (1713 — o ligă care să asigure independența și integritatea teritorială a statelor, avînd ca organ Congresul, cu atribuții legislative în domeniul relațiilor internaționale, ca și în domeniul arbitral, și o forță armată comună pentru executarea hotărîrilor sale), ca și de filozoful englez Jeremy Bentham (1786—un tribunal de arbitraj, iar pentru înlăturarea cauzelor războiului, renunțarea la colonii, dezarmarea și desființarea diplomației secrete).

Sub influența dreptului natural, scriu mai ales I. Klüber („Dreptul internațional contemporan al Europei", 1819) și în parte juristul englez J. Lorimer („Instituțiile dreptului internațional", 1883—1884).

O altă orientare este cea a „dreptului de stat extern", avînd ca exponent în filozofie pe Hegel. Concepția a fost dezvoltată de specialistul german A. Heffter („Drept internațional european", 1844), orientare care a dus la o poziție nihilistă față de dreptul internațional.

— Orientarea predominantă a fost însă cea pozitivistă, care considera că dreptul internațional trebuie să se mărginească la analiza sistematică a tratatelor, cutumelor, practicii diplomatice, legislației interne, practicii judiciare. Ea a avut ca principali exponenți pe juriștii americani J. Kent („Comentarii asupra dreptului american", 1826) și A. Wheaton („Elemente de drept internațional", 1826) și englezi A. Phillimore („Comentarii asupra dreptului internațional" 1854) și T. Twiss („Dreptul națiunilor", 1861—1863).

O serie de manuale și tratate de drept internațional pot fi utilizate și astăzi pentru bogatul material documentar: F. Holtzendorff (Manual de drept internațional, 4 volume, Berlin, 1885—1889), F. Liszt (Dreptul internațional în prezentare sistematică, Berlin, 1898), W. Hall (Tratat de drept internațional, Londra, 1880), L. Oppenheim (Drept internațional, prima ediție în 2 volume, Londra, 1905—1912, ediția a 8-a sub îngrijirea lui H. Lauterpacht, 1955), P. Pradier-Fodéré (Tratat de

drept internațional public european și american, 8 volume, Paris, 1882—1896), C. Calvo (Dreptul internațional teoretic și practic, 6 volume, Paris, 1887—1896). Din literatura rusă, menționăm pe F. F. Martens (Dreptul internațional contemporan al popoarelor civilizate, 1882—1883).

În țările române, nu întîlnim preocupări sistematice, de amploare, pentru studiul dreptului internațional. Dar gînditori și oameni politici abordează în scrierile lor probleme de drept, afirmînd cu putere ideea unității, independenței și suveranității naționale, ca bază a relațiilor dintre state. Statele erau concepute ca exponente ale națiunilor, în lumina principiului naționalităților, și considerate ca avînd dreptul la o existență de sine stătătoare și la respect reciproc. Între aceștia, G. Barițiu, D. Bolintineanu, Alecu Russo, Simion Barnuțiu (adept al dreptului natural).

O contribuție deosebită vor aduce gînditorii și oamenii politici ai revoluției de la 1848 și ai unirii. Un loc important îl ocupă N. Bălcescu. El își întemeiază concepția pe conceptul de națiune, pe care o definea ca „o comunitate ce unește pe oameni prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, simțăminte, prin poziția geografică, prin trecutul lor, și în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și de a se mîntui" [9]. El arăta că orice națiune are o misiune de îndeplinit în omenire.

Bălcescu a pus accentul pe suveranitatea poporului, iar în relațiile dintre state, pe comunicarea de idei, schimburile comerciale și renunțarea la cuceriri, ca și pe caracterul indivizibil al suveranității.

Constantin Hurmuzaki și Ioan Maiorescu, partizani ai unirii principatelor, subliniau obligația celorlalte state de a respecta „dreptul lor de state suverane de a dispune liber de viitoarea lor existență politică". [10]

7. Dreptul internațional în epoca contemporană

Marcată de cele două războaie mondiale și de evoluțiile care le-au urmat, epoca contemporană se caracterizează prin orientarea dreptului internațional în direcția păcii, democrației și a respectării drepturilor omului, a promovării unor valori fundamentale noi — pacea, libertatea popoarelor, cooperarea pașnică între națiuni. Tratatele de pace de la Paris din 1919 și 1920 (Versailles, cu Germania, 28 iunie 1919; Saint Germain cu Austria, 28 iunie 1919; Neuilly cu Bulgaria — 27 noiembrie

1919 ; Trianon cu Ungaria, 4 iunie 1920 și Sèvres cu Turcia — 10 august 1920) consacră, în urma dezmembrării imperiului habsburgic, apariția unor noi state independente — Austria, Ungaria, Iugoslavia, Polonia, Cehoslovacia, ca și unirea Transilvaniei cu România. Tratatele de la Paris conțineau ca primă parte Pactul Ligii Națiunilor, fiind o primă încercare de a crea o organizație internațională cu caracter general, care urmărea menținerea păcii și îngrădirea recurgerii la război, garantînd *statu-quo*-ul instaurat prin sistemul de la Versailles, ca și respectarea dreptului internațional. Liga nu a putut asigura menținerea păcii, ca urmare a deficiențelor Pactului, a divergențelor dintre puterile învingătoare și a lipsei voinței de a aplica prevederile sale.

Cu toate acestea, existența și activitatea Ligii au deschis drumuri noi, au adus unele contribuții la dezvoltarea dreptului internațional și a instituțiilor menite să asigure menținerea păcii și a securității internaționale, mai ales soluționarea diferendelor. Membri fondatori ai Ligii au fost 32 state ; în 1937, erau membre ale Ligii 59 de state.

a) Pactul de la Paris (Briand-Kellog), încheiat la 27 octombrie 1928, prin care statele părți își asumau obligația de a renunța la război ca instrument al politicii lor naționale. La acest Pact au aderat majoritatea covîrșitoare a statelor existente. Obiectivul urmărit era de a pune războiul în afara legii, trăsătură calitativ nouă a dreptului internațional.

b) Definiția agresiunii, dată prin convențiile încheiate în 1933 la Londra între URSS și alte state, între care și România. Definiția agresiunii a fost rezultatul colaborării M. Litvinov — N. Titulescu, fiind cunoscută ca formula „Litvinov — Titulescu" [11].

c) S-a dezvoltat instituția securității colective, tinzînd la crearea unui sistem de prevenire a agresiunii și de respingere a ei prin cooperarea cu alte state.

A fost încheiat Pactul Oriental de securitate (Locarno — 1925), iar în anii 1934—35 s-a discutat problema încheierii unui pact regional răsăritean între URSS, Germania, Cehoslovacia, Polonia și Țările Baltice. S-au opus guvernele german și polonez.

d) În perioada 1925—1932 la Liga Națiunilor a început să fie discutată problema dezarmării, fără succes.

e) Politica externă a României, în această perioadă, sub conducerea lui Nicolae Titulescu, a fost îndreptată spre respectarea tratatelor, a suveranității și integrității statelor, împotriva

tendințelor revizioniste, pentru crearea unor mecanisme de garantare a securității. A acționat în acest sens în cadrul Ligii Națiunilor, unde Titulescu a fost ales de două ori consecutiv președinte, pentru securitate colectivă și stăvilirea agresiunii.

În acest sens, prin trei pacte bilaterale, în 1921 s-a creat Mica Antantă (România, Cehoslovacia, Iugoslavia), iar în 1934, prin încheierea pactului balcanic, Înțelegerea balcanică (România, Turcia, Grecia și Iugoslavia) [12].

Liga Națiunilor nu a acordat suficientă atenție colaborării pe plan economic și social ; ea nu avea organe investite cu astfel de atribuții. Totuși, și în domeniul colaborării s-au făcut pași prin crearea Organizației Internaționale a Muncii, ca și prin unele organisme ale Ligii, între care Comisia de cooperare intelectuală.

În această perioadă au avut loc însă încălcări grave, cu repercusiuni negative asupra progresului dreptului și relațiilor internaționale : politica de denunțare a obligațiilor asumate de către regimurile fasciste din Italia și Germania, ca și de Japonia militaristă ; actele de agresiune ale Japoniei în Manciuria, Italiei în Etiopia, anexarea de Germania a Austriei, dezmembrarea Cehoslovaciei, intervenția în războiul din Spania, culminînd cu cel de al doilea război și suita de acte ilegale care l-au precedat. În timpul războiului, au cunoscut o deosebită gravitate crimele de război, comise de fascism și militarism.

— În timpul războiului, marile puteri aliate adoptă hotărîri importante — în afară de cele pentru obținerea victoriei și frontierele postbelice — care vor determina dezvoltări de seamă ale dreptului internațional și o nouă organizare în raporturile dintre state. Astfel, s-au luat hotărîri privind răspunderea hitleriștilor pentru crimele de război (conferința de la Moscova din 1943), crearea ONU (conferințele de la Moscova și Teheran — 1943, Dumbarton Oaks — 1944, cu participarea și a Chinei, Yalta și San Francisco, 1945), situația Germaniei de după război — Potsdam, 1945, cu participarea și a Franței), înființarea tribunalelor internaționale de la Nürnberg și Tokio pentru judecarea principalilor criminali de război.

Tot la aceste conferințe, are loc însă și o împărțire a zonelor de influență în Europa, între URSS și țările occidentale, care va avea urmări nefaste, lipsind țările Europei de Est de dreptul de a decide liber asupra viitorului lor politic, dînd naștere la conflicte (Grecia) și ducînd în final la crearea unor noi alianțe militare și la războiul rece.

Un factor important în această perioadă este prăbușirea sistemului mondial al colonialismului, principiile libertății proclamate în timpul războiului devenind universal aplicate. Se vor forma peste 100 state noi.

Dreptul internațional a urmat o linie ascendentă, calitativă și cantitativă. În primul rînd a devenit un drept cu aplicare la ansamblul relațiilor internaționale, pe toate continentele, ceea ce îi conferă un caracter universal. S-a accentuat procesul de amplificare și formare a principiilor și normelor general aplicabile ale dreptului internațional, de codificare a acestuia.

S-a adoptat Carta Națiunilor Unite, la care sînt părți 180 state — practic toate statele lumii. Carta interzice categoric amenințarea cu forța și folosirea forței și stabilește obligația de a rezolva diferendele dintre state exclusiv prin mijloace pașnice. Ea a creat un sistem de securitate colectiv, bazat pe ONU — organizație mondială. S-a format un sistem de instituții specializate ale ONU — organizații independente, de colaborare sectorială, deschise tuturor statelor lumii.

Dreptul internațional contemporan a proclamat dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta, devenind un drept al decolonizării. Reflectînd exigențele cooperării internaționale, se formează instituții și norme ale colaborării economice. De asemenea, s-au dezvoltat drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca și mecanismele menite să asigure respectarea lor.

Principiile dreptului internațional au fost consacrate în Declarația 2625 din 24 octombrie 1970, ca și în alte documente ulterior.

Pe plan regional, s-au dezvoltat instituții și reglementări care, fără a contraveni principiilor și mecanismelor ONU, urmăresc o mai bună conjugare a eforturilor statelor respective, ținînd seama de specificul regional.

8. Știința dreptului internațional în perioada contemporană

Se caracterizează printr-o varietate de teorii, multe din ele continuînd pe cele anterioare :

— Nihilismul, constînd în negarea dreptului internațional, a fost promovat în secolul trecut, ca și la începutul sec. XX, de A. Lasson, jurist german, care afirma că totul între state se rezolvă prin forță. Alt aspect al nihilismului este „teoria dreptului de stat extern", continuată de A. Zorn, care susținea că este un drept în sens juridic numai în măsura în care este

un drept de stat. A fost reluată de juriștii germani, după venirea lui Hitler la putere (L. Schechter, 1933 — Deutsches Aussenstatsrecht).

— Teorii nihiliste sînt și unele curente din literatura americană. Curentul „*sociologic*", reprezentat de Hans Morgenthau, care consideră că principalul motor al politicii internaționale este „interesul național", exprimat în „noțiunea de forță" și căruia obligațiile juridice trebuie să-i cedeze locul (În Defence of National Interest, N.Y., 1952). El vede ca singură garanție împotriva războiului statul mondial. Curentul „*realist*", reprezentat de M. Mc. Dougal, afirmînd că la procesul de luare a hotărîrilor participă nu numai statele, ci și alte forțe, care exercită o influență asupra hotărîrilor cu privire la repartiția „valorilor mondiale", consideră dreptul internațional ca inadecvat condițiilor actuale ale vieții internaționale; el susține că politica statelor nu trebuie să se conformeze nici unui principiu de drept și trebuie să ducă în final la crearea unei organizații internaționale suprastatale. El consideră normele dreptului internațional ca nefiind altceva decît un șir de hotărîri nestabile și în continuă mișcare pentru repartizarea bogățiilor lumii, reducînd dreptul internațional la un sistem de echilibru al puterii.

Numeroși juriști americani sînt adversari ai principiului suveranității (Ph. Jessup, Eagleton) și partizani ai guvernului mondial și statului mondial (Holliday, Hyde). În acest sens, C. Clark și L. Sohn, în lucrarea „Pacea mondială prin dreptul mondial", ediția a II-a, 1960, au elaborat statutul unei organizații mondiale, care, înzestrată cu forțe polițienești, ar putea realiza dezarmarea generală.

Adversar al suveranității, ca fiind incompatibilă cu dreptul internațional, este și G. Schwarzenberger, prezentînd forța ca drept suprem în lume.

— Curentul normativist, reprezentat prin H. Kelsen, denumit de el „teoria pură a dreptului", consideră dreptul internațional ca fiind deasupra statelor, conținînd o „normă fundamentală", din care ar deriva forța juridică a tuturor celorlalte. Practic, dreptul ar fi izolat de societate, de condițiile de formare a sa. El a fost urmat de școala vieneză — Verdross, Kunz, ca și de P. Guggenheim.

— Curentul dreptului natural reînvie conceptele gînditorilor din sec. XVII—XVIII. Se susține că dreptul internațional ar izvorî dintr-o categorie metafizică, ca „rațiunea naturală", natura omenească, morala, echitatea. Se ajunge, uneori, la

teoria „neotomistă", susținută de biserica catolică. Printre aceștia, M. Sibert, L. Delbez, L. Brierly, E. Sauer.

— O imagine mai exactă a esenței dreptului internațional este dată de școala pozitivistă, care situează la baza dreptului internațional acordul de voință al statelor (D. Anzilotti, T. Perassi, K. Strupp, Ch. Rousseau).

— Concepții solidariste au fost răspîndite în Franța de L. Duguit și G. Scelle, care pun la baza dreptului solidaritatea. G. Scelle dizolvă statele într-o societate a indivizilor, între care s-ar stabili relațiile internaționale, ajungînd să definească dreptul internațional ca ordine juridică a comunității popoarelor. Este o teorie care pornește de la o ficțiune și se îndepărtează de modul cum se desfășoară relațiile internaționale. În ultimă instanță, este tot o teorie mondialistă. După L. Duguit, dreptul internațional nu este creat, ci constatat, deoarece se întemeiază pe un fapt anterior și anume solidaritatea socială.

CAPITOLUL II

Bibliografie

1. Pentru prezentări ale evoluției istorice a dreptului internațional, a se vedea L. le Fur, Le développement historique du droit international : de l'anarchie internationale à une communauté internationale organisée, Recueil des Cours, 1932, III, vol. 41 ; A. Nussbaum, A concise history of the Law of Nations, ed. a 2-a, New York, 1954 ; Grigore Geamănu, op. cit., p. 5—83.

2. Cf. G. Tenekides, Droit international et communautés fédérales dans la Grèce des Cités, Recueil des Cours, 1956, II, vol. 90.

3. R. Redslob, Histoire des grands principes du droit des gens, Paris, 1923, p. 52 și urm.

4. A se vedea C. Daicoviciu, Noi contribuții la problema statului Dac, în „Studii și cercetări de istorie veche", nr. 1—2, 1955, p. 51 și urm. V. Cîndea, Dinu C. Ciurescu, M. Malița, Pagini din trecutul diplomației românești, Editura politică, București, 1966, p. 14 și urm.

5. Cf. Dan Berindei, Din începuturile diplomației românești moderne, București, 1965, p. 13—19.

6. C. A. Colliard, Institutions internationales, ed. a III-a, Paris, 1966, p. 29.

7. V. Cîndea, D. C. Giurescu, M. Malița, op. cit., p. 116 și urm.

8. G. G. Florescu, Poziția internațională a Țărilor Române în perioada Unirii, Studii și Cercetări juridice, nr. 1, 1959, p. 135—177.

9. Nicolae Bălcescu, Opere, Editura Academiei, București, 1953, p. 311.

10. Al. C. Aureliu, Principii ale relațiilor dintre state, București, 1966, p. 40—41.

11. M. Oprea, Nicolaie Titulescu, Editura Științifică, 1966, p. 206—212,

12. Pentru detalii, Cristian Popișteanu, România și Antanta Balcanică, București, 1968.

CAPITOLUL III

Izvoarele dreptului internațional[1]

Prin izvor de drept nu ne referim la factorii care determină formarea normelor de drept (izvoare în sens material), ci la modul de exprimare a normelor, la forma în care se prezintă acestea.

Referindu-se la această problemă, autorii care au susținut concepțiile numite obiectiviste (G. Scelle, Ch. de Visscher, Bourquin) au făcut distincția între izvoare creatoare și izvoare formale ale dreptului internațional. Ei consideră ca adevărate surse de drept pe primele, iar pe cele formale (tratat, cutumă), doar ca moduri de constatare. Izvoarele așa-numite materiale variabile după concepția autorilor (opinia publică, conștiința colectivă, noțiunea de dreptate, convingerea juridică, solidaritatea, interdependența și altele) sînt, în esență, izvoarele extrajuridice, elementele din subsol, care trebuie să erupă în formele consacrate, pentru a crea norme de drept. Ele trebuie să facă obiectul sociologiei juridice, filozofiei sau istoriei dreptului [2].

În dreptul intern, principalul izvor este legea, ca act al unui singur stat; în dreptul internațional, în formarea normelor sînt implicate mai multe state, deci izvoarele trebuie să reflecte această situație.

Este prezentat, de obicei, ca enumerare a izvoarelor dreptului internațional, articolul 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție a ONU, inclus ca anexă la Carta ONU din 1945 și care a reluat întocmai articolul 38 al Statutului Curții Permanente de Justiție Internațională din 1920. Acest text prevede că, în rezolvarea diferendelor internaționale ce-i vor fi supuse, Curtea, care are misiunea de a decide în conformitate cu dreptul internațional, va aplica: a) convențiile internaționale, generale sau speciale, care stabilesc reguli expres recunoscute de statele în dispută; b) cutuma internațională, ca

expresie a unei practici generale acceptată ca fiind normă de drept ; c) principiile generale de drept, recunoscute de națiunile civilizate ; d) decizii judecătorești, sub rezerva articolului 59 (care prevede că hotărîrile CIJ au valoare obligatorie numai pentru părți și cu privire la cazul respectiv) și doctrina celor mai calificați specialiști ai diferitelor națiuni, ca mijloace subsidiare pentru determinarea normelor de drept.

Acest text are o valoare limitată, deoarece obiectul lui nu este stabilirea izvoarelor dreptului internațional, ci a dreptului pe care să-l aplice Curtea. Totuși, este un punct de plecare important, deoarece se referă la misiunea Curții de a rezolva diferendele potrivit dreptului internațional și se adresează principalului organism judiciar cunoscut pe plan internațional, iar Statutul Curții face parte integrantă din Carta ONU, fiind ratificat de peste 180 state.

Pentru a stabili care sînt izvoarele dreptului internațional, trebuie să stabilim care sînt formele prin care se exprimă normele acestuia, ca reguli de conduită obligatorie pentru state.

Tratatul internațional

Constituie principalul izvor al dreptului internațional contemporan, creînd norme noi de drept sau modificînd pe cele existente.

Tratatul este definit, în Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor, ca fiind un acord internațional încheiat între state sau alte subiecte de drept internațional, consemnat într-unul sau mai multe instrumente conexe și indiferent de denumirea lor.

Unii autori au negat caracterul de izvor de drept internațional al tratatelor, susținînd că ele nu ar fi decît un mijloc de înregistrare a cutumei, sau o dovadă a acesteia [3]. Alți autori au afirmat că dreptul internațional general ar fi exclusiv cutumiar, normele înscrise în tratate constituind un „drept local", aplicabil unui număr restrîns de state [4]. Asemenea teze au fost respinse de alți juriști (Ch. Rousseau, Ch. de Visscher).

Aceasta nu ține seama de practica relațiilor internaționale. Astfel, în 1914 existau circa 8.000 tratate, în vigoare. La secretariatul Ligii Națiunilor au fost înregistrate 4838 tratate. La ONU au fost înregistrate pînă în prezent peste 20 mii tratate. Domeniile raporturilor dintre state care fac obiectul tratatelor multilaterale cresc. Dintre tratatele mai importante, menționăm

Carta Organizației Națiunilor Unite, la care sînt părți practic toate statele lumii, convențiile care sînt statute ale instituțiilor specializate, Convenția din 1961 de la Viena asupra relațiilor diplomatice, Convenția din 1963 de la Viena asupra relațiilor consulare, Convenția pentru prevenirea și reprimarea genocidului din 1948, pactele drepturilor omului din 1966 — la care sînt părți circa 100 state, precum și multe altele.

Tratatul constituie principala formă de creare a normelor dreptului internațional, putînd reglementa cu precizie și ușor de dovedit domenii complexe ale colaborării. Pe de altă parte el permite formarea normelor de drept într-un interval scurt de timp, impus de rapiditatea schimbărilor și a necesităților relațiilor internaționale, în timp ce formarea normelor cutumiare implică un proces mai îndelungat. În domenii noi, cum sînt energia atomică, spațiul cosmic, mediul înconjurător, singura cale pentru a obține reglementări juridice rapide, impuse de revoluția tehnico-științifică, este tratatul.

Se pune problema dacă orice tratat este izvor al dreptului internațional. Distingem în primul rînd tratatele licite și ilicite, numai cele licite putînd fi izvoare de drept. Sînt ilicite tratatele care, în momentul încheierii lor, sînt în conflict cu o normă imperativă — normă recunoscută și acceptată de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său ca o normă de la care nu este permisă nici o derogare. Asemenea tratate sînt nule *ab initio*, deci nu pot fi izvoare de drept. De asemenea, nu sînt izvoare de drept tratatele lovite de nulitate. Este nul orice tratat a cărui încheiere este obținută prin amenințarea cu forța sau folosirea forței, iar un tratat încheiat ca urmare a constrîngerii asupra reprezentantului unui stat este lipsit de orice efect juridic. În plus, statele pot invoca drept vicii de consimțămînt, care duc la nulitatea tratatelor, încălcarea dispozițiilor de drept intern privind competența de a încheia tratate, eroarea, dolul sau corupția reprezentanților lor.

O altă condiție este ca tratatul respectiv să fie în vigoare, respectiv să nu-și fi încetat valabilitatea potrivit clauzelor sale, prin denunțare sau în alte moduri.

În doctrină întîlnim și teza potrivit căreia ar fi izvor de drept numai tratatele care stabilesc norme abstracte și generale, și nu cele care reglementează situații concrete, particulare. S-a afirmat că ar exista tratate legi — care ar fi izvoare de drept și tratate — contract, care nu ar avea acest caracter. Această distincție s-a făcut de la sfîrșitul secolului XIX de C. Bergbohm;

a fost preluată de un alt jurist german, H. Triepel, apoi A. Verdross.

Mulți autori arată însă că distincția are numai un caracter teoretic, toate tratatele avînd valoare juridică egală, fără ierarhie, și că toate stabilesc reguli de conduită, cu caracter general sau restrîns.

Alți autori au încercat distincția între tratatele multilaterale, cu un număr mare de state părți, și care crează norme de drept internațional general, și tratatele la care participă un număr restrîns de state. Această deosebire constată o situație de fapt, dar fără nici o consecință pentru valoarea juridică a tratatelor. De asemenea, este greu a distinge între tratate care ar confirma sau formula mai precis norme preexistente și altele care ar exprima norme noi.

Ne propunem să examinăm pe larg, într-un capitol special al cursului, dreptul tratatelor, incluzînd definiția și categoriile de tratate, încheierea, validitatea, efectele, interpretarea, stingerea și revizuirea tratatelor.

Cutuma[5] este practica generală, relativ îndelungată și repetată a statelor, considerată de ele ca dînd expresie unei reguli de drept *(opinio juris sive necessitatis)*. Toate aceste condiții trebuie să fie reunite : deci o practică generală, comună, nu a unui număr restrîns de state ; o practică rezultînd din acte repetate, uniforme sau cel puțin concordante în decursul unei perioade corespunzătoare ; să fie considerată de state ca avînd valoare juridică obligatorie, exprimînd o normă de drept. Dacă acest element nu există, ne aflăm în fața unei uzanțe sau a unei practici oarecare (de exemplu, unele aspecte ale ceremonialului diplomatic) [6].

În esență, cutuma implică un element material — o practică generalizată, uniformă sau concordantă, care se și întinde pe o anumită perioadă de timp și un element subiectiv, *opinio juris*, respectiv acceptarea de către state a valorii juridice obligatorii a acestei practici, a faptului că această practică dă expresie unei norme de drept.

În ceea ce privește elementul material, este vorba despre o practică constantă, și nu de acte izolate, uniformă — care să nu fie contrazisă de alte acte, și generală — caracterizată printr-o participare foarte largă și reprezentativă, inclusiv cea a „statelor interesate" [7].

Deşi nu există cerinţa unei practici unanime sau universale, o normă cutumiară nu poate să oblige un stat care şi-a manifestat în mod constant şi neechivoc refuzul de a o accepta. O practică majoritară nu poate să devină obligatorie pentru un stat, dacă în mod constant şi fără echivoc ea nu este acceptată de statul respectiv [8].

Unii autori susţin că recunoaşterea sau acceptarea de către state ar fi o manifestare a acordului de voinţă tacit al statelor, o formă a consensului [9].

Alţi autori se referă în mod direct la un acord tacit, iar alţii la manifestări de voinţă concordante.

Desigur, este vorba despre elementul psihologic sau subiectiv al cutumei, *opinio juris*, un stat putînd acţiona împotriva formării unei cutume, prin proteste, rezerve sau acte contrare, care să împiedice practica îndelungată, dacă nu doreşte să accepte formarea normei respective.

Nu orice acceptare a unei practici ca reprezentînd o regulă de drept este însă echivalentă cu un acord de voinţă — acesta ar cere anumite condiţii de simultaneitate, de echivalenţă şi altele. A echivala acceptarea practicii respective cu un acord tacit este, de aceea, o ficţiune.

Ducînd la extrem această teză, s-ar putea pune problema voinţei libere a părţilor, atunci cînd acceptă o practică îndelungată ca regulă de drept, a viciilor de consimţămînt şi altele.

De asemenea, această teză nu ţine seama de caracterul evolutiv al cutumei, atît din punctul de vedere al modificării conţinutului ei, cît şi prin extinderea aplicării ei la noile state, care nu are loc, în ansamblu, prin acte ce ar putea fi echivalate cu un acord tacit.

Alţi autori susţin că pentru formarea unei norme cutumiare este necesară numai o practică îndelungată a unui mare număr de state, şi nici un fel de *opinio juris*; aceasta contravine modului de formare a cutumei şi art. 38 din Statutul Curţii.

Alţii au afirmat că pentru formarea unei norme cutumiare ar fi suficientă manifestarea voinţei unui grup de state care pot să impună la nevoie aplicarea normei respective. Această teză a fost respinsă de majoritatea juriştilor (P. Gruggenheim, M. Sörensen).

În sfîrşit, s-a susţinut că normele cutumiare ar apare ca rezultat al unei voinţe colective sau al conştiinţei juridice comune; aceste teze sînt cu atît mai mult bazate pe ipoteze fictive.

Este general acceptat că existența elementului matèrial nu este suficientă pentru transformarea unei practici internaționale în cutumă juridic obligatorie. Este necesară și convingerea necesității unei asemenea practici, acceptarea ideii că o anumită conduită a statelor se impune cu titlu juridic. Curtea Internațională de Justiție s-a pronunțat în mai multe afaceri recente, în acest sens [10]. De asemenea, considerațiile de ordin politic, moral, social sau umanitar, ca și de oportunitate, curtoazie, convenienţă sau tradiție, nu pot ele însele să genereze drepturi și obligații pentru state, dacă nu există convingerea că practica respectivă corespunde unei obligații juridice.

Normele cutumiare pot fi de aplicare generală, sau regionale (azilul diplomatic, principiul *ius soli*, în America Latină)[11]. Jurisprudența internațională a recunoscut și existența unor cutume restrînse, ca o practică prelungită și continuă între două state, acceptată de ele ca reglementînd raporturile lor, ca bază pentru drepturi și obligații reciproce [12]. O asemenea cutumă are o valoare limitată la statele respective [13], așa cum a arătat Curtea Internațională de Justiție.

Dovada existenței unei cutume se face prin : tratate multilaterale, care reiau sau codifică norme cutumiare ; tratate multilaterale, ale căror norme sînt noi, dar ulterior sînt recunoscute și de state care nu sînt părți ca obligatorii ; tratate repetate, cu conținutul asemănător ; practica statelor, practica diplomatică ; hotărîri judecătorești internaționale ; legi și practică judiciară internă, dacă sînt uniforme și concordante.

Un tratat poate abroga o cutumă (suprimarea cursei, prin declarația de la Paris din 1856), dar poate fi și el abrogat de o normă cutumiară nouă (capitulațiile în unele țări au fost tacit abrogate, de ex. în Egipt, ca urmare a dezvoltării unor norme cutumiare noi).

Conflictul între normele convenționale și cele cutumiare se rezolvă astfel : normele imperative *(jus cogens)* convenționale sau cutumiare împiedică aplicarea oricăror norme particulare ; normele speciale, indiferent de izvor, prevalează față de normele generale ; în caz de conflict între norme cu caracter general, sau conflict între norme cu caracter particular, se aplică ultima, după principiul *lex posteriori derogat priori*.

Normele lui *jus cogens* sînt norme de drept internațional general. Izvoarele lor sînt tratatele multilaterale și cutumele de ordin general.

Principii generale de drept

Se susține că principiile generale de drept „recunoscute de națiunile civilizate", menționate în art. 38 lit. c din Statutul Curții, ar constitui un alt izvor al dreptului internațional (L. Oppenheim — Lauterpacht) sau cel puțin un izvor subsidiar (G. Schwarzenberger). Unii autori includ în acestea numai principii de drept intern, existente în principalele sisteme (A. Verdross, Louis Delbez), alții și principiile dreptului internațional (Ch. Rousseau).

Întrucît art. 38 al. 1 cere Curții să soluționeze diferendele potrivit dreptului internațional, ar rezulta că trebuie să fie principii de drept internațional. Dacă aceasta este situația, ele nu ar fi izvor de drept, în sensul de formă de exprimare a normelor juridice, ci însești normele, avînd ca izvor fie tratatul, fie cutuma.

Unii autori se referă la două categorii de principii generale de drept: principii comune ordinii juridice interne și internaționale, între care sînt enunțate norme privind nașterea, executarea și stingerea obligațiilor, exercitarea drepturilor, răspunderea pentru delicte, și principii speciale ordinii juridice internaționale [14].

Dacă am avea în vedere principii ale dreptului intern, ele nu pot fi izvor de drept internațional, în sine. Dacă sînt avute în vedere principii ale ordinii juridice internaționale, deci acceptate ca atare de aceasta, nu mai prezintă importanță din punctul de vedere al izvoarelor faptul că sînt similare cu cele din ordinea internă. Este doar o constatare, cu caracter istoric — teoretic.

În ceea ce privește principiile specifice ordinii juridice internaționale, exemplele date — independența statelor, *pacta sunt servanda*, răspunderea internațională a statelor, reguli și norme ale dreptului războiului — sînt, în mod evident, norme cutumiare ale dreptului internațional.

În ultimă instanță, dacă este vorba de principiile fundamentale ale dreptului internațional, acestea sînt formate prin tratate multilaterale sau cutumă, așa cum rezultă din analiza fiecăruia din ele. Dacă ne referim la principii ale ordinilor juridice interne, ele pot servi la formarea normelor cutumiare, pot evidenția existența acestor norme, alături de alte elemente ale

unei practici generale și îndelungate, și desigur dacă aceasta este recunoscută ca normă de drept.

Deci, în ambele ipoteze, principiile generale nu sînt ele însele izvoare de drept.

Hotărîrile organizațiilor internaționale

Se discută dacă aceste hotărîri, și în special cele ale organismelor ONU, constituie izvor de drept internațional. Nu intră în discuție acele hotărîri referitoare la funcționarea ONU (de exemplu, aprobarea bugetului) sau cele care se referă la cazuri speciale (de exemplu, hotărîrile Consiliului de Securitate în cazuri de amenințare, încălcare a păcii sau agresiune), deoarece ele nu-și propun să creeze norme de drept internațional.

Interesează acele hotărîri care formulează reguli de conduită generale, principii călăuzitoare.

Unii autori pornesc de la calificarea dată de înșeși statutele organizațiilor respective actelor adoptate de ele. Astfel, Carta ONU se referă la „recomandările" Adunării generale, care nu constituie deci norme de drept. Pentru aceasta, ar trebui să intervină un act subsecvent, prin încheierea unui tratat sau formarea unei cutume. În acest sens, se afirmă că asemenea recomandări pot reprezenta un stadiu în formarea unei cutume, dacă sînt adoptate în conformitate cu Carta și cu acordul unei mari majorități de state.

Într-o altă opinie, rezoluțiile Adunării generale care ar constata existența unor norme de drept, ar interpreta și dezvolta principii și norme de drept, ar avea valoare juridică obligatorie. Ele nu sînt însă izvoare, deoarece normele de drept existau dinainte, iar statele erau obligate să le respecte, indiferent de aceste rezoluții; ele privesc numai aplicarea normelor, urmărind promovarea lor.

Practica arată că statele nu consideră rezoluțiile ca obligatorii. Valoarea lor nu depinde de modul de adoptare, singura regulă fiind cea a majorității; reprezentanții statelor în aceste organizații nu au deloc competența de a adopta hotărîri obligatorii pentru statele membre. De altfel, prin rezoluții Adunarea generală adoptă adesea convenții, care sînt supuse semnării și ratificării statelor, pentru a deveni obligatorii.

Hotărîrile instanţelor judiciare şi arbitrale

Sînt enunţate în art. 38 din Statutul C.I.J. ca mijloc auxiliar. Potrivit art. 59 din Statut, ele nu constituie însă precedente, neavînd valoare obligatorie decît între părţi şi cu privire la cauza rezolvată. Deci, hotărîrile CIJ nu sînt izvor al dreptului internaţional.

Ele pot servi, ca şi hotărîrile instanţelor arbitrale, ca mijloc de constatare şi de interpretare a normelor de drept internaţional, deci ca element constitutiv al procesului cutuminar [15]. Totuşi, hotărîrile instanţelor internaţionale nu pot fi puse pe acelaşi plan cu practica statelor, care contribuie mai direct la formarea normelor cutumiare.

Doctrina dreptului internaţional

Este un alt mijloc auxiliar de determinare a normelor dreptului internaţional, Statutul CIJ referindu-se în acest sens la „doctrina specialiştilor cei mai calificaţi în dreptul public al diferitelor state".

În această categorie se includ nu numai lucrările specialiştilor de drept internaţional, ci şi ale organizaţiilor ştiinţifice internaţionale, ca Asociaţia de Drept Internaţional (International Law Association) şi Institutul de Drept Internaţional, care au întocmit chiar proiecte de codificare a dreptului internaţional.

Cea mai importantă operă doctrinară în prezent pot fi considerate lucrările Comisiei de drept internaţional, respectiv proiectele elaborate şi comentariile la acestea, rapoartele elaborate de membrii Comisiei, ca şi dezbaterile din cadrul ei, care oferă un bogat material pentru cunoaşterea dreptului internaţional.

Deşi nu este izvor de drept, doctrina are un rol creator, putînd să constate, să comenteze, să interpreteze sau să evalueze dreptul internaţional. Ea poate să aducă o contribuţie însemnată la dezvoltarea dreptului prin analiza ştiinţifică a normelor sale, în lumina principiilor şi a finalităţii şi ţinînd seama de cadrul de formare şi manifestare a dreptului internaţional.

Echitatea

Se pretinde uneori, invocîndu-se art. 38 din Statutul CIJ, că un izvor subsidiar al dreptului internaţional l-ar constitui echitatea, adică aplicarea principiilor dreptăţii, în sensul că ar avea rolul de a completa lacunele dreptului, atunci cînd nu există norme, sau de a înlocui aplicarea lor.

Potrivit art. 38 paragr. 2 din Statut, Curtea poate să decidă într-un caz *ex aequo et bono*, adică pe bază de echitate, dacă părţile sînt de acord cu aceasta. Deci, de fiecare dată părţile sînt cele care decid dacă Curtea se pronunţă potrivit dreptului sau echităţii. Prin aceasta, echitatea nu poate deveni izvor de drept, nici auxiliar, ci numai hotărîrea care se dă pe baza ei.

În realitate, aplicarea echităţii duce la principii de morală şi justiţie, la dreptul natural sau la principii ale unor sisteme de drept intern, care nu sînt izvoare ale dreptului internaţional, şi la care nimeni nu poate recurge pentru a umple lacunele dreptului internaţional.

Legislaţia internă şi hotărîrile instanţelor judecătoreşti naţionale

Nu constituie izvoare de drept intenaţional. Ele pot reprezenta, în anumite cazuri, recunoaşterea de către state a unor norme de drept, dar exprimînd voinţa unui singur stat, nu pot constitui izvoare de drept internaţional. Dacă în reglementarea unei probleme care face obiectul raporturilor internaţionale mai multe state edictează legi interne cu reglementări asemănătoare, acestea pot constitui elemente ale procesului formării normelor cutumiare.

De asemenea, hotărîrile instanţelor interne pot constitui, dacă există o identitate de soluţii, dovada elementului subiectiv, *opinio juris*, a acceptării de către state a unei practici ca reprezentînd o normă de drept cutumiar internaţional. Fiecare hotărîre în sine, fiecare soluţie dată, are o valoare numai pe plan intern.

Unii autori adaugă la acestea *actele unilaterale* emanînd de la state şi pe cele de la organizaţii internaţionale (rezoluţii)[16]. Acestea pot crea drepturi şi obligaţii pentru state şi respectiv organizaţiile internaţionale, dar nu pot crea norme de drept

internațional, decît dacă se înscriu într-o serie de acte similare — concordante și repetate — ceea ce reprezintă, în esență, fie acorduri între state, fie norme cutumiare.

Codificarea dreptului internațional

Nevoia de a dispune de o prezentare metodică și ordonată a normelor dreptului internațional, ca sistem, cu relațiile logice între ele, a determinat trecerea la codificarea dreptului internațioanl.

Cu privire la conținutul codificării, există două școli de drept. Juriștii din țările Europei continentale văd ca obiect al codificării nu numai prezentarea și sistematizarea normelor existente, ci și abrogarea sau modificarea unora din ele și crearea unor norme noi, astfel încît să se asigure un ansamblu coerent.

Codificarea ar fi, deci, nu numai declarativă, de *lege lata*, ci și constitutivă, de *lege ferenda*.

În concepția juriștilor englezi și americani, codificarea ar avea numai rolul de a constata normele de drept în vigoare, fără a se preocupa dacă ele formează un sistem coerent, aplicabil la raporturile internaționale reale.

Evoluția dreptului internațional, prin experiența Ligii Națiunilor și mai ales a ONU, a impus concepția potrivit căreia codificarea are atît scopul de a constata și preciza normele de drept, cît și pe cel de a dezvolta progresiv dreptul internațional, prin elaborarea de norme noi.

De aceea, Carta ONU se referă, între atribuțiunile Adunării generale, la inițierea de studii și recomandări pentru încurajarea dezvoltării progresive și a codificării dreptului internațional.

Codificarea este importantă, deoarece asigură precizia normelor de drept, întărirea unității dreptului internațional, ca sistem coerent, adoptarea de norme noi, ținînd seama de noile cerințe, ca și participarea tuturor statelor la acțiunea respectivă, mărind credibilitatea și lărgind baza de aplicare a dreptului internațional. De aceea, sînt neîntemeiate argumentele aduse contra codificării dreptului : că s-ar interveni în procesul natural de dezvoltare a dreptului, care ar fi privat de flexibilitatea sa, că ar putea apare noi controverse cu privire la normele de drept, că ar putea fi folosită ca mijloc pentru a înlătura unele norme cutumiare.

Tipuri de codificare

Poate fi oficială, realizată de state, ca subiecte ale dreptului internațional, în forme convenite de ele (conferințe, organizații, reuniuni) sau neoficială, efectuată de organizații științifice internaționale, institute naționale sau cercetători individuali.

Din punctul de vedere al obiectului, poate fi generală, cuprinzînd ansamblul normelor dreptului internațional, sau parțială, cuprinzînd normele dintr-un domeniu. O codificare generală nu este practic posibilă; unii autori au încercat asemenea codificări la sfîrșitul secolului XIX, începutul secolului XX. De asemenea, în unele domenii s-a efectuat numai codificarea principiilor generale (dreptul cosmic), în timp ce în alte domenii s-a procedat la codificarea ansamblului normelor.

Din punctul de vedere al aplicării geografice, există codificare universală, privind dreptul internațional general, și regională, care vizează norme particulare ale acestuia, cu aplicare la o anumită regiune a lumii.

Codificări neoficiale

O serie de gînditori au încercat să grupeze normele dreptului internațional în coduri sau culegeri.

Jeremy Bentham (Introduction to an International Code, 1827), filozof englez, concepea codificarea nu numai ca o constatare a unor reglementări ale dreptului în vigoare, ci și ca o elaborare a unor reguli noi, în scopul asigurării păcii perpetue.

O altă încercare de codificare este făcută de abatele Grégoire, din însărcinarea Convenției naționale franceze în 1792, sub titlul „Declarația dreptului ginților".

În secolul XIX vor fi elaborate codificări mai complete, sub influența codului civil al lui Napoleon. Între acestea:

— John Bluntschli, Heidelberg, lucrarea „Dreptul internațional modern al statelor civilizate, sub formă de cod" (1888);

— David Field (SUA), 1872
— Pasquale Fiore (Italia), 1889
— Duplessix 1906
— Internoscia 1910
— Cosentini 1937

Aceste încercări s-au dovedit utopice, deoarece urmăreau codificarea totală a dreptului internațional.

Dintre organizațiile internaționale științifice, care au elaborat proiecte de codificare în diferite domenii, menționăm Asociația de Drept Internațional, creată la Londra în 1873, Institutul de Drept Internațional, înființat la Gand în 1873 și Institutul american de Drept Internațional, înființat în 1912.

Codificări prin conferințe internaționale

În secolele XIX și XX statele au recurs tot mai mult la conferințe de codificare a dreptului internațional.

Astfel :

— Congresul de la Viena din 1815 a codificat regimul fluviilor internaționale și, printr-o primă fază, dreptul diplomatic ;

— Congresul de la Paris (1856) și Conferința de la Geneva (1864) au codificat norme ale războiului maritim și norme privind ajutorul pentru soldații bolnavi și răniți ;

— Conferințele de la Haga din 1899 și 1907 au marcat un progres în activitatea de codificare a dreptului internațional, prin creșterea numărului statelor participante și tematica abordată. Ele au codificat norme privind legile și obiceiurile războiului, și mijloacele de soluționare a diferendelor dintre state ; îndeosebi, s-au codificat normele privind începerea războiului, purtarea acestuia pe uscat și pe apă, situația statelor neutre în cursul războiului, rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor ;

— Conferința de la Haga din 1930, pentru codificarea progresivă a dreptului internațional, cu participarea a 48 state, care-și propusese, printre altele, codificarea normelor referitoare la cetățenie, la apele teritoriale și la responsabilitatea statelor pentru daunele provocate pe teritoriul lor persoanelor sau proprietăților străine ; s-au adoptat numai un proiect de convenție și cîteva protocoale referitoare la cetățenie. A fost organizată de Societatea Națiunilor ;

— Conferința de la Geneva, din 1925, în urma căreia s-a adoptat Protocolul privind interzicerea folosirii gazelor asfixiale, toxice și a armei bacteriologice ;

— Conferința de la Geneva din 1929, în urma căreia s-au încheiat cele două confenții referitoare la tratamentul prizonierilor de război, al răniților și bolnavilor în războiul de uscat și în cel maritim ;

— Conferința de la Geneva din 1949, care a dus la încheierea celor 4 convenții, cu privire la protecția victimelor războiului (răniți și bolnavi și naufragiați în războiul maritim, răniți și bolnavi în războiul terestru, prizonieri și respectiv persoane civile).

Codificarea în cadrul ONU

În exercitarea competenței sale de a încuraja dezvoltarea progresivă și codificarea dreptului internațional, Adunarea generală a ONU a adoptat rezoluția 174 (II) din 21 noiembrie 1947, prin care a creat Comisia de Drept Internațional și a adoptat statutul ei.

Comisia este organ subsidiar al Adunării generale, cu sarcina „de a formula cu precizie și a sistematiza regulile de drept internațional în domeniile în care există o practică juridică considerabilă, precedente sau opinii doctrinale".

De la crearea ei și pînă acum Comisia a examinat și pregătit numeroase proiecte, în probleme cum sînt: drepturile și îndatoririle statelor; principiile Tribunalului de la Nürnberg; jurisdicția penală internațională; definiția agresiunii; cod al crimelor contra păcii și omenirii; eliminarea treptată a apatridiei; dreptul mării; relații și imunități diplomatice și consulare și altele.

Convențiile adoptate pînă în prezent în cadrul ONU, ca rezultat al codificării realizate pe baza proiectelor comisiei de drept internațional, sînt:

— cele 4 convenții privind dreptul mării, adoptate la Conferința de la Geneva din 29 aprilie 1958, referitoare la marea liberă, marea teritorială și zona contiguă, platoul continental și pescuitul și conservarea resurselor vii ale mării libere;

— convenția de la Viena din 1961 asupra relațiilor diplomatice;

— convenția de la Viena din 1963 asupra relațiilor consulare;

— convenția de la New York din 1961 pentru reducerea cazurilor de apatridie;

— convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor;

— convenția de la Viena din 1978 privind succesiunea statelor în materie de tratate;

— convenția de la Viena din 1975 privind reprezentarea statelor în relațiile lor cu organizațiile internaționale cu caracter universal;

— convenția adoptată la New York în 1973 asupra prevenirii și pedepsirii crimelor împotriva persoanelor protejate pe plan internațional, inclusiv a agenților diplomatici ;

— convenția de la Viena din 1983 asupra succesiunii statelor în materie de proprietate de stat, arhive și datorii ;

— convenția de la Viena din 1986 asupra dreptului tratatelor dintre state și organizații internaționale sau dintre organizațiile internaționale.

Comisia de drept internațional examinează în prezent, în vederea elaborării de proiecte de articole care să servească drept bază codificării, următoarele teme :

— răspunderea internațională a statelor ;

— dreptul folosirii cursurilor de apă internaționale în alte scopuri decît navigația ;

— statutul curierului diplomatic și al valizei diplomatice neînsoțită de curier ;

— relațiile dintre state și organizații internaționale ;

— imunitatea de jurisdicție a statelor și a proprietății lor ;

— răspunderea internațională pentru daunele care decurg din acte ce nu sînt interzise de dreptul internațional.

Alte codificări au fost realizate în cadrul ONU pe baza unor proiecte elaborate de conferințe ale reprezentanților statelor (Convenția din 1982 de la Montego Bay asupra dreptului mării s-a încheiat după un număr de conferințe succesive pe această temă) sau de alte organisme ale ONU (convențiile și tratatele privind drepturile omului au fost adoptate pe baza unor proiecte ale Comisiei dreptului omului, alte convenții pe baza unor proiecte ale Comisiei juridice).

S-au obținut deci, mai ales în ultimii 40 ani, progrese importante în codificarea dreptului internațional. Este drept că au fost abordate multe teme clasice, în care există deja o practică bogată a statelor. După cum s-a văzut, temele noi ridică dificultăți mai mari. Aceasta se evidențiază și în ceea ce privește participarea statelor la noile convenții de codificare. Astfel, dacă la convențiile privind relațiile diplomatice și consulare sînt părți, la 31 decembrie 1990, 153 și respectiv 127 de state, la convenții mai recente (reprezentarea statelor în raporturile lor cu organizații internaționale cu caracter universal sau succesiunea statelor) sînt părți foarte puține state.

Cu toate dificultățile, este de așteptat ca procesul să continue, cerințele raporturilor internaționale aducînd în atenție noi domenii în care se va pune problema dezvoltării progresive și codificării dreptului internațional.

Bibliografie

1. Cu privire la teoria generală a izvoarelor dreptului internațional general-a se vedea Ch. de Visscher, Contribution à l'étude des sources de droit internatio nal, în Revue Internationale de Droit et de Législation Comparée, 1953, p. 395—420 ; Max Sörensen,Les sources du droit international, Copenhague, 1946.
2. Conform prezentării făcute de Ch. Rousseau, op. cit. p. 57—58.
3. D. P. O'Connell, International Law, vol. I, London, New-York, 1965.
4. H. Kelsen, Principles of International Law, 1952.
5. Cu privire la cutumă în general, P. Guggenheim, Les deux éléments de la coutume en droit international, Mélanges Georges Scelle, Paris, 1950, vol. I p. 275—284 ; Ch. de Visscher, Coutume et traité en droit international public, Revue générale de droit international public, 1955, p. 353—369.
6. Ch. Rousseau, p. 310

Așa cum arăta Curtea Internațională de Justiție într-o hotărâre dată la 20 februarie 1969 în afacerea Platoului continental al Mării Nordului „Statele interesate trebuie... să aibă sentimentul că se conformează unei... obligații juridice și nu (că se supun) unor simple considerații de curtuoazie, de oportunitate sau de tradiție" „Recueil de la Cour, 1969, p. 44).

7. Conform cu Hotărârea Curții Internaționale de Justiție în afacerile platoului continental al Mării Nordului din 20 februarie 1969, Recueil 1969, p. 42.
8. Cf. Ch. Rousseau, p. 320.
9. Este concepția școlii pozitiviste germane și italiene (Triepel, Strupp, Anzilotti, Cavaglieri).
10. Cf. Hotărârii în afacerea dreptul de trecere prin teritoriul indian, Recueil 1960, p. 44 ; afacerea Sud-Vestului african, Recueil 1966, p. 34 ; afacerile platoului continental al Mării Nordului, Recueil 1969 p. 44.
11. Cf. Ch. Rousseau, p. 321.
12. Ibidem.
13. Îndeosebi în afacerea privind dreptul de trecere pe teritoriul indian, Recueil 1960, p. 39.
14. Ch. Rousseau, op. cit., p. 379 și urm.
15. Ibidem p. 59.
16. Ibidem p. 60.

Convenții și alte documente internaționale

— Carta Organizației Națiunilor ; Statutul Curții Internaționale de Justiție ;
— Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor ;
— The Work of the International Law Commission, fourth edition, 1988, United Nations ;
— Droits de l'homme, Recueil d'intruments internationaux, Nations Unies, 1988.

CAPITOLUL IV

Normele imperative în dreptul internațional (jus cogens)[1]

Problema normelor imperative este studiată împreună cu cea a izvoarelor dreptului internațional, deși izvoarele normelor imperative sînt, așa cum am văzut, aceleași ca și ale altor norme de drept internațional general [2].

Fiind vorba însă de o categorie de norme și de raportul dintre acestea și alte norme de drept, este normal să examinăm această problemă înainte de a studia diferitele instituții și norme ale dreptului internațional.

În Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor normele imperative sînt definite ca „norme acceptate și recunoscute de comunitatea internațională a statelor în ansamblul său" ca norme „de la care nu este permisă nici o derogare" și care „nu pot fi modificate decît printr-o nouă normă a dreptului internațional general avînd același caracter" (art. 53 și 64).

Din această definiție rezultă că normele imperative sînt norme de drept internațional general, cu valoare universală. Elementul fundamental, ca factor care determină caracterul imperativ al normelor, este recunoașterea și acceptarea lor de către comunitatea internațională ca norme de la care nu este permisă nici o derogare.

Rezultă că normele imperative reprezintă acele norme de drept internațional general situate pe o categorie *superioară*, atît față de alte norme de drept internațional general, de la care statele pot deroga — numite *norme dispozitive*, cît mai ales față de normele cu caracter restrîns — bilaterale sau plurilaterale — care nu pot fi în conflict cu cele imperative. Sancțiunea pentru asemenea situație este nulitatea actului prin care

statele ar încerca să deroge de la normele imperative. Convenţia din 1969 prevede în mod expres că este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă. De asemenea, orice tratat existent, care este în conflict cu o nouă normă imperativă a dreptului internaţional general, devine nul şi ia sfîrşit.

Convenţia din 1969 a fost ratificată pînă la 31 decembrie 1989 de 58 state. Ea a intrat în vigoare la 27 ianuarie 1980. Deşi a fost ratificată de un număr relativ mic de state, cea mai mare parte din normele prevăzute de Convenţie aparţin dreptului cutumiar şi au fost codificate prin Convenţie. Dispoziţiile Convenţiei referitoare la normele imperative reprezintă în acelaşi timp o codificare a normelor cutumiare, cît şi o dezvoltare progresivă a dreptului.

1. Normele imperative se definesc, deci, în raport de normele cu caracter restrîns, prin care unele state ar încerca să deroge de la normele imperative, deci să stabilească un alt regim juridic internaţional *inter se*. Alături de normele imperative ale dreptului internaţional general există norme dispozitive — în fapt marea majoritate au acest caracter — de la care statele pot deroga prin tratat între ele. Faţă de normele cu caracter dispozitiv, statele pot crea regimuri juridice diferite, derogatorii, în raporturile dintre ele.

Conceptul de normă imperativă nu are în vedere actele individuale, de încălcare a normelor, care sînt acte ilicite, ca şi faţă de orice alte norme. Toate normele dreptului internaţional, fie ele imperative, fie dispozitive (norme de drept internaţional general de la care statele pot deroga), fie norme cu caracter restrîns — au caracter obligatoriu, iar actele de încălcare a lor atrag răspunderea internaţională a statului. Actele de încălcare nu constituie însă derogări, căci un stat nu poate singur să deroge de la o normă pe care a acceptat-o.

Ceea ce aduce în plus conceptul de normă imperativă, faţă de caracterul ilicit al actelor de încălcare a normei, este caracterul ilicit al tratatelor prin care statele ar încerca să deroge de la aceste norme, sub sancţiunea nulităţii.

Conceptul de normă imperativă nu trebuie, de asemenea, să fie confundat cu incompatibilitatea dintre norme convenţionale stabilite prin două tratate succesive. Unele tratate internaţionale — generale conţin norme prin care interzic încheierea de tratate incompatibile cu realizarea efectivă a obiectului şi scopului tratatului multilateral, sau chiar prin care interzic derogările. Este vorba, însă, de tratate concurente, care au

aceeași natură și validitate. Problema incompatibilității dintre tratatele succesive se rezolvă potrivit unor reguli specifice, dar în principiu statele au dreptul de a deroga, prin tratate între ele, de la tratatele multilaterale.

Singurul caz în care problema s-ar pune, ar fi acela în care incompatibilitatea s-ar suprapune peste existența unei norme imperative; atunci derogarea nu este permisă, iar sancțiunea ar fi nulitatea tratatului derogator [3].

În alte cazuri, dacă derogarea este interzisă prin tratatul multilateral, statele care derogă încalcă o prevedere a tratatului și își asumă răspunderea internațională.

Numeroase tratate multilaterale cuprind clauze prin care interzic derogările de la normele lor, dar nu se poate susține că toate normele cuprinse în aceste tratate au caracter imperativ. Practica internațională nu confirmă o asemenea ipoteză.

2. Caracterul imperativ al unor norme ale dreptului internațional a fost recunoscut treptat, ca urmare a evoluției concepțiilor și reglementărilor.

Astfel, Convenția din 1926 privind abolirea sclavajului și a comerțului cu sclavi cuprindea angajamentul statelor părți de a nu încheia între ele aranjamente care ar deroga de la principiile stipulate, ci numai asemenea aranjamente care li se păreau convenabile, ținînd seama de situația lor specifică, pentru a ajunge cît mai curînd la dispariția totală a comerțului cu sclavi. Această prevedere era rezultatul unei evoluții, prin care se urmărea crearea unui regim uniform, de interdicție generalizată. Ea dădea expresie unui regim juridic care excludea orice derogare *inter se*.

Unii autori, ca și reprezentanții unor state, s-au referit la art. 20 din Pactul Ligii Națiunilor (Membrii Societății recunoșteau că Pactul abrogă orice obligații sau dispoziții *inter se* incompatibile cu termenii săi și se angajau în mod solemn să nu contracteze în viitor asemenea obligații sau înțelegeri) și la art. 103 din Cartă (În caz de conflict între obligațiile membrilor Națiunilor Unite decurgînd din prezenta Cartă și obligațiilor lor în virtutea oricărui acord, primele vor prevala), atribuindu-le o anumită semnificație în legătură cu conceptul de normă imperativă [4].

Or, primul text se referă la „abrogarea" acordurilor anterioare, iar cel de-al doilea nu exclude existența unor obligații anterioare, ci prevede că în caz de conflict, prevederile Cartei prevalează. Normele imperative, după cum am văzut, au ca sancțiune nulitatea tratatelor derogatorii.

În al doilea rînd, cele două articole se referă la toate dispozițiile Pactului, respectiv Cartei. Analiza practicii statelor, a opiniilor exprimate cu privire la cele două documente, ca și a activității organizațiilor create prin ele, arată că nu se poate atribui autorilor lor intenția de a considera toate normele înscrise în ele ca fiind imperative.

În realitate, cele două articole constituie dispoziții prin care s-a urmărit prevenirea sau soluționarea unor cazuri de incompatibilitate [5], dar nu transformarea normelor tratatelor respective în norme imperative. Ele nu evocă conceptul de normă imperativă.

Situația este diferită în ceea ce privește art. 52 al Cartei ONU, care se referă la însăși existența acordurilor regionale și stabilește, ca o condiție a existenței lor, compatibilitatea lor cu scopurile și principiile Cartei. Aceasta dovedește importanța atribuită de autorii Cartei acestor scopuri și principii, intenția de a le acorda un caracter universal exclusiv și de a nu admite crearea de regimuri derogatorii prin acorduri regionale referitoare la menținerea păcii și securității internaționale. Nu este o simplă dispoziție de incompatibilitate, care de altfel s-ar suprapune peste cea din art. 103 menționată; este enunțat implicit conceptul de norme imperative, cu privire la o categorie de norme cuprinse în scopurile și principiile Cartei, și față de o singură categorie de norme derogatorii — acordurile regionale din domeniul menținerii păcii și securității.

O serie de tratate din domeniul drepturilor omului prevăd că nici o derogare nu este admisă de la Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, pe baza prevederilor acestor tratate.

Desigur, textele cu semnificația cea mai mare pentru instituția normelor imperative sînt articolele 53 și 64 din Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor. Acest text consacră, într-un instrument care în ansamblu codifică dreptul tratatelor, recunoașterea de către comunitatea internațională a statelor a existenței normelor imperative în dreptul internațional contemporan.

Conceptul de „*jus cogens*" a fost recunoscut și în declarații și acte diplomatice ale statelor, mai ales în legătură cu Conferința din 1968 și 1969 de la Viena pentru codificarea dreptului tratatelor. De asemenea, deși nici un tribunal internațional nu a pronunțat vreodată o decizie prin care să declare nul un tratat în conflict cu o normă de drept internațional, în

unele decizii și în opiniile judecătorești s-a acceptat, în mod direct sau indirect, existența normelor imperative.

O serie de rezerve, exprimate cu privire la deplina recunoaștere a existenței și a efectelor normelor imperative, s-au referit mai ales la probleme legate de acest concept — cum sînt identificarea normelor imperative, modul de asigurare a producerii efectelor lor juridice — care nu ar fi încă rezolvate. [6] Soluționarea acestor probleme nu este însă o condiție prealabilă pentru recunoașterea conceptului, a existenței normelor imperative.

Majoritatea autorilor admit existența normelor imperative și dau exemple de asemenea norme. Lucrările de codificare a dreptului tratatelor au reflectat această concepție, consacrînd definitiv conceptul de jus cogens [7].

3. Normele imperative nu au nimic comun cu concepțiile dreptului natural sau cu normele moralei.

Pentru a avea efectul pe care-l au — acela al nulității tratatelor prin care statele ar încerca să deroge de la ele — normele imperative trebuie să fie, în primul rînd, norme obligatorii de drept internațional, pe care statele să fie ținute să le respecte. Or, aceste norme nu sînt decît cele formate în practica relațiilor dintre ele. Doctrinele privind existența unui pretins drept natural sau rațional, în afara practicii statelor, nu au fost urmate în practica statelor. Prin însăși definiția lor, normele imperative sînt cele recunoscute de state ca norme de la care nu se poate deroga.

De asemenea, normele imperative nu sînt norme ale moralei și nu se întemeiază pe criterii pur morale.

Aceasta ar face să depindă validitatea tratatelor de criterii subiective și ar pune în pericol însăși structura ordinii juridice [8]. Fără a nega influența moralei asupra dreptului internațional și trecerea treptată a unor norme morale în cadrul dreptului, prin procedeele de formare a normelor de drept, normele imperative nu pot fi numai niște comandamente morale, neobligatorii pentru state.

În consecință, normele imperative au caracter juridic și fac parte din dreptul internațional, în sensul de ansamblu de norme care reglementează raporturile dintre state și alte subiecte ale acestuia.

Izvoarele normelor imperative sînt atît tratatele multilaterale generale, cît și cutuma. Aceasta decurge din faptul că normele imperative au caracter universal, ele fiind incompatibile cu existența unor norme restrînse, care ar deroga de la

ele, sau cu regimuri juridice paralele opuse. Dacă o normă nu se impune ca obligatorie pentru anumite țări, adică respectarea sa universală nu este recunoscută ca indispensabilă, ar fi greu de susținut că o asemenea normă nu permite derogări. De altfel, prin însăși definiția lor, normele imperative se caracterizează prin recunoașterea și acceptarea lor de către ansamblul comunității internaționale a statelor. Însuși conceptul de *jus cogens* presupune, prin natura sa, universalitatea, fiind întemeiat pe interesul general al comunității internaționale a statelor ca un anumit regim juridic să fie respectat în mod uniform. Normele imperative nu pot avea deci, ca izvoare, decît izvoarele dreptului internațional general, respectiv tratatul multilateral general și cutuma. Un tratat multilateral general este cel care reglementează probleme de interes general și este deschis spre participare tuturor statelor. Este vorba, desigur, despre cutuma cu aplicare universală.

Practica internațională arată că în formarea normelor dreptului internațional general are loc o strînsă întrepătrundere între cutumă și tratatul multilateral, ca izvoare ale dreptului internațional. Tratatul este izvorul normei pentru statele care devin părți, iar cutuma pentru celelalte state. O normă care la origine este cutumiară este incorporată într-un tratat de codificare, sau o normă la origine convențională este acceptată de toate statele prin procedeul cutumei, tratatele contribuind în mod esențial la formarea cutumei, ca acte importante ale practicii generalizate, ale elementului material al cutumei, urmate de o practică generală a raporturilor dintre state. Se stabilește astfel o interacțiune dinamică între tratatul multilateral și cutumă.

Prin însăși definiția dată normelor imperative, recunoașterea și acceptarea caracterului lor trebuie să provină de la ansamblulul statelor. Această recunoaștere și acceptare poate avea loc prin clauze convenționale, respectiv prin prevederi care interzic derogări de la unele norme, sau prin acte ale practicii statelor, de respingere a încercărilor de derogare, sau de confirmare a inadmisibilității derogărilor. Aceste clauze se situează în procesul formării normelor de drept internațional general, prin tratate multilaterale și cutumă, mai precis prin îmbinarea lor.

Formarea normelor de drept internațional general cu caracter imperativ are loc, în consecință, prin tratate multilaterale și prin cutumă, un rol important revenind tratatelor multilaterale generale.

4. Nici convenţiile internaţionale, nici practica statelor nu oferă un criteriu simplu pentru a permite recunoaşterea unei norme a dreptului internaţional ca normă imperativă.

Unii autori s-au referit la criterii legate de importanţa normei respective, a valorilor pe care ea le protejează, de caracterul esenţial al normei pentru ansamblul statelor lumii, de relaţia normei respective cu obiective fundamentale ale dreptului internaţional. Asemenea considerente au însă un caracter extrem de general şi de subiectiv, pentru a putea servi drept criterii în stabilirea normelor imperative, cu efectul pe care acestea îl au — nulitatea acordurilor derogatorii.

Alţi autori s-au referit la criterii de ordin tehnic, formal cum ar fi articolele 20 din Pactul Societăţii Naţiunilor şi 103 din Carta ONU, prin care se prevede că dispoziţiile tratatelor respective prevalează asupra oricăror alte dispoziţii, în caz de incompatibilitate. Dacă am accepta existenţa unor asemenea clauze drept criteriu, ar însemna să conchidem că toate prevederile tratatelor respective sînt norme imperative, ceea ce evident nu corespunde realităţii. Asemenea clauze pot avea o anumită semnificaţie în ceea ce priveşte importanţa tratatelor respective, dar nu drept criteriu al normelor imperative.

Tot ca un criteriu cu caracter tehnic, unii autori s-au referit la posibilitatea ca orice stat să ceară, în organisme internaţionale, inclusiv la organe de jurisdicţie, direct sau intervenind alături de un alt stat, respectarea normei respective, chiar soluţionarea unui diferend pe această temă. Menţionăm însă că *jus standi* nu poate constitui un criteriu al normelor imperative, deoarece el nu este legat de o anumită categorie de norme. Orice stat poate cere altui stat respectarea unei norme de drept, prin care ambele state sînt legate. De asemenea, orice stat, parte la un tratat, poate să recurgă la o procedură de reglementare paşnică prevăzută de acesta pentru un diferend cu privire la aplicarea oricărei prevederi a tratatului, nu numai pentru o normă imperativă.

Potrivit altei concepţii, nu ar trebui să se recurgă la criterii de ordin general, pentru a stabili caracterul imperativ al unei norme de drept internaţional, ci să se examineze în concret fiecare normă, în special sensul, spiritul şi scopul ei, să se procedeze la interpretarea ei corectă. Această teză, de asemenea, nu oferă decît un aspect al stabilirii caracterului normelor, care însă nu este suficient, căci examinarea însuşi conţinutului normei nu oferă un rezultat convingător, în ceea ce priveşte caracterul ei imperativ. Trebuie să admitem cel puţin

că, prin conținutul ei, o asemenea normă prezintă anumite particularități față de alte norme de drept.

Ceea ce au comun toate aceste teze, direct sau indirect, este importanța acordată normelor imperative de ansamblul comunității internaționale. Conferința de la Viena a definit ca normă imperativă o normă acceptată și recunoscută de state ca normă de la care nu este permisă nici o derogare. Acceptarea și recunoașterea caracterului imperativ al unei norme se exprimă în acte și atitudini ale statelor, ale practicii internaționale, în clauze convenționale prin care se interzice statelor să deroge de la astfel de norme, în convingerea juridică a statelor că nu le este permisă nici o derogare de la ele [9].

Dar acestea sînt elementele procesului de îmbinare a cutumei și tratatului multilateral, care conduce la formarea caracterului imperativ al normelor dreptului internațional.

În consecință, nu sînt stabilite criterii ale normelor imperative, care să le distingă de cele dispozitive. Pentru a determina dacă o normă este imperativă, este necesar în fiecare caz să examinăm practica internațională și manifestările convingerii juridice a statelor, cu scopul de a stabili dacă acestea cuprind elemente care exprimă acceptarea și recunoașterea caracterului imperativ al normei.

Distingerea normelor imperative de cele dispozitive ne readuce deci la formarea caracterului lor imperativ, prin aceleași procedee ca și formarea însăși a normelor respective: cutuma și tratatul, în cazul de față tratatul multilateral, fiind vorba de norme de drept internațional general.

5. Efectul normelor imperative este acela de a interzice încheierea de acorduri derogatorii între state, sub pedeapsa nulității, și de a împiedica formarea de norme cutumiare restrînse derogatorii.

În fond, normele imperative stabilesc două feluri de obligații: una, care caracterizează toate normele, și anume obligația de a avea un anumit comportament în relațiile internaționale, și cealaltă de a nu crea un regim juridic diferit de cel stabilit de norma imperativă, deci de a nu deroga de la aceasta. În majoritatea lor, normele de drept internațional general au caracter dispozitiv și derogările de la ele sînt admise. Acordurile derogatorii produc efecte în relațiile dintre părți.

În ceea ce privește normele imperative, ele au ca efect interzicerea oricăror norme derogatorii. Tratatele care și-ar propune să deroge de la ele nu îndeplinesc o condiție esențială de validitate, sancțiunea fiind nulitatea lor *ab initio*. Ele sînt

lipsite de orice efect juridic, de la început. Desigur, pot exista acte unilaterale de încălcare a unei norme imperative. Aceste acte sînt sancționate, ca și orice alte încălcări ale dreptului internațional. Ele nu constituie însă derogări, căci sînt acte unilaterale, și nu pot duce la formarea de norme cutumiare restrînse.

În cazul unor norme imperative noi, efectul față de tratatele sau cutumele anterioare, aflate în contradicție cu noile norme imperative, este diferit. Are loc o stingere a acestor tratate sau norme derogatorii, de la data stabilirii normei imperative, deoarece din acest moment ele nu mai îndeplinesc condiția de validitate, fiind contrare normei imperative. Din momentul respectiv, statele nu mai sînt obligate prin tratatele sau normele cutumiare derogatorii. Deci, normele imperative nu au un efect retroactiv, dar din momentul apariției lor se aplică la orice regimuri care ar fi derogatorii. Situații create anterior, pe baza vechilor norme, nu pot fi menținute decît dacă nu sînt în conflict cu norma imperativă.

Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor prevede jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție în cazul diferendelor cu privire la normele imperative.

Desigur, aceasta este precedată de o procedură de notificare de către o țară interesată celeilalte țări, prin care indică măsura pe care dorește să o ia față de tratatul pe care-l consideră în conflict cu norma imperativă. Dacă există o obiecție, statele trebuie să recurgă la mijloace pașnice de reglementare a diferendului. În ceea ce privește alte diferende referitoare la validitatea tratatelor, statele trebuie să recurgă la conciliere, iar în ceea ce privește diferendele asupra aplicării normelor imperative, se prevede recurgerea la jurisdicția obligatorie a Curții Internaționale de Justiție.

O serie de state, la ratificare, au făcut rezerve la această clauză. Alte state au respins astfel de rezerve, ca fiind inacceptabile și au declarat că nu vor aplica, față de statele ce au formulat rezerve, prevederile Convenției din 1969 referitoare la normele imperative. România nu a ratificat Convenția din 1969.

Nulitatea tratatelor derogatorii de la normele imperative poate fi invocată de orice stat, dată fiind importanța acestor norme. Statele în cauză pot folosi procedurile disponibile, pentru a contesta validitatea unui tratat derogator. Celelalte state

pot să reacționeze prin nerecunoașterea efectelor unui asemenea tratat, a consecințelor sale.

Ele pot ridica problema nulității unor asemenea tratate în cadrul ONU sau sub alte forme.

6. Care sînt normele imperative

Studiul normelor imperative trebuie făcut în paralel cu identificarea unor norme care au acest caracter. Fără aceasta, ar rămîne un studiu teoretic, a cărui aplicabilitate în practică ar fi îndoielnică și dificilă.

Sînt considerate norme imperative în primul rînd principiile fundamentale ale dreptului internațional [10], cum sînt nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, egalitatea suverană, neintervenția în treburile interne, reglementarea pașnică a diferendelor, dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, pacta sunt sevanda, respectarea drepturilor și libertăților omului.

Statele nu pot deroga de la aceste principii în acordurile dintre ele, în relații bilaterale sau locale. Aceasta decurge din importanța pe care ansamblul statelor o acordă acestor principii pentru reglementarea raporturilor internaționale.

Desigur, trebuie bine înțeles conținutul fiecăruia din aceste principii, precum și relația strînsă dintre ele. De exemplu, numeroase acorduri de colaborare crează pentru state obligații reciproce; pot fi acestea considerate ca derogatorii de la principiul egalității suverane? O serie de documente internaționale au creat mecanisme de urmărire a respectării de către state a drepturilor omului, chiar de examinare a unor plîngeri contra unui stat, provenind de la persoane particulare sau de la un alt stat. Reprezintă acestea intervenții în treburile interne, sau forme de colaborare internațională, de asigurare a respectării obligațiilor asumate? Principiul respectării drepturilor și libertăților omului are un conținut extrem de vast și variat, în care diferitele drepturi, deși interdependente, nu au același grad de obligativitate pentru state. De la unele nu se poate deroga, nici în plan național, nici prin acorduri între state; altele, nu au acest regim.

În al doilea rînd, este vorba de norme care vizează drepturi ale tuturor statelor în domenii care nu fac obiectul suveranității statelor (libertatea mărilor, interzicerea pirateriei).

În al treilea rînd, este vorba de o serie de norme cu caracter umanitar, pe care ansamblul statelor le consideră indispensabile pentru a garanta respectarea drepturilor elementare la viață și la demnitate umană (interzicerea genocidului, a sclavajului, legile și obiceiurile războiului).

CAPITOLUL IV

Bibliografie

1 Cu privire la această problemă, pentru un studiu mai detaiat, a se vedea dr. Ion Diaconu, Normele imperative în dreptul internațional (*jus cogens*), Ed. Academiei, 1977.

2. În legătură cu dezvoltarea normelor dreptului internațional general, a se vedea Michel Virally, Reflexions sur le *jus cogens*, în Annuaire Français de Droit International, 1966, p. 15; I. Diaconu. Unele aspecte privind formarea normelor cu caracter general în dreptul internațional contemporan, în Revista Română de Studii Internaționale, 1970, nr. 2(8), p. 124 și urm.

3. Această soluție a fost dată de Comisia de drept internațional în raportul său definitiv asupra dreptului tratatelor, art. 26 și comentarii doc. A/CN. 4/191, Annuaire de la Commission du Droit international, vol. II.

4. Între aceștia, E. Schwelb, Somme aspects of international *jus cogens* as formulated by the International Law Commission, în American Journal of International Law, nr. 1, 1967, p. 959.

5. În acest sens, Ph. Cahier, Les caractéristiques de la nullité en droit international et tout particulièrement dans la Convention de Vienne de 1969 sur le droit des traités, în Revue générale de droit international public, nr. 3,1972, p. 671.

6. Între autorii respectivi, menționăm pe P. Guggenheim, Traité de droit international public, II-ème éd., vol. I, Geneva, 1967, p. 125—129.

7. Rapoartele G. Fitzmaurice, H. Lauterpacht și H. Waldock, raportul definitiv al Comisiei de drept internațional supus Adunării generale, doc. A/C.N. 4/191, în Annuaire de la Commission du droit international, 1966, vol. II.

8. Raportul lui H. Lauterpacht, doc. A/C.N. 4/63, Yearbook, 1953, vol. II, p. 155.

9. Ch. de Visscher, Positivisme et *jus cogens*, în Revue générale de droit international public, no. 1, 1971, p. 9.

10. O prezentare a opiniilor în I. Diaconu, op. cit., p. 156—157.

Convenții internaționale

— Convenția de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor;
— Pactul Ligii Națiunilor;
— Carta Națiunilor Unite;
— Convenția din 1926 de la Geneva privind abolirea sclavajului și a comerțului cu sclavi;
— The Work of the International Law Commission, fourth edition, 1988, Nations Unies
— Droits de l'homme, Recueil d'instruments internationaux, Nations Unies, 1988.

CAPITOLUL V

Subiectele dreptului internațional

Sînt acele entități care participă la raporturile juridice reglementate de dreptul internațional.

Statele [1] sînt subiecte directe și nemijlocite ale dreptului internațional, cu capacitate deplină, indiferent de întinderea lor teritorială, mărimea populației, stadiul de dezvoltare. Aceasta decurge din calitatea lor de state suverane. Societatea internațională actuală este universală, cuprinzînd toate statele, este diferențiată — statele fiind diferite din multe puncte de vedere și este bazată pe egalitate juridică [2].

În doctrina anterioară primului război, majoritatea autorilor considerau că statele sînt singurele subiecte de drept internațional [3]. Au apărut însă și teorii care negau calitatea de subiect a statului, atribuind-o exclusiv persoanelor fizice, indivizi sau persoanelor care alcătuiau organele de stat [4].

Concepția predominantă astăzi admite, alături de state, existența și a altor subiecte (teoria pluralității subiectelor).

Este general acceptat că *organizațiile internaționale* au calitatea de subiect de drept internațional. Unii autorii chiar tind să le pună pe același plan cu statele, chiar să le acorde caracter suprastatal.

În realitate, organizațiile create prin acorduri între state nu au trăsăturile caracteristice ale statelor (suveranitate, teritoriu) și au competențe limitate, decurgînd din acordurile respective. Ele sînt subiecte cu caracter derivat, secundar și limitat. Pentru fiecare din ele, se impune analiza convenției care reprezintă actul constitutiv și a practicii, a activității sale; aceasta ne permite să stabilim măsura în care o organizație internațională are calitatea de subiect de drept. În lumina prevederilor statutului, a scopului și activității organizației, a cerințelor realizării funcțiilor ei, se examinează mai ales dacă o organizație poate să încheie tratate cu alte organizații și cu

statele, dacă poate să acționeze ca atare, în raporturile cu acestea, de exemplu în soluționarea de litigii, în protecția funcționarilor săi, în acorduri de sediu, în imunitate pentru bunurile sale.

Rămîn în continuare deosebiri profunde între state și organizații, acestea fiind create de state, avînd capacitate limitată, conferită de state pentru îndeplinirea funcțiilor lor, în domeniile și cu competențele conferite, în timp ce statele au calitate deplină, originară și universală ca subiecte.

Capacitatea juridică internațională de care se bucură organizațiile are caracter funcțional, neputîndu-se exercita decît potrivit funcțiilor cu care au fost investite. Organizațiile rămîn instrumente ale colaborării internaționale, a căror înființare și existență depind de voința statelor, fiind subordonate în continuare voinței acestora, în formele prevăzute în statute.

Ca exemplu, ONU poate duce tratative și încheia acorduri cu statele membre și cu alte organizații internaționale, se bucură de capacitate juridică, de anumite privilegii și imunități pe teritoriile statelor membre, are drept de ambasadă (pasiv) primind reprezentanți ai statelor, care se bucură de aceleași privilegii și imunități ca și reprezentanții diplomatici obișnuiți, înlesnește elaborarea de norme de drept internațional.

Este o capacitate juridică largă, dar totuși limitată; ea s-a extins treptat, fără modificarea Cartei. Capacități la fel de largi au și instituțiile specializate ale ONU.

Națiunile care luptă pentru independență pot deveni, la un moment dat, titulare ale unor drepturi și obligații internaționale. Ele dobîndesc calitatea de subiecte ale dreptului internațional numai atunci cînd întrunesc unele elemente statale, între care crearea unui organ reprezentativ (comitet național, provizoriu) care să se manifeste în numele națiunii, pe un teritoriu anumit. Chiar dacă nu s-au declarat state independente, ele pot intra în raporturi cu alte state, primi asistență, încheia tratate.

În această situație s-au găsit Cehoslovacia și Polonia în anii 1917—1918, popoare recunoscute ca națiuni în lupta pentru crearea de state proprii, națiunea algeriană, ca și alte popoare coloniale sau mișcări de eliberare națională (un ultim exemplu, Organizația Poporului din Africa de Sud-Vest).

Unii autori au exprimat opinia că o națiune, pentru a acționa ca subiect de drept internațional, nu ar trebui neapărat să-și formeze un organ reprezentativ, nefiind posibil acest lucru uneori. Practica internațională nu verifică această ipoteză,

deoarece popoarele care au luptat pentru independență și-au format asemenea comitete sau organe reprezentative. Pentru a avea calitatea de subiect de drept, în anumite limite, popoarele respective trebuie să se manifeste pe plan internațional, în raporturile cu alte state, deci trebuie să aibă asemenea organe reprezentative.

Unii autori continuă să susțină că *persoanele fizice* sînt subiecte de drept internațional, pe același plan cu statele. Unul din argumentele folosite este că persoanele fizice sînt subiecte ale răspunderii penale internaționale. Este drept că ele răspund pentru fapte considerate infracțiuni în convențiile internaționale, prin care statele se obligă să le incrimineze și să le pedepsească (piraterie, trafic de stupefiante, genocid). Persoanele fizice sînt însă pedepsite pe baza legilor interne, de organele interne ale statelor părți la convențiile respective. Deci, persoanele respective răspund ca subiecte de drept intern.

În cazul crimelor de război împotriva umanității și păcii, răspunderea penală a persoanelor fizice este o consecință a răspunderii statelor, persoanele fizice respective răspunzînd în calitate de funcționari ai statelor și fiind judecate ca subiecte de drept intern, chiar dacă judecata se face de instanțe internaționale (tribunalele de la Nürnberg și Tokio, după cel de-al doilea război). De altfel, aceste tribunale au judecat numai pe principalii criminali de război, ceilalți fiind judecați de tribunale interne.

Deci, calitatea de autori ai crimelor internaționale nu conferă calitatea de subiect al dreptului internațional.

Persoanele fizice pot dobîndi unele drepturi și pot avea obligații față de state străine, pe baza unor convenții internaționale. De asemenea, prin convenții privind drepturile omului statele se angajază să acorde și să garanteze anumite drepturi. Este evident că dreptul internațional afectează pe oameni și că, în esență, scopul oricărui drept, intern și internațional, ar trebuie să fie omul. Aceasta nu conferă însă persoanelor fizice calitatea de subiecte de drept internațional, deoarece drepturile persoanelor decurg din raporturile dintre state, ca subiecte de drept internațional și se întemeiază pe protecția juridică acordată de state. În acest sens s-a pronunțat și Curtea Permanentă de Justiție Internațională, care a afirmat că un acord internațional nu poate ca atare să creeze drepturi și obligații pentru particulari. Tot raporturi de drept internațional crează și protecția diplomatică a cetățenilor unui stat, situați

pe teritoriul altui stat. Statele își pot lua angajamente pe plan internațional de a favoriza prin măsuri interne respectarea acestor drepturi.

Persoanele fizice nu sînt titulare de drepturi și obligații de drept internațional, nu au nici trăsăturile caracteristice subiectelor dreptului internațional.

Teoria individului ca subiect de drept internațional este lipsită de o bază reală, nefiind confirmată de practică [5].

Statele, ca subiecte de drept internațional

De-a lungul istoriei, statele s-au format ca rezultat al războaielor și cuceririi de teritorii, prin partaj succesoral, prin căsătorii între familiile monarhice.

O dată cu formarea și consolidarea burgheziei au apărut noi state ca urmare a luptei pentru independență națională. În acest fel au luat naștere state naționale unificate, ca Italia, Germania sau state independente care s-au format prin destrămarea unor imperii (imperiul otoman, cel hasburgic). De asemenea, s-au format numeroase state prin separarea unor colonii de metropole.

Ca forme juridice de creare a unor subiecte de drept noi, se cunosc fuziunea a două state (Egipt cu Siria în 1958, Zanzibar cu Tanganika în 1964 (Republica Unită Tanzania), Republica Yemen (Nord + Sud, 1990), sau prin dezmembrare (Austria și Ungaria în 1918, Egipt și Siria în 1961 —din R. A. Unită). Alte state au luat naștere prin dezmembrarea unor imperii, sau prin destrămarea sistemului colonial (Cehoslovacia — din Imperiul Austro-Ungar, peste 80 noi state, din fostele imperii coloniale).

Pentru a fi un stat nou, ca subiect de drept internațional, trebuie să aibă o autoritate guvernamentală independentă, dispunînd de prerogativele puterii pe un anumit teritoriu și asupra unei populații stabilite. Alți autori adaugă și alte elemente, ca grupare de interese economice, cadru juridic uniform, servicii publice, continuitatea [6], care în esență țin de unul din cele trei elemente, sau care nu sînt esențiale.

Crearea unui stat independent trebuie să fie bazată pe dreptul poporului respectiv la autodeterminare; încălcarea acestui drept și nerespectarea principiului integrității teritoriale a statelor reprezintă acte ilicite și pot fi contestate, potrivit dreptului internațional.

Noile state se bucură de calitatea de subiect de drept din momentul apariției, cu toate drepturile și obligațiile; celelalte state trebuie să respecte drepturile lor suverane.

Ca forme de organizare, statele suverane sînt fie state unitare, fie compuse. Aceasta are consecințe asupra raporturilor lor juridice cu alte state.

Statele unitare se caracterizează prin existența unui singur sistem de organe ale puterii, justiției și adminstrației. Chiar dacă el este împărțit în unități teritoriale, pentru nevoile de administrație, statul unitar se prezită ca un tot, pe plan intern și extern, nici una din unitățile sale neavînd atribuții paralele sau concurente cu cele ale organelor centrale.

România este stat unitar, ca și majoritatea statelor lumii; gradul mai mare sau mai mic de autonomie locală al unităților teritoriale nu afectează caracterul unitar al statelor [7].

Statele compuse au cunoscut de-a lungul istoriei mai multe forme.

Uniunea personală a fost asocierea a două state suverane care rămîneau complet autonome, dar erau conduse de un singur monarh, ca urmare a succesiunii la tron sau altor aranjamente. Fiecare stat membru al Uniunii își păstra legislația, administrația și justiția, rămînea subiect distinct de drept internațional, avînd reprezentanțe diplomatice proprii, încheind tratate în nume propriu. Datorită legăturilor politice dintre statele respective, acestea au dus de regulă o politică externă comună. Au existat în trecut: Olanda — Luxemburg (1815—1890), ca și Principatele române prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza (din 1859 pînă în 1861), întrucît fiecare avea organizare de stat separată și reprezentanțe diplomatice distincte.

Uniunea reală este asociația a două state, avînd același monarh, precum și organe comune de reprezentare în relațiile cu alte state, dar care din punct de vedere constituțional, legislativ și administrativ se prezintă ca două entități distincte. Pot exista organe comune și în domenii ca apărarea si finanțele. Pe plan extern, acționează Uniunea. Au existat ca uniuni reale Austria și Ungaria (1867—1919), Danemarca și Islanda (1918—1944), Muntenia și Moldova (1861—1862).

A fost forma de organizare temporară, neviabilă. *Confederația de state* este o asociație, în care statele rămîn subiecte distincte de drept internațional. Ele au organe legislative și executive proprii și un organ comun, denumit dietă sau congres. Se asociază în confederație prin tratate, urmărind, în general,

apărarea comună și menținerea păcii între ele. Confederația participă parțial la relațiile internaționale (declară război, încheie pace în numele statelor care o compun, primește și acreditează agenți diplomatici). Organul comun — dieta sau congresul — are numai un rol de reprezentare, nu constituie un parlament. Ele iau hotărîri cu unanimitatea membrilor confederației, sub rezerva aprobării ulterioare de statele confederate.

De regulă, a fost o fază intermediară spre un stat federal (SUA, din 1781 pînă în 1787; Germania — 1815—1866; Elveția — 1291—1798; 1815—1848).

Federația este o uniune de state, în care fiecare membru își păstrează o anumită organizare proprie, dar au organe comune, permanente, executive, legislative și judecătorești, competente să emită norme sau decizii obligatorii pentru toți membrii. Subiect de drept internațional poate fi federația, participînd singură la relațiile internaționale, cît și într-o măsură limitată, statele membre.

Astfel, în SUA (din 1787) federația este singurul subiect de drept internațional, statele membre neputînd participa în relațiile internaționale. Cantoanele elvețiene au dreptul de a încheia între ele ca și cu alte state acorduri în domenii de interes limitat. În alte federații, create în foste teritorii coloniale (India, Pakistan, Uniunea Birmană), numai federația este subiect de drept internațional. Alte federații s-au constituit fără consultarea popoarelor în cauză, ceea ce a dus la tendințe spre ieșirea lor din federații. Este cazul fostei URSS și Iugoslavii.

Asociații de state au reprezentat rezultatul unei evoluții spre desprinderea statelor din imperiile coloniale, cu menținerea totuși a unor legături, din ce în ce mai slabe, cu statul metropolă. Este cazul Commonwealthului britanic, caracterizat prin recunoașterea treptată a independenței membrilor — în 1923, dreptul de a încheia tratate cu alte state pentru dominioane (Canada, Australia, Africa de Sud și Noua Zeelandă); în 1931, autonomie deplină. În organul comun, o conferință, fiecare stat era reprezentat de guvernator. Conferința formula doar recomandări; după al doilea război, legăturile dintre membri sînt tot mai slabe și s-a numit comunitate de națiuni. Din cele 31 țări care fac parte din această comunitate și acceptă ca șef al comunității pe regina Marii Britanii, ea este considerată șef de stat doar în Anglia și alte 9 state; altele sînt republici sau au monarhii lor (Malaiezia). Toți membrii comunității sînt, în prezent, state independente.

Uniunea franceză — denumire dată în 1946, cuprinzînd Franța, teritoriile asociate și statele asociate : s-a destrămat în 1956 ; prin Constituția din 1958, s-a creat a comunitate franco-africană, incluzînd fostele colonii, devenite state federate (Senegal, Coasta de Fildeș, Dahomei, Volta Superioară, Mauritania, Congo, Gabon, Madagascar ș.a.). După obținerea independenței, doar cîteva au mai rămas în așa-numita comunitate (Senegal, Gabon, Congo(Brazaville), Ciad, Africa Centrală). Cele mai importante probleme (politica externă, apărare, politica economică) erau rezolvate de președintele comunității, adică președintele Franței. După dobîndirea independenței lor, comunitatea nu mai există în această formă.

— *Statele dependente*, în diferite forme, au avut unele elemente ale calității de subiecte ale dreptului internațional.

În această situație au fost statele vasale — *vasalitatea* fiind o formă de dependență tipică evului mediu, constînd în extinderea relației dintre suzeran (senior) și vasal la raporturile dintre state. Aceste raporturi au evoluat de la dependență deplină la pînă o anumită autonomie, pe plan internațional vasalul fiind însă reprezentant de suzeran. Suzeranul încheia tratatele, care se aplicau și vasalului, acesta fiind obligat să participe la război alături de suzeran. Vasalul trebuia să plătească tribut, nu putea bate monedă ; uneori suzeranul se amesteca în legislație și administrarea justiției. Pe plan internațional, statul vasal era considerat parte a statului suzeran și nu era, de regulă, subiect de drept.

În prezent, nu mai există state vasale. Au fost vasale imperiului otoman Serbia și Muntenegru (1856 — 1878), Bulgaria (1878 — 1908), Egiptul (1833 — 1914), iar sub vasalitatea Angliei mai multe state indiene (pînă la 1947). În relațiile complexe dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania cu Imperiul otoman, raporturi de vasalitate au alternat cu alte forme de dependență, în care au menținut autonomia lor internă, administrativă, religioasă, culturală și chiar militară, avînd cu state terțe relații sporadice, limitate sau secrete, dar păstrînd în permanență funcții de reprezentare, negociere și încheiere de tratate.

Referindu-se la tratatul lui Vlad Țepeș cu sultanul, Bălcescu arăta că acest tratat „nu poate fi privit ca un tratat de supunere, ci numai ca un tratat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația (în acest caz — n.a.) care este numai un drept de onoare și tributul, singurele drepturi ale Porții, nu ating întru nimic suveranitatea nației române" [8].

Protectoratul[9] s-a deosebit de vasalitate prin aceea că statul protejat transfera prin tratat statului protector conducerea relațiilor sale externe. Statul protector îl reprezenta pe cel protejat în relațiile externe, încheia în numele lui tratate, primea și acredita agenți diplomatici și consulari, fie stabilea un control strict asupra politicii sale externe.

A fost mai ales o formă de dependență colonială, aplicîndu-se unor teritorii care aveau baza unei formații statale (Maroc, Tunis—Franța, Aden, Egipt— Anglia). În aceeași situație s-au aflat teritorii sub mandat și sub tutelă, care au devenit state independente, prin exercitarea dreptului la autodeterminare de către popoarele respective.

În prezent, există unele forme de protectorat asupra unor state mici — al Franței asupra principatului Monaco ; anumite forme de dependență există între Elveția și Liechtenstein, între Italia și San Marino.

Teritorii cu statut internațional[10]

În istoria instituțiilor de drept intrnațional, sînt cunoscute teritorii care au primit, prin tratate internaționale, un statut internațional, inclusiv, în unele cazuri, o serie de atribuții de participare la relațiile internaționale.

Astfel, *teritoriul Saare* a primit, prin Tratatul de la Versailles, un statut constînd în guvernarea sa de către Liga Națiunilor, iar din punct de vedere economic, trecerea în proprietatea Franței, pe 15 ani, după care urma să aibă loc un plebiscit. La plebiscitul din 1935, majoritatea populației s-a pronunțat pentru revenirea la Germania. În 1945 a fost inclus în zona de ocupație franceză, pînă în 1957 fiind detașat politic de Germania și inclus economic în Franța. Nu avea atribuții de stat, deși la Consiliul Europei, unde a fost admis în 1950, era reprezentat de proprii săi delegați. Deși guvernele francez și german se înțeleseseră să dea teritoriului statut european, în cadrul Uniunii Europei Occidentale, acest acord a fost respins în 1955 la referendumul populației. La alegerile ulterioare au cîștigat cu 67% partidele progermane, iar în 1956 parlamentul local a cerut integrarea în economia germană. Printr-un acord franco-german din 1957, s-a acceptat intrarea Sarre-ului în R. F. Germania, acordîndu-se Franței unele concesii economice.

Orașul liber Dantzig a fost cerut de Polonia și de Germania, după primul război. A fost creată o unitate autonomă, detașa-

tă politic de Germania, dar neincorporată la Polonia, care însă avea în Dantzig mari facilităţi maritime, vamale, feroviare, poştale, administrative şi diplomatice. S-a adoptat o constituţie în 1922 şi s-a recunoscut cetăţenia proprie. Oraşul nu avea însă nici o competenţă internaţională, de încheiere de tratate sau reprezentare diplomatică. Era sub protecţia Ligii Naţiunilor, iar pe plan internaţional era reprezentat de Polonia. Statutul de oraş liber începe să fie anulat după 1935, odată cu cîştigarea majorităţii de către partidul naţional socialist în organele locale. Odată cu ocuparea Poloniei, oraşul a fost reincorporat în Germania, iar la sfîrşitul războiului, la Polonia.

Zona Tanger a fost stabilită prin convenţia din 1923 încheiată de Franţa, Anglia şi Spania, completată prin Protocolul din 1928, incluzînd şi Italia. A durat până în 1956, ca urmare a dobîndirii independenţei de către Maroc. Era un oraş marocan, administrat internaţional, de o adunare legislativă internaţională, cuprinzînd reprezentanţi ai comunităţilor străine şi locali şi un administrator numit de adunare, care conducea o administraţie locală cu un comitet de control şi un tribunal mixt. Era neutralizat. În 1940 a fost ocupat de Spania franchistă, iar în 1945 a fost restabilit statutul zonei, printr-un Act final de la Paris, în urma Acordului de la Potsdam.

Teritoriul Memel (1924 — 1939), parte a Prusiei Orientale, asigurînd ieşirea la mare a Lituaniei, nu a fost atribuit prin tratatele de pace, deşi Germania renunţa definitiv la el. În 1923 a fost ocupat de Lituania, iar în 1924 a fost stabilit un statut internaţional, prin Convenţa de la Paris din 1924. Sub suveranitatea Lituaniei, s-a constituit o unitate autonomă, cu competenţe legislative şi administrative aproape complete. O dietă locală avea funcţii legislative, iar cele executive reveneau în comun unui directorat local şi unui guvernator numit de Lituania.

Funcţionarea statutului a întîmpinat greutăţi tot mai mari, datorită majorităţii germane a dietei şi a directoratului. Treptat, oraşul s-a nazificat. După ultimatumul german din 1939, teritoriul a fost încorporat Prusiei orientale. În urma Pactului Molotov-Ribbentrop, Memel a fost încorporat în URSS împreună cu Lituania.

Teritoriul liber Triest a primit un statut internaţional prin Tratatul de pace din 1947 cu Italia şi anexele la acesta. Se prevedea alegerea de organe locale, guvern, adunare şi corp judiciar, un regim economic de acces liber şi de neutralizare.

În 1948, SUA, Franța și Anglia s-au înțeles să includă teritoriul în Italia. Alegerile au dat și ele o majoritate pro-italiană, în zona de Nord, inclusiv orașul. În zona de Sud, majoritatea a fost italo-slovenă (iugoslavă). Ca urmare, zonele au fost preluate de cele două țări printr-un acord din 1954.

Proiecte de internaționalizare au existat și pentru *Ierusalim* și *Berlin*. Prin trei rezoluții ale Adunării generale, s-a imaginat un „statut de oraș internațional", pentru o parte a orașului Ierusalim. Urma să fie plasat sub suveranitatea ONU și administrat de un guvernator numit de Consiliul de tutelă al ONU și atestat de un Consiliu legislativ. Dar guvernele din zonă au refuzat proiectele ONU și în 1967 tot orașul a fost ocupat de Israel.

Referitor la *Berlin*, au existat numai propunerile URSS, ale lui Hrusciov, în anii 1960 — 1961, respinse de puterile occidentale.

Neutralitatea statelor[11]

Într-o primă etapă, a desemnat poziția unui stat care nu lua parte la război. Ulterior, s-a dezvoltat concepția neutralității permanente, atît în timp de pace, cît și de război; sensul este de a nu participa la nici un fel de război, indiferent între ce state s-ar declanșa. După atitudinea față de beligeranți neutralitatea poate fi imparțială, statul neutru adoptînd o atitudine de imparțialitate față de toți beligeranții, sau diferențiată, statul neutru acordînd asistență unuia din beligeranți, dar fără a lua parte la operațiuni militare.

O formă a neutralității, care s-a dezvoltat în zilele noastre, a fost cea a neutralității pozitive, respectiv a neutralității în timp de pace. În perioada actuală, a constituit o contribuție la preîntîmpinarea războiului, la menținerea păcii.

Prima reglementare care cuprindea reguli privind drepturile statelor neutre în comerțul maritim, a fost *Consolato del Mare*, culegere de reguli de la Barcelona (în jurul anului 1494). Hugo Grotius a susținut teza neutralității diferențiate, în sensul că statul neutru nu trebuia să sprijine un stat care ducea un război nedrept.

Ulterior, concepția în secolele 18 și 19 nu mai face distincție între războaie juste și nejuste. Obligația de imparțialitate a neutrilor a fost consacrată în convențiile de la Haga din 1907 privind regulile ducerii războiului.

Primul război a marcat revenirea la teza lui Grotius privind neutralitatea diferenţiată, conform Pactului Ligii Naţiunilor.

La fel, prin interzicerea războiului de agresiune, prin Pactul Briand-Kellogg din 1928 şi mai ales prin Carta ONU, care interzice folosirea forţei şi ameninţarea cu forţa, neutralitatea şi-a modificat conţinutul. Dacă trăsătura ei esenţială rămîne neparticiparea statului neutru la război, statul neutru nu mai este obligat să aibă o atitudine nediferenţiată, imparţială, faţă de agresor şi victimă. El are datoria de a acţiona împotriva agresorului, de a sprijini pe cei ce duc război de autoapărare, de a da orice ajutor în afara războiului.

De neutralitatea în timp de război, ne vom ocupa în legătură cu legile şi obiceiurile războiului.

Prezintă importanţă instituţia neutralităţii permanente, care implică unele angajamente, în raport cu calitatea de subiect de drept. Statul cu un asemenea statut este obligat să nu participe la război, nici în timp de pace nici de război. Elveţia a fost neutră, primul stat cu acest statut, din 1713 (Tratatul de la Utrecht). A fost apoi recunoscută şi garantată prin pacea de la Paris, 1815. Admisă în Liga Naţiunilor în 1920, Elveţia a fost scutită de obligaţia de a participa la sancţiunile prevăzute în Statut. Belgia a fost neutră din 1831 pînă în 1914, cînd a fost încălcat statutul ei de Germania. În prezent, au statut de neutralitate permanentă Elveţia, Austria (prin legea din 1955 adoptată de parlamentul austriac), Laos prin declaraţia guvernului din 1962 şi Malta din 1979.

Ca urmare a evoluţiei dreptului internaţional, s-a lărgit conţinutul neutralităţii permanente. Ea a dobîndit două elemente noi : din perioada războiului, ea a devenit, în principal, o neutralitate în timp de pace, adică de neparticipare chiar la pregăti,rea războiului ; din neutralitate imparţială faţă de beligeranţi a devenit o neutralitate diferenţiată, statutul neutru permanent trebuind să ajute victima şi să nu sprijine pe agresor. E o consecinţă a interzicerii războiului de agresiune, cea mai gravă crimă internaţională.

Principalele obligaţii ale statelor neutre permanente sînt :

— de a nu lua parte la pacte (alianţe) politice, militare, economice, care au ca scop pregătirea războiului ;

— de a nu permite folosirea teritoriului lor pentru amplasarea de baze militare străine, rampe de lansare de rachete etc ;

— de a nu deține, produce, experimenta arme nucleare.

Statul neutru menține dreptul la autoapărare individuală și colectivă, dreptul de a cere ajutor și a fi ajutat cînd este victima unei agresiuni, ca și dreptul de a fi membru al ONU.

În practica contemporană, neutralitatea permanentă se stabilește prin acte unilaterale ale statului în cauză, care pot fi garantate prin acorduri multilaterale — cazul Austriei, Laosului. Neutralitatea Laosului a fost garantată prin acordurile care au pus capăt războiului din Vietnam.

Neutralitatea pozitivă, sau neutralitatea în timp de pace, s-a dezvoltat în ultimii 20 — 30 de ani, avînd ca trăsătură principală neparticiparea la blocurile militare — de aici expresia state nealiniate sau neangajate. Sînt peste 80 de state din Asia și Africa, mai ales cele care și-au dobîndit recent independența.

Nu există un statut juridic special, constituit prin tratate sau reguli cutumiare, precizînd drepturile și obligațiile acestor state, care să fie recunoscut de celelalte. Neutralitatea pozitivă este însă în curs de a deveni o instituție a dreptului internațional contemporan. Numeroase documente adoptate, de la Declarația de la Bandung din 1955, au prevăzut că statele care duc această politică nu trebuie să participe la blocuri militare, trebuie să lupte pentru menținerea păcii, conform scopurilor și principiilor Cartei ONU, pentru lichidarea colonialismului, eliberarea teritoriilor de sub dominație străină, interzicerea stabilirii de baze militare pe teritoriul lor, să susțină dezarmarea, să combată discriminările rasiale, să contribuie la soluționarea pe cale pașnică a diferendelor internaționale și să dezvolte colaborarea economică, tehnico-științifică și culturală cu toate statele. Desigur, statele respective nu rămîn neutre în problemele apărării păcii.

S-a susținut că neutralitatea ar fi incompatibilă cu calitatea de membru al ONU. Într-adevăr, art. 2 paragr. 5 prevede obligația tuturor statelor membre ale ONU de a da întregul ajutor Organizației în acțiuni întreprinse conform prevederilor Cartei. Articolul 43 din Cartă prevede însă că forțele armate sînt puse la dispoziția Consiliului de Securitate pe baza unor acorduri speciale cu Consiliul, deci nu sînt obligate să pună la dispoziție asemenea forțe; în același sens art. 48 paragraful 1 prevede că măsurile de constrîngere pentru îndeplinirea hotărîrilor Consiliului de Securitate pot fi luate numai de unii sau de toți membrii ONU. Rezultă că toți membrii ONU, deci statele membre neutre, pot să nu participe la

asemenea acțiuni, deci calitatea lor de membri ai ONU poate să nu vină în conflict cu statutul lor de neutralitate.

Chiar dacă ar participa la asemenea acțiuni, ne aflăm în cazul unor măsuri de constrîngere contra statelor care sînt vinovate de încălcarea păcii și securității. În concepția modernă, aceasta nu este contrară neutralității. Dar statele neutre pot participa la sancțiunile fără caracter miltar. Neutralitatea își păstrează astfel actualitatea, chiar în condițiile sistemului de securitate al ONU.

Recunoașterea[12] în dreptul internațional. Noțiunea

Este cunoscută ca reprezentînd actul prin care statele se pot pronunța în sens afirmativ asupra unor situații noi, care se produc în relațiile internaționale. Între acestea, cea mai importantă este apariția unor state noi, ca subiecte de drept internațional, ceea ce pune problema recunoașterii lor.

Recunoașterea statelor este actul (declarația) unui stat sau grup de state, prin care acestea iau act de apariția unui nou subiect de drept internațional și își exprimă voința de a-l considera membru al comunității internaționale. Problema se pune în momentul apariției unei formațiuni social-politice noi, distincte, care nu existase anterior ca subiect de drept internațional.

a) Recunoașterea este un act unilateral, care decurge din suveranitatea de stat. Un stat are dreptul de a recunoaște alte state, nu și obligația. Această instituție a fost folosită uneori în mod abuziv, în scopuri politice, pentru presiuni sau limitarea relațiilor cu asemenea state.

Actul recunoașterii poate lua forma unor note diplomatice sau a unei notificări directe către statul recunoscut, fie a unor mesaje, telegrame de felicitări, declarații oficiale etc. Mai rar, se face prin tratate bilaterale sau multilaterale, care precizează și natura și conținutul relațiilor ce se stabilesc cu noul stat.

Recunoașterea poate emana doar de la un stat sau un grup de state; de aceea, nu se justifică teoriile care preconizează crearea unui organ central, care să facă posibilă recunoașterea colectivă. Ar fi un organ suprastatal, ceea ce nu corespunde practicii internaționale actuale. De asemenea, este inacceptabilă teza conform căreia recunoașterea noilor state, formate ca rezultat al luptei popoarelor de eliberare națională,

ar trebui lăsată la aprecierea ONU, după ce Curtea Internațională de Justiție ar soluționa în mod favorabil problema dacă națiunea în luptă a atins un grad suficient de existență statală pentru a fi recunoscută ca stat.

b) Recunoașterea este un act de constatare a apariției unui stat nou, ca subiect de drept internațional. Ea nu conferă această calitate noului stat, pe care acesta o dobîndește din momentul creării sale.

Refuzul de a recunoaște un nou stat nu afectează existența acestuia, care își păstrează calitatea de subiect de drept, cu toate consecințele ce decurg din aceasta.

Recunoașterea are un efect declarativ, nu crează drepturile ce decurg din calitatea de subiect de drept, pe care acesta le exercită în virtutea suveranității sale, independent de recunoaștere. Există și unele teze, numite constitutive, care afirmă că statele devin subiecte de drept internațional numai prin recunoaștere. Aceste teze sînt lipsite de orice temei științific și sînt contrare realităților, practicii inernaționale. Ele ar putea duce la concluzii inadmisibile, în sensul că alte state s-ar putea comporta în mod arbitrar față de o entitate pe care nu o recunosc, și ridică o problemă insolubilă, aceea a numărului de recunoașteri necesar pentru ca un stat să fie admis, să fie considerat recunoscut. Pe de altă parte, un stat nu poate fi subiect de drept în raport cu cei care l-au recunoscut, și lipsit de această calitate față de alte state, ceea ce ar fi ilogic. Or, statele nu pot avea decît o personalitate unică.

c) Recunoașterea are ca efect stabilirea unor relații normale între state. Ea contribuie la dezvoltarea colaborării internaționale, a unor relații prietenești între națiuni, la menținerea păcii. Deși recunoașterea nu obligă statul care o face la stabilirea de relații concrete cu cel recunoscut, în general aceasta înseamnă punctul de plecare al stabilirii de relații.

Nerecunoașterea statelor noi și practicile discriminatorii în această privință crează un climat de încordare internațională.

Recunoașterea este un mijloc de înlesnire a exercitării drepturilor suverane de către statele recunoscute.

Este un act politic, generator de efecte juridice. Statul recunoscut are dreptul de a stabili relații diplomatice cu statele ce-l recunosc; însăși stabilirea unor asemenea relații înseamnă implicit recunoaștere. De asemenea, statul recunoscut are dreptul de a dispune de bunuri și a intenta acțiuni în statele ce-l recunosc.

Formele recunoașterii

a) Recunoașterea *de jure* este recunoașterea deplină și definitivă a unui stat. Ea este irevocabilă, efectele ei stingîndu-se numai odată cu încetarea calității de subiect de drept a statului recunoscut. Ea are ca urmare stabilirea de relații internaționale obișnuite, în diferite domenii, în primul rînd a relațiilor diplomatice și consulare complete, încheierea de tratate bilaterale și altele.

b) Recunoașterea *de facto* are un caracter limitat și provizoriu, putînd fi oricînd revocată. Ea are ca formă de manifestare stabilirea unor relații cu cîmp limitat, de obicei relații comerciale și a unor relații politice și diplomatice limitate. În general, este o fază pregătitoare pentru recunoașterea *de jure*.

Între recunoașterea *de jure* și cea *de facto* există o deosebire de grad, nu de esență, ambele fiind manifestări de voință a statelor, cu efecte juridice parțial asemănătoare. De altfel, limitele dintre ele nu au fost precizate.

c) Recunoașterea expresă se face printr-un act special al organului de stat competent — declarație, sau notificare formală adresată noului stat, în care se exprimă, în mod limpede, intenția de a-l recunoaște.

d) Recunoașterea tacită este cea care, în lipsa unei declarații exprese, poate fi dedusă din fapte concludente ale unui stat, cum ar fi stabilirea de relații diplomatice, încheierea unui tratat bilateral reglementînd probleme generale, fără rezerve în privința recunoașterii.

Participarea la organizații sau la conferințe internaționale nu echivalează cu recunoașterea tacită de statele participante la conferințe sau membre ale organizației, dacă acestea nu au recunoscut statul într-un alt mod. Se consideră că ne aflăm în două situații juridice diferite, fără legătură între ele. S-a susținut, totuși, că admiterea în ONU ar echivala cu o recunoaștere, ceea ce este fals. La fel, nu este recunoaștere tacită participarea unui stat la un tratat multilateral general; asemenea tratate trebuie să fie deschise oricărui stat, indiferent de recunoaștere. Există o practică juridică constantă în acest sens. Unii autori s-au referit și la recunoașterea necondiționată și cea condiționată, ultima fiind legată de îndeplinirea anumitor condiții de noul stat. Stabilirea unor asemenea condiții, de care să depindă recunoașterea, este în esență contrară esenței și finalității acestei instituții. Această distincție este respinsă de alți autori.

Recunoașterea guvernelor

De regulă, recunoașterea unui stat înseamnă și recunoașterea guvernului ; totuși, pot fi cazuri cînd recunoașterea statului nu presupune și pe cea a guvernului său, ca organ în drept de a-l reprezenta. Este posibil ca, menținîndu-se recunoașterea unui stat, să nu fie recunoscut guvernul aflat la conducerea lui.

Practic, problema recunoașterii guvernelor se pune cînd într-un stat existent puterea este preluată de un guvern nou, prin alte mijloace decît cele constituționale (revoluție, lovitură de stat etc.), ori se schimbă forma de guvernămînt (din monarhie în republică sau invers). Cînd schimbarea are loc conform constituției, nu se pune problema recunoașterii. Recunoașterea guvernului nu privește pe cea a statului , care continuă să existe.

Unele state recurg la acte exprese de recunoaștere a guvernelor venite la putere pe căi neconstituționale, altele limitîndu-se să declare că își vor menține sau nu reprezentanții diplomatici în noile state. Însăși menținerea sau stabilirea de relații diplomatice echivalează cu o recunoaștere tacită.

Deși este o recunoaștere cu alt obiect, nerecunoașterea noului guvern împiedică menținerea sau stabilirea de relații normale între state.

O serie de reguli sînt comune. Astfel, în ambele cazuri recunoașterea are un efect declarativ, iar formele ei (*de jure*, *de facto*, expresă, tacită) sînt aceleași ; admiterea reprezentanților unui guvern nou la ONU nu înseamnă recunoașterea lui de către statele care nu l-au recunoscut altfel. Împiedicarea reprezentanților unui guvern de a fi membri ai unei organizații, pe motivul nerecunoașterii guvernului, este un act politic, fără o justificare juridică.

În esență, recunoașterea unui guvern trebuie să se bazeze pe exercitarea unei activități stabile și efective, independent de „legimitatea " sa după criterii subiective.

În legătură cu recunoașterea guvernelor, s-au formulat mai multe teorii. Doctrina Jefferson admitea recunoașterea oricărui guvern, format potrivit voinței poporului, în perioada inițială a existenței SUA. După aceea, s-a formulat doctrina Tobar (fost ministru de externe al Ecuadorului), potrivit căreia se refuza recunoașterea unui guvern ajuns la putere în urma unei revoluții sau război civil, pînă cînd țara nu va fi reorganizată în forme constituționale, pe bază de alegeri libere. Aceasta echivala cu admiterea intervenției în treburile interne, subordonînd

problemele politice și constituționale interne ale unui stat aprecierii altor state. Ea a și fost folosită împotriva unor regimuri democratice din America Latină.

Respingînd doctrina Tobar, doctrina Estrada (formulată de ministrul de externe ale Mexicului în 1930) afirmă că nici un guvern nu are dreptul să se pronunțe asupra legitimității altui guvern. Ea afirmă că guvernul mexican se va mărgini la menținerea sau rechemarea agenților diplomatici, fără a aprecia unilateral asupra drepturilor altor națiuni de a-și menține sau schimba guvernul. Doctrina Estrada minimaliza rolul recunoașterii ca instituție de drept internațional, importanța ei pentru normalizarea relațiilor dintre state.

Recunoașterea calității de răsculați sau beligeranți poate interveni pentru acei răsculați împotriva guvernului care au controlul asupra unei părți din teritoriul statului, au organe de conducere și desfășoară operații militare într-o formă organizată. Dacă guvernul împotriva căruia s-au răsculat le recunoaște această calitate, răsculații nu mai pot fi tratați ca infractori (potrivit normelor dreptului penal), ci ca prizonieri de război, după regulile războiului . O altă consecință este trecerea răspunderii pentru daunele cauzate statelor terțe, pe teritoriul controlat de răsculați, asupra acestora din urmă.

Recunoașterea calității de beligeranți produce efecte juridice mai întinse. Răsculații recunoscuți beligeranți de state terțe sînt puși pe picior de egalitate cu guvernul împotriva căruia luptă, dobîndind drepturi și obligații asemănătoare cu ale unui stat beligerant. Pe de altă parte, o asemenea recunoaștere echivalează cu o declarație de neutralitate, adesea folosită în locul, sau ca premergătoare, unei recunoașteri directe.

Recunoașterea națiunii care luptă pentru eliberare are loc prin recunoașterea organelor ei, care conduc lupta de eliberare (comitete naționale, guverne provizorii). În al doilea război mondial, au fost recunoscute comitetul național polonez și cel cehoslovac, în timpul în care cele două țări erau ocupate de Germania nazistă. La fel în Algeria, în perioada 1960 — 1962, guvernul provizoriu algerian a fost recunoscut de numeroase țări.

Succesiunea statelor[13]

Statele pot suferi modificări în sfera exercitării suveranității lor. Astfel, statele se pot diviza în două sau mai multe state sau pot fuziona într-unul. Alte modificări pot interveni, prin trecerea unor părți din teritoriul unui stat la alt stat. Un mod special

de diviziune l-a constituit formarea de state noi, prin desprinderea coloniilor de metropole.

În aceste cazuri, s-a pus problema de a ști în ce măsură aceste transformări atrag după ele menținerea raporturilor juridice stabilite de statele care au suferit transformările.

Făcînd o analogie cu situația din dreptul intern, această problemă a fost denumită succesiunea statelor, în sensul că s-ar înțelege transmiterea unor drepturi și obligații ale unui stat către un alt stat.

În dreptul internațional, transmisiunea nu este universală, deoarece statul succesor nu se substituie statului predecesor, nu „moștenește" statutul juridic al acestuia, chiar dacă toate statele au aceleași elemente : teritoriu, populație și guvern. Ca entități politice distincte, suverane, statele nu preiau în mod automat drepturile și obligațiile celor predecesoare, și nici integral.

Pînă în prezent , au fost codificate, în cadrul ONU, norme privind succesiunea statelor la tratate, la bunuri publice, arhive și datorii, în două convenții internaționale. În unele cazuri, problemele de succesiune a statelor se reglementează prin tratate. Din aceste convenții se pot desprinde unele reguli general-aplicabile în cazul succesiunii statelor.

Succesiunea statelor în cazul fuziunii și dezmembrării

Apariția de noi subiecte de drept internațional, prin fuziunea a două sau mai multe state într-unul singur, sau invers, prin separarea unei părți din teritoriul statului și transformarea ei într-un stat nou, ori prin divizarea unui stat în mai multe state noi, produce asemenea cazuri de succesiune.

Convențiile internaționale prevăd, în aceste cazuri, următoarele reguli, care confirmă practica internațională :

— tratatele politice (de alianță), care sînt legate de existența politică a statului anterior, își încetează aplicarea odată cu dispariția statului care le-a încheiat (așa numite tratate personale) ;

— tratatele de comerț, extrădare, tratate tehnice, ca și cele multilaterale generale, își pot continua aplicarea, dacă noul stat și cealaltă parte convin în acest sens sau dacă din conduita lor rezultă că doresc acest lucru ;

— tratatele de aplicare teritorială (așa-zise localizabile, cum sînt cele privind navigația fluvială, producția și transportul energiei electrice, comunicații feroviare, canale), se aplică în

continuare de către statul succesor; frontierele și regimul de frontieră stabilite nu sînt afectate prin succesiune;

— bunurile (inclusiv creanțele) statului anterior, indiferent dacă se găsesc pe teritoriul său ori în străinătate, dar legate de teritoriul acestuia, se transmit automat noului stat.

În ceea ce privește datoriile statului anterior față de state sau creditori străini, nu există norme unanim acceptate. Dacă statul anterior continuă să existe, el rămîne în principiu mai departe debitor.

Practica statelor nu oferă reguli general-urmate, în cazul dispariției statelor anterioare. Uneori statele noi au preluat datoriile statelor anterioare (în 1907 Belgia a preluat datoriile Congo), alteori le-au refuzat (în 1901, Anglia, după anexarea Transvaalului). În alte cazuri, prin tratate statele succesoare au fost obligate să plătească datoriile statului anterior (tratatele de pace din 1919 au impus statelor succesoare plata datoriilor statelor din care s-au desprins). Totuși, nu se poate deduce existența unui principiu general. Dar și prin aceste tratate, s-a prevăzut excluderea de la succesiunea datoriilor contractate de statul precedent a celor contractate în scopuri ostile statului succesor.

În ceea ce privește datoriile locale — contractate de autoritățile locale, sau de cele centrale, dar exclusiv în folosul părții respective de teritoriu, de exemplu un împrumut pentru a construi imobile acolo — acestea trec, în general, asupra statului succesor.

Succesiunea statelor în caz de cesiuni teritoriale

Problema se pune în cazul în care o parte a teritoriului unui stat trece sub suveranitatea altui stat, fără a da naștere la un nou subiect de drept. Se aplică, în general, următoarele reguli:

— În privința tratatelor, pe teritoriul transferat își încetează aplicarea tratatele încheiate de vechiul stat și intră în vigoare tratatele statului care a dobîndit teritoriul;

— Bunurile de stat, aflate pe teritoriul cedat, trec în proprietatea statului dobînditor;

— În lipsa unor convenții, nu există o regulă generală de drept internațional privind preluarea de către statul dobînditor a datoriilor statului care a cedat teritoriul. Ar face excepție, pe motive de echitate, datoriile localizabile (legate de acest teritoriu).

S-a susținut că formarea unor „state de un tip nou, istoric diferit", ca urmare a unei revoluții sociale, deși nu ar însemna discontinuitate sub raportul calității de subiect de drept internațional, ar deschide un caz de succesiune, în care nu ar avea loc o transmitere automată. Noul stat ar moșteni drepturile asupra bunurilor aflate pe teritoriul său, sau în străinătate, dar ar putea adopta o poziție suverană față de tratate și față de datoriile asumate de stat sub regimul vechi. Este dată ca exemplu poziția statului sovietic, în 1918 și 1920, față de tratatele și datoriile Rusiei țariste.

Nu există însă reguli generale, deoarece alte state, cu un nou sistem social-economic , au rezolvat în mod diferit problema datoriilor, încheind acorduri prin care au acceptat plata unei părți a datoriei externe asumate de vechile state. Ele au acceptat și continuarea tratatelor, cu excepția celor politice. Ceea ce a prevalat, au fost interesele politice și economice.

Succesiunea statelor formate prin lichidarea sistemului colonial.

Prin esență , în acest caz popoarele își exercită dreptul la autodeterminare, constituind state independente. Ca urmare, nu le pot fi impuse tratate înrobitoare, încheiate de metropole. Poporul care și-a cîștigat independența urmează să decidă în mod liber care din obligațiile decurgînd din tratatele metropolei sînt compatibile cu suveranitatea sa, cu dreptul său la autodeterminare. Desigur, tratatele conforme cu principiile dreptului internațional, cu normele imperative ale acestuia, trebuie menținute. În practică, problema succesiunii tinerelor state a fost rezolvată prin acorduri cu metropola sau prin declarații exprese. Aceste acorduri au lăsat, deobicei, la latitudinea statului succesor stabilirea acordurilor care sînt menținute.

Organele statale pentru relațiile internaționale[14]

Organele de stat care exercită funcții în domeniul relațiilor externe și desfășoară activități diplomatice, ca și conținutul acestor funcții, sînt determinate de dreptul intern al fiecărui stat. Ne interesează , însă, ce activități desfășoară organele interne în acest domeniu, care sînt privilegiile și imunitățile lor pe teritoriul altor țări.

Aceste organe sînt : șefii de state, guvernele- prin șefii de guverne, Ministerul Afacerilor Externe-organ specializat; în anumite limite, și alte ministere-ale comerțului, transporturilor culturii, sănătății și altele.

De asemenea, parlamentele desfășoară unele activități în domeniul politicii externe.

Desigur, principalele organe sînt misiunile diplomatice.

Șeful statului poate fi un organ unipersonal (președinte, monarh) sau un organ colegial. Are drept de reprezentare generală a statului în relațiile internaționale, în limita dispozițiilor constituționale; chiar în cazul unui organ colegial, reprezentarea se face tot printr-o singură persoană.

Se admite că șeful statului este cel mai înalt reprezentant în relațiile externe. Principalele sale atribuții sînt : declararea stării de război sau a războiului, încheierea păcii, acreditarea și rechemarea reprezentanților diplomatici, primirea scrisorilor de acreditare și rechemare a șefilor misiunilor diplomatice ai țărilor străine, încheierea de acorduri și tratate.

Cînd se află pe teritoriul unui stat străin, șeful statului se bucură de imunități deosebite, complete : imunitate de jurisdicție penală, civilă depline, ca și toate celelalte imunități și privilegii (fiscale, vamale, comunicații). Legislația majorității statelor prevede măsuri speciale de protecție pentru a asigura inviolabilitatea șefilor de state străine. De aceleași imunități beneficiază și persoanele care-l însoțesc pe șeful statului.

Dacă duce tratative sau încheie tratate, șeful statului nu are nevoie de împuternicire specială.

Guvernul asigură, în majoritatea țărilor, conducerea generală în relațiile cu statele străine. Deși șefii de state au drepturi foarte largi în domeniul relațiilor externe, ei stabilesc rar legături directe cu celelalte state. Ei acționează, de regulă, prin intermediul guvernelor.

Declarațiile și angajamentele guvernului obligă statul în relațiile externe.

Guvernul controlează celelalte organe însărcinate cu relațiile externe, iar ministrul de externe, ca membru al guvernului, pune în discuția acestuia principalele probleme; guverul numește și rechemă unii reprezentanți diplomatici, cum sînt șefii și membrii delegațiilor împuternicite să negocieze acorduri internaționale; el aprobă acordurile care nu sînt supuse ratificării.

Șeful guvernului exercită un rol important în ce privește funcțiile de reprezentare. El poate să invite și să primească reprezentanți ai statelor străine, să ducă tratative, să încheie acorduri, să ia parte la conferințe și la activitatea unor organizații internaționale, fără împuterniciri speciale. Pe teritoriul altor state, el se bucură de toate drepturile și împuternicirile reprezentanților diplomatici.

A crescut foarte mult, în ultimii 50 ani, activitatea diplomatică a șefilor de state și de guverne.

Ministerul Afacerilor Externe este aparatul centralizat care organizează și conduce direct relațiile externe ale statului. Modul său de organizare și atribuțiile sînt stabilite de legislația internă.

Dă directive reprezentanților diplomatici în străinătate, le controlează permanent activitatea. Menține legătura cu reprezentanții diplomatici acreditați în țara sa, poartă negocieri cu aceștia, ca și cu delegații străine, pregătește proiecte de acorduri, asigură apărarea drepturilor și intereselor statului și ale cetățenilor săi în străinătate. Pe lîngă MAE sînt acreditați anumiți reprezentanți diplomatici, de rangul al doilea.

Ministrul afacerilor externe reprezintă guvernul în relațiile internaționale, fără împuterniciri speciale. Are dreptul de a duce tratative cu reprezentanții altor state, a încheia tratate, a contrasemna depline puteri și instrumente de ratificare emise de șeful statului, de a transmite și primi note diplomatice, a numi pe unii reprezentanți. El participă la discutarea în guvern a principalelor probleme de politică externă.

Alte ministere, mai ales cele ale comerțului exterior, dar și altele, au atribuții de negociere, în domeniile de care se ocupă, și cu aprobarea guvernului, de a încheia acorduri în numele guvernului. De asemenea, cu aprobarea guvernului, ele încheie acorduri departamentale. Aceasta depinde și de gradul de implicare a statului în diferitele probleme.

Misiunile diplomatice [15], sau reprezentanțe, pot avea caracter permanent — cu o organizare și funcții generale, de menținere a relațiilor diplomatice cu alt stat sau a relațiilor cu organizații internaționale — sau temporar, numite și misiuni diplomatice ad-hoc, trimise pentru a îndeplini o însărcinare precisă (de exemplu, negocierea unui tratat, participarea la o ceremonie, la lucrările unei reuniuni).

Misiunile permanente au fost create pentru prima dată de republicile italiene. În secolul XIV ele aveau asemenea reprezentanți în Spania, Germania, Franța și Anglia. Acestea vor

avea și ele astfel de reprezentanți, la sfîrșitul secolului XV. După pacea de la Westfalia din 1648, misiunile permanente devin o instituție generală.

Dreptul statelor de a trimite și primi misiuni diplomatice este denumit drept de legație, care este activ — de a trimite misiuni și pasiv — de a le primi. Este un drept al tuturor statelor suverane; drept de legație pasiv s-a recunoscut și unor organizații internaționale. Convenția de la Viena din 1961 privind relațiile diplomatice prevede că deschiderea misiunilor diplomatice se face prin acord între statele în cauză. Statele nu pot însă să refuze în mod arbitrar să primească misiuni diplomatice permanente, dacă stabilesc relații diplomatice.

Funcțiile misiunilor diplomatice

Principalele funcții ale lor, conform art. 3 al Convenției de la Viena, sînt dezvoltarea relațiilor prietenești între statul trimițător și statul de reședință și a raporturilor economice, culturale și științifice între ele, reprezentarea statului său pe lîngă statul de reședință, protecția intereselor statului sau ale cetățenilor săi, ducerea de tratative cu statul de reședință, informarea prin mijloacele legale despre situația și evenimentele din statul de reședință și informarea guvernului său.

Ele pot îndeplini și funcții consulare.

Obligațiile personalului misiunii diplomatice față de statul de reședință sînt: să respecte legile și reglementările sale, fără ca prin aceasta să se aducă atingere privilegiilor și imunităților membrilor misiunii diplomatice, să nu se amestece în treburile interne ale lui, să stabilească toate relațiile oficiale conform regulilor stabilite de acest stat, să nu folosească localul reprezentanței în alte scopuri decît cele ale îndeplinirii funcțiilor sale.

La rîndul său, statul de reședință trebuie să le acorde toate înlesnirile necesare pentru îndeplinirea funcțiilor lor. Îndeosebi, el trebuie să asigure libertatea de circulație a membrilor misiunii, să înlesnească obținerea localurilor necesare misiunii și să ajute la găsirea de locuințe pentru membrii ei, să asigure posibilitatea de comunicare liberă a reprezentanței în scopuri oficiale.

Deschiderea unei misiuni diplomatice presupune existența relațiilor diplomatice — adică recunoașterea reciprocă — și acordul de voință, stabilit printr-o înțelegere care fixează și rangul misiunii diplomatice.

Desemnarea membrilor unei misiuni diplomatice se face de statul trimițător, potrivit legislației sale. Numirea șefului misi-

unii diplomatice necesită însă acordul prealabil al statului de reședință, denumit agrement. Este o prerogativă a statului de reședință, care, în caz de refuz, nu este obligat să-l motiveze. Pentru ceilalți membri ai personalului misiunii — diplomatic, administrativ și tehnic, statul trimițător nu are nevoie de acordul prealabil al statului de reședință. Acesta îi poate însă declara persoane *non grata*, sau inacceptabile, înainte de a intra pe teritoriul său. O altă excepție. admisă în dreptul diplomatic, stabilită în Convenția de la Viena din 1961, decurge din dreptul statului de reședință de a restrînge efectivul unei misiuni diplomatice, în anumite condiții și fără discriminare.

Șeful misiunii diplomatice primește din partea statului trimițător un document special, scrisorile de acreditare, prin care se atestă numirea sa în țara de reședință. Scrisorile sînt adresate șefului statului de reședință, căruia îi sînt înmînate într-un cadru solemn.

Însărcinații cu afaceri nu primesc scrisori de acreditare, ci scrisori ale ministrului afacerilor externe care ministrul statului de reședință.

La sosire, reprezentantul diplomatic face o primă vizită șefului protocolului, pentru a lua cunoștință de protocolul țării; el depune copia scrisorilor de acreditare și de rechemare a predecesorului și a discursului pe care-l va rosti la depunerea scrisorilor; apoi face o vizită ministrului de externe, căruia îi solicită audiență la șeful statului pentru înmînarea scrisorilor. Eventual, se face și o vizită la decanul corpului diplomatic, tot pentru a cunoaște regulile protocolare.

Urmează audiență solemnă, de înmînare a scrisorilor de acreditare la șeful statului. Participă persoane oficiale ale statului de reședință, de pildă ministrul afacerilor externe, avînd loc și un schimb de discursuri. Cu această ocazie, șeful reprezentanței prezintă șefului statului pe ceilalți membri ai personalului diplomatic.

După înmînarea scrisorilor, noul ambasador aduce la cunoștință celorlalți șefi de misiuni acest lucru și le face vizite de prezentare.

Înmînarea scrisorilor de acreditare marchează data intrării în funcțiune a șefului misiunii.

În unele cazuri, este necesară înmînarea unor noi scrisori de acreditare, și anume : cînd rangul misiunii a fost ridicat, cînd s-au produs modificări în forma de stat sau de guvernămînt într-una din cele două țări (exemple, fuziunea a două state,

crearea sau desființarea unei federații, înlocuirea formei monarhice prin republică, schimbarea persoanei șefului statului).

Un stat poate să acrediteze o persoană pe lîngă două sau mai multe state, iar două sau mai multe state pot acredita aceeași persoană ca șef al mai multor misiuni, dacă statul de reședință nu ridică obiecții.

Încetarea misiunii diplomatice

Modul cel mai tipic de încetare este ruperea relațiilor diplomatice dintre cele două state, urmată de retragerea temporară sau permanentă a misiunilor. Statul de reședință este obligat, chiar în ipoteza unui conflict armat, să asigure și să respecte protecția localului misiunii, a bunurilor și arhivei. Statul care își retrage misiunea poate să încredințeze protecția localului, ca și apărarea intereselor sale și ale cetățenilor săi, unui stat terț.

O misiune își poate înceta activitatea și prin dispariția unuia din state (fuziune sau dezmembrare), prin suprimarea ei pentru rațiuni bugetare.

Funcția unui agent diplomatic poate să înceteze prin rechemarea de statul trimițător sau prin declararea lui persoană *non grata*. Rechemarea este operațiunea normală, se înștiințează statul de reședință. Declararea persoană *non grata* poate înrăutăți relațiile diplomatice, duce la represalii.

Personalul reprezentanțelor diplomatice

Rangurile sau clasele agenților diplomatici, șefi de misiune, sînt: ambasador extraordinar și plenipotențiar; trimis extraordinar și ministru plenipotențiar; însărcinat cu afaceri; au fost stabilite în 1815 și confirmate prin Convenția de la Viena din 1961. După rang, misiunile sînt ambasade sau legații. Însărcinații cu afaceri pot fi permanenți sau temporari sau *ad-interim*, cînd înlocuiesc pe șeful reprezentanței, în timpul absenței lui temporare. În primul caz, însărcinații cu afaceri sînt numiți de ministrul afacerilor externe; în al doilea caz devine însărcinat cu afaceri a.i. diplomatul cu cel mai înalt rang aflat la post.

Rangul șefilor misiunilor diplomatice se determină prin acordul dintre state. În prezent, aproape general este nivelul de ambasador.

În afară de șeful misiunii, personalul ambasadei cuprinde : personalul diplomatic, cel tehnic și administrativ, cel de serviciu. Personalul diplomatic este format din șeful reprezentanței diplomatice, consilieri, secretari și atașați ;
Personalul tehnic și administrativ : cancelariști, translatori, secretari tehnici, dactilografi, cifroni ;
Personal de serviciu : șoferi, portari, bucătari, grădinari, oameni de serviciu.
Personalul misiunii este numit de statul acreditant, care fixează și numărul de persoane. Convenția de la Viena prevede însă că, în lipsa unui acord între cele două state, statul de reședință poate cere ca numărul membrilor personalului unei misiuni să se mențină în limitele a ceea ce el consideră rațional și normal, ținînd seama de nevoile misiunii și de condițiile acelei țări, și în condiții nediscriminatorii.

Corpul diplomatic desemnează totalitatea agenților diplomatici, împreună cu membrii familiilor lor, aflați în statul de reședință. În sens restrîns, el ar cuprinde doar șefii reprezentanțelor diplomatice.

Corpul diplomatic este reprezentat de decan, cel mai vechi acreditat dintre șefii reprezentanțelor diplomatice și cu gradul cel mai înalt. În țările catolice, decan este nunțiul papal.

Decanul corpului diplomatic reprezintă sau conduce corpul diplomatic la diferite manifestări, uneori arbitrează neînțelegeri între membri ai corpului diplomatic, informează pe noii ambasadori despre regulile de protocol.

Corpul diplomatic nu are un statut în dreptul internațional.

Imunitățile și privilegiile diplomatice

Pentru ca diplomații să-și îndeplinească misiunea, ei trebuie să se bucure de anumite drepturi și privilegii în țara de reședință, de un regim de imunitate diplomatică. Din cele mai vechi timpuri, solii se bucurau de inviolabilitatea personală. Apariția reprezentanțelor permanente a dus la recunoașterea inviolabilității domiciliului și a imunității de jurisdicție.

În doctrină, s-au formulat mai multe teorii cu privire la baza acestora. Una din ele, teoria exteriorialității, formulată de Grotius, întemeia imunitățile pe ideea că diplomatul trebuie considerat că s-ar afla întotdeauna pe teritoriul statului său. Ar rezulta că nu ar fi obligat să respecte legile și reglementările statului de reședință, ceea ce este contrar practicii internațio-

nale. Este o ficțiune care a dat naștere la unele abuzuri. Mai este încă folosit, în sensul de a desemna ansamblul privilegiilor și imunităților unei persoane. O altă teorie, a fost cea a reprezentării, în ideea că diplomatul ar reprezenta pe monarhul său, și deci ar avea aceleași privilegii ca și monarhul, pe teritoriul statului de reședință. Această teorie nu corespunde naturii juridice a raporturilor dintre misiune și statul care o trimite; nu există un raport de reprezentare, în accepțiunea dată în dreptul intern, de mandat; în dreptul internațional, statul răspunde pentru actele misiunii sale. Ea nu explică de ce se acordă imunități familiei diplomatului sau personalului tehnic și administrativ. A treia teorie este cea a funcției, considerînd că funcțiile reprezentantului diplomatic sînt cele care determină acordarea și conținutul imunităților.

Temeiul este, în realitate, egalitatea suverană a statelor; în baza lui, reprezentantul unui stat trebuie să se bucure în țara de reședință de anumite drepturi, pe bază de reciprocitate, pentru a-și îndeplini cît mai bine misiunea, fără a încălca suveranitatea statului de reședință.

Principalele imunități și privilegii diplomatice ale reprezentanței sînt inviolabilitatea în ceea ce privește sediul și arhiva și documentele diplomatice, indiferent unde s-ar afla. Organele statului de reședință nu au dreptul de a pătrunde în localul oficiului diplomatic; statul de reședință trebuie să ia măsuri pentru a garanta protecția și inviolabilitatea localului. Inviolabilitatea se extinde și asupra bunurilor misiunii. Chiar în caz de incendiu sau explozie, statul de reședință nu are dreptul de a pătrunde în localul misiunii, decît cu acordul șefului misiunii.

Inviolabilitatea nu poate fi folosită pentru a încălca suveranitatea statului de reședință Nu se poate acorda, de exemplu, azil diplomatic.

Alte privilegii vizează: deplina libertate de comunicare cu guvernul său, în scopuri oficiale; corespondența și valiza diplomatică sînt inviolabile, la fel curierul diplomatic; dreptul de a arbora drapelul, stema, pe local, mașină; scutire de impozite și taxe fiscale; scutire de plata taxelor vamale.

Cele ale agenților diplomatici se acordă membrilor personalului diplomatic și familiilor acestora.

Ele sînt: inviolabilitatea personală, în sensul că diplomatul nu poate fi reținut sau arestat, sub nici o formă; statul de reședință este obligat să ia măsuri pentru ocrotirea lui contra

oricăror pericole, ameninţări sau presiuni. Singura măsură ce se poate lua contra lor, dacă pun în primejdie securitatea statului, este de a-i declara *persona non grata* şi apoi de a-i expulza.

Ca o consecinţă, reşedinţa particulară a agentului se bucură de aceeaşi inviolabilitate şi protecţie ca şi localul reprezentanţei; corespondenţa, documentele şi bunurile se bucură de aceeaşi inviolabilitate.

De asemenea, se bucură de scutire de impozite şi taxe personale şi asupra bunurilor, cu excepţia bunurilor sale imobiliare aflate în statul de reşedinţă, dacă nu le foloseşte în scopul atribuţiilor de serviciu; de asemenea, cu excepţia impozitelor pe succesiune, pe venituri particulare, a taxelor pentru servicii prestate, a taxelor judiciare.

La fel, beneficiază de scutirea de taxe vamale pentru obiectele destinate uzului său personal sau al familiei.

Diplomatul se bucură de imunitate de jurisdicţie, în sensul că nu poate fi supus jurisdicţiei organelor statului de reşedinţă; imunitate de jurisdicţie penală deplină, în sensul că nu poate fi supus urmăririi penale, arestat sau condamnat; imunitatea de jurisdicţie civilă şi administrativă, cu excepţiile următoare, conform Convenţiei din 1961: în acţiunile privind bunurile imobiliare particulare, dacă nu le posedă în numele statului trimiţător, în scopul îndeplinirii atribuţiilor de serviciu; în acţiunile succesorale, în care este executor testamentar sau curator în nume personal, ca şi în acţiunile referitoare la activităţi comerciale şi profesionale, în afara funcţiilor oficiale.

Statul trimiţător poate renunţa la imunitatea de jurisdicţie a agentului diplomatic. Renunţarea la imunitatea de jurisdicţie penală trebuie să fie expresă; în cazul imunităţii civile, dacă un diplomat intentează o acţiune, el renunţă în mod tacit la aceasta. Renunţarea la imunitatea de jurisdicţie civilă sau administrativă nu înseamnă şi renunţarea la imunitatea de executare silită, pentru care se cere o renunţare separată.

Statul de reşedinţă poate să ceară statului trimiţător să-l recheme şi să-l judece el însuşi; îi poate cere, de asemenea, repararea prejudiciilor civile provocate prin fapta ilicită a reprezentantului diplomatic.

În ceea ce priveşte personalul administrativ şi tehnic, Convenţia de la Viena din 1961 i-a acordat imunitate de jurisdicţie penală, civilă şi administrativă numai pentru actele săvîrşite în exercitatea atribuţiilor de serviciu, iar în rest toate privilegiile şi imunităţile agenţilor diplomatici. Personalul de

serviciu se bucură de imunitate doar pentru actele săvîrșite în exercitarea funcțiilor sale, ca și de scutire de impozit pe salariu.

Imunitățile și privilegiile diplomatice personale curg din momentul trecerii graniței statului de reședință de către diplomați, cele ale reprezentanței, din momentul deschiderii acesteia, iar inviolabilitatea sediului, de la ocuparea lui de misiunea diplomatică; în caz de conflict armat, imunitatea diplomatică se păstrează pînă la părăsirea teritoriului statului de reședință. Diplomații se bucură de imunități și pe teritoriul țărilor terțe, în care se află în tranzit.

Oficiile consulare[16] au apărut din necesitatea de a dezvolta relațiile economice, mai ales comerciale dintre state și de a acorda ocrotire persoanelor fizice și juridice ale statului trimițător pe teritoriul celui de reședință. Ele sînt conduse de consuli — persoane oficiale numite de guvernul unui stat în anumite orașe sau regiuni ale altui stat, pentru a exercita asemenea funcții.

Se deosebesc de reprezentanții diplomatici, prin aceea că nu îndeplinesc funcții de reprezentare politică și nu sînt acreditați pe lîngă guvernul statului de reședință. Ei au legături directe numai cu autoritățile locale ale acestui stat. Au imunități și privilegii restrînse. Sînt subordonați șefului reprezentanței diplomatice din țara de reședință.

Regimul consulilor este stabilit prin Convenția de la Viena din 1963 și convenții bilaterale, ca și prin alte convenții — de comerț și navigație, și prin legile interne.

Pentru înființatea unui consulat, este necesar un acord între statul reprezentat și cel de reședință, prin care se stabilește localitatea unde va fi acesta și întinderea circumscripției consulare.

Șefului oficiului consular i se eliberează un document oficial semnat de șeful statului sau de ministrul de externe, în care se menționează țara de reședință, circumscripția consulară și clasa consulului. Se numește patentă consulară și este prezentată la ministerul de externe fie personal, fie prin reprezentantul diplomatic.

Statul de reședință poate să accepte sau să refuze numirea reprezentantului consular, fără a-și motiva atitudinea. Dacă este de acord, ministerul de externe al țării de reședință eliberează un exequatur, document prin care guvernul respectiv

recunoaște pe consul și consfințește reședința și circumscripția acestuia. Exequaturul poate fi și o mențiune a ministerului de externe pe patenta consulară. Exequaturul poate fi retras dacă consulul se face vinovat de încălcări grave ale legilor și obiceiurilor țării de reședință.

Clasele consulilor sînt: consul general — șeful unui consulat general, aflat în regiuni mai importante ale unei țări; consul, este subordonat consulului general, dacă există; viceconsul, este în general ajutor al consulului general sau consulului, iar în cazuri rare, conduce un viceconsulat; agent consular, îndeplinește funcții de mai mică importanță, în centre secundare, poate să conducă o agenție consulară.

Totalitatea reprezentanților consulari dintr-o țară formează corpul consular, în frunte cu un decan, care se poate prezenta ca atare în fața organelor locale de stat.

Funcțiile consulare sînt: a) pentru apărarea intereselor statului reprezentat: favorizarea dezvoltării relațiilor comerciale, economice, culturale și științifice, promovarea relațiilor prietenești cu statul de reședință; informarea prin mijloace licite cu privire la viața economică, culturală, științifică din statul de reședință și trimiterea de rapoarte guvernului său; controlul și verificarea navelor maritime și fluviale, ca și asupra aeronavelor care au naționalitatea statului, acordarea de asistență; b) pentru protecția intereselor persoanelor fizice sau juridice ale statului: eliberarea de pașapoarte cetățenilor săi; acordarea de vize de intrare; acordarea de ajutor și asistență propriilor cetățeni; atribuții de notar și ofițer de stare civilă; apărarea intereselor în succesiunile de pe teritoriul statului de reședință; reprezentarea în justiție și apărarea intereselor minorilor și incapabililor; transmiterea de acte juridiciare și extrajudiciare.

Pentru exercitarea acestor funcții, se pot adresa autorităților locale; se pot adresa și organelor centrale, dacă acest lucru este permis de legi și uzanțe.

Frecvent, ambasadele exercită și funcții consulare; consulii pot îndeplini și acte diplomatice, cu consimțămîntul statului de reședință, dacă nu există o ambasadă în acest stat.

Convenția de la Viena din 1963 conține reglementări care tind să confere consulatelor și consulilor imunități apropiate de cele ale ambasadelor. Imunitățile și privilegiile consulatelor sînt: inviolabilitatea localului, a arhivelor și documentelor, libertatea de comunicare, scutirea fiscală a localului, inviolabilitatea corespondenței și a valizei consulare, folosirea drapelului

și a stemei naționale ; pentru consuli și membrii oficiilor consulare : inviolabilitatea personală, imunitatea de jurisdicție penală (cu excepția unor infracțiuni foarte grave), imunitatea de jurisdicție civilă pentru actele săvîrșite în exercitarea funcțiilor consulare (cu excepția acțiunilor ce rezultă din contracte încheiate nu ca mandatari ai statului trimițător sau pentru daune cauzate terților în accidente auto), scutirea de obligații de înregistrare a străinilor și de permis de ședere, scutiri fiscale pentru salarii, scutiri de taxe vamale.

Au însă și obligații : de a respecta legile și obiceiurile țării de reședință, a nu se amesteca în treburile interne ale acesteia, a depune ca martori în probleme care nu au legătură cu activitatea lor oficială.

România a încheiat numeroase convenții bilaterale și este parte la Convenția de la Viena din 1963 privind relațiile consulare.

CAPITOLUL V

Bibliografie

1. În general, a se vedea Gr. Geamănu, op. cit., Vol. I, p. 316—410; Ch. Rousseau, op. cit. vol. II, p. 5—448.

2. Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 6.

3. Teoria numită „clasică", cf. Ch. Rousseau, op. cit., p. 8.

4. Școala realistă, reprezentată prin L. Duguit și N. Politis, cf. Ch. Rousseau, op. cit., p. 8—9.

5. Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 696.

6. Ibid., p. 16.

7. În acest sens, Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 93.

8. M. Malița, Reprezentanțele diplomatice ale României, vol. I, p. 7.

9. Pentru exemple istorice, a se vedea Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 286—300.

10. Cf. Ch. Rousseau, p. 411—448.

11. A se vedea D. Schindler, Aspects contemporains de la neutralité, in Recueil des Cours, 1967, vol. II, p. 271—322.

12. A se vedea J. Charpentier, La reconnaissance internationale et l'évolution du droit des gens, Paris, 1956 ; G. Stănescu, V. Duculescu, Caracterul instituției recunoașterii statelor și guvernelor în lumina principiilor dreptului internațional contemporan, în „Revista română de drept", 1969, nr. 11.

13. A se vedea în special V. Duculescu, Succesiunea statelor la tratatele internaționale, Ed. Academici, 1972; M. Marcoff, Accession à l'indépendance et succession d'Etats aux traités internationaux, Fribourg, 1969.

14. Pentru o examinare mai detaliată și bibliografic, a se vedea Mircea Malița, Diplomația, ed. a II-a, 1975, p. 191—269.
15. A se vedea Ion M. Anghel, Dreptul diplomatic, vol I și II, 1980.
16. A se vedea Ion M. Anghel, Dreptul consular, 1976.

Convenții internaționale

— Carta ONU.
— Convenția de la Viena din 1978 privind succesiunea statelor în materie de tratate;
— Convenția de la Viena din 1983 asupra succesiunii statelor în materie de proprietate de stat, arhive și datorii;
— Convenția de la Viena din 1961 asupra relațiilor diplomatice;
— Convenția de la Viena din 1963 asupra relațiilor consulare;
— Convenția de la Viena din 1975 asupra reprezentării statelor în relațiile cu organizațiile internaționale cu caracter universal.
— The Work of the International Law Commission, fourth edition, United Nations, 1988.

CAPITOLUL VI

Populația în dreptul internațional[1]

Totalitatea persoanelor fizice care locuiesc pe teritoriul unui stat și sînt supuse jurisdicției acestuia formează populația statului.

Se disting mai multe categorii de persoane, care compun populația unui stat, avînd statut juridic diferit: cetățenii statului respectiv, străini (care au cetățenia altui stat), persoane fără nici o cetățenie (apatrizii), persoane cu dublă cetățenie (bipatrizii).

Statutul juridic al fiecăreia din aceste categorii este stabilit prin legile interne ale statului respectiv, pentru toate persoanele aflîndu-se sub jurisdicția sa. Există unele categorii de străini care locuiesc pe teritoriul unui stat, dar nu cad sub jurisdicția lui: membrii misiunilor diplomatice ale altor state, reprezentanții și funcționarii unor organisme internaționale, armata străină etc.

Fiecare stat are dreptul de a-și proteja cetățenii care locuiesc sau se află, sub altă formă, pe teritoriul altor state; acest drept este numit drept de protecție. Deoarece protecția este în general de ordin diplomatic și se exercită prin agenții diplomatici, se numește drept de protecție diplomatică.

Statele exercită uneori protecție diplomatică și asupra străinilor: în caz de război sau rupere a relațiilor diplomatice, cînd un stat terț își asumă sarcina reprezentării intereselor statului beligerant sau ale statului care a rupt relațiile diplomatice cu statul acreditar.

Faptul că reglementarea statutului juridic al populației este de competența internă a fiecărui stat nu exclude însă colaborarea internațională între state, în anumite probleme legate de acest statut. Aceasta se referă la drepturile omului, problema refugiaților și emigranților, regimul juridic al străinilor, combaterea pe plan internațional a criminalității.

Cetățenia — aspecte de drept internațional

În sens larg, cetățenia [2] este legătura politică și juridică permanentă dintre o persoană fizică și un stat, legătură care generează drepturi și obligații pentru cetățean și stat.

În conformitate cu normele dreptului internațional, legătura dintre cetățean și stat se manifestă și pe plan extern, fiind păstrată și prelungită oriunde s-ar găsi cetățeanul: în statul respectiv, în alt stat, ori în spații în care nu se exercită suveranitatea nici unui stat.

Este un raport juridic indisolubil legat de persoana titularului ei; el apare odată cu omul și dispare, în principiu, odată cu dispariția lui; este permanent în timp și nelimitat în spațiu. Chiar atunci cînd se află în afara granițelor statului, cetățenii își mențin drepturi și obligații față de acesta; la rîndul său, statul are obligații, dar și drepturi față de ei.

Reglementarea tuturor problemelor legate de cetățenie este de competența exclusivă a statului. Prin legile interne, se stabilesc modurile de dobîndire și pierdere a cetățeniei, ca și drepturile și obligațiile decurgînd din aceasta.

Noțiunea de cetățenie apare la romani — *civis romanus* — dar se referă, ca și în cazul altor state antice, la o parte a populației, și anume la aceea care lua parte la rezolvarea treburilor publice. În perioada feudală, este cunoscută instituția supușeniei. Conceptul de cetățenie se generalizează după revoluția franceză din 1789, ca urmare a cunoscutului document „Declarația drepturilor omului și cetățeanului".

Moduri de dobîndire a cetățeniei

Deși această problemă este reglementată prin legile interne ale statelor, este necesar să cunoaștem cum poate o persoană să devină cetățean al unui stat.

a) Prin naștere, cetățenia se dobîndește ca efect al acestei cauze naturale, indiferent de voința persoanei respective. Există, în principal, două sisteme juridice, plecînd de la criteriul „dreptului sîngelui *(jus sanguinis)* sau de la cel al „dreptului solului" *(jus soli)*. După „dreptul sîngelui", noul născut primește cetățenia părinților săi, indiferent de țara în care se va naște, iar după „dreptul solului", va primi cetățenia statului pe teritoriul căruia se naște, indiferent de cetățenia părinților.

În general, se aplică sisteme care îmbină cele două criterii, unele punînd accent pe „dreptul solului" (SUA, Anglia, unele state din America Latină), iar altele pe „dreptul sîngelui" (ţările latine din Europa, ţările scandinave).

b) Prin naturalizare, dobîndirea cetăţeniei este condiţionată de voinţa expresă a persoanei în cauză şi de îndeplinirea condiţiilor prevăzute de legea statului în care se dobîndeşte. Sînt mai multe moduri:

— prin căsătoria unui cetăţean al unui stat, cu un cetăţean al altui stat. Dreptul internaţional nu cuprinde norme asupra dobîndirii sau pierderii cetăţeniei prin căsătorie. În unele ţări, însă, datorită inegalităţii în drepturi între femei şi bărbaţi, se prevede că femeia, prin căsătorie, dobîndeşte din oficiu cetăţenia soţului. Ca urmare a generalizării egalităţii în drepturi a femeii cu bărbatul, legislaţia s-a modificat şi, pentru a obţine cetăţenia soţului străin, femeia trebuie să renunţe în mod expres la cetăţenia sa. Acest principiu şi-a găsit expresia în Convenţia din 1957 cu privire la cetăţenia femeii măritate, care prevede că încheierea sau desfacerea căsătoriei nu produce efecte asupra cetăţeniei femeii.

— prin înfiere (sau adopţie); copilul înfiat capătă, prin înfiere, cetăţenia adoptatorului, în anumite condiţii de vîrstă şi cu exprimarea voinţei libere, potrivit legislaţiei interne. În caz de conflict între legea statului celui înfiat şi legea statului înfietorului, copilul dobîndeşte, de regulă, cetăţenia statului pe teritoriul căruia se află.

— prin redobîndire sau reintegrare; se referă la revenirea la cetăţenia avută anterior şi este prevăzută de legile unor state referitoare la cetăţenie, pentru persoanele care revin din emigraţie, sau care şi-au pierdut cetăţenia prin căsătorie cu un străin, de care divorţează.

— prin opţiune, problemă care se pune în cazul transferului de teritoriu de la un stat la altul, pentru persoanele care locuiesc pe teritoriul transferat [3].

În perioadele în care se admiteau cucerirea şi anexarea de teritorii, se aplica regula potrivit căreia persoanele aflate pe teritoriul anexat deveneau, *ipso facto*, cetăţeni ai statului cuceritor, pierzînd vechea cetăţenie.

Pe măsura afirmării principiului naţionalităţilor şi a dreptului popoarelor la autodeterminare, s-a impus instituţia opţiunii (alegerii), constînd în manifestarea de voinţă a persoanelor care locuiesc pe teritoriul transferat de a-şi alege cetăţenia unuia din cele două state.

Numeroase tratate privind transferuri de teritorii, încheiate în a doua jumătate a secolului XIX, ca și tratatele de pace din 1919—1920 și 1947, au prevăzut dreptul de opțiune, respectiv de alegere a uneia din cele două cetățenii ; din aceasta decurgea obligația persoanei optante de a-și fixa domiciliul în statul a cărui cetățenie a ales-o.

Problema transferului sau a strămutării de populație, prin convenții, fără transfer de teritorii, este adesea însoțită de dreptul de opțiune al persoanelor respective.

— prin transfer sau strămutare de populație, pe baza convențiilor încheiate între state, potrivit cărora populația transferată dobîndește cetățenia statului pe teritoriul căruia este deplasată. Asemenea situații au intervenit în urma războaielor și s-au făcut fără consimțămîntul populației (transfer de populație între Grecia și Turcia în urma Tratatului de la Laussane din 1923, transferul populației de origine germană din Polonia și Cehoslovacia în 1945—1946).

— prin acordare (naturalizarea în sens restrîns), dobîndirea cetățeniei se face la cererea persoanei interesate ; cetățenia este acordată de către organul competent al statului respectiv.

Legile diferitelor state conțin condiții pentru acordarea cetățeniei : o perioadă de ședere pe teritoriul respectiv, o bună moralitate, mijloace de existență și altele ; uneori sînt condiții discriminatorii, pe motive politice, rasiale, religioase.

Este cunoscută și „cetățenia de onoare", care se conferă cetățeanului unui alt stat, pentru merite deosebite față de umanitate sau față de statul care o conferă.

Pierderea cetățeniei, potrivit legilor diferitelor state, are loc în următoarele cazuri :

— renunțarea ; se face printr-o cerere expresă, în formă autentică, de către persoana interesată în dobîndirea altei cetățenii ;

— retragerea [4] ; are loc pe baza aplicării dreptului penal intern, printr-o hotărîre judecătorească, adoptată ca sancțiune împotriva cetățeanului locuind în străinătate, care a avut o conduită pentru care legea penală prevede sancțiunea retragerii cetățeniei. În unele țări, retragerea cetățeniei are loc prin actul unei autorități executive.

Dubla cetățenie (bipatridia)

Este situația juridică a unei persoane fizice care posedă concomitent cetățenia a două sau mai multe state (pluricetățenie).

Această situație apare datorită lipsei de concordanță între legile diferitelor state cu privire la dobîndirea și pierderea cetățeniei.

De exemplu, un copil, născut din părinți cetățeni ai unui stat care aplică „dreptul sîngelui", pe teritoriul unui stat care aplică „dreptul solului", poate să aibă cetățenie dublă. La fel, în cazul înfierii, dacă statul al cărui cetățean este înfiatul nu consimte la renunțarea la cetățenie, iar statul înfietorului i-a acordat acestuia cetățenia sa. La fel, în cazul căsătoriei cu un cetățean străin: dacă după legislația țării sale, femeia nu-și pierde cetățenia, prin căsătorie, iar potrivit legislației țării soțului, ea dobîndește cetățenia acestuia.

Alte cazuri sînt cele în care o persoană trece la o altă cetățenie, fără a o pierde pe cea de origine. Există legi ale multor țări care permit persoanelor de peste hotare, chiar dacă dobîndesc o altă cetățenie, să o păstreze pe cea de origine; unele urmăresc scopuri politice.

Cazurile de bipatridie sînt de natură să creeze complicații în relațiile dintre state. De aceea, s-a încercat reglementarea cazurilor de conflicte asupra cetățeniei; s-a încercat încheierea unor convenții multilaterale, fără rezultate, datorită ciocnirii de interese între țările de emigrație și cele de imigrație. S-au încheiat o serie de convenții bilaterale, prin care se stabilesc unele norme pentru evitarea dublei cetățenii. Asemenea convenții sînt repuse în discuție astăzi, fiecare țară fiind preocupată să-și apropie emigrația din afară.

Apatridia

Persoanele care nu au nici o cetățenie sînt apatrizi. În mod normal, orice persoană are o cetățenie. Ea poate să rămînă fără cetățenie, datorită conflictelor dintre legile diferitelor state, cu privire la cetățenie. Astfel, o persoană poate să-și piardă cetățenia potrivit unei legi și să nu dobîndească pe cea a altui stat; dacă femeia care se căsătorește cu un străin își pierde cetățenia, fără a dobîndi pe cea a altui stat, devine apatridă; copilul care se naște din părinți apatrizi este apatrid.

Apatrizii au drepturi reduse față de cetățenii statului pe teritoriul căruia se află și chiar față de străini; ei au unele drepturi decurgînd din raporturile civile. Se tinde spre crearea unui regim juridic care să elimine asemenea inegalități, mai ales față de străini.

Convenţia de la Haga din 1930 a prevăzut măsuri pentru preîntîmpinarea apatridiei, între care:
a) amînarea efectelor autorizaţiei date de un stat, de a se renunţa la cetăţenia sa, pînă cînd persoana respectivă dobîndeşte o altă cetăţenie;
b) condiţionarea pierderii cetăţeniei iniţiale a unei femei căsătorite cu un străin, de dobîndirea cetăţeniei statului acestuia;
c) păstrarea de către copii a cetăţeniei iniţiale, în cazul în care părinţii dobîndesc o nouă cetăţenie prin naturalizare, care însă nu se extinde asupra copiilor.

Comisia de drept internaţional a ONU a elaborat o serie de proiecte, pe baza cărora, în 1955, a fost adoptată Convenţia referitoare la statutul apatrizilor, iar în 1961 Convenţia asupra reducerii cazurilor de apatridie. Această convenţie stabilea, pornind de la principiul „dreptului solului", că: un copil fără cetăţenie dobîndeşte în momentul naşterii cetăţenia statului pe teritoriul căruia s-a născut; un copil născut din părinţi necunoscuţi şi al cărui loc de naştere nu se cunoaşte, se consideră născut pe teritoriul statului pe care a fost găsit; pierderea cetăţeniei sub orice formă nu poate avea efecte decît dacă persoana în cauză dobîndeşte cetăţenia altui stat; orice tratat de transfer de teritorii trebuie să reglementeze cetăţenia locuitorilor de pe teritoriul transferat.

Convenţiile respective au prevăzut crearea unui tribunal al ONU pentru judecarea conflictelor de cetăţenie, prevederi care explică, în parte, numărul mic de ţări care au aderat la ele (37 de ţări la prima convenţie şi 15 la cea de a doua pînă la 31 decembrie 1989).

Refugiaţii şi persoanele strămutate

Prin refugiat se înţelege persoana care, din cauza războiului sau din alte cauze politice, a fost obligată să-şi părăsească ţara şi să rămînă pe teritoriul altui stat, fără să-şi fi pierdut cetăţenia sau fără a fi renunţat la ea.

Această situaţie a apărut după primul război mondial. Liga Naţiunilor a încercat să dea statut anumitor refugiaţi şi să le faciliteze stabilirea provizorie sau definitivă în ţările primitoare. Numărul refugiaţilor a continuat să crească, datorită instaurării unor regimuri de opresiune, fasciste sau comuniste. În cursul celui de-al doilea război mondial, milioane

de oameni din țările ocupate de Germania au fost deportați și duși la muncă forțată.

Persoanele astfel deportate au căpătat denumirea de persoane strămutate. Prin convenții între URSS, Anglia, SUA (1945) și URSS, Franța (1945), statele respective s-au obligat să asigure repatrierea tuturor persoanelor strămutate. Prin rezoluții ale Adunării Generale din 1946 s-a stabilit obligația repatrierii grabnice a refugiaților și a persoanelor strămutate.

În 1947, s-a creat Organizația internațională pentru problemele refugiaților, pe lîngă ONU; datorită modului în care a fost creată, ea nu s-a bucurat de ecou. De aceea, în 1951 a luat ființă Înaltul Comisariat al ONU pentru refugiați.

În 1951 s-a adoptat Convenția privind statutul juridic al refugiaților, prin care statele părți s-au angajat să acorde refugiaților drepturile elementare în materia drepturilor civile. În 1978 s-a adoptat un Protocol la această convenție. România a devenit parte la Convenție și la Protocol în anul 1991. Convenția și Protocolul acordă refugiaților tratamentul național în ceea ce privește accesul la învățămîntul primar, legislația muncii, securitatea socială, taxele fiscale, libertățile religioase, proprietatea intelectuală, dreptul de a sta în justiție. În ceea ce privește libertatea de asociere și exercitarea profesiilor salariale, li se acordă regimul cel mai favorabil acordat străinilor, ca și în legătură cu propietatea mobiliară și imobiliară, profesiile liberale, locuințele, accesul la învățămîntul secundar și superior, libertatea de circulație.

Cetățenia română

Potrivit legii nr. 21 din 1 martie 1991, cetățenia română exprimă apartenența unei persoane la statul român, legătura permanentă a acestei persoane cu statul român; Cetățenii români se bucură de protecția statului român; numai ei pot fi admiși în funcțiile publice, civile și militare. Ei se bucură de toate drepturile și libertățile prevăzute de constituție și legi și au îndatoririle corespunzătoare.

Cetățenia română se dobîndește prin naștere, înfiere, repatriere și acordare, la cerere. Sînt cetățeni români cei care se nasc pe teritoriul român, ori se nasc în străinătate și ambii părinți sau numai unul posedă cetățenia română, ca și copilul găsit în România, dacă nici unul dintre părinți nu este cunoscut.

Este importantă prevederea conform căreia persoana care a pierdut cetățenia română o poate redobîndi prin repatriere,

la cerere. Nici căsătoria, nici desfacerea acesteia, nu au efect asupra cetățeniei soților. La cerere, cetățenia română se acordă persoanei care s-a născut și domiciliază pe teritoriul României, sau domiciliază pe acest teritoriu de cel puțin cinci ani, sau dacă este căsătorită cu un cetățean român, de cel puțin trei ani ; persoana respectivă trebuie să dovedească atașament față de statul și poporul român, să aibă minimum 18 ani, să aibă mijloace legale de existență, să nu fi fost condamnată, în țară sau în străinătate, pentru o faptă care să o facă nedemnă de a fi cetățean român, să cunoască limba română astfel încît să se poată integra în viața socială. Se poate acorda și persoanelor care au avut cetățenia română și cer redobîndirea ei, cu păstrarea domiciliului în străinătate, dacă au dovedit atașament față de statul român, au minimum 18 ani și nu au fost condamnate pentru faptele menționate.

Acordarea cetățeniei se face la propunerea ministrului justiției, prin hotărîre a guvernului. Cererile sînt examinate de o comisie formată din 5 magistrați de la Tribunalul municipiului București. Comisia dispune publicarea, în extras, în Monitorul oficial, a oricărei cereri de acordare a cetățeniei. Cererea se examinează după 30 de zile de la data publicării. În această perioadă, oricine poate prezenta date potrivit cărora persoana respectivă nu îndeplinește condițiile prevăzute de lege. Persoana depune jurămîntul de credință față de România.

Pierderea cetățeniei are loc prin retragerea cetățeniei, aprobarea renunțării la cetățenie și în alte cazuri prevăzute de lege. Se retrage cetățenia persoanei care, aflată în străinătate, comite fapte deosebit de grave prin care vatămă interesele statului român sau prestigiul țării, ori se înrolează în forțele armate ale unui stat cu care România a rupt relațiile diplomatice sau se află în stare de război, ca și celui care a obținut cetățenia prin mijloace frauduloase.

În ceea ce-i privește pe copii, se prevăd clauze care urmăresc ca ei să nu piardă cetățenia pînă ce nu dobîndesc altă cetățenie și să redobîndească cetățenia română, dacă, fiind minori, pierd cetățenia dobîndită.

Retragerea sau aprobarea renunțării la cetățenie se face potrivit procedurii de dobîndire la cerere. Se acordă și cetățenia română cu titlul de „cetățenie de onoare" unor străini, pentru servicii deosebite aduse României și poporului român, la propunerea guvernului, de către Parlamentul României. Persoanele care au dobîndit cetățenia de onoare se bucură de

toate drepturile civile și politice recunoscute cetățenilor români, cu excepția drepturilor de a alege, de a fi ales și de a ocupa funcții publice.

Regimul juridic al străinilor

Pe teritoriul unui stat se pot afla și străini, cetățeni ai altor state, temporar sau cu domiciliu permanent. Regimul juridic al străinilor a evoluat de-a lungul anilor.

În antichitate, străinii erau socotiți „barbari" și destinați sclaviei. Se acordau străinilor unele drepturi limitate, atunci cînd între statele în cauză se încheia un tratat în acest sens sau cînd se dădeau dispoziții speciale, în favoarea negustorilor. În feudalism, ca urmare a dezvoltării relațiilor comerciale, situația străinilor s-a îmbunătățit, dar drepturile lor erau totuși mult îngrădite. În unele țări din Orient, însă, prin sistemul capitulațiilor, străinilor li se crea chiar o situație mai bună decît cetățenilor.

Revoluțiile burgheze au proclamat egalitatea în drepturi a străinilor cu cetățenii. Aceste drepturi nu au fost, desigur, niciodată complete.

Problema intrării și ieșirii străinilor dintr-o țară, a drepturilor și obligațiilor lor, ține de drepturile suverane ale statelor. Desigur, aceste probleme pot fi reglementate prin acorduri internaționale, îndeosebi în ceea ce privește drepturile, obligațiile lor și modalitățile de intrare.

În general, intrarea străinilor pe teritoriul unei țări necesită o autorizare prealabilă sau o viză specială, aplicată de organele acestei țări, pe pașaportul persoanei respective.

Drepturile străinilor sînt reglementate prin lege și prin convenții între țările în cauză, în general bazate pe reciprocitate. Ansamblul drepturilor și obligațiilor străinilor, prevăzute în legea națională și convențiile încheiate de o țară cu alte țări, constituie regimul juridic al străinilor în țara respectivă.

Tipuri de regim al străinilor

În practica internațională sînt cunoscute mai multe tipuri de regim juridic aplicate străinilor.

a) Regimul național, potrivit căruia un stat acordă străinilor, în ansamblu, aceleași drepturi ca și cetățenilor săi (civile, economice, sociale, culturale).

b) Regimul naţiunii celei mai favorizate, care constă în a acorda străinilor, cetăţeni ai unui stat, aceleaşi drepturi şi obligaţii cu cele ale cetăţenilor oricărui alt stat. Acest regim se acordă, de regulă, pe bază de reciprocitate.

c) Regimuri speciale, prin care un stat acordă unor străini anumite drepturi, prevăzute special în acest scop în lege sau în convenţiile cu alte state. De exemplu: dreptul de a intra liber într-o ţară fără viză şi fără paşaport; drepturile şi privilegiile diplomaţilor străini, ale funcţionarilor internaţionali.

În istorie a fost cunoscut, ca regim juridic al străinilor, cel al capitulaţiilor, stabilit prin convenţii internaţionale în temeiul cărora străinii, cetăţeni ai unor mari puteri, erau scoşi de sub jurisdicţia ţării pe teritoriul căreia se aflau. De regulă, litigiile acestor străini nu erau soluţionate de autorităţile locale competente, ci de consulii străini. În esenţă, aceste capitulaţii stabileau, în favoarea străinilor, regimuri de exteritorialitate, de scoatere de sub jurisdicţia locală, de inviolabilitate a persoanei şi bunurilor, ca şi avantaje speciale în materie de comerţ, impozite, control şi taxe vamale.

Regimul capitulaţiilor reprezenta, în fond, un tratament de inegalitate şi o încălcare a independenţei statelor. Ele au fost impuse Turciei în secolul XVIII, iar în cursul secolului XIX Chinei, Persiei, Japoniei, Coreei, Egiptului. Ultimele capitulaţii vor dispare după primul război mondial.

Conţinutul regimului străinilor
Drepturi şi obligaţii faţă de statul primitor

Ca regulă generală, străinii se bucură, pe teritoriul altui stat, de drepturile elementare ale omului, ca şi de drepturi civile. De asemenea, ei au capacitate procesuală — dreptul de a se prezenta în faţa instanţelor judecătoreşti, ca reclamanţi sau pîrîţi.

Ei nu se bucură de drepturi politice, ca de exemplu drepturi electorale şi dreptul de a ocupa funcţii publice. Aceasta decurge din faptul că ei îşi menţin raporturi de cetăţenie, deci de fidelitate cu un alt stat şi exercită drepturi politice faţă de acesta.

În ceea ce priveşte drepturile economice, sociale şi culturale, de regulă, străinii au aceleaşi drepturi cu cetăţenii. Dreptul internaţional contemporan permite însă statelor să aplice unele restricţii în aceste domenii faţă de străini. De exemplu, Pactul

internațional asupra drepturilor economice, sociale și culturale din 1966 permite țărilor în curs de dezvoltare să stabilească în ce măsură vor garanta străinilor drepturile economice recunoscute prin Pact. Carta Socială Europeană (document al Consiliului Europei, adoptată la Torino, în 1961) se referă, în preambul, la „populațiile" statelor părți, iar în dispozițiile sale permite fiecărui stat parte să adopte restricții față de exercitarea unei activități lucrative de către cetățeni ai altui stat parte, în condiții de egalitate cu proprii cetățeni, pentru motive serioase de ordin economic și social. Se înțelege, cu atît mai mult, că asemenea restricții pot fi aplicate față de cetățenii statelor care nu sînt părți la Carta Socială Europeană. În fapt, numeroase țări restrîng drepturile acordate străinilor în domeniile economic, social și cultural.

Evident, nu se pune problema să se acorde străinilor, în vreun domeniu, mai multe drepturi decît cetățenilor. Excepție fac regimurile speciale, în favoarea unor categorii de străini, în număr restrîns.

Obligațiile străinilor constau în respectarea legilor și reglementărilor statului în care se găsesc, respectul și loialitatea față de statul respectiv (a nu întreprinde acțiuni împotriva acestuia).

Ei nu au obligația de a face serviciul militar în statul respectiv, în armata acestuia, avînd în vedere că păstrează obligația de fidelitate față de statul ai cărui cetățeni sînt.

Din diferite motive, statul de reședință poate să impună străinilor anumite obligații (exemplu : înregistrarea la organele de poliție, prezentarea periodică la control, subordonarea deplasării pe teritoriu de posesia unei aprobări prealabile etc).

Față de statul ai cărui cetățeni sînt, persoanele respective au datoria de fidelitate, de a nu se înrola într-o armată a unui stat străin și de a nu comite alte fapte grave contra țării lor. Pentru asemenea fapte, le poate fi retrasă cetățenia.

Statele au, potrivit unei norme cutumiare, dreptul să acorde cetățenilor lor aflați în alte țări protecție diplomatică. Aceasta constă în demersuri adresate statului străin în favoarea cetățenilor, cereri adresate statului străin pentru pedepsirea celor care au comis infracțiuni împotriva cetățenilor săi sau pentru repararea pagubelor suferite de aceștia. Protecția diplomatică nu trebuie să intervină înainte ca partea lezată să fi epuizat toate mijloacele de recurs oferite de legile statului respectiv.

În cazul în care statul străin nu dă curs cererii de a lua măsuri pentru pedepsirea celor vinovați și de restabilire a drepturilor lezate, se poate pune problema răspunderii internaționale a acestui stat.

Protecția diplomatică poate fi acordată și altor persoane decît cetățenilor, în cazuri excepționale, dacă un stat cere unui alt stat prieten să-i protejeze cetățenii aflați într-o țară cu care nu are relații diplomatice, și dacă țara respectivă acceptă acest lucru.

În această situație se pot afla cetățenii unui stat, în cazul ruperii relațiilor diplomatice sau în caz de război între țara de reședință și statul ai căror cetățeni sînt, dar și în cazul unor țări mici, care nu pot avea ambasade în toate țările (de exemplu : cazul Liechtenstein, Luxemburg).

Protecția diplomatică nu trebuie să vizeze sau să împiedice îndeplinirea de către persoana respectivă a obligațiilor ce-i revin potrivit legislației statului pe teritoriul căruia se află, legislație conformă cu documentele privind respectarea drepturilor omului. Ea nu trebuie să vizeze stabilirea unor regimuri privilegiate față de populația țării respective.

În cazul bipatrizilor, un stat nu poate exercita protecția lor diplomatică față de statul a cărui cetățenie o au persoanele în cauză.

Regimul străinilor în România

Se află în curs de adoptare o nouă lege privind regimul străinilor.

În ansamblu, străinii se bucură de drepturile fundamentale ale cetățenilor români, cu excepția drepturilor politice, beneficiind de drepturile civile, economice, sociale și culturale în aceleași condiții ca și cetățenii români.

Ei trebuie să respecte legile și constituția țării. Pot intra în țară, cu respectarea reglementărilor referitoare la intrare, și pot părăsi țara oricînd.

Străinii care își stabilesc domiciliul în România sînt obligați să se înregistreze la organele de poliție și să-și vizeze periodic documentele de identitate. Cei care prin activitatea lor aduc atingere intereselor statului român de siguranță, sănătate și ordine publică, pot să piardă dreptul de ședere în România.

Dreptul la azil

Este dreptul unui stat de a acorda dreptul de intrare și de stabilire pe teritoriul său unor străini urmăriți în țara lor pentru activitate politică. Acordarea azilului implică pentru statul respectiv refuzul extrădării persoanei în cauză. Acordarea azilului este un drept suveran al statului, iar nu al persoanei. Este ceea ce se numește azilul teritorial.

Spre deosebire de acesta, unele state practică așa-numitul azil diplomatic, adăpostind în localurile reprezentanțelor lor diplomatice cetățeni ai statului de reședință. Majoritatea statelor nu recunosc dreptul la azil diplomatic. Ca instituție, a fost recunoscută de țările latino-americane (convenția de la Havana din 1928). Institutul de drept internațional de la Bruxelles, printr-o rezoluție din 1950, a justificat acordarea azilului în localurile ambasadelor.

În practică, mai ales în ultimii ani, datorită tulburărilor interne, s-a acordat adăpost temporar în localurile ambasadelor persoanelor urmărite pentru cauze politice, aflate în pericol, sau în scopuri umanitare.

Azilul diplomatic nu este recunoscut ca instituție juridică, nefiind consacrat în dreptul internațional. Practica țărilor latino-americane este o excepție, o cutumă locală. Curtea Internațională de Justiție a ONU a declarat, într-o afacere din 1950, că acordarea azilului diplomatic comportă o derogare de la suveranitatea unui stat, sustrăgînd o persoană de la aplicarea justiției statului respectiv.

Expulzarea

Este actul prin care un stat constrînge unul sau mai mulți străini aflați pe teritoriul său să-l părăsească, în cel mai scurt timp. De regulă, nu se expulzează decît străini; în unele cazuri, au fost expulzați și naționali (descendenți ai unor familii regale).

Statul care adoptă măsura expulzării nu este obligat să dea explicații statului ai cărui cetățeni vor fi expulzați asupra motivelor care au determinat expulzarea; el o poate face din curtoazie. Un străin nu se poate reîntoarce în țara din care a fost expulzat decît după anularea ordinului de expulzare sau după ce dobîndește cetățenia acestei țări.

Expulzarea este o instituție de drept intern; este un act administrativ, nu o sancțiune penală, deși este executată în colaborare cu autoritățile judiciare. În general, măsura expulzării este luată împotriva străinilor care devin indezirabili, prin fapte care încalcă legile sau interesele statului de reședință.

Extrădarea

Este actul prin care un stat predă, la cererea altui stat, o persoană aflată pe teritoriul său, presupusă a fi autorul unei infracțiuni, pentru a fi judecată sau pentru a executa o pedeapsă, la care a fost condamnată anterior.

Este un atribut suveran al statului, care poate admite sau refuza extrădarea. Obligația se poate naște prin convenții încheiate sau pe baza legii interne. De obicei se respectă regula reciprocității.

Se admite extrădarea pentru crimele împotriva păcii și umanității, ca și pentru infracțiunile de drept comun. Nu se extrădează autorii crimelor politice. Se consideră politice atingerile aduse securității interne și externe a statului, atentatele împotriva șefilor de state și altele, conform legislației interne.

Nu există însă criterii general-recunoscute. În general, militarii dezertori nu se extrădează.

Nu se extrădează, de regulă, cetățenii proprii. Există unele cazuri cînd, prin convenții internaționale, se prevede și extrădarea naționalilor (exemplu, între SUA și Anglia). Extrădarea unei persoane poate fi cerută de statul al cărui cetățean este, de statul pe teritoriul căreia s-a produs infracțiunea, sau de statul lezat. Statul solicitat decide, în mod suveran, căruia din aceste state să le acorde preferință, în cazul în care sînt mai multe cereri; se dă, de obicei, preferință statului pe teritoriul căruia s-a produs infracțiunea.

Pentru admiterea extrădării, trebuie îndeplinite anumite condiții: să fie infracțiuni prevăzute de legile ambelor state; să fie pedeapsa mai mare de un an privațiune de libertate, cînd extrădarea este cerută pentru executarea pedepsei, și de doi ani dacă este cerută în vederea urmăririi penale sau a judecării (legea 4/1971); să nu fie o faptă prescrisă sau o altă cauză care înlătură răspunderea penală; să nu existe deja o condamnare sau o scoatere de sub urmărire în alt stat, pentru fapta respectivă.

Statul căruia i se predă un extrădat nu poate dispune de acesta, decît pentru infracțiunea pentru care s-a obținut extrădarea; dacă nu este condamnat, este obligat să-l restituie.

Bibliografie

1. A se vedea, în ansamblu, Gr. Geamănu, op. cit., vol. I, p. 411—474; Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 693—774.

2. Cu privire la cetățenie, în general, a se vedea A. Makarov, Règles générales du droit des nationalités, Recueil des Cours, 1949, vol. I.

3. E. Szlechter. Les options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires, Paris, 1948.

4. A se vedea A. Bonneau, Le retrait de la nationalité en droit des gens, în Revue générale de droit international public, 1948, p. 50 și urm.

5. G. Peiser, La Conférence de Genève sur l'apatridie, în Annuaire Français de Droit International, 1959, p. 504—522.

Convenții internaționale

— Convenția de la Geneva din 1951 privind statutul refugiaților; Protocolul din 1978 la această Convenție;
— Convenția din 1955 referitoare la statutul apatrizilor;
— Convenția din 1961 asupra reducerii cazurilor de apatridie;
— Pactul internațional din 1966 asupra drepturilor economice, sociale și culturale;
— Pactul internațional din 1966 asupra drepturilor civile și politice.

CAPITOLUL VII

Teritoriul în dreptul internațional

Natura juridică

Teritoriul [1] de stat este spațiul geografic asupra căruia un stat își exercită suveranitatea exclusivă, alcătuit din sol, subsol, ape și coloana aeriană de deasupra solului și apelor.

Constituie una din premisele materiale ale existenței statului. Statul se bazează pe legături ale populației aflate în spațiul geografic respectiv. Teritoriul unui stat, cu toate elementele sale constitutive, se află sub autoritatea exclusivă a acelui stat. Această autoritate este denumită suveranitate teritorială, fiind elementul central al suveranității de stat.

Suveranitatea de stat este protejată prin numeroase principii și norme ale dreptului internațional. În primul rînd, acestea obligă statele să nu aducă nici o atingere integrității teritoriale a altor state, să le respecte integritatea teritorială.

Trăsătura esențială a suveranității teritoriale este caracterul său exclusiv. Fiecare stat își exercită suveranitatea numai pe un anumit teritoriu și nici un stat nu-și exercită suveranitatea pe teritoriul altui stat. Aceasta nu înseamnă că un stat, exprimîndu-și liber voința, nu poate acorda altor state sau cetățenilor acestora, prin convenții internaționale, unele drepturi de a folosi teritoriul său, în limite bine stabilite și de regulă pe bază de reciprocitate. De exemplu, statele își acordă reciproc drepturi de tranzit (feroviar, aerian, rutier), prin convenții de reglementare a transporturilor, pentru a dezvolta colaborarea dintre ele, precum și schimburile economice internaționale. Unele reguli de drept cutumiar stabilesc dreptul de tranzit, ca de exemplu: dreptul de trecere inofensivă prin apele

teritoriale, libertatea de tranzit pentru țările fără litoral. Asemenea drepturi nu aduc atingere caracterului exclusiv al suveranității și integrității teritoriale. Exercitarea lor rămîne subordonată legilor și reglementărilor statului respectiv.

În istorie, au fost cunoscute cazuri cînd un anumit teritoriu a fost supus suveranității a două sau mai multe state. Această situație, cunoscută din evul mediu, a fost numită condominium și continuată ca situație provizorie sau tranzitorie, legată îndeosebi de conflictele dintre marile puteri sau de regimurile coloniale. Exemple : condominiul Prusia-Austria asupra Schleswig—Hollstein, 1864—1866 ; condominiul anglo-egiptean asupra Sudanului, 1899—1935.

În prezent mai există cîteva cazuri : condominiul Franței și Spaniei asupra Andorei, creat în 1278, o rămășiță feudală ; cîteva insule din Pacific—condominiu franco-britanic și anglo-american — nesemnificative. Regula este caracterul exclusiv al suveranității teritoriale.

S-a încercat a se susține că o altă excepție de la caracterul exclusiv al suveranității teritoriale ar fi „servituțile internaționale". O asemenea teorie a fost concepută pornind de la servituțile de drept civil. Dar, în dreptul internațional nu se poate admite că ar exista un fond dominant și unul aservit, pe care s-ar exercita servituți. Practica internațională nu cunoaște și nu confirmă asemenea situații.

Teorii cu privire la teritoriu

În perioada feudalismului, teritoriul era considerat proprietate exclusivă a monarhului, care-l putea vinde, schimba, dărui. Este vorba despre teoria patrimonială, care confundă suveranitatea teritorială cu proprietatea feudală asupra pămîntului.

După victoria revoluțiilor burgheze, s-a impus ideea de *imperium*, supremație teritorială ; în prima jumătate a secolului XIX, s-a formulat teoria „teritoriului limită', sau a „spațiului", considerînd teritoriul ca un spațiu în limitele căruia un stat își exercită autoritatea.

Spre sfîrșitul secolului, apare teoria „competenței", potrivit căreia teritoriul ar desemna „sfera de validitate în spațiu", a ordinei juridice naționale, sferă în care suveranitatea statului s-ar reduce la o competență locală, stabilită de dreptul internațional [2].

În realitate, este corect a spune că reprezintă spațiul în care un stat își exercită suveranitatea; aceasta include și ordinea juridică națională, care nu este aplicabilă decît pe teritoriul respectiv, dar include și alte elemente. Nu este vorba despre o simplă „competență", căci suveranitatea statelor nu se poate reduce la o „competență" acordată de dreptul internațional, care constituie o ordine juridică interstatală și nu suprastatală.

În analiza acestei probleme, trebuie să pornim de la dreptul popoarelor de a dispune de soarta lor- de a se organiza în state independente. Acest drept se exercită pe o anumită parte a globului, locuită de popoarele respective. De aceea, teritoriul este expresia materială a exercitării dreptului popoarelor la autodeterminare, la suveranitate.

Elementele componente ale teritoriului de stat

Acesta este alcătuit din sol, subsol, ape, precum și spațiul aerian de deasupra solului și apelor. În afară de aceasta, teritoriul statelor învecinate cu Arctica include și sectoarele polare ale acestui continent.

Partea terestră este alcătuită din uscatul aflat sub suveranitatea unui stat, indiferent unde este situată geografic. Pot fi, deci, mai multe părți separate între ele, dar care se află sub suveranitatea aceluiași stat. Nu sînt considerate părți ale teritoriului unui stat coloniile, protectoratele sau teritoriile aflate sub tutelă. Există și părți ale teritoriului unui stat anclavate în teritoriul altui stat, numite anclave (Campione, teritoriu italian în Elveția; Baarle-Hertog, teritoriu belgian în Olanda). Pe baza unui acord între cele două state, se asigură comunicarea cu partea anclavată.

Tot din partea terestră face parte subsolul, statul avînd totalitatea drepturilor de explorare și exploatare, în orice fel, a bogățiilor subsolului; nu sînt stabilite limite de adîncime.

Partea acvatică cuprinde apele rîurilor, lacurilor, canalelor, apele porturilor, radelor, băilor (apele interioare), marea teritorială (apele teritoriale) — porțiunea maritimă de 12 mile marine dincolo de apele interioare.

Platoul continental, solul și subsolul mării, pînă la o anumită adîncime a acestuia, ca și zona economică exclusivă nu fac parte din teritoriul de stat; asupra lor statele au, însă, drepturi suverane și își exercită jurisdicția.

Spațiul aerian, situat deasupra spațiului terestru și părții acvatice, constituie și el un element component al teritoriului, supus în întregime suveranității acelui stat.

Din teritoriile statelor limitrofe fac parte și sectoarele polare ale Arcticii — spațiul situat între Polul Nord și țărmurile nordice ale Europei, Asiei și Americii de Nord. Aceste sectoare sînt împărțite între SUA, Canada, Danemarca, Norvegia și Rusia. Limitele laterale ale acestor sectoare sînt meridianele de la Polul Nord la punctele de contact ale frontierelor acestor țări, avînd astfel forma unor triunghiuri.

Modificări ale teritoriului de stat

În decursul timpului, întinderea teritoriului de stat nu a rămas aceeași. În cele cîteva milenii de istorie despre care avem mărturii, teritoriile statelor și-au schimbat limitele.

În mod corespunzător, au fost formulate diverse teorii cu privire la modul de a dobîndi teritorii. Multe dintre acestea au pornit de la noțiuni patrimonialiste, preluate din dreptul roman. Desigur, teritoriile au fost modificate prin războaie și cuceriri, secole de-a rîndul.

La începutul perioadei de descoperire a altor teritorii, a fost elaborată teoria priorității descoperirii sau a primului descoperitor.

Pămînturile nou descoperite erau considerate *res nullius*, iar stabilirea, chiar formală, a puterii statului descoperitor era recunoscută ca temei juridic pentru dobîndire. Se făcea abstracție de populațiile autohtone, iar ocupația inițială, chiar cu caracter fictiv, se reducea la ridicarea unui monument sau a pavilionului.

Mai tîrziu, cînd nu au mai existat teritorii fără stăpîn, s-a renunțat la teoria ocupației fictive și s-a pretins ca aceasta să fie efectivă, în sensul posesiei teritoriului, stabilirii unei autorități responsabile și notificării ocupației celorlalte state, cu precizarea situației geografice și a limitelor.

În secolul XIX, doctrina recunoștea cucerirea sau anexiunea ca mod de dobîndire a unor teritorii, conform dreptului internațional. Alți autori s-au referit la prescripție, transpunînd instituția din dreptul civil în sensul că teritoriul ar trece, după un timp, sub suveranitatea altui stat, chiar dacă acesta a intrat în posesia teritoriului printr-un act ilicit.

Alte moduri de dobîndire analizate sînt vînzarea-cumpărarea, transmiterea temporară de teritorii spre administrare, cesiunea, schimbul, donația, arenda; alte teorii s-au referit la „continuitatea" teritorială, la justificarea zonelor de influență sau a hinterlandului.

Asemenea moduri de dobîndire a teritoriului sînt contrare dreptului popoarelor la autodeterminare, ca și altor principii ale dreptului internațional, care nu recunoaște dreptul la război și nici consecințele sale, nu acceptă colonialismul sau concepția zonelor de influență, a anexiunii, sau teoriile patrimoniale asupra teritoriului.

Dreptul internațional admite totuși modificări ale teritoriului unui stat, cu respectarea strictă a dreptului popoarelor la autodeterminare, în cazuri bine stabilite. Aceste cazuri sînt: constituirea unui stat de sine stătător, pe o parte a teritoriului altui stat; intrarea în componența altui stat, de bună voie, pe baza voinței liber exprimate. O modificare a unui teritoriu este admisibilă dacă are la bază voința suverană a poporului care-l locuiește. Pot desigur, să apară diferende, care trebuie soluționate prin mijloace pașnice.

Principiul dreptului popoarelor la autodeterminare se exprimă fie prin adoptarea actelor corespunzătoare de către organele legislative reprezentative, fie prin consultarea întregului popor, liber efectuată, denumită plebiscit. Exemple de cazuri în care nu s-a ținut seama de voința poporului: arbitrajele de la Viena din 1938 și 1940, prin care au fost smulse Cehoslovaciei și României, în mod ilegal, părți din teritoriile acestora. Asemenea documente au fost anulate prin tratatele de pace din 1947. Există, încă, acte de forță care au afectat teritoriile unor state și ale căror consecințe nu au fost anulate.

Limitele teritoriului de stat sînt determinate prin frontierele de stat.

1. Sînt linii reale sau imaginare, trasate între diferite puncte pe suprafața pămîntului, care despart teritoriul unui stat de teritoriul altor state, de marea liberă, în adîncime pînă la limita accesibilă tehnicii, iar în înălțime pînă la spațiul cosmic.

Frontierele terestre între statele vecine se stabilesc de regulă prin tratate, în timp ce frontierele maritime se stabilesc prin legislația internă a statelor riverane.

Este, în esență, limita juridică a spațiului în care un stat își exercită suveranitatea deplină și exclusivă.

Frontierele au jucat un rol însemnat în relaţiile internaţionale, formînd obiectul multor conflicte. Ca şi orice alte diferende, acestea necesită o soluţionare paşnică.

Frontierele de stat pot fi naturale şi geometrice. Cele naturale sînt stabilite în funcţie de particularităţile geografice — albii de rîuri, înălţimi de munţi, văi, litoralul mării. Cele geometrice sînt linii drepte, care despart unele state. Din considerente practice, frontierele se abat adesea de la liniile drepte, pentru a nu despărţi o localitate de sursele de apă, pentru a nu scinda o localitate sau o clădire, dar şi din cauza unor fenomene naturale (ridicări sau scufundări de terenuri).

Mai rar întîlnim frontiere astronomice — pe paralele sau meridiane geografice (o porţiune între SUA şi Canada, frontiera dintre Coreea de Nord şi Coreea de Sud, pe paralela 38 latitudine nordică, meridianele care despart sectoarele polare arctice).

2. După elementele de teritoriu pe care le despart, frontierele pot fi : terestră, fluvială, maritimă şi aeriană. Cea terestră desparte uscatul dintre două state, putînd fi geometrică sau naturală. Cea fluvială separă teritoriile a doua state, pe un curs de apă şi se stabileşte în funcţie de particularităţile apelor de frontieră. În cazul fluviilor nenavigabile, linia frontierei urmează linia mediană a cursului de apă. În cazul fluviilor navigabile, linia de frontieră este linia talvegului (şenalul navigabil), sau a adîncurilor celor mai mari. Cînd fluviul îşi schimbă talvegul, linia de frontieră se fixează pe noul talveg. Dacă fluviul are mai multe braţe, frontiera se fixează pe braţul principal.

În cazul în care se schimbă poziţia albiei, frontiera rămîne, în principiu, pe locul albiei vechi, iar fluviul devine apă interioară a statului pe teritoriul căruia şi-a mutat albia.

Pe podurile care leagă două state, frontiera se stabileşte la mijlocul podului, dacă între cele două state nu intervine altă înţelegere ; la fel în cazul barajelor pe apele de frontieră.

Cînd două state sînt separate prin lacuri sau mări închise, frontiera se fixează pe linia care uneşte punctele de uscat cele mai avansate ale frontierei lor comune, sau pe mijlocul lacurilor sau mărilor.

De obicei, frontiera pe ape se stabileşte prin acorduri speciale între statele riverane.

Frontiera maritimă este limita exterioară a apelor teritoriale (mării teritoriale), de pînă la 12 mile de la liniile de bază stabilite prin legislația internă, iar pentru statele vecine, o linie trasată prin înțelegere, conform unor reguli de delimitare bazate pe echidistanță, echitate, linia generală a țărmului și alte criterii.

Frontierele aeriene sînt liniile perpendiculare care pornesc de pe frontierele terestre sau acvatice, pînă la limita inferioară a spațiului cosmic.

3 Stabilirea frontierelor se realizează prin tratate. Practic, au loc două operațiuni distincte :

— delimitarea, care constituie precizarea direcției generale a frontierei, urmată și de o scurtă descriere a traseului, care este fixat și pe o hartă, anexată la tratat ;

— demarcarea, care constă în fixarea în teren a liniei frontierei, potrivit tratatului.

Dacă delimitarea este o operațiune de negociere, demarcarea se efectuează de comisii mixte, formate din reprezentanții statelor părți, care fixează traseul liniei de frontieră pe baza tratatului, și semnele de demarcare — stîlpi de metal, beton, lemn, copaci, ridicări de pămînt, geamanduri. Comisiile întocmesc și documente speciale de demarcare — procese verbale de descriere a traseului, hărți ale frontierei, procese verbale de descriere a semnelor, fotografii sau scheme ale anumitor porțiuni sau semne de frontieră.

4. În istorie, au fost formulate diferite teorii privind frontierele. Una din acestea a fost teoria „frontierelor naturale", care preconiza stabilirea numai a unor asemenea frontiere, iar statele care nu le aveau erau îndreptățite să le caute. O altă teorie, cea a „frontierelor naturale lingvistice", preconiza trasarea frontierelor pe criterii lingvistice ; teoriile geopolitice se refereau la „spațiul vital" sau frontiere militare sau ale civilizației ; s-a vorbit și despre „frontiere internaționale", unde s-ar întîlni interesele marilor puteri, sau „frontiere strategice".

Toate aceste teze nu au un temei științific, urmărind să justifice interese politice, cum ar fi stabilirea anumitor frontiere sau accesul la teritorii aflate dincolo de frontierele unui anume stat, indiferent de drepturile suverane ale altor state.[3]

5 Prin legi interne sau prin convenții între state, se stabilește regimul de frontieră, menit să asigure paza frontierelor de stat și prevenirea conflictelor sau incidentelor. Prin lege, se stabilesc modul de trecere a frontierei și de control, folosirea apei, a pămîntului, activitățile economice, uneori șederea în

localitățile de frontieră ; se pot stabili fișii de frontieră, tangente la linia de frontieră, care sînt administrate numai de organele de frontieră.

Prin convenții internaționale se reglementează problema întreținerii frontierei, a utilizării drumurilor de frontieră, a trecerii frontierei de către autoritățile grănicerești, vameși, însoțitori de vagoane, locuitori care posedă loturi de pămînt pe teritoriul celuilalt stat.

Se stabilesc și punctele de trecere la frontiera terestră.

Apele interioare

1. Domeniul fluvial și lacustru este alcătuit din cursurile de apă situate în întregime pe teritoriul unui stat, cele ce formează frontiera dintre două sau mai multe state (ape contigue) și cele ce traversează frontierele mai multor state, cum sînt fluviile internaționale.

Apele interioare, care fac parte din teritoriul statului pe care sînt situate, se află sub suveranitatea teritorială a acestuia, statul stabilind regimul utilizării lor.

În ceea ce privește apele care formează frontiera între state, în lipsa unei convenții între statele în cauză, fiecare dintre ele are dreptul să folosească pentru navigație, fără nici o restricție, porțiunea dintre țărm și frontieră. În practică, se reglementează, prin convenții, navigația pe rîuri și lacuri de frontieră, pentru navele statelor vecine. Alte acorduri au creat sisteme mixte de navigație și de folosire, în scopuri energetice, a rîurilor de frontieră.

2. Apele maritime interioare sînt apele situate între țărm și liniile de bază de la care se măsoară marea teritorială, inclusiv golfurile interioare și apele porturilor. În această categorie intră și mările interioare : cele care sînt înconjurate de teritoriul aceluiași stat (ex : Marea Aral) sau cele ale căror țărmuri și comunicare cu marea liberă sînt pe teritoriul unui singur stat (ex : Marea Albă, Marea de Azov). Regimul lor este stabilit exclusiv de către statul respectiv.

Constituie ape maritime interioare și golfurile și băile interioare care au deschidere spre mare mai mică de 24 mile marine, dar și golfurile și băile „istorice", care deși au o deschidere mai mare (deci ar putea fi considerate mare liberă), au fost declarate de către statele respective ca fiind ape interioare, din considerente de ordin istoric (datorită importanței lor eco-

nomice sau pentru securitatea statului riveran și fiind folosite pe o perioadă îndelungată numai de către acesta). De exemplu : golful Bristol — aparține Angliei, golful Hudson — aparține Canadei, golful Granville — aparține Franței. Regimul lor juridic este stabilit de statul respectiv.

În ceea ce privește golfurile sau băile la care sînt riverane două sau mai multe state, delimitarea și folosința sînt reglementate, de obicei, prin acord. Ele constituie tot ape interioare, singura problemă care se pune fiind cea a delimitării.

3 Apele porturilor, cuprinse între țărm și linia care unește instalațiile permanente ale portului, cele mai avansate spre larg (parte integrantă a sistemului portuar), sînt ape interioare, aflate sub deplina suveranitate a statului riveran. Acesta poate permite sau interzice accesul navelor în anumite porturi, stabilind porturile deschise pentru navele străine. Cele închise sînt de obicei porturile militare și cele pentru cabotaj între porturile aceluiași stat. Celelalte sînt deschise pentru vasele comerciale străine, în temeiul normelor cutumiare și al Convenției multilaterale din 1923 de la Geneva privind regimul internațional al porturilor maritime.

În timpul staționării în apele porturilor, navele se supun reglementărilor și legilor statului portuar.

Navele militare pot intra în port numai pe baza unei autorizații prealabile a statului portuar, care poate impune restricții cu privire la numărul navelor și durata staționării. Pot intra fără autorizare, numai în caz de forță majoră (furtună, avarie, etc.) sau dacă la bordul lor se află șeful statului respectiv sau reprezentantul diplomatic acreditat în țara în care este portul.

Navele militare se bucură de imunitate de jurisdicție penală și civilă, neputînd fi sechestrate, confiscate sau rechiziționate. De aceea, infracțiunile comise la bord, între membrii echipajului, se pedepsesc conform legilor statului navei. Dacă infractorul se refugiază pe țărm, el trebuie să fie predat căpitanului navei. Imunitatea de jurisdicție a navei se extinde și asupra membrilor echipajelor navelor de stat, cînd aceștia se află pe țărm în uniformă și cu titlu oficial (în timpul serviciului sau în legătură cu acesta). În caz de dezertare, membrii echipajelor nu pot fi arestați de comandantul navei ; remiterea dezertorilor nu este obligatorie pentru statul de reședință.

Navele de stat folosite în scopuri necomerciale sînt, în general, asimilate navelor de război.

Navele comerciale sînt supuse ordinii juridice a statului portului; ele trebuie să respecte legile lui și sînt supuse jurisdicției penale și civile a acestuia. Dacă, însă, infracțiunile nu afectează deloc statul portului și nu depășesc cadrul navei, de regulă se lasă jurisdicției statului navei.

Apele teritoriale (marea teritorială)[4] reprezintă fișia de mare, de o anumită lățime (pînă la 12 mile marine), situată de-a lungul litoralului unui stat, dincolo de liniile de bază.

1. Liniile de bază se constituie din linia celui mai mare reflux de-a lungul coastei, iar unde este cazul, liniile care unesc punctele cele mai avansate spre larg ale insulelor, stîncilor, ale altor formațiuni terestre din apropierea țărmului și instalațiile permanente cele mai avansate ale porturilor.

Marea teritorială, cu solul, subsolul și spațiul aerian se află sub suveranitatea deplină a statului riveran; este supusă legilor, regulamentelor și jurisdicției statului riveran. Acesta are dreptul de a lua toate măsurile pentru apărarea securității sale, pentru explorarea și exploatarea bogățiilor naturale, pentru exercitarea controlului vamal, sanitar și al documentelor. Singura deosebire față de apele maritime interioare este dreptul de trecere inofensivă a navelor comerciale străine.

Toate convențiile adoptate în domeniul dreptului mării și navigației aeriene au consacrat suveranitatea statului asupra mării teritoriale.

2. Lățimea mării teritoriale[5] este, potrivit Convenției asupra dreptului mării din 1982, de pînă la 12 mile marine.

În istoria mării teritoriale, s-a susținut, inițial, că lățimea ei ar fi pînă la jumătatea mării (Norvegia, Anglia); apoi, s-a formulat regula „bătăii tunului", multă vreme de 3 mile marine. Aceasta a fost susținută mult timp de către marile puteri, deși alte state fixaseră alte lățimi. Preocupate de exploatarea resurselor vii, în anii 70 unele țări au proclamat lățimea mării de 200 mile marine (Argentina, Brazilia) sau 50 mile (Islanda); după consacrarea conceptului de zonă economică exclusivă, pînă la 200 mile marine, s-a stabilit lățimea mării teritoriale de 12 mile maximum.

3. Navele comerciale străine au dreptul de trecere inofensivă prin apele teritoriale. Prin aceasta se înțelege fie navigația prin marea teritorială, fără a intra în porturi sau în apele interioare, fie traversarea mării teritoriale spre porturi sau din porturi spre larg.

Pentru a fi considerată „inofensivă", trecerea trebuie să respecte legile și regulamentele statului riveran privind navi-

gația, precum și regulile dreptului internațional, trebuie să fie continuă și rapidă. Oprirea sau ancorarea navelor comerciale străine în apele teritoriale este permisă numai în măsura în care acestea sînt determinate de nevoile obișnuite ale navigației sau sînt impuse de împrejurări fortuite (avarii, furtuni, etc.).

Dacă nu se respectă aceste condiții, statul riveran are dreptul de a obliga nava să părăsească apele sale teritoriale iar, la nevoie, să o supună la sancțiuni. În schimb, statul riveran este obligat să nu împiedice trecerea inofensivă a navelor și să le aducă la cunoștință eventuale pericole care amenință navigația în apele sale teritoriale ; el nu se amestecă în ordinea internă a navelor străine respective. El poate, din motive de securitate, să închidă anumite zone din marea teritorială la accesul navelor străine, cu condiția să lase deschise rutele maritime regulate, indispensabile navigației. El stabilește regimul cercetărilor hidrografice, științifice și de altă natură în marea teritorială, putînd să le interzică ; statul riveran poate interzice vînatul, pescuitul sau orice alte activități economice.

Statul riveran nu poate să perceapă impozite sau taxe navelor comerciale străine aflate în trecere inofensivă, decît în cazul în care navele beneficiază de servicii prestate, ca pilotaj, sau dacă a efectuat lucrări speciale pentru îmbunătățirea condițiilor de navigație (de exemplu construirea unui canal artificial).

Statul riveran își exercită jurisdicția penală (arestarea unor persoane, acte de anchetă) pe nave comerciale străine, de la intrarea pînă la ieșirea din apele teritoriale, de regulă numai dacă în timpul trecerii s-au comis acte care aduc atingere statului riveran sau tulbură ordinea în marea teritorială, sau dacă s-a cerut statului de către căpitanul navei. Asemenea măsuri pot fi luate oricînd este vorba de un trafic ilicit de stupefiante.

De regulă, statul nu oprește navele aflate în trecere inofensivă, pentru a-și exercita jurisdicția civilă asupra persoanelor aflate pe nave comerciale străine în trecere prin marea sa teritorială. Statul riveran poate lua, față de navele comerciale străine, măsuri asigurătorii pentru obligații asumate în legătură cu trecerea prin mare, ca și măsuri de execuție și asigurătorii pentru navele care intră în apele sale interioare sau care staționează în marea teritorială.

Pentru a preveni contrabanda și îmbarcarea sau debarcarea ilegală de persoane, statul riveran stabilește, în apele sale

teritoriale, un control de frontieră, control vamal și sanitar, are dreptul de a opri și vizita navele străine comerciale în trecere, de a verifica documentele lor, încărcătura, documentele călătorilor.

În ceea ce privește navele de război străine, de regulă și acestea au un drept de trecere inofensivă prin apele teritoriale ale altor state. Cu toate acestea, la Conferința asupra dreptului mării din 1982, un număr de state au cerut și au obținut recunoașterea de către Conferință a dreptului statului riveran de a lua măsuri pentru reglementarea trecerii navelor militare străine. Un mare număr de state dispun de asemenea reglementări naționale, prin care supun unei autorizații prealabile intrarea în apele lor teritoriale a navelor militare străine; aceste nave, dacă sînt admise, trebuie să respecte legile și reglementările statului riveran; acesta are dreptul să ordone părăsirea imediată a apelor sale, putînd utiliza chiar mijloace de constrîngere; submarinele trebuie să navigheze la suprafață.

Zone maritime cu regim special

De la limita exterioară a mării teritoriale, se întinde marea liberă, care din anumite puncte de vedere, nu mai este supusă suveranității statului riveran. Din alte puncte de vedere, anumite zone marine constituie prelungiri ale regimului juridic al teritoriului maritim al statului, în care acesta exercită drepturi suverane, jurisdicție sau control, și care au deci un regim juridic diferit de cel al largului mării.

Zona contiguă [6] este fișia de mare care se întinde dincolo de limita exterioară a mării teritoriale, pînă la o distanță de 24 mile marine de la liniile de bază spre larg.

În această zonă, statul riveran are drepturi de jurisdicție și control, din punct de vedere al securității sanitare, vamale, fiscale, sau de imigrație pe teritoriul său, precum și pentru a pedepsi infracțiuni comise pe teritoriul său.

În trecut unele state au stabilit zone vamale, zone radiotelegrafice, zone de pescuit; acum, conceptul de zonă contiguă acoperă aceste preocupări.

Platoul continental [7] este continuarea, sub apele mării, a părții terestre a mării, pînă la o anumită adîncime a mării. Problema platoului se pune în ceea ce privește explorarea și exploatarea resurselor minerale din subsolul și de pe solul mării, ca și a resurselor vii legate de sol.

Prin platou continental, potrivit Convenției din 1982, se înțelege fundul mării și subsolul regiunilor submarine în prelungirea teritoriului, situate dincolo de marea teritorială, pînă la limita exterioară a prelungirii sau dincolo de această limită, pînă la 350 mile marine, iar dacă nu este o prelungire a țărmului, pînă la 200 mile marine.

Statul riveran are asupra platoului continental drepturi suverane și exclusive; dacă el nu explorează și nu exploatează resursele platoului său, nimeni nu poate face acest lucru fără consimțămîntul său expres. Aceasta vizează resursele minerale și organismele vii care păstrează în mod constant contactul cu fundul mării.

Drepturile statului riveran asupra platoului continental nu aduc atingere regimului juridic al apelor de deasupra platoului sau spațiului aerian; excepție fac instalațiile de explorare-exploatare, care au dreptul la o zonă de securitate de 500 m, cu condiția să nu fie în locuri care ar stingheri utilizarea normală a căilor maritime indispensabile navigației. Cablurile și conductele submarine nu pot fi interzise sau oprite de statul riveran; traseul lor se stabilește însă împreună cu acesta.

Zonele economice exclusive sînt zonele situate dincolo de marea teritorială, pînă la o distanță de 200 mile marine de la liniile de bază de la care se măsoară marea teritorială.

În aceste zone, statele riverane au drepturi suverane, exclusive, de explorare, exploatare, gestiune și conservare a resurselor biologice sau nebiologice (îndeosebi pescuit, alge marine).

Statele au jurisdicție în ceea ce privește stabilirea și folosirea de instalații și lucrări, cercetări marine, protecția și prezervarea mediului marin. Ele pot permite altor state asemenea activități, pe bază de autorizare, le pot concesiona. De asemenea, ele reglementează activitățile de cercetare științifică în zona economică exclusivă. În mod normal, ele pot refuza asemenea cereri din partea altor state, dacă ele ar jena activitățile de explorare a resurselor, și pot impune condiția de a fi reprezentate pe nave și de a beneficia de rezultatele cercetării.

Zonele marine din afara jurisdicției statelor sînt cele situate dincolo de zonele economice exclusive. Convenția din 1982 a cristalizat concepția patrimoniului comun al umanității asupra acestor zone, în sensul unui regim de exploatare a resurselor, de care să profite atît țările care efectuează lucrările de exploatare, cît și țările sărace. A fost imaginat un sistem de autorizare, de alocare de zone la cerere, ca și crearea unei

întreprinderi și a unei autorități administrative, care să exploateze o parte din resurse în interesul țărilor în curs de dezvoltare.

Acest regim nu a fost acceptat de unele țări mari — SUA, Anglia, Germania, Turcia —, iar Convenția din 1982 nu a intrat încă în vigoare.

Mări, strîmtori și canaluri

Există mări și oceane care au regim juridic general, fiind căi de comunicație între state și continente, și mări situate adînc în uscat, la care sînt riverane un număr restrîns de state și care au un regim juridic special.

Marea liberă [8] are regim de deschidere pentru toate statele, în condiții de egalitate, nefiind supusă suveranității nici unui stat.

În istorie, au existat pretenții asupra diferitelor spații maritime. Roma considera Marea Mediterană drept mare a imperiului, *mare nostrum*. Veneția susținea că are un drept de proprietate asupra Mării Adriatice, iar spaniolii și portughezii au pretins drepturi exclusive asupra căilor maritime spre Indii.

Pe măsura dezvoltării producției și comerțului, s-a formulat principiul libertății mărilor. A fost susținut cu argumente teoretice în lucrarea „*Mare liberum*", 1609, de Grotius, pornind de la teza că marea e un *res communis*. În opoziție, John Selden („*Mare clausum*", 1635) a susținut că și spațiile marine pot deveni obiect al proprietății; și el recunoștea, însă, libertatea de circulație a navelor altor state.

Teza mării libere s-a impus.

Libertățile care decurg din principiul libertății mării sînt: libertatea de navigație, libertatea de a instala și exploata cabluri și conducte petroliere submarine, libertatea de survol, libertatea pescuitului, dincolo de zonele economice exclusive. De aceste libertăți beneficiază și statele fără litoral, care însă trebuie să-și asigure accesul la marea liberă, prin convenții cu statele de tranzit; exercitarea acestor drepturi nu trebuie să aducă atingere drepturilor egale ale celorlalte state. Libertatea mării comportă și obligația de a respecta drepturile egale ale celorlalți.

Din *libertatea de navigație* și egalitatea suverană a statelor decurge regula fundamentală conformă căreia navele aflate în

largul mării sînt supuse exclusiv jurisdicției statului pavilionului. Nici un stat nu are dreptul de a exercita autoritate asupra navelor aflate sub pavilionul altui stat. Pavilionul navei indică naționalitatea ei. Modul în care o navă dobîndește naționalitatea și pavilionul unui stat sînt rglementate de dreptul intern al statelor. Fiecare navă are dreptul la un singur pavilion, o singură naționalitate. Din principiul jurisdicției exclusive a statului pavilionului, rezultă că în caz de abordaj sau alte incidente de navigație, competența este a statului a cărui cetățenie o are persoana sau a cărui naționalitate o are nava în cauză. Navele militare ale unui stat pot lua măsuri doar pe navele comerciale purtînd pavilionul acelui stat. Excepție, în cazul urmăririi în marea liberă pentru fapte comise în marea teritorială.

Pirateria este pedepsită de toate țările lumii. Navele pirat sînt considerate în afara legii, putînd fi oprite de navele sau aeronavele de război și pedepsite de autoritățile oricărui stat.

Asigurarea securității navigației în largul mării se realizează prin unificarea regulilor de navigație, de construcție a navelor, de securitate și de protecție a vieții umane. O primă încercare a fost făcută la Conferința de la Washington din 1889, care a elaborat „Regulile pentru prevenirea abordajelor navale pe mare". Aceste reguli au fost revizuite în 1948 și apoi, în 1960, la Conferința privind protecția vieții umane pe mare. Aceasta cuprinde reguli uniforme privind construcția navelor de pasageri, înzestrarea lor, navigația în zone periculoase. Din 1959, și-a început activitatea Organizația Internațională Maritimă (I.M.O.), care are ca scop soluționarea, prin colaborare, a problemelor tehnice privind navigația maritimă.

Din libertatea mării, decurg *dreptul de survol și dreptul de a instala cabluri și conducte petroliere submarine*. Ele sînt proprietatea statului care le instalează; celelalte state nu trebuie să împiedice instalarea lor, nici să le înlăture sau să le cauzeze daune. Pentru protecția cablurilor telegrafice submarine, s-a încheiat la Paris, în 1884, Convenția prin care statele s-au obligat să pedepsească faptele prin care se distrug sau se deteriorează cablurile telegrafice submarine.

Libertatea pescuitului a cunoscut, mai recent, o serie de limitări, decurgînd din zonele economice exclusive, precum și pentru protecția unor resurse pe cale de epuizare. Astfel, pentru protecția focilor din nordul Oceanului Pacific, s-au încheiat convenții în 1911 și 1957. Prin Convenția de la Washington, din 1946, s-a stabilit un regim al pescuitului balenelor, cuprin-

zînd sezoane, zone permise și numărul maxim de balene care puteau fi pescuite. Pentru diferite zone, s-au încercat regimuri de reglementare a pescuitului (de exemplu, în Mediterana, în Marea Neagră, în Atlanticul de Nord).

Rămîne o problemă deschisă.

Mările cu regim juridic special sînt cele înconjurate de uscatul a două sau mai multor state, mări care comunică cu alte mări printr-o strîmtoare sau un canal (de exemplu, Marea Neagră, Marea Mediterană) sau nu comunică (Marea Caspică).

Necesitatea recunoașterii unui regim special pentru asemenea mări decurge din drepturile legitime ale țărilor riverane de apărare a securității lor. Aceasta a impus restricții privind accesul navelor de război ale statelor neriverane. Stabilirea regimului lor trebuie să fie prerogativa statelor riverane. Celelalte libertăți — navigație, cu nave comerciale, survol, exploatarea resurselor — aparțin tuturor statelor.

Convențiile încheiate cu privire la aceste spații maritime se referă, îndeosebi, la regimul strîmtorilor.

Strîmtorile, care prezintă interes pentru navigația internațională, sînt căile de comunicare naturală, al căror regim este stabilit de statele interesate. Dacă țărmurile strîmtorii aparțin unui singur stat riveran și strîmtoarea unește o mare interioară cu o altă mare, statul riveran stabilește regimul. La fel, dacă despart coastele opuse a două state, iar distanța dintre țărmuri este inferioară lățimii apelor teritoriale reunite, se despart prin linia mediană, cu excepția cazului în care se stabilește o altă delimitare; regimul este stabilit de cele două state. Dacă strîmtoarea depășește lățimea apelor teritoriale, ea conține și un spațiu de mare liberă și se supune regimului general. Fac excepție strîmtorile care unesc mări avînd regim special cu marea liberă, regimul acestora stabilindu-se prin convenții.

Strîmtorile care alcătuiesc căi de navigație internațională au regimul mării libere, fiind deschise navelor tuturor statelor, de orice tip, indiferent de lățimea lor și de statul căruia îi aparțin țărmurile. Regimul lor a fost stabilit prin tratate internaționale.

Strîmtoarea Gibraltar unește Marea Mediterană cu Oceanul Atlantic, constituind una din principalele căi maritime, de interes mondial. Este liberă pentru navigația navelor tuturor statelor. Prin convențiile din anii 1904 și 1907, acceptate de Spania, Franța și Anglia își asumau obligația de a nu construi fortificații sau instalații militare pe țărmul marocan și de

a asigura libertatea de navigație. Totuși, Anglia menținea pe coasta nordică a strîmtorii o puternică bază militară.

Strîmtoarea Magelan unește Oceanul Atlantic cu cel Pacific. Regimul ei a fost stabilit prin convenția din 1881 dintre Chile și Argentina, care au declarat-o neutralizată și liberă tuturor navelor oricărui stat și s-au obligat să nu fortifice malurile. Prin noua convenție din 1941, ele au prevăzut dreptul de a construi fortificații militare în zona strîmtorii.

Alte strîmtori, care unesc mări cu regim special cu mările libere, au regim de libertate de navigație deplină pentru navele țărilor riverane și restricții pentru navele militare ale țărilor neriverane.

Strîmtorile Mării Baltice (Sund, Beltul mic, Beltul mare), care leagă Marea Baltică de Marea Nordului, au avut, pînă în secolul XVII, un regim stabilit de Danemarca, țară care deține țărmurile lor. În secolul XVIII, s-a încheiat între Rusia, Suedia și Danemarca o convenție (1760) prin care statele riverane își atribuiau dreptul de a interzice accesul în Marea Baltică al navelor de război ale statelor neriverane. Se recunoștea libertatea de navigație pentru vasele comerciale ale tuturor statelor. Convenția de la Copenhaga, din 1857, a desființat taxele percepute de Danemarca, declarînd strîmtorile libere pentru navigația internațională, pentru orice nave. În timpul primului război mondial, Danemarca le-a închis cu baraje de mine. În prezent au regim de deschidere completă.

Strîmtorile Mării Negre[9] (Bosforul și Dardanele) au jucat un rol important în dreptul internațional, avînd o istorie bogată în evenimente și reglementări. Reprezentînd singura ieșire spre mare pentru țările riverane Mării Negre, au avut și au o importanță politică, economică și militară deosebită.

Bosforul unește Marea Neagră cu Marea de Marmara, are o lungime de 28,5 km și o lățime de 700 m în punctul cel mai îngust.

Dardanele unesc Marea de Marmara cu Marea Egee, au o lungime de 58 km și lățimea între 1,3 km și 7,5 km.

Ceea ce a caracterizat evoluția regimului lor a fost tendința Turciei de a-și stabili controlul unilateral asupra acestora, insistența țărilor occidentale de a obține libertatea navigației pentru navele proprii în Marea Neagră și acțiunea Rusiei pentru ca regimul strîmtorilor să fie stabilit numai de către statele riverane, iar trecerea navelor militare prin strîmtori să fie interzisă pentru statele neriverane.

Construindu-şi capitala pe ţărmul strîmtorii, în anul 330, împăratul Constantin asigura, pentru imperiul roman de răsărit, dominaţia asupra strîmtorilor. Sub Justinian (562), Bizanţul devine stăpînul absolut al Mării Negre, devenită lac bizantin, şi percepe corăbiilor taxe de trecere.

Din 1453, prin cucerirea Constantinopolului, Marea Neagră este transformată în mare internă sau lac turcesc. Interesată în dezvoltarea comerţului, Turcia a acordat, prin tratate, dreptul de navigaţie liberă în mare şi prin strîmtori; pînă în secolul XVI, de asemenea privilegii s-a bucurat, în special, Veneţia. Începînd cu secolul XVI, ele sînt acordate şi Franţei, Angliei şi Portugaliei. Sub Petru cel Mare, Rusia începe să reclame aceleaşi drepturi.

Prin pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), Rusia obţine dreptul la navigaţie, pentru navele sale comerciale, neavînd însă, deocamdată, dreptul de a întreţine o flotă de război în Marea Neagră şi de a trece cu navele militare prin strîmtori. Aceste drepturi vor fi obţinute prin tratatul de la Unkiar-Iskelessi, din 1833, prin care Turcia se obliga să închidă strîmtorile pentru navele militare ale altor state. Totuşi, prin tratatul de la Londra din 1841, sub presiunea Angliei, Rusia renunţa la dreptul de a-şi trece navele militare prin strîmtori. Se interzicea, de fapt, trecerea oricăror nave militare prin strîmtori, cît timp Turcia era în stare de pace.

Tratatul din 1871 a modificat parţial acest regim, recunoscînd Turciei dreptul de a deschide strîmtorile, în timp de pace, pentru navele militare ale statelor aliate sau prietene Turciei.

După înfrîngerea Turciei în primul război mondial, puterile Antantei au stabilit un regim de ocupaţie militară în strîmtori, pe baza convenţiei de armistiţiu. Apoi, prin tratatul de pace de la Sevres (1919) s-a impus Turciei deschiderea strîmtorilor pentru orice fel de nave, aparţinînd tuturor statelor, atît în timp de pace, cît şi în timp de război. Strîmtorile au fost demilitarizate şi a fost instituită o comisie internaţională, fără participarea Turciei, pentru a controla respectarea regimului. A urmat războiul între Turcia şi Grecia, Anglia, Franţa, în anii 1920 — 1921, urmat de tratatul de la Lausanne din 1923, care menţinea libertatea de navigaţie pentru navele comerciale şi militare ale tuturor statelor, în timp de pace şi război, şi demilitarizarea strîmtorilor. Se renunţa la comisia internaţională.

Nemulţumită, Turcia a promovat adoptarea unei noi convenţii în această problemă, pe care a obţinut-o în 1936, la Conferinţa de la Montreux (Convenţia privind regimul strîmtorilor Mării Negre). Convenţia confirmă libertatea de trecere şi de navigaţie prin strîmtori pentru navele comerciale ale tuturor statelor. în timp de pace şi de război, dacă Turcia nu este beligerantă. Dacă Turcia este în război, vasele de comerţ ale ţărilor neutre pot trece prin strîmtori, cu condiţia de a nu colabora cu inamicul Turciei.

Navele militare ale ţărilor riverane, în timp de pace, au dreptul de a trece o dată cel mult un cuirasat şi două torpiloare, iar submarinele numai ziua, cîte unul şi la suprafaţă.

Statele neriverane au dreptul de a trece numai nave militare uşoare, de suprafaţă (sub 15000 tone). Ele nu pot reprezenta mai mult de 2/3 din tonajul total al unei puteri din Marea Neagră şi, în nici un caz, peste 45 mii tone deplasament. Ele pot rămîne în Marea Neagră cel mult 21 zile.

Dacă, în timp de război, Turcia este neutră, vasele militare ale statelor neutre pot trece prin strîmtori ca în timp de pace. Trecerea vaselor militare ale ţărilor beligerante este interzisă. Dacă Turcia este beligerantă sau se consideră ameninţată de o primejdie nemijlocită de război, ea are dreptul să reglementeze cum doreşte trecerea prin strîmtori a navelor militare.

Convenţia a încredinţat Turciei supravegherea şi paza strîmtorilor.

Canaluri intrnaţionale

Sînt căi maritime de navigaţie artificiale. După aşezarea şi importanţa lor în sistemul căilor maritime, acestea pot fi de importanţă naţională sau internaţională. De importanţă naţională sînt cele cuprinse între frontierele aceluiaşi stat şi fără prea mare însemnătate pentru navigaţia internaţională. Ele sînt parte componentă a teritoriului statului respectiv (canalul Corint, între Marea Ionică şi Marea Egee).

Cele de importanţă internaţonală, chiar dacă se află pe teritoriul unuia sau mai multor state, prezintă o importanţă deosebită pentru navigaţia mondială; de aceea, sînt supuse unui regim juridic deosebit. Pe bază de convenţii şi cu respectarea anumitor condiţii, se acordă libertatea de navigaţie pentru navele altor state.

Canalul de Suez, situat pe teritoriul Egiptului, între Marea Mediterană și Marea Roșie, Asia și Africa, asigurînd drumul cel mai scurt între Europa și Asia, are o lungime de 160 km; a fost construit în perioada 1859 — 1869, cînd Egiptul se afla sub suzeranitatea Turciei. A fost reglementată navigația pentru prima dată prin Convenția multilaterală de la Constantinopole, din 1888. Canalul era deschis navelor comerciale și militare ale tuturor statelor, pe bază de egalitate, în timp de pace și de război. Era neutralizat și demilitarizat și, ca urmare, se interzicea țărilor beligerante să angajeze ostilități pe canal sau să împiedice libera navigație. Era interzisă blocada Canalului. Controlul Canalului era încredințat unui comitet format din reprezentanții părților semnatare, dar măsuri concrete nu putea lua decît reprezentantul sultanului în Egipt.

În 1914, Egiptul a trecut sub protectoratul Angliei, iar în 1922 a fost proclamat stat independent, în fapt, însă, subordonat Marii Britanii. În 1936, prin tratatul de alianță impus Egiptului, Anglia era autorizată să aibă forțe militare în zona canalului, pentru a-i asigura protecția.

Ca urmare a mișcării de eliberare națională, guvernul egiptean a anulat în 1953 tratatul din 1936, iar în 1956 Compania universală a Canalului de Suez a fost naționalizată.

A urmat războiul israelo-anglo-franco-egiptean, din 1956, iar încercările puterilor occidentale de a crea un organ internațional pentru exploatarea Canalului au eșuat. În 1957, Egiptul a făcut o declarație unilaterală că va respecta Convenția de la Constantinopole din 1888, va asigura libertatea de navigație și va percepe taxe echivalente cu cele fixate în Convenția din 1936 între guvernul egiptean și Companie. Egiptul se angaja să cheltuiască o cotă de 25% din totalul încasărilor pentru lucrările necesare exploatării, întreținerii și dezvoltării Canalului.

Canalul de Panama a fost construit la începutul secolului XX, pe litoralul Columbiei, unind Oceanele Atlantic și Pacific, avînd o lungime de 81 km și o lățime de 100 — 300 m; a fost terminat în 1914.

Statutul său a fost stabilit prin convenții bilaterale.

Istoricul său reflectă lupta dintre SUA și Anglia pentru dominația acestei căi maritime. În 1850, ele au încheiat un tratat prin care își asumau în comun controlul asupra viitorului Canal. La sfîrșitul secolului, SUA revendicau numai pentru ele controlul Canalului. Prin tratatul din 1901, Anglia a recunoscut dreptul exclusiv al SUA de a controla și asigura

securitatea Canalului. Se stabilea un regim asemănător celui pentru Suez, fără demilitarizarea Canalului. SUA au reușit să obțină despărțirea de Columbia a statului Panama proclamat republică independentă, sub controlul SUA. În 1903, s-a încheiat tratatul SUA cu Panama, prin care acest stat a cedat SUA, pe o perioadă de 99 ani, o fîșie de 5 mile de ambele părți ale Canalului. Se prevedea neutralizarea Canalului, care rămînea deschis navelor tuturor țărilor, în timp de pace și de război. SUA au menținut forțe armate și fortificații în zona Canalului. Printr-un tratat încheiat în 1978, s-a prevăzut cedarea Canalului către Panama, la sfîrșitul secolului, teritoriul respectiv urmînd să treacă sub jurisdicția Panama.

Canalul Kiel unește Marea Nordului cu Marea Baltică și are o lungime de 98 km, fiind săpat de Germania în a doua jumătate a secolului XIX, la început în scopuri strategice.

Pînă în 1919, a făcut parte din apele interioare ale Germaniei, care avea drept de folosire exclusivă. Prin tratatul de la Versailles, 1919, Canalul a fost internaționalizat, stabilindu-se libertatea de navigație, pe bază de egalitate, pentru navele comerciale și de război ale tuturor statelor care nu se aflau în stare de război cu Germania. Acest regim a încetat în 1936, cînd Germania hitleristă a denunțat tratatul și a elaborat un nou regulament, deschizînd Canalul doar pentru navele comerciale străine. Pentru navele de război străine, era necesară o autorizație specială. După al doilea război mondial, nu a mai fost reglementat regimul Canalului Kiel.

Fluviile internaționale [10]

Sînt apele curgătoare care traversează sau separă teritoriile a două sau mai multe state și sînt navigabile pînă la vărsarea lor în mare. Fiecare stat este suveran asupra porțiunii de fluviu aflată pe teritoriul său.

Regimul lor se deosebește de cel al altor ape interioare numai prin libertatea de navigație, potrivit convențiilor internaționale.

Principiul libertății de navigație a fost proclamat tîrziu, pe măsura necesității piețelor de desfacere și de materii prime. Încercări s-au făcut și anterior : prin tratatul din 1177, o serie de state-orașe italiene (Milano, Modena, Veneția) deschideau spre navigație, pentru toți, rîul Po. În 1648, prin tratatul de la Osnabrück, între Franța, Suedia și Imperiul German,

se prevedea libertatea de navigație pe mai multe fluvii. În 1792, guvernul revoluționar francez proclama libertatea de navigație pe fluviile internaționale.

Prin Tratatul de pace de la Paris din 1814, s-a stabilit libertatea de navigație pe Rin, iar la Congresul de la Viena din 1815, a fost extins la alte fluvii și s-a recomandat încheierea de convenții speciale. Au fost încheiate asemenea convenții pentru Oder, Nieman, Elba, Escaut. Conferința de la Berlin din 1885 a stabilit libertatea de navigație pe fluviile Congo și Niger, iar în America, prin tratate și acte interne, s-a stabilit libertatea de navigație pe Amazon.

Prin Actul final de la Viena și prin convențiile bilaterale, s-au stabilit anumite reguli cu privire la navigația pe fluvii, care în esență sînt următoarele :

a. Ca state suverane asupra porțiunilor de frontieră de pe teritoriul lor, statele riverane reglementează prin acordul lor navigația pe fluviile internaționale.

b. În timp de pace, navele comerciale ale tuturor țărilor se bucură de libertatea de navigație deplină, fără discriminare, pe fluviile internaționale ; navele de război ale statelor neriverane nu au acces pe fluvii ; cele ale statelor riverane, doar în sectoarele lor, iar în sectoarele altora, doar cu permisiunea acestora.

c. Țările riverane au obligația de a menține fluviile în stare de navigație, dar și dreptul de a percepe, în acest scop, taxele necesare pentru efectuarea lucrărilor de întreținere și amenajare.

d. Pentru o serie de fluvii, s-au creat comisii internaționale formate din reprezentanți ai țărilor riverane, pentru realizarea colaborării în vederea asigurării libertății de navigație.

Prin articolul 331 al Tratatului de la Versailles din 1919 s-a reafirmat caracterul de fluvii internaționale pentru Elba, Oder, Niemen și Dunăre.

Conferința de la Barcelona din 1921, convocată de Liga Națiunilor, a elaborat o convenție și un statut privind regimul căilor navigabile de interes internațional, care reproduceau regulile stabilite anterior. Au fost ratificate de un număr mic de state.

Nu există, practic, o reglementare generală și uniformă pentru toate fluviile internaționale, ci reglementări fragmentare, avînd în vedere particularitățile diferitelor fluvii și faptul că reglementarea revine statelor riverane.

Regimul navigației pe Dunăre[11]

Dunărea este al doilea fluviu din Europa (după Volga), cu o lungime de 2850 km navigabili. Prin unirea cu Rinul s-a asigurat comunicarea Mării Negre cu Marea Nordului. Este o cale comercială din ce în ce mai importantă, care leagă statele dunărene cu alte state ale lumii.

Dunărea a avut o mare importanță și din punct de vedere militar, de-a lungul secolelor, permițînd controlul a numeroase puncte strategice importante.

Din epoca sclavagistă, au fost întemeiate aici numeroase cetăți grecești (Tomis, Istros, Callatis); romanii au transformat-o în fluviu intern.

Turcii au stăpînit o mare parte a bazinului dunărean; ei considerau Dunărea ca fluviu turcesc.

În secolele XVIII și XIX, ca urmare a ciocnirii de interese între marile puteri, a luat naștere așa numita „problemă dunăreană"; aceasta a dus, în final, la regimuri de navigație internațională, impuse de statele care aveau în momentul respectiv un raport de forțe favorabil.

După ce, la Congresul de la Viena din 1815, Dunărea era recunoscută ca fluviu internațional, în 1829, după victoriile împotriva Turciei, Rusia și-a asigurat, prin Tratatul de pace de la Adrianopole, controlul asupra gurilor Dunării și deplina libertate de navigație. În 1840, pe baza Convenției de la Petersburg dintre Rusia și Austria, acest drept era acordat tuturor statelor. Prin tratatul de la București (1812), Rusia obținea Chilia, la Ackermann (1826) Sulina, iar la Adrianopole, Sf. Gheorghe.

După aceasta, puterile europene au făcut totul pentru a îndepărta Rusia de la gurile Dunării. Ca urmare a înfrîngerii Rusiei în războiul Crimeei, puterile occidentale și-au asigurat stăpînirea asupra gurilor Dunării.

Conform Tratatului de la Paris (1856), marile puteri europene au obținut dreptul de a controla regimul Dunării. A fost creată Comisia Europeană a Dunării, pentru Dunărea de Jos; prin componența sa, era mai mult un organ al statelor neriverane (Anglia, Franța, Prusia și Sardinia), lîngă care erau și reprezentanți ai unor țări riverane (Rusia, Turcia, Austria). La început, Comisia a avut sarcini tehnice (curățirea porțiunii navigabile de la gurile Dunării), apoi a preluat și alte atribuții, cum ar fi elaborarea regulamentului de navigație și poliție fluvială, ulterior chiar pînă la Porțile de Fier, sancționarea

contravenţiilor săvîrşite pe Dunăre, stabilirea şi percepercea de taxe la trecerea pe Dunăre, pentru acoperirea cheltuielilor de amenajare şi întreţinere. Comisia se bucura de neutralitate, în timp de pace şi de război, avea pavilion propriu, iar personalul său tehnic şi administrativ se bucura de imunitate. Comisia se bucura de imunităţi fiscale, fiind, astfel, complet independentă faţă de statul român. Statele membre aveau dreptul de a avea vase militare la gurile Dunării şi de a le folosi pentru a asigura libertatea de navigaţie.

S-a prevăzut, de asemenea, crearea unei comisii permanente a ţărilor riverane, cu sarcina de a reglementa navigaţia pe Dunăre (a efectua lucrări hidrotehnice pe tot cursul Dunării şi a prelua atribuţiile Comisiei europene, în momentul desfiinţării ei).

Practic, a fost creată de faţadă; nu a luat fiinţă niciodată, în timp ce existenţa Comisiei Europene a fost mereu prelungită (iniţial pentru 2 ani, apoi pentru 12 ani, apoi pentru 21 ani), iar sectorul ei pe Dunăre şi atribuţiile sale extinse.

După primul război mondial, prin tratatele de pace, s-a prevăzut aplicarea regimului internaţional al Dunării, de la Ulm pînă la vărsarea în mare, inclusiv pentru afluenţii şi canalele care se vărsau în Dunăre, trecînd pe teritoriul a două sau mai multor state. O uriaşă suprafaţă acvatică era pusă sub controlul unor state străine, iar ţările neriverane căpătau aceleaşi drepturi ca şi cele riverane, inclusiv dreptul de a face cabotaj.

Se stabilea statutul Dunării prin Convenţia de la Paris din 1921. Navigaţia pe Dunăre era liberă pentru vasele tuturor statelor, în condiţii de egalitate. Vasele străine puteau face chiar cabotaj în porturile dunărene, cu autorizaţia organelor acestora. În cursul internaţional al Dunării erau incluşi şi afluenţi ca Mureşul, Tisa, Morava, Drava, ca şi canalele. Porturile şi locurile publice de încărcare şi descărcare puteau fi folosite de toate pavilioanele, în condiţii de egalitate, companiile străine puteau deschide agenţii, fără convenţii speciale cu statele riverane.

Au fost înfiinţate două organe de administrare a navigaţiei pe Dunăre: Comisia Europeană a Dunării, formată din reprezentanţii Angliei, Franţei, Italiei şi României (pentru Dunărea maritimă, de la vărsare pînă la Brăila), căreia i s-au conferit toate drepturile şi privilegiile pe care le avusese înainte de război, şi Comisia Internaţională a Dunării, formată din reprezentanţii celor trei şi ai ţărilor riverane (de la Brăila la Ulm).

Acest statut a fost modificat prin Convenția de la Sinaia și Acordul de la București. Prin Convenția de la Sinaia din 1938, Comisia Europeană a pierdut o serie de împuterniciri acordate prin Tratatul de la Paris din 1856 și tratatele ulterioare. N. Titulescu ceruse în mod repetat suprimarea privilegiilor ei, considerînd Comisia ca un „anacronism de necrezut și un control teritorial străin inadmisibil". Puterea de decizie pe Dunărea de Jos, în problemele de navigație, reglementarea navigației și pilotarea navelor reveneau României. România elabora proiectele de lucrări, le efectua și percepea taxele, iar instanțele românești primeau competența de a examina cauzele judiciare. Bunurile Comisiei erau puse la dispoziția statului român și Comisia pierdea privilegiul de scutire de taxe.

Prin acordul de la București din 1939, Germania intra în componența Comisiei Europene. După cotropirea Cehoslovaciei, Poloniei și Franței, Germania a convocat, la 12 septembrie 1940, Conferința de la Viena, care a dizolvat Comisia internațională a Dunării, înlocuind-o cu două organe: Consiliul Dunării fluviale, cu sediul la Viena, alcătuit din reprezentanții Germaniei, Bulgariei, Ungariei, Italiei, României, Slovaciei, Jugoslaviei, iar din octombrie 1940 și ai URSS, și Comitetul special al Dunării fluviale, format din reprezentanții Germasiei, României și Iugoslaviei. La Conferința de la Potsdam din 1945, delegația americană a prezentat un proiect de convenție cu privire la navigația liberă pe apele interioare internaționale și a propus crearea unei comisii internaționale, la care să participe toate statele interesate în navigație, inclusiv cele neriverane. La Conferința de pace de la Paris din 1946, puterile occidentale au insistat pentru clauze privind internaționalizarea navigației pe Dunăre. În același sens s-a insistat și la Conferința de la Belgrad din 1948, la care au luat parte URSS, Ucraina, România, Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, SUA, Anglia, Franța și cu vot consultativ Austria.

Conferința de la Belgrad a adoptat o convenție privind regimul navigației pe Dunăre; SUA, Anglia și Franța au refuzat să o semneze. Este proclamată libertatea de navigație pentru toți cetățenii, navele comerciale și mărfurile tuturor statelor, pe bază de egalitate în privința taxelor portuare și de navigație, precum și a condițiilor generale ale navigației comerciale. Aceasta nu se referă și la cabotaj.

Regimul stabilit se referă doar la porțiunea navigabilă a Dunării (de la Ulm la Marea Neagră), cu ieșire la mare pe

brațul Sulina. Navigația navelor militare pentru statele neriverane este interzisă, iar pentru cele riverane doar pe sectoarele lor. Dreptul de supraveghere vamală, sanitară, fluvială, revine fiecărui stat pe teritoriul său.

S-a creat o comisie formată din reprezentanți ai statelor riverane, cu atribuții de realizare a colaborării statelor riverane, mai ales în sensul adoptării de recomandări privind regulile de navigație, de supraveghere fluvială, vamală și sanitară, de realizare a colaborării pentru efectuarea de lucrări și de sprijinire a statului riveran. Nu are putere legislativă sau jurisdicțională. Pentru diferende referitoare la aplicarea Convenției, se prevede recurgerea la o comisie de conciliere.

Sediul a fost stabilit la Galați pînă în 1957, iar după aceea la Budapesta.

Regimuri teritoriale speciale

În practica internațională, au fost și sînt cazuri în care, prin tratate sau prin cutumă, unele teritorii ale unor state au un regim special, sau pe alte zone, care nu aparțin nici unui stat, se aplică un regim special.

Demilitarizarea este regimul juridic potrivit căruia, pe un teritoriu se distrug, nu vor fi construite sau menținute fortificații, instalații, armamente sau forțe armate, cu excepția forțelor de ordine. Poate fi parțială sau totală (după zona de teritoriu pe care o acoperă), completă sau limitată (după tipurile de armament la care se referă).

Prin Convenția de la Paris din 1856 Rusia a fost obligată să demilitarizeze malurile Mării Negre. Tratatul de la Versailles din 1919 obliga Germania să demilitarizeze ambele maluri ale Rinului și o porțiune de 50 km lățime pe malul drept; tratatul de pace din 1947 prevedea demilitarizarea frontierelor Italiei cu Franța și Iugoslavia și parțial a Siciliei și Sardiniei.

Au fost demilitarizate total unele insule: Aaland, printr-un tratat din 1921, Germania în întregime prin Acordul de la Potsdam din 1945.

În prezent este demilitarizată Antarctica.

Neutralizarea[12] este regimul juridic referitor la un spațiu geografic, pe care statele se obligă în timp de război să nu desfășoare operații militare, să nu-l transforme într-o bază militară.

S-a aplicat din secolul XIX în special unor căi maritime internaționale, și anume : canalul Panama, conform tratatului din 1903 dintre SUA și Panama ; strîmtoarea Magellan, potrivit tratatului din 1881 dintre Argentina și Chile.

În general, neutralizarea însoțește demilitarizarea ; de exemplu prin tratatul din 1920, insulele Spitzberg erau demilitarizate și neutralizate.

În prezent, Antarctica este demilitarizată și neutralizată.

Denuclearizarea vizează zone întregi — părți din teritoriul unui stat, teritorii întregi sau continente, pe care statele își asumă obligația de a nu produce și a nu depozita arme nucleare, iar statele din afara acestor zone, de a nu le atăca cu arme nucleare. Este, în esență, un regim de demilitarizare și neutralizare parțială.

Au fost inițiative privind denuclearizarea unor zone. America Latină a fost denuclearizată prin Tratatul de la Tlatelolco, din 1963. Tratatul de stat din 1955, prin care era recunoscută independența Austriei, prevedea interzicerea producerii și depozitării de arme nucleare în Austria. Prin rezoluție a ONU din 1961, s-a propus ca întreg teritoriul continentului african să fie recunoscut ca zonă fără arme nucleare.

Au existat propuneri pentru denuclearizarea centrului Europei, a Nordului, a Balcanilor, a Mediteranei, a Oceanului Indian.

Antarctica este regiunea polară de Sud, cu o suprafață de 14 milioane km ^{2}, între Africa de Sud, America de Sud, Australia și Noua Zeelandă.

Interesul pentru Antarctica apare la sfîrșitul secolului XIX. Primele încercări de a-și atribui unele părți din aceasta au fost efectuate de Anglia, succesiv (1908 — 1933), apoi Franța, Norvegia asupra unor insule descoperite de Belinghausen și Lazarev. În 1940, Chile și Argentina au formulat pretenții asupra Antarcticii, iar SUA în 1939 și-au rezervat poziția. În 1948, SUA au propus crearea unei comisii internaționale, pentru a „internaționaliza" Antarctica. Tratativele au eșuat. În 1950, URSS a cerut SUA, Angliei și altor state ca regimul Antarcticii să fie discutat pe plan internațional, pentru a se ajunge la un acord care să corespundă pretențiilor legitime ale tuturor statelor interesate.

În 1959, s-a încheiat la Washington Tratatul cu privire la Antarctica, inițial între 12 state. Au aderat numeroase alte state.

Se prevăd : folosirea Antarcticii în scopuri exclusiv paşnice, ca teritoriu demilitarizat, neutralizat şi denuclearizat ; libertatea cercetării ştiinţifice, pentru guvernele, organizaţiile şi cetăţenii oricărui stat, în condiţii de egalitate, în cadrul unei largi colaborări ; fiecare stat parte poate inspecta bazele de cercetare ale celorlalte state. Se prevede că dispoziţiile tratatului nu afectează poziţia statelor în ce priveşte pretenţiile lor teritoriale asupra Antarcticii. Tratatul creează un statut de inegalitate, între ţări cu statut consultativ — membrii originari şi cele ce desfăşoară activităţi în zonă — şi celelalte state, care nu participă la luarea deciziilor.

În cadrul mecanismului Tratatului, s-au încheiat mai multe acorduri, între care recent un acord privind protecţia mediului, care prevede un moratoriu de 50 ani pentru exploatarea resurselor minerale.

Spaţiul aerian

Dreptul aerian [13] s-a dezvoltat după 1900, cînd a apărut necesitatea reglementării navigaţiei aeriene. În dreptul roman spaţiul aerian era considerat *res communis*. În feudalism, spaţiul aerian era privit ca aparţinînd proprietarului pămîntului. La începutul secolului XX, s-au confruntat două teorii : libertatea aerului şi suveranitatea asupra spaţiului aerian. La sesiunea Institutului de Drept Internaţional, în 1906, se formula teza „L'air est libre", statul avînd numai drepturi strict necesare autoapărării. La congresul de la Verona, din 1910, se considera că atmosfera deasupra spaţiului terestru este supusă suveranităţii statului, iar cea de deasupra mării libere constituie spaţiu deschis.

După primul război, a triumfat definitiv principiul suveranităţii statului asupra spaţiului aerian, reprezentînd coloana de aer cuprinsă în limitele frontierelor sale (inclusiv marea teritorială), pînă la limita de unde începe spaţiul cosmic. Principiul a fost consacrat în Convenţia de la Paris din 1919 privind spaţiul aerian, Convenţia de la Havana din 1928 şi Convenţia de la Chicago din 1944, prin care a fost creată Organizaţia Aviaţiei Civile Internaţionale. Statele contractante au admis, în relaţiile dintre ele, libertatea de trecere, în timp de pace, pentru aeronavele civile, pe deasupra teritoriului lor.

Prin Convenţia din 1944, se prevede dreptul de zbor pentru aeronavele civile particulare, ca şi de a face escale, fără

autorizație specială, dar urmînd anumite rute aeriene. Pentru serviciile aeriene comerciale regulate, se prevede drept de survol fără escale și dreptul de escală, în scopuri necomerciale. O altă convenție, denumită a celor 5 libertăți, cuprinde, pe lîngă drepturile de survol și escală în scopuri necomerciale, drepturi de escală în scopuri comerciale, cu îmbarcare și debarcare din și către statul navei, sau îmbarcare și debarcare din orice altă țară. Numeroase convenții bilaterale reglementează condițiile de exercitare a acestor libertăți. În ceea ce privește navele militare, se aplică regimul autorizării prealabile.

Statele stabilesc rute și itinerarii de zbor, urmate de cursele regulate, pentru motive de securitate a navigației. Pentru zboruri speciale, în afara curselor, se dă o autorizație specială, de survol.

Spațiul cosmic[14]

Odată cu primele explorări ale spațiului cosmic, primii sateliți și primele rachete și nave cosmice, s-a evidențiat necesitatea elaborării unor principii și norme juridice, care să reglementeze relațiile dintre state în privința spațiului și activităților spațiale. S-a susținut că ar fi libertate de acțiune, alții că ar fi un drept în formare.

Majoritatea autorilor de drept internațional recunosc însă că statele nu pot dispune de libertate de acțiune absolută și că trebuie să acționeze astfel încît să nu lezeze drepturile și interesele altor state. Practic, este în curs de formare un nou capitol al dreptului internațional. Tendința este formarea acestui drept pe cale convențională.

Prin rezoluții și declarații ale ONU, s-au conturat unele reguli, între care : aplicarea dreptului internațional și a Cartei ONU și în spațiul cosmic ; exploatarea și explorarea liberă a spațiului de către toate statele ; interdicția de apropiere națională a spațiului cosmic și a corpurilor cerești, aceastea nefiind supuse suveranității statelor ; statele exercită suveranitate asupra navelor și corpurilor trimise în spațiu ; statele trebuie să se conducă după principiul colaborării și asistenței reciproce, ținînd seama de interesele celorlalte state.

Respectarea principiilor dreptului internațional în spațiu înseamnă interzicerea agresiunii, a folosirii forței și amenințării cu forța ; se adaugă, totodată, răspunderea internațională a

statelor pentru prejudicii cauzate de vehiculele spațiale lansate de ele sau de pe teritoriul lor, indiferent unde s-a produs paguba, ca și obligația de a da ajutor astronauților, în caz de pericol sau aterizare forțată.

Ca document mai important, a fost adoptat Tratatul din 1967 asupra principiilor care guvernează activitatea statelor în explorarea și utilizarea spațiului extraatmosferic, inclusiv a Lunii și celorlalte corpuri cerești. Între principiile reținute, menționăm : explorarea și utilizarea liberă de către toate statele a spațiului și corpurilor cerești, în condiții de egalitate, fără discriminare ; spațiul și corpurile cerești nu pot face obiect de însușire națională, sub nici o formă ; activitățile statelor trebuie să se desfășoare conform dreptului internațional și Cartei ONU ; statele se angajează să nu pună pe orbită corpuri purtătoare de arme nucleare sau alte arme de distrugere în masă, să nu instaleze pe ele asemenea arme și să nu le plaseze în spațiu, în niciun alt mod ; corpurile cerești se folosesc numai în scopuri pașnice, fiind interzisă amenajarea pe ele de baze și instalații militare ; acordarea de asistența astronauților, în caz de accident, pericol sau aterizare forțată. Un alt acord este cel privind salvarea astronauților, întoarcerea lor și restituirea obiectelor lansate în spațiu, încheiat în 1967. Se stabilesc angajamente privind informarea, în caz de accident, pericol sau aterizare forțată, a autorității lansatoare, ca și informarea Secretarului general al ONU, care urma să o difuzeze tuturor statelor ; luarea de măsuri pentru salvarea și sprijinirea astronauților ; informarea despre obiecte căzute sau părți ale acestora.

În sfîrșit, Convenția asupra responsabilității internaționale pentru daunele cauzate prin obiecte spațiale, încheiată în 1967 (ca și celelalte convenții, adoptată de Adunarea generală a ONU), prevede obligația absolută de reparare a daunelor cauzate de obiecte spațiale lansate.

Prin daune se înțeleg pierderi de vieți omenești, leziuni corporale sau alte atingeri aduse sănătății, pierderi de bunuri ale statelor, ale persoanelor fizice sau morale, bunuri ale organizațiilor internaționale.

Unele măsuri de dezarmare s-au referit și la spațiu. Tratatul de la Moscova din 1963 privind interzicerea experiențelor nucleare include și spațiul cosmic în categoria mediilor în care aceste experiențe sînt interzise ; la fel acordul sovieto-american de a nu plasa obiecte cu arme nucleare la bord sau de a nu le plasa pe orbită.

Spațiul cosmic tinde să obțină statut demilitarizat și denuclearizat; este corolar al principiului folosirii exclusive a spațiului în scopuri pașnice. Problema limitelor între spațiul aerian și cel cosmic nu s-a clarificat. Unii autori au propus limita maximă cea mai de jos a orbitei pe care pot evolua corpuri spațiale, sau în care nu se exercită forța gravitațională a pămîntului. Acestea sînt teoriile numite spațiale. Alte teorii sînt cele funcționale, care preferă o soluție bazată pe distincția între activitățile desfășurate, după natura și scopul lor — cele aeriene, de cele spațiale.

Este evident că tezele numite funcționale nu oferă o delimitare și pot duce la confuzii, chiar cu privire la regimul spațiului aerian clar recunoscut. De aceea, cea mai acceptabilă teză ar fi delimitarea după criterii spațiale, de exemplu orbita cea mai joasă a sateliților.

O delimitare necesită, desigur, un acord internațional, care nu s-a realizat încă. Ea este necesară, datorită diferenței de regim între spațiul aerian și cel cosmic.

CAPITOLUL VII

Bibliografie

1. Pentru o prezentare generală, a se vedea Grigore Geamănu, op. cit., vol. I, p. 475—619; Ch. de Visscher, Théories et réalités en droit international public, 4-ème éd, Paris 1970, p. 220—246.

2. Pentru prezentarea și critica acestor teorii, a se vedea Grigore Geamănu, op. cit., vol. I, p. 479—482; Ch. Rousseau, op. cit., vol. II, p. 45—54.

3. Critica acestor teorii în Gr. Geamănu, op. cit., p. 502—504.

4. A. Bolintineanu, Marea teritorială, București, 1960.

5. Pentru detalii, ibidem, p. 265—272.

6. Ibidem, p. 251—260.

7. N. Androne, Platoul continental, în Justiția nouă, nr. 6/1959, p. 1018—1033; M. W. Mouton, The Continental Shelf, în Recueil des Cours, 1954, vol. I, p. 347—465.

8. Olivier de Ferron, Le droit international de la mer, Paris, 1958.

9. Paul Gogeanu, Strîmtorile Mării Negre de-a lungul istoriei, Ed. politică, 1966.

10. A se vedea volumul „Drept internațional fluvial", București, Ed. Academiei, 1973; C. Albert Colliard, Evolution et aspects actuels du régime des fleuves internationaux, în Recueil des Cours, 1968, vol. 125.

11. A se vedea I. Bădulescu, Gh. Canja, E. Glaser, Contribuții la studiul istoriei regimului internațional de navigație pe Dunăre, București, 1957.

12. Dumitra Popescu, Instituția neutralizării în dreptul internațional contemporan, în Justiția nouă, 1964, nr. 7.

13. Mc. Nair, The Law of the Air, Londra 1964; V. E. Pépin, Le droit aérien, în Recueil des Cours, 1947, II, p. 481—548.

14. A. Bolintineanu, Considerații asupra regimului jurdic al spațiului cosmic în lumina principiilor generale ale dreptului internațional, în „Studii juridice" București, 1959, p. 537—558; M. Niciu, Quelques considérations relatives à la notion et aux sources du droit international cosmique, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, séries jurisprudentia, 1970, p. 155—169.

Convenții internaționale

- Convenția din 1982 privind dreptul mării, Montego Bay (Jamaica);
- Convenția de la Montreux din 1936 privind strimtorile Mării Negre;
- Convenția de la Paris din 1921 privind statutul Dunării;
- Convenția de la Belgrad din 1948 privind regimul navigației pe Dunăre;
- Tratatul din 1959 de la Washington cu privire la Antarctica;
- Convenția de la Chicago din 1944 privind aviația civilă internațională;
- Tratatul din 1967 asupra principiilor care guvernează activitatea statelor în exploatarea și utilizarea spațiului cosmic, inclusiv a Lunii și celorlalte corpuri cerești;
- Acordul din 1967 privind salvarea astronauților, întoarcerea lor și restituirea obiectelor lansate în saţiu;
- Convenția din 1967 asupra responsabilității internaționale pentru daunele cauzate prin obiecte spațiale.

CAPITOLUL VIII

Drepturile omului

Este domeniul în care s-au confruntat o mare diversitate de concepţii. Totodată, există o evoluţie certă spre reglementări internaţionale cuprinzătoare şi spre o largă cooperare asupra unor aspecte dintre cele mai diverse din acest domeniu.

Reglementări

Într-o primă etapă, au fost tratate, în mod fragmentar şi limitat, unele aspecte ca: interzicerea sclavajului, protecţia minorităţilor, protecţia victimelor conflictelor armate.

Respectarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale a devenit obiectul unor reglementări cu caracter global în secolul nostru, îndeosebi în a doua jumătate a acestuia.

Astfel, după cel de-al doilea război mondial, condamnarea unanimă a încălcărilor masive ale drepturilor celor mai elementare ale omului, încălcări de o gravitate fără precedent, comise de regimurile fasciste, în perioada premergătoare şi în timpul războiului, a determinat un puternic curent de opinie în direcţia unei reglementări cuprinzătoare şi universale şi a creării unui cadru de colaborare internaţională în domeniul drepturilor omului.

Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite, adoptată la 26 iunie 1945, cînd războiul încă nu luase sfîrşit, proclamă hotărîrea popoarelor de a proteja generaţiile viitoare de flagelul războiului şi reafirmă credinţa lor în drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea şi valoarea fiinţei umane, în egalitatea în drepturi între bărbaţi şi femei şi între naţiuni, mari sau mici.

Ea stabileşte ca obiectiv al Organizaţiei, între altele, promovarea şi încurajarea respectării drepturilor omului şi liber-

tăților fundamentale față de toate persoanele, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. Se prevede că ONU va fi un centru de armonizare a acțiunilor pentru atingerea acestui obiectiv.

Carta prevede în atribuțiile Adunării generale și ale Consiliului Economic și Social promovarea cooperării internaționale în domeniile economic, social, cultural, al educației și sănătății, în soluționarea problemelor care apar în aceste domenii, ca și sprijinirea înfăptuirii drepturilor omului și libertăților pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

1. Documentul internațional care marchează începutul unei noi etape în domeniul drepturilor omului este Declarația universală a drepturilor omului, adoptată la 10 decembrie 1948 de Adunarea generală a ONU. Este primul document internațional de ansamblu și cu vocație de universalitate în acest domeniu. Declarația pornește de la necesitatea elaborării unui standard minim, care să fie respectat pe plan internațional, a stabilirii unei concepții comune despre drepturile și libertățile omului.

Declarația are în vedere condiția umană în ansamblu, incluzînd atît libertatea cuvîntului și a convingerilor, cît și eliberarea de teamă și mizerie ; în acest sens, se exprimă hotărîrea popoarelor de a favoriza progresul social și îmbunătățirea condițiilor de viață, în cadrul unei libertăți mai mari.

Este prezentată autoritatea legii ca fiind esențială pentru ocrotirea drepturilor omului. Se recunoaște caracterul universal al drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Declarația așează, la baza drepturilor și libertăților omului, egalitatea în drepturi. În calitate de drepturi specifice ale omului sînt consacrate, în primul rînd, dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei ; în legătură cu acestea, se prevede interzicerea torturii și pedepselor degradante, a arestării sau deținerii arbitrare, a condamnării pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituie acte penale în momentul comiterii.

Declarația prevede dreptul oricărei persoane de a se adresa unei instanțe judecătorești pentru a-i proteja drepturile și de a fi audiată în mod echitabil și public în fața instanței.

Se prevede, de asemenea, dreptul oricărei persoane de a părăsi orice țară, inclusiv pe a sa, și de a reveni în țara sa, ca și dreptul de a circula liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat. Alte drepturi politice proclamate sînt : libertatea de gîndire, conștiință sau religie, libertatea de opinie și exprimare, dreptul la întrunire și asociere pașnică, dreptul de a lua parte la conducerea treburilor politice ale țării sale.

Ca drepturi civile, se prevăd : dreptul la cetățenie, dreptul de a se căsători și de a-și întemeia o familie, drepturile egale ale soțului și soției.

Ca drepturi economice, se prevăd dreptul la proprietate, la securitate socială, la muncă, la odihnă, la un nivel de trai care să asigure omului sănătatea și bunăstarea lui și a familiei sale, dreptul la învățătură, participarea la viața culturală.

Declarația plasează drepturile omului în contextul lor firesc. În acest sens, se prevede că orice persoană are dreptul la o ordine națională și internațională în care să poată fi înfăptuite drepturile și libertățile omului. Totodată, drepturile omului sînt puse în strînsă legătură cu îndatoririle sale față de comunitate, arătîndu-se că numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale.

Declarația nu este un document juridic ; ea este însă universal acceptată ca document cuprinzînd principii și norme generale, care dau expresie unui standard minim în domeniul drepturilor omului.

2. După adoptarea Declarației universale, pe plan internațional au fost adoptate un mare număr de convenții și acorduri privind diverse aspecte ale drepturilor omului.

Unele dintre acestea se referă la condamnarea și reprimarea unor încălcări grave ale drepturilor omului. Astfel, Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid, adoptată de Adunarea generală a ONU la 9 decembrie 1948, confirmă că genocidul este o crimă de drept internațional, îl definește (uciderea membrilor unui grup, atingerea gravă adusă integrității lor fizice sau mentale, supunerea lor la condiții de existență care duc la distrugerea lor, măsuri de împiedicare a nașterilor și transferul forțat de copii de la un grup) și prevede pedepsirea actelor de genocid, ca și a înțelegerii cu scopul de a-l comite, a incitării directe și indirecte la acesta, a tentativei și complicității. Părțile contractante se angajează să pedepsească penal orice persoană vinovată de asemenea fapte și pot sesiza organele competente ale ONU pentru a se lua măsuri pe plan internațional.

Convenția suplimentară privind abolirea sclavajului, a traficului de sclavi și a instituțiilor și practicilor analoge sclavajului, încheiată la Geneva la 7 septembrie 1956, prevede că fapte cum sînt transportul și traficul de sclavi, menținerea în sclavie, aducerea altor persoane într-o asemenea stare, ca și practici similare, ca aservirea pentru datorii, servajul, transmiterea de femei și copii altor persoane contra cost, să fie com-

plet abolite, iar cei ce le comit sau sînt complici să fie pedepsiți penal. Statele părți se angajează să coopereze între ele și cu ONU, în vederea aplicării prevederilor Convenției.

Convenția internațională asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid, adoptată de Adunarea generală la 30 noiembrie 1973, declară că apartheidul este o crimă contra umanității și că actele inumane rezultînd din politicile și practicile de acest gen constituie crime, iar organizațiile, instituțiile și persoanele care le comit sînt considerate criminale. Statele participante se angajează să ia toate măsurile, legislative sau de altă natură, pentru a împiedica producerea unor asemenea fapte și să ia măsuri legislative, judiciare și administrative pentru a urmări, judeca și pedepsi persoanele vinovate de comiterea lor.

În aceeași ordine de idei se situează Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de Adunarea generală la 26 noiembrie 1968, care proclamă drept imprescriptibile crimele de război, crimele contra umanității, expulzarea populației prin atac armat sau ocupare, actele inumane decurgînd din politica de apartheid, ca și genocidul, și cere statelor părți să ia toate măsurile legislative pentru a asigura imprescriptibilitatea crimelor respective.

Alte convenții vizează eliminarea discriminărilor în anumite domenii. Astfel, Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată de Adunarea generală la 7 martie 1965, condamnă discriminarea rasială și angajează statele părți să promoveze o politică de eliminare a oricărei forme a acesteia și să asigure fiecărei persoane egalitatea în fața legii, fără deosebire de rasă, culoare, origine națională sau etnică.

Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată de Adunarea generală la 18 decembrie 1979, condamnă discriminările față de femei sub orice formă, statele participante angajîndu-se să promoveze prin toate mijloacele politici menite să le elimine. În acest sens, ele se angajează să includă în legislație principiul egalității depline și sancțiuni împotriva oricăror discriminări, să ia măsuri pentru a asigura deplina dezvoltare și promovare a femeilor, pentru eliminarea discriminărilor în domeniul politic, al vieții publice, al educației, al dreptului la muncă, al sănătății și în viața economică și socială, pentru asigurarea egalității depline în fața legii.

Convenţia cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare în învăţământ, adoptată de Conferinţa generală a UNESCO la 15 decembrie 1960, prevede angajamentul statelor părţi de a elimina şi preveni orice discriminare în acest domeniu, luînd în acest scop măsurile legislative necesare şi aplicînd o politică naţională care să promoveze egalitatea de şanse şi de tratament.

În aceeaşi ordine de idei se înscriu Convenţia împotriva torturii şi a altor pedepse sau tratamente crude, inumane ori degradante, adoptată de Adunarea generală la 10 decembrie 1984 şi Convenţia privind drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală în decembrie 1990.

În sfîrşit, o altă direcţie de acţiune a fost cea de elaborare a unor instrumente juridice cu privire la ansamblul drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale. După lucrări prelungite şi aprofundate pentru definirea conţinutului drepturilor omului, au fost elaborate cele două pacte internaţionale referitoare la drepturile economice, sociale şi culturale, respectiv la drepturile civile şi politice, adoptate de Adunarea generală în unanimitate prin rezoluţia 2200 (XX) din 16 decembrie 1966.

Prin reglementări paralele şi identice, cele două pacte plasează drepturile omului în contextul dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, de a-şi stabili statutul politic şi a asigura în mod liber dezvoltarea lor economică, socială şi culturală, al dreptului popoarelor de a dispune liber de resursele lor naturale. De asemenea, ele au ca elemente comune preambulul, ca şi alte prevederi referitoare la egalitatea în drepturi a bărbatului şi femeii, dreptul la asociere, la protecţia familiei şi a copiilor.

Pactul cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale cuprinde prevederi referitoare la dreptul la muncă, la organizarea sindicală, la securitate scială, protecţia familiei, dreptul la un nivel de viaţă satisfăcător, la sănătate, la educaţie, dreptul de a participa la viaţa culturală şi a beneficia de progresul ştiinţific şi aplicaţiile acestuia. El crează un mecanism de prezentare de rapoarte ale statelor părţi în legătură cu progresele realizate în respectarea drepturilor respective şi de examinare a lor de către un comitet de experţi aleşi de statele părţi.

Pactul cu privire la drepturile civile şi politice cuprinde prevederi referitoare la dreptul la viaţă, interzicerea sclavajului, dreptul la libertate şi securitate personală, libertatea de conştiinţă, gîndire, religie, dreptul la întrunire şi asociere, dreptul de a-şi părăsi ţara şi de a reveni, dreptul de a se căsători şi de a întemeia o familie, libertatea de expresie, dreptul de a participa

la conducerea treburilor publice, precum și alte drepturi și libertăți, care sînt numai enunțate sau tratate mai pe larg. Pactul instituie un Comitet al drepturilor omului, care examinează rapoartele statelor părți la Pact privind măsurile luate pentru aplicarea drepturilor civile și politice și adresează statelor părți rapoartele sale proprii, precum și observații de ordin general. În ceea ce privește statele părți care acceptă o asemenea procedură printr-o notificare expresă, Comitetul poate examina comunicări ale unui stat parte, care a acceptat și el aceeași procedură, comunicări care pretind că un alt stat parte nu respectă obligațiile stabilite prin Pact. Într-un asemenea caz, se prevede o procedură de comunicări și explicații, urmată de examinarea în Comitet și, în ultimă instanță, într-o comisie de conciliere ad-hoc. O procedură similară este prevăzută în Convenția internațională pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 7 martie 1966.

Pactul privind drepturile civile și politice este însoțit de un Protocol facultativ, care prevede competența Comitetului de a primi și examina comunicări provenind de la persoane aflate sub jurisdicția statelor părți la Pact și la Protocolul facultativ, privind pretinse încălcări ale drepturilor lor.

La sesiunea a 44-a a Adunării generale din 1989, a fost adoptat un nou Protocol facultativ la acest Pact, pentru abolirea pedepsei cu moartea. Este permisă, ca singură excepție, aplicarea pedepsei cu moartea în timp de război în urma unei condamnări pentru o crimă cu caracter militar, de o gravitate extremă, dacă statul care ratifică acest Protocol formulează o rezervă în acest sens cu ocazia ratificării sau aderării.

3. O serie de dezvoltări s-au înregistrat în domeniul drepturilor omului și pe plan regional sau subregional.

Astfel, statele membre ale Consiliului Europei au încheiat, la 4 noiembrie 1950, Convenția europeană privind protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale, care a intrat în vigoare în anul 1953. Convenția prevede mai puține drepturi decît Pactul privind drepturile civile și politice, iar unele au un caracter mai restrîns. Prin convenția din 1950, au fost create o Comisie europeană și o Curte europeană a drepturilor omului. Comisia examinează cazuri supuse de statele părți, dar și plîngeri individuale contra acelor state care acceptă o asemenea procedură printr-o declarație expresă. Curtea europeană examinează litigii care-i sînt supuse de comisie sau de un stat membru, dacă statul membru vizat a acceptat printr-o declarație expresă jurisdicția Curții.

Convenţia din 1950 a fost completată printr-un număr de 9 protocoale referitoare la dreptul la educaţie, la proprietate, organizarea de alegeri libere, dreptul de a circula liber pe teritoriul statului şi de a-şi părăsi ţara, libertatea faţă de expulzare, abolirea pedepsei cu moartea, extinderea competenţei Curţii şi admiterea de către Curte a plîngerilor individuale ale persoanelor care au sesizat Comisia iniţial.

Drepturile economice, sociale şi culturale au fost tratate, în cadrul Consiliului Europei, în Carta socială europeană, semnată la Torino la 18 octombrie 1961, în vigoare din 1965. Carta reprezintă un document foarte complex, conceput ca bază pentru o aplicare treptată :prima parte enunţă obiective acceptate de statele părţi cu caracter declarativ ; a doua parte conţine un număr de 19 articole, din care fiecare stat parte trebuie să accepte cel puţin 5 (din 7, indicate expres, considerate ca formînd nucleul substanţei Convenţiei, privind dreptul la muncă, drepturi sindicale, negocierea colectivă, securitatea socială, asistenţa socială şi medicală, dreptul familiei la protecţie socială, juridică şi economică, drepturile muncitorilor emigranţi), precum şi alte prevederi, astfel încît în total să accepte cel puţin 10 articole sau 45 paragrafe. Statele părţi transmit rapoarte cu privire la aplicarea articolelor acceptate, dar şi cu privire la situaţia în alte domenii, èare se examinează de către un comitet de experţi desemnaţi de Comitetul miniştrilor statelor părţi, iar concluziile comitetului de experţi sînt supuse Adunării consultative a Consiliului Europei şi apoi Comitetului miniştrilor. Un Protocol adiţional la Carta Socială Europeană, adoptat la Strasbourg la 5 mai 1988, cuprinde prevederi referitoare la egalitatea de şanse şi de tratament între bărbaţi şi femei, dreptul la informare şi la consultare pentru cei ce muncesc, dreptul de a lua parte la stabilirea şi ameliorarea condiţiilor de muncă şi a mediului muncii, dreptul persoanelor în vîrstă la protecţie socială.

În America Latină, în 1969 a fost adoptată Convenţia americană asupra drepturilor omului, care a intrat în vigoare în 1978. Ea nu conţine drepturi economice şi sociale, care sînt cuprinse într-o Cartă americană a garanţiilor sociale din 1984, adoptată sub formă de declaraţie. Convenţia din 1969 cuprinde în ansamblu prevederi similare pactelor drepturilor omului. Ea a dat Comisiei interamericane, creată prin Pactul de la Bogota din 1948, competenţa de a examina plîngeri individuale, precum şi plîngeri provenind de la un alt stat, dacă statul vizat acceptă acest lucru. A fost creată, de asemenea, o Curte a dreptu-

rilor omului în America Latină, cu jurisdicție facultativă pentru statele părți.

Pe plan african, în 1981, Organizația Unității Africane a adoptat Carta africană a drepturilor omului și popoarelor. Această Cartă, cu valoare de tratat internațional, care a intrat recent în vigoare, acoperă drepturi civile, politice, economice și sociale într-un singur text; ea include un catalog de obligații pentru persoane ca și pentru state, precum și drepturile popoarelor. Ea crează o Comisie africană pentru drepturile omului și popoarelor, competentă să examineze plîngeri atît de la state, cît și de la persoane, fără nici o declarație prealabilă de acceptare din partea statelor.

De asemenea, țările arabe au creat, la Conferința regională arabă asupra drepturilor omului de la Beirut, din 1968, o Comisie permanentă arabă asupra drepturilor omului, cu funcția de a pregăti proiecte de acord și alte recomandări.

În categoria documentelor care tratează problematica drepturilor omului, trebuie să menționăm, de asemenea, Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, semnat la Helsinki la 1 august 1975. Actul final prevede, în principiul VII din Declarația referitoare la principiile care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante, că aceste state vor acționa în domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale în conformitate cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și cu Declarația universală a drepturilor omului și își vor îndeplini obligațiile cuprinse în convențiile și acordurile la care sînt părți, inclusiv în pactele drepturilor omului. Actul final cuprinde și alte prevederi cu caracter general referitoare la importanța universală a respectării drepturilor omului, respectarea drepturilor tuturor persoanelor, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie, promovarea exercitării efective a drepturilor omului. El reia, în ceea ce privește persoanele ce fac parte din minorități naționale și garantarea libertăților religioase, unele concepte fundamentale și prevederi din pactele drepturilor omului.

Actul final are, chiar și numai pe baza interpretării textului său, un caracter declarativ față de pactele drepturilor omului, recunoscînd sau confirmînd drepturi deja stabilite. El nu poate fi considerat ca o interpretare a prevederilor pactelor, așa cum s-a susținut, deoarece cercul statelor semnatare ale Actului final este mult mai restrîns față de numărul statelor cărora le sînt adresate pactele drepturilor omului; de altfel, nu toate statele

semnatare ale Actului final au aderat la pacte, iar acestea nu intraseră în vigoare la 1 august 1975.

Prevederile Actului final referitoare la drepturile omului, ca și alte principii ale relațiilor dintre state, au fost reafirmate în documentele adoptate de statele participante la reuniunile general-europene de la Belgrad, Madrid și Viena, ca și la reuniuni de experți.

Documentul final al Reuniunii general-europene de la Viena, adoptat în ianuarie 1989, dezvoltă prevederile referitoare la anumite drepturi ale omului, cuprinse în alte documente. Astfel, se insistă asupra unor recursuri efective pentru cei care pretind că drepturile și libertățile lor au fost încălcate, în fața organelor executive, judiciare sau administrative, ca și a informării despre hotărîrea luată ca urmare a recursului. În ceea ce privește libertățile religioase, se prevede eliminarea și prevenirea discriminărilor față de persoane sau comunități, pe motiv de religie sau convingere, cultivarea unui climat de toleranță și respect, recunoașterea statutului legal al acestor comunități, respectarea dreptului comunităților de a stabili și menține lăcașuri de rugăciune, de a se organiza conform structurilor lor, de a-și selecta personalul. Statele s-au angajat să aibă consultări cu cultele, să respecte dreptul persoanelor de a da și de a primi educație religioasă în limba aleasă de ele, să respecte dreptul credincioșilor individuali și al comunităților de a dobîndi, poseda și folosi publicații religioase. Se recunoaște că exercitarea libertăților religioase poate fi supusă de către state limitărilor prevăzute de lege, conforme cu obligațiile care le revin potrivit dreptului internațional.

Problema minorităților a fost abordată pe scurt, statele participante angajîndu-se să ia toate măsurile de ordin legislativ, administrativ și judiciar și să aplice instrumentele internaționale prin care s-au obligat să asigure protecția drepturilor și libertăților persoanelor aparținînd minorităților naționale, să se abțină de la orice discriminare împotriva acestor persoane și să contribuie la realizarea intereselor și aspirațiilor lor în acest domeniu. Se prevede că statele vor proteja și vor crea condiții pentru promovarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a minorităților naționale, vor respecta libera exercitare a drepturilor de către persoanele aparținînd acestor minorități și vor asigura deplina egalitate a lor cu alți cetățeni.

În ceea ce privește dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv propria țară, statele participante s-au angajat să asigure ca exercitarea acestui drept să nu fie supusă decît acelor restricții

care sînt conforme cu obligațiile asumate prin Pactul internațional asupra drepturilor civile și politice.

Sînt incluse angajamente ale statelor participante ca nimeni să nu fie arestat în mod arbitrar, iar cei arestați să fie supuși unui tratament conform cu regulile minime standard, adoptate în cadrul ONU.

În același timp, documentul de la Viena acordă un loc mai important drepturilor economice și sociale. Statele participante s-au angajat să-și continue eforturile în vederea înfăptuirii treptate a drepturilor economice, sociale și culturale, să acorde o importanță deosebită problemelor din domeniul angajării în muncă, al locuințelor, asigurărilor sociale, sănătății, învățămîntului și culturii.

Documentul de la Viena a creat, totodată, un mecanism de schimb de informații, reprezentări și discuții între statele participante, inițial cele direct interesate, apoi cu toate celelalte, atunci cînd se consideră că într-un stat se produc situații care reprezintă încălcări ale angajamentelor asumate. De asemenea, a fost convocată Conferința CSCE privind dimensiunea umană, care a ținut trei reuniuni, la Paris (1989), Copenhaga (1990) și Moscova (1991), ultimele două finalizate cu documente importante în domeniul drepturilor omului.

Dacă Reuniunea de la Paris s-a încheiat fără un rezultat, reuniunea de la Copenhaga a dezvoltat îndeosebi norme privind principiile democrației și statului de drept, dreptul la recursuri interne eficiente împotriva oricăror încălcări ale drepturilor omului, dreptul la expresie, dreptul de a organiza reuniuni și manifestări pașnice, interzicerea torturii, abolirea pedepsei cu moartea, scutirea de serviciul militar a celor care ridică obiecția de conștiință, ameliorarea procedurilor de intrare pe teritoriul propriu, protecția drepturilor muncitorilor migranți și altele. Documentul de la Copenhaga a enunțat, de asemenea, o serie de elemente și valori ale democrației și statului de drept și angajamentul statelor participante de a le promova prin informație, contacte, expertiză și cooperare. În sfîrșit, documentul adoptat la Copenhaga cuprinde o serie de norme fundamentale în legătură cu minoritățile naționale.

Documentul de la Moscova a dezvoltat, de asemenea, instituții ale democrației și statului de drept, legate de garantarea drepturilor omului, și a adăugat unele elemente la mecanismul dimensiunii umane a drepturilor omului (recurgerea la experți și raportori, care să prezinte situația dintr-o țară în care se pretinde că ar exista încălcări grave ale drepturilor omului).

4. Dacă în perioada interbelică reglementările privind drepturile omului aveau un caracter fragmentar și limitat, după cel de-al doilea război mondial evoluția dreptului internațional a dus, prin urmare, la un ansamblu de reglementări coerente în acest domeniu, unele cu caracter universal, altele pe plan regional, unele cu conținut global, altele cu caracter specific. Unii autori vorbesc chiar despre existența unei ramuri a dreptului internațional al drepturilor omului, răspunzînd tendinței la modă de a examina separat diferitele capitole sau domenii ale acestuia și a pune în relief specificitatea lor. În realitate, după părerea noastră, indiferent de dezvoltările specifice într-un domeniu sau altul al reglementărilor relațiilor dintre state, dreptul internațional păstrează un caracter unitar, determinat în esență de poziția statelor, ca subiecte suverane și depline de drept, de modul de formare a principiilor și normelor sale, în esență prin tratate sau prin cutumă, recunoscută de ele ca *opinio juris sive necesitatis*, de modul de aplicare a acestor principii și norme, în cadrul cooperării dintre state, și nu în ultimă instanță, de existența unor principii fundamentale, imperative care guvernează ansamblul reglementărilor dreptului internațional, din toate domeniile.

Drepturile și libertățile prevăzute de cele două pacte internaționale și alte documente privind drepturile omului sînt concepute ca un minimum.

Astfel, nici prevederile pactelor, nici absența unor asemenea prevederi nu pot fi invocate pentru limitarea sau derogarea de la drepturile omului, recunoscute sau în vigoare în statele părți, în aplicarea convențiilor internaționale, a legilor și reglementărilor sau a obiceiurilor lor. În ceea ce privește unele prevederi ale pactelor, se prevede în mod expres că ele nu autorizează în nici un fel derogări de la obligațiile asumate prin Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid și prin Convenția din 1948 a Organizației Internaționale a Muncii privind libertatea sindicală și protecția dreptului sindical.

De asemenea, pactele prevăd în mod expres că prevederile lor nu pot fi interpretate ca aducînd atingere dispozițiilor Cartei ONU și ale constituțiilor instituțiilor specializate, care stabilesc răspunderi ale organismelor respective în legătură cu realizarea drepturilor prevăzute în pacte. Chiar și în ceea ce privește rapoartele prezentate de state și examinate de Comitetul drepturilor omului, potrivit pactului drepturilor civile și politice, această procedură se aplică fără a afecta procedurile instituite în conformitate cu alte domenii sau convenții din cadrul ONU sau insti-

tuțiilor specializate, iar statele în cauză pot recurge la orice procedură, asupra căreia convin.

În ceea ce privește eliminarea discriminărilor față de femei, Convenția menționată prevede că niciuna din dispozițiile sale nu va aduce atingere dispozițiilor mai favorabile realizării egalității bărbatului și femeii, pe care le-ar putea conține legislația unui stat parte sau orice altă convenție, orice alt tratat sau acord internațional în vigoare în acest stat.

În mod frecvent, în literatura de specialitate este abordată și problema dacă respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale reprezintă un principiu al dreptului internațional.

Constatăm că respectarea drepturilor omului capătă din ce în ce mai mult un caracter de generalitate, impunîndu-se treptat în domenii din cele mai diverse ale raporturilor dintre state. În înțelegerile la care ajung, în negocierile pe care le duc, în domenii cum sînt dezarmarea, energia nucleară, mediul înconjurător, relațiile economice, dreptul mării, dreptul cosmic și altele, statele nu pot să nu țină seama de necesitatea de a adopta soluții care să nu fie contrare drepturilor omului, cel puțin celor mai importante dintre acestea. Respectarea drepturilor omului are, fără îndoială, un caracter universal, chiar dacă unele din normele specifice nu sînt acceptate de către unele dintre state.

Deși mai nou și mai puțin cristalizat ca altele, se poate susține că respectarea drepturilor și libertăților omului se afirmă cu putere ca principiu al dreptului internațional.

În lumina reglementărilor adoptate, putem spune că respectarea drepturilor omului și cooperarea dintre state în acest domeniu constituie parte integrantă a dreptului internațional contemporan, ca principiu al acestuia, concretizat în numeroase norme specifice relațiilor dintre state sau referitoare la diferite aspecte ale problematicii drepturilor omului.

5. Din analiza ansamblului acestor reglementări, rezultă mai multe *orientări de bază* în domeniul drepturilor omului, în dreptul internațional contemporan.

Universalitatea se exprimă prin faptul că drepturile omului privesc toate ființele umane, oriunde s-ar afla, indiferent de sex, rasă și orice alte trăsături care ar deosebi pe cei care compun marea familie umană.

Declarația universală a drepturilor omului pornește de la recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane, a drepturilor lor egale și inalienabile, ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume. Declarația proclamă că

toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi, sînt dotate cu rațiune și cu conștiință și trebuie să acționeze unele față de altele în spirit de fraternitate.

De la aceeași concepție pornesc și pactele internaționale asupra drepturilor economice, sociale și culturale, respectiv asupra drepturilor civile și politice, potrivit cărora nu pot fi admise restricții sau derogări de la aceste drepturi decît în aplicarea legilor și convențiilor și nici o prevedere nu poate fi interpretată ca implicînd pentru un stat, un grup sau o persoană dreptul de a întreprinde activități sau acte care să ducă la distrugerea unor drepturi sau libertăți recunoscute prin pacte.

Statele au respins în unanimitate teoriile și doctrinele de superioritate rasială, care timp de multe secole au constituit baza discriminărilor, a respingerii caracterului universal al drepturilor omului.

Finalitatea tuturor reglementărilor internaționale din domeniul drepturilor omului este tocmai transpunerea în viață a acestor drepturi față de orice persoane, în toate țările lumii.

De aceea, toate tratatele și convențiile importante din acest domeniu au vocație de universalitate, adresîndu-se tuturor statelor lumii. Ele fac parte, de altfel, dintre tratatele multilaterale generale, la care au devenit părți un mare număr destate.

În concepția acceptată astăzi pe plan internațional, drepturile omului nu sînt reglementate prin tratate bilaterale, chiar dacă nimic nu interzice acest lucru, iar prevederi izolate se pot regăsi într-un document sau altul. Asemenea reglementări ar putea duce la o mare diversitate de norme, de legi și instituții, în fapt la inegalități în drepturi, la regimuri juridice diferite.

De aceea, în afara documentelor pe plan continental, care se înscriu în linia de bază a Declarației universale și a pactelor, problematica drepturilor omului, inclusiv cea a discriminărilor rasiale, a minorităților, sclavajului, apartheidului, sînt tratate în documente universale, chiar dacă fenomenele a căror reglementare s-a impus caracterizau în anumite etape o regiune sau alta.

Caracterul universal al drepturilor și libertăților omului și al documentelor adoptate se exprimă în stabilirea unui standard minim, pe care toate statele trebuie să-l accepte și să-l transpună în legi și de la care nu se admit derogări decît prin legi și pentru rațiuni de ordine publică, bine precizate.

Dreptul internațional contemporan postulează *egalitatea în drepturi* a tuturor persoanelor și eliminarea oricărei discriminări.

Pactele drepturilor omului prevăd, în articole identice care guvernează ansamblul reglementărilor lor, că toate persoanele sînt egale în fața legii și au dreptul la protecția legii; legea trebuie să interzică orice discriminare și să garanteze tuturor persoanelor o protecție egală și eficientă contra oricăror discriminări, mai ales a celor pe motive de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă situație.

Acesta este sensul convențiilor speciale, adoptate pentru eliminarea discriminărilor rasiale, a discriminărilor față de femei și a celor din domeniul învățămîntului, ca și a convențiilor privind interzicerea genocidului, a apartheidului și sclavajului.

Concepția pe care se întemeiază normele dreptului internațional în domeniul drepturilor omului și libertăților fundamentale este, în consecință, aplicarea universală a acestor drepturi și libertăți față de toate persoanele, în toate țările, pe orice teritorii, pe baza egalității în drepturi și a eliminării oricărei discriminări. Egalitatea în drepturi este unul dintre drepturile cele mai importante, fundamentul însuși al garantării drepturilor specifice ale omului.

În cadrul acestei concepții de ansamblu, își găsesc locul o serie de dispoziții specifice, privind drepturile și libertățile femeilor, ale copiilor și tineretului, ale persoanelor de altă rasă ori culoare, ale celor care fac parte din rîndul minorităților, dispoziții care vizează crearea condițiilor pentru ca aceste persoane să poată beneficia de drepturi egale cu ceilalți membri ai societății.

În ceea ce privește alte domenii, din structura pactelor și din modul în care sînt formulate diferitele prevederi rezultă regula deplinei egalități și eliminarea atît a discriminărilor cît și a privilegiilor. În lumina acestui regim, este inadmisibilă pretenția de a acorda străinilor un regim privilegiat, ca de altfel și unora dintre cetățeni, și evident folosirea acestei pretenții ca pretext pentru acțiuni de forță împotriva altui stat sau pentru alte acte de încălcare a drepturilor sale suverane. În același timp, sînt inadmisibile discriminările practicate față de străini, de exemplu față de emigranți care, după primirea în țările respective, nu se bucură de condiții normale de viață, de retribuție egală, de dreptul la securitate socială și la educație.

Dreptul internațional contemporan respinge concepția acordării unor regimuri speciale, privilegiate, unor grupuri de persoane care locuiesc pe teritoriul unui stat, în raport cu alte părți ale populației sale, după cum interzice posibilitatea de

a crea pentru asemenea grupuri un regim inferior de drepturi și libertăți.

Egalitatea în drepturi rămîne, în consecință, norma fundamentală în domeniul drepturilor omului, criteriul de bază al respectării acestora, care decurge direct din demnitatea persoanei umane, punctul de plecare pentru a asigura exercitarea tot mai deplină, de către toți oamenii, a drepturilor și libertăților fundamentale.

O altă trăsătură a evoluției dreptului internațional, în domeniul drepturilor omului, este *indivizibilitatea* drepturilor omului, abordarea globală a acestora, în ansamblul lor, cuprinzînd toate categoriile de drepturi și libertăți și toate categoriile de persoane, precum și din punctul de vedere al angajamentelor asumate de toate statele lumii.

Pornind de la caracterul universal al drepturilor omului, precum și de la legătura care există între diferitele drepturi și libertăți, dreptul internațional contemporan le tratează ca pe un tot, atît din punctul de vedere al conținutului lor și condițiilor în care se prevede exercitarea lor, cît și al măsurilor pe care statele trebuie să le adopte în acest scop.

Carta Națiunilor Unite, Declarația universală și pactele drepturilor omului se referă la ansamblul drepturilor omului, la toate persoanele și, prin vocația lor de universalitate, la toate statele lumii. Aceeași concepție este proprie, de asemenea, convenției cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare rasială; convenția pentru eliminarea discriminărilor față de femei se referă la toate drepturile și libertățile față de o categorie de persoane; concepția cu privire la eliminarea discriminărilor în învățămînt vizează realizarea unui drept, dar față de toate persoanele.

Principiul indivizibilității și interdependenței drepturilor omului se află în centrul filozofiei reglementărilor internaționale asupra drepturilor omului.

Este general recunoscută legătura indestructibilă care există între drepturile economice, sociale și culturale, pe de o parte, și drepturile civile și politice, pe de altă parte.

Exercitarea libertăților și drepturilor politice este practic imposibilă pentru cei care sînt privați de mijloace de subzistență. Practica socială, situația existentă în mai multe țări arată, de asemenea, că inegalitățile pe plan economic și social se transpun în ceea ce privește exercitarea drepturilor politice.

În același sens, restrîngerea sau limitarea exercitării drepturilor civile și politice de către cetățenii unei țări, mai ales a

dreptului lor de a participa în mod real la conducerea societății, la stabilirea direcțiilor de dezvoltare, a exercitării libertății de expresie, a confruntării libere de opinii și opțiuni, duc la încălcări ale drepturilor economice, sociale și culturale, la limitări ale exercitării acestora. Chiar în procesul exercitării drepturilor la muncă, cultură, odihnă, trebuie să se realizeze libertățile politice și civile, astfel încît cadrul și modalitățile exercitării acestor drepturi să fie stabilite cu participarea cetățenilor, într-un proces democratic, al confruntării libere de opinii și al alegerii conștiente. Tentativele de a impune un cadru rigid, restrictiv și antidemocratic conținutului și exercitării drepturilor economice și sociale, cu încălcarea sau restrîngerea drepturilor civile și politice, s-au soldat cu eșec, au avut consecințe grave pentru ansamblul drepturilor omului.

Dreptul internațional contemporan pornește de la *concepția unui raport armonios între om și societate*, între drepturile și libertățile omului și comunitatea din care el face parte. Acest raport are o influență determinantă asupra conținutului, modului și condițiilor de exercitare a drepturilor omului și libertăților sale.

Declarația universală a drepturilor omului prevede, în mod expres, că „Oricine are îndatoriri față de comunitate"; aceasta decurge din constatarea că numai în cadrul comunității este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a persoanei umane. În același sens, preambulul celor două pacte internaționale ale drepturilor omului pornește de la constatarea că omul are obligații față de alte persoane și față de comunitatea din care face parte și, în consecință, are răspunderea de a acționa pentru promovarea și respectarea drepturilor recunoscute în Pacte.

În alte documente, relația dintre drepturi și obligații este și mai direct exprimată. Cele două pacte ale drepturilor omului prevăd că niciuna din dispozițiile lor nu dă unui grup sau unei persoane dreptul de a desfășura o activitate sau de a comite acte îndreptate spre distrugerea drepturilor și libertăților altor persoane sau spre limitări ale acestora, mai ample decît cele prevăzute.

Pe de altă parte, este recunoscută în mod expres posibilitatea de a stabili restricții în ceea ce privește unele drepturi individuale, în vederea promovării intereselor generale ale societății.

În ceea ce privește drepturile economice și sociale, pactul respectiv prevede că orice stat poate supune aceste drepturi unor limitări, cu condiția ca ele să fie prevăzute prin lege, să

fie compatibile cu natura drepturilor și să fie stabilite în vederea favorizării bunăstării generale. Se prevede că țările în curs de dezvoltare pot decide în ce măsură ele vor garanta drepturi economice și sociale persoanelor care nu sînt cetățeni ai lor.

De asemenea, pactul cu privire la drepturile civile și politice prevede că unele din aceste drepturi, cum sînt dreptul de a se stabili în orice loc pe teritoriul unui stat în care se află în mod legal și dreptul de a-și părăsi țara, libertatea de manifestare a religiei sau convingerilor, libertatea de expresie, dreptul de întrunire pașnică, dreptul de asociere, pot face obiectul restricțiilor stabilite prin lege, necesare pentru apărarea securității naționale, a ordinii publice, a sănătății și moralei publice, a drepturilor și libertăților altor persoane. În ceea ce privește libertatea de expresie, de exemplu, se prevede că exercitarea acesteia comportă îndatoriri și răspunderi speciale și poate fi supusă unor restricții fixate prin lege, necesare pentru protecția securității naționale, a ordinii publice, sănătății și moralei publice. Se prevede, totodată, că orice propagandă în favoarea războiului, ca și orice apel la ura națională, rasială sau religioasă sînt interzise prin lege.

În consecință, drepturile și libertățile omului sînt concepute într-o strînsă legătură cu îndatoririle fiecărei persoane față de semenii săi și față de comunitatea din care face parte, cu respectarea drepturilor și libertăților similare ale altor persoane.

Una din orientările de bază ale normelor dreptului internațional în domeniul drepturilor omului este *combaterea și reprimarea încălcărilor masive și flagrante* ale drepturilor omului și libertăților fundamentale. Astfel, documentele care trasează ansamblul drepturilor omului acordă o importanță deosebită interzicerii genocidului, sclaviei și discriminărilor rasiale. Declarația universală prevede că nimeni nu va fi ținut în stare de sclavie sau servitudine și că sclavia și traficul de sclavi sub orice formă sînt interzise. Se prevede că nici o dispoziție a pactului nu autorizează un stat parte să deroge de la obligațiile asumate în virtutea Convenției pentru prevenirea și reprimarea genocidului.

Cele două pacte, precum și Declarația universală, prevăd respectarea și garantarea tuturor drepturilor omului, fără nici o discriminare, mai ales pe bază rasială.

O importanță deosebită prezintă, în acest cadru, convențiile speciale elaborate și adoptate pentru interzicerea și reprimarea încălcărilor masive și flagrante ale drepturilor omului, pe care le-am menționat, referitoare la prevenirea și reprimarea

genocidului, abolirea sclaviei, eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, imprescriptibilitatea crimelor de război și a crimelor contra umanității, eliminarea și reprimarea crimei de apartheid.

Conținutul convențiilor menționate subliniază gravitatea faptelor pe care le incriminează, ca încălcări ale dreptului internațional.

Astfel, unele din aceste fapte sînt calificate drept crime de drept internațional (genocidul, apartheidul), unele sînt declarate imprescriptibile (crimele de război, cele împotriva umanității, actele inumane decurgînd din politica de apartheid, genocidul); se prevede angajamentul statelor părți de a pedepsi actele de comitere a unor asemenea încălcări, uneori chiar și înțelegerea de a le comite, incitarea directă sau indirectă, tentativa și complicitatea; de asemenea, se prevede adoptarea și aplicarea de politici și măsuri, pe plan legislativ, administrativ și altele, pentru a preveni și elimina asemenea fapte din viața socială, inclusiv recurgerea la organismele ONU, pentru a se lua măsuri pe plan internațional.

Desigur, orice încălcare a drepturilor omului și libertăților fundamentale, față de una sau mai multe persoane, trebuie să fie prevenită și eliminată. Potrivit normelor dreptului internațional, în cadrul sistemului său legislativ, administrativ, judiciar, în mod normal un stat ia măsurile necesare pentru a asigura respectarea drepturilor omului, crează instituțiile și formele în care orice persoană să-și pună în valoare drepturile față de alte persoane și chiar față de organele de stat ca atare și, în sfîrșit, stabilește recursurile necesare pentru a garanta respectarea drepturilor și libertăților omului.

Încălcările masive ale drepturilor omului și libertăților fundamentale ridică însă probleme cu totul deosebite.

Este evidentă gravitatea unor asemenea fapte, care vizează mase mari de oameni și multe din drepturile omului. Aceasta explică și reglementările cuprinse în convenții adoptate în acest domeniu, prin care statele se angajează să aplice pedepse penale persoanelor vinovate de comiterea actelor de genocid sau apartheid.

Atît Carta ONU, cît și pactele drepturilor omului și alte documente internaționale relevante recunosc *legătura strînsă care există între înfăptuirea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele și respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale.*

Cele două pacte privind drepturile omului stabilesc o relaţie juridică directă, plasînd dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, inclusiv de a-şi stabili liber statutul politic şi căile dezvoltării economice, sociale şi culturale, prin dispoziţii identice, înainte de a enunţa oricare din drepturile omului. Acestei reglementări i se poate atribui o dublă semnificaţie. Pe de o parte, aceasta înseamnă că dreptul popoarelor la autodeterminare este în ultimă instanţă şi un drept al omului, al oamenilor grupaţi în popoare şi naţiuni, care are valenţe multiple, atît economice, sociale şi culturale, cît şi civile şi politice. Pe de altă parte, aceasta înseamnă că înfăptuirea dreptului popoarelor de a dispune de ele însele este concepută ca o condiţie esenţială pentru exercitarea drepturilor şi libertăţilor omului. Aceasta înseamnă recunoaşterea concepţiei după care dreptul popoarelor de a dispune de ele însele constituie premisa exercitării drepturilor omului, căci exercitarea acestora depinde de măsura în care poporul, ca entitate social-politică, îşi hotărăşte destinele şi nu este supus nici unei forme de dominaţie sau asuprire străină, de măsura în care se respectă dreptul statelor naţionale la existenţă liberă, la independenţă, la stabilirea şi înfăptuirea politicii interne şi externe proprii.

Pactele reflectă experienţa istorică, potrivit căreia cadrul cel mai adecvat, care crează cele mai bune condiţii politice, juridice, economice şi sociale, pentru exercitarea drepturilor omului, este, fără îndoială, statul naţional, creat ca urmare a realizării dreptului popoarelor de a dispune de ele însele.

Această relaţie este expresia unei legături mai profunde, de substanţă, decurgînd din faptul că omul face parte dintr-o comunitate, dintr-o societate dată, că el nu se poate dezvolta şi nu-şi poate desăvîrşi personalitatea decît în cadrul societăţii, al unui popor. Drepturile omului nu pot fi pe deplin realizate decît dacă societatea, poporul din care el face parte, poate să-şi dezvolte în mod liber instituţiile sale politice, economice şi sociale, legislaţia sa şi propriul sistem judiciar, ţinînd seama de situaţia şi de condiţiile sale concrete.

Pe de altă parte, este evident că o ţară în care nu se respectă drepturile omului pentru populaţia care o compune nu poate fi cu adevărat liberă şi independentă, iar poporul respectiv nu-şi poate exercita cu adevărat dreptul de a-şi hotărî destinele, căci aceasta presupune realizarea unei voinţe naţionale, a unei acţiuni conjugate pentru înfăptuirea obiectivelor de stat, politice, economice şi în alte domenii, ale poporului respectiv.

În dreptul internațional contemporan sînt din ce în ce mai mult recunoscute, în contextul drepturilor omului, așa numitele *drepturi de solidaritate*, ca expresie a unei concepții de viață în comunități mai largi și care nu ar putea fi realizate decît prin eforturi conjugate. Sînt menționate în acest sens dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu sănătos, natural și social, dreptul la pace.

În ceea ce privește dreptul la dezvoltare, este general recunoscut faptul că dezvoltarea constituie un proces global, economic, social, cultural și politic, care vizează îmbunătățirea continuă a bunăstării ansamblului populației și a tuturor persoanelor, pe baza participării lor active, libere și substanțiale la dezvoltare și la împărțirea echitabilă a beneficiilor care decurg din aceasta. În acest sens, Declarația asupra dreptului la dezvoltare, adoptată de Adunarea generală la 4 decembrie 1986, prevede că orice persoană și orice popor au dreptul inalienabil de a participa și a contribui la dezvoltare și dreptul de a beneficia de aceasta.

Este evident că înfăptuirea dezvoltării în fiecare țară trebuie să privească orice persoană și orice colectivitate umană, atît din punctul de vedere al participării, cît și al accesului la rezultatele procesului dezvoltării; măsura în care fiecare persoană poate să se raporteze la procesul dezvoltării depinde, desigur, de condițiile concrete create, de conținutul și stadiul procesului de dezvoltare, de împrejurările internaționale. Dezvoltarea este însă, prin esența ei, un proces care se realizează la nivelul țărilor și popoarelor, al națiunilor constituite. Înfăptuirea evoluțiilor pe care dezvoltarea le presupune pe plan economic, social, politic, cultural nu este posibilă la nivelul persoanelor izolate; evoluțiile individuale, ale diferitelor persoane, dacă nu fac parte dintr-un proces care să implice întreaga societate, cel puțin mari părți din aceasta, nu pot reprezenta fenomenul dezvoltării nici prin conținut, nici prin rezultate.

Dreptul la dezvoltare — ca drept de solidaritate al omului — nu poate, sub nici o formă, să fie contrapus drepturilor și libertăților omului, nici teoretic, nici practic. El face corp comun cu ansamblul acestor drepturi și libertăți.

Dreptul la dezvoltare reprezintă, în esență, o sinteză a ansamblului drepturilor omului, căci înfăptuirea lui efectivă

de către state și popoare este o premisă pentru a asigura exercitarea drepturilor și libertăților omului. Aceasta este, de altfel, orientarea fundamentală a pactelor asupra drepturilor omului, care pornesc de la concepția că înfăptuirea drepturilor fiecărui popor de a dispune de el însuși și de a folosi în mod liber resursele sale naturale constituie condiția primordială a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Alături de dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu natural și social sănătos se impune din ce în ce mai mult preocupărilor factorilor politici, diferitelor cercuri ale opiniei publice, ale oamenilor de știință, în condițiile agravării poluării ca urmare a dezvoltării industriale și altor fenomene poluante, ca și în condițiile extinderii unor fenomene sociale extrem de nocive, mai ales pentru tînăra generație, cum sînt criminalitatea, alcoolismul, folosirea de droguri.

În ceea ce privește problematica mediului înconjurător și a combaterii poluării, documentele internaționale prevăd că omul are un drept fundamental la libertate, egalitate și la condiții de viață satisfăcătoare, într-un mediu a cărui calitate să-i permită să trăiască în demnitate și bunăstare; el are îndatorirea solemnă de a proteja și ameliora mediul pentru generațiile prezente și viitoare; dezvoltarea economică și socială este indispensabilă pentru a asigura un mediu propice existenței și muncii omului și pentru a crea pe pămînt condițiile necesare îmbunătățirii calității vieții; statele trebuie să adopte o concepție integrată și coordonată a dezvoltării lor, astfel încît să fie compatibilă cu necesitatea de a proteja și a ameliora mediul, în interesul populației lor.

Asigurarea unui mediu social sănătos reprezintă, fără îndoială, o cerință importantă a realizării personalității umane, a formării și dezvoltării, mai ales pentru tînăra generație, în ultimă instanță, pentru asigurarea respectării drepturilor și libertăților omului. Drepturile omului sînt în mod direct afectate de fenomene ca alcoolismul, criminalitatea și folosirea de droguri. Statele au, desigur, îndatorirea de a lua măsuri pentru combaterea unor fenomene de acest gen. Aceasta nu se poate realiza însă prin interdicții și măsuri de constrîngere, ci presupune măsuri pe un plan mult mai larg, la nivelul întregii societăți, respectiv asigurarea condițiilor pentru exercitarea drepturilor omului, a unui nivel de viață cît mai ridicat, ca și înfăptuirea unei uriașe munci de educare a populației, de ridicare a nivelului său de cultură.

Dreptul la pace este examinat, cel mai adesea, alături de dreptul la securitate, ca unul dintre drepturile fundamentale ale statelor.

Obiectul dreptului la pace și securitate este de a apăra bunurile cele mai de preț ale popoarelor — existența, independența și libertatea, munca lor creatoare — de a promova și salvgarda valorile materiale și spirituale realizate de ele de-a lungul secolelor.

În același timp, dreptul la pace este parte integrantă a contextului drepturilor și libertăților omului, căci numai în condiții de pace se poate asigura respectarea acestor drepturi și libertăți, pot fi create condițiile necesare în fiecare țară, pentru a asigura exercitarea lor.

Dreptul oamenilor la pace se prezintă, astfel, atît ca un corolar direct al dreptului la viață, cît și ca o premisă a înfăptuirii tuturor celorlalte drepturi și libertăți. În absența condițiilor care să-i garanteze pacea și securitatea, nici un stat nu poate îndeplini funcțiile sale esențiale, nu poate înfăptui dreptul la dezvoltare al țării și poporului respectiv. Orice amenințare externă, orice pericol pentru securitatea unei țări, sînt de natură să împiedice realizarea măsurilor și proiectelor sale de dezvoltare, să diminueze posibilitățile de a asigura înfăptuirea drepturilor omului.

În majoritatea documentelor internaționale din domeniul drepturilor omului, se stabilesc *mecanisme de urmărire și promovare* a aplicării prevederilor acestora.

Legea națională și mecanismul intern, de măsuri și instituții judiciare, administrative și altele, constituie mijloacele prin care fiecare stat trebuie să acționeze pentru a asigura punerea în aplicare a angajamentelor asumate prin tratatele și convențiile respective. Aceste documente au însă vocație de universalitate, avînd în vedere că drepturile omului sînt universale. Ele sînt menite să fie interpretate și aplicate cît mai uniform și coerent posibil de către toate sau majoritatea celor aproape 200 de state, cu specificul lor, determinat de împrejurări istorice, geografice, naționale, de nivel de dezvoltare și altele.

În acest scop, s-au stabilit mecanisme care, pornind de la experiența tuturor statelor părți în aplicarea documentelor, să sintetizeze și să promoveze cele mai adecvate modalități, să semnaleze neajunsuri și să adreseze recomandări.

Asemenea mecanisme sînt *comitetele* create prin pactele drepturilor omului și alte convenții din acest domeniu. Comitetele sînt formate din experți cu titlul individual, persoane cu înaltă

autoritate morală și competență recunoscută, aleși dintre candidații propuși de statele părți.

Ele au competența de a examina rapoarte prezentate periodic de către statele părți asupra măsurilor adoptate pentru a face efective drepturile recunoscute prin tratatele în cauză, ca și asupra progreselor realizate în exercitarea acestor drepturi, indicînd, după caz, factorii și dificultățile care afectează aplicarea prevederilor respective. Comitetele întocmesc, la încheierea sesiunilor anuale, în care examinează un număr de rapoarte ale statelor, propriile lor rapoarte, cuprinzînd orice observații generale pe care le consideră adecvate.

În cazul în care statele părți acceptă o asemenea procedură printr-o declarație expresă, comitetele pot examina comunicări din partea unui stat prin care acesta pretinde că un alt stat parte nu-și respectă obligațiile asumate prin tratatul respectiv. Se prevede o procedură de notificări și explicații și de bune oficii din partea comitetului. Dacă statele în cauză sînt de acord, se poate realiza, în cadrul comitetului, o procedură de conciliere. Tratatele respective — de exemplu, Pactul asupra drepturilor civile și politice — nu se referă la un diferend între statele în cauză, deci nu crează practic o procedură de soluționare a deferendelor și nu prevăd recurgerea la conciliere ca fiind obligatorie.

Unele convenții însă — de exemplu, cea din 1965 pentru eliminarea discriminării rasiale — prevăd ca obligatorie, pentru toate statele părți, această procedură, inclusiv crearea unei comisii de conciliere, care să formuleze un raport cuprinzînd concluzii asupra aspectelor de fapt și recomandări în vederea soluționării amiabile a diferendului. Convenția se referă, în mod expres, la un asemenea diferend și instituie, practic, o procedură de soluționare a diferendului, de tipul concilierii, la care recurgerea în cadrul comitetului este obligatorie.

De asemenea, o altă procedură pe care statele o pot accepta, prin declarații exprese (sau prin acceptarea unui protocol facultativ), este examinarea de către comitetele respective a comunicărilor primite de la persoane sau grupuri de persoane aflate sub jurisdicția lor, care se plîng că sînt victime ale unei încălcări de către statul respectiv a unuia din drepturile omului prevăzute în aceste documente.

În alte cazuri, convențiile încheiate în cadrul unor instituții specializate — Organizația Internațională a Muncii sau UNESCO — beneficiază de un mecanism instituțional creat în cadrul organizației respective, o comisie care primește plîn-

geri, chiar individuale, solicită explicaţii statelor, examinează plîngerile şi adresează recomandări.

Asemenea mecanisme sînt proprii majorităţii convenţiilor din domeniul drepturilor omului, inclusiv ultimelor convenţii — cea împotriva torturii, tratamentelor şi pedepselor inumane şi degradante şi cea privind drepturile copilului.

Prin însăşi metoda rapoartelor periodice, statele părţi sînt ţinute să-şi revadă legislaţia şi situaţia, la anumite intervale, şi să le prezinte comitetelor. Totodată, examinarea rapoartelor presupune comentarii, observaţii şi chiar cereri de informaţii suplimentare, care tind să îndrepte spre o anumită uniformitate în transpunerea prevederilor convenţiilor în texte legislative şi punerea lor în aplicare.

Cu unele excepţii, aceste mecanisme nu au drept obiectiv reglementarea diferendelor, nu fac parte din mijloacele de reglementare, ceea ce este demonstrat prin faptul că tratatele respective prevăd alte mijloace de soluţionare a eventualelor diferende. Ele se situează în rîndul mijloacelor de cooperare dintre statele părţi, avînd ca scop promovarea aplicării convenţiilor privind drepturile omului, obiectivul urmărit fiind asigurarea exercitării acestor drepturi, şi mai puţin soluţionarea unor pretenţii bilaterale sau probleme controversate.

Drepturile persoanelor care fac parte din minorităţi

Grupurile minoritare de populaţie sînt probabil de ordinul miilor în întreaga lume, cuprinzînd sute de milioane de persoane, de cele mai diverse origini etnice, tradiţii, culturi şi limbi. Numai în Europa, studii recente au evocat existenţa a peste 60 minorităţi. În ţările Africii şi Asiei, numărul populaţiei minoritare, al comunităţilor lingvistice sau tribale, cu caracteristici etnice distincte este mult mai mare. Numai în Nigeria, de exemplu, s-a afirmat că ar exista nu mai puţin de 250 comunităţi lingvistice distincte.

1. Primele reglementări privind situaţia minorităţilor au apărut în raporturile dintre state în cadrul reglementărilor de pace la încheierea războaielor, mai ales a celor două războaie mondiale.

Astfel, tratatele de pace încheiate după primul război mondial cu Austria, Bulgaria, Turcia şi Ungaria, ca şi tratatele speciale încheiate în 1919 de puterile aliate cu Cehoslovacia,

Grecia, Iugoslavia, Polonia și România prevedeau protecția naționalităților, folosirea limbii materne în relațiile sociale, în justiție, în învățămînt și în locurile de cult. Îndeplinirea prevederilor respective era pusă sub garanția Societății Națiunilor. Aceste acorduri aveau în mod evident un caracter discriminatoriu și inegal, deoarece numai țările respective își asumau asemenea angajamente, nu și puterile aliate partenere, din care multe aveau imperii coloniale, formate din minorități. În al doilea rînd, prin garanția Societății Națiunilor, cu mecanismul ei de examinare a situației și luarea de decizii de către Consiliul Societății, se deschidea calea pentru un gen de tutelă asupra țărilor respective.

Asemenea reglementări nu au fost concepute să producă norme universal aplicabile, să creeze un standard general acceptabil. Aceasta a fost, de fapt, principala lor lacună, statele neputînd accepta pentru mult timp regimuri diferențiate, mai ales în condițiile în care ele le-au perceput ca fiindu-le impuse sau acceptate în condiții speciale, diminuînd personalitatea lor în raport cu alte state.

După cel de-al doilea război mondial, tratatele de pace cu Bulgaria, Finlanda, Italia, România, Ungaria, din 10 februarie 1947, ca și tratatul de stat cu Austria din 15 mai 1955, au inclus prevederi generale referitoare la protecția drepturilor omului și la interzicerea discriminărilor. Tratatul de stat cu Austria conține prevederi speciale referitoare la drepturile minorităților slovenă și croată în trei provincii austriece. De asemenea, un acord între guvernele austriac și italian din 1956, anexat la tratatul de pace cu Italia, conținea prevederi referitoare la locuitorii de limbă germană din provinciile Bolzano și Trente. La fel, statutul special al orașului Triest, anexat la Memorandumul din 5 octombrie 1954 între Italia, Iugoslavia, Marea Britanie și SUA, cuprinde prevederi referitoare la protecția minorităților italiană și respectiv iugoslavă.

Alte acorduri au fost încheiate între India și Pakistan în 1950 privind drepturile fundamentale ale minorităților în cele două țări, între Anglia și Singapore în 1957 privind protecția unor grupuri etnice, religioase sau lingvistice în Singapore, între Franța și Madagascar în 1960, privind protecția populației din insula Sfînta Maria.

La fel, Memorandumul din 1959 privind reglementarea definitivă a problemei Ciprului conținea dispoziții detaliate privind drepturile comunităților greacă și turcă. Evident, ulti-

mele trei acorduri au stabilit obligații în sarcina țărilor care deveneau independente, partenerii occidentali neasumîndu-și nici o obligație pe teritoriile lor.

În cadrul ONU, au mai fost adoptate rezoluții privind protecția „grupurilor etnice, religioase sau lingvistice" în Palestina (rezoluția 181/II din 1947 asupra viitorului Palestinei), în teritoriile foste colonii italiene și asupra problemei Eritreei, ca și în statutul orașului Ierusalim, aprobat de Consiliul de tutelă în 1950.

Toate aceste cazuri vizează soluționarea unor conflicte sau eliminarea urmărilor lor, ori lichidarea statutului colonial al unor teritorii; problema minorităților este tratată printre altele, iar obligații își asumă numai statul învins sau care devine independent.

Problema minorităților nu este abordată în Declarația universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948 decît sub forma generală a egalității în drepturi a tuturor, fără deosebire de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau altele, origine națională sau socială, avere, naștere sau alt statut.

2. Prima reglementare cu caracter universal în legătură cu problema minorităților este cea cuprinsă în Pactul internațional din 1966, referitor la drepturile civile și politice. Potrivit articolului 27 din acest Pact:

„În acele state în care există minorități etnice, religioase sau lingvistice, persoanele care fac parte din aceste minorități nu pot fi lipsite de dreptul de a avea, în comun cu ceilalți membri ai grupului lor, propria lor viață culturală, de a profesa și de a practica propria lor religie, sau de a folosi propria lor limbă".

Alte prevederi, cu caracter mai general sau mai specific, în funcție de domeniul tratat, au fost înscrise în Convenția internațională asupra eliminării tuturor formelor de discriminare rasială din 1965. Convenția definește discriminarea rasială ca fiind „orice distincție, excludere, restricție sau preferință bazată pe rasă, culoare, descendență sau origine națională ori etnică, care are ca obiectiv sau ca efect să anuleze sau să împiedice recunoașterea, beneficiul sau exercitarea, pe bază de egalitate, a drepturilor omului și libertăților fundamentale în domeniul politic, economic, social, cultural sau orice alt sector al vieții publice". Statele părți se angajează să ia toate măsurile pentru a elimina discriminarea rasială sub toate formele și, în acest scop, să nu se angajeze ele însele sau instituții ale lor în asemenea acte sau practici, să nu le sprijine și să nu le apere, să revadă legislația și să elimine orice reglementări care

ar crea sau menține discriminări rasiale, să interzică și să pună capăt oricăror asemenea acte sau practici, să încurajeze organizațiile multirasiale integraționiste și mișcările pentru eliminarea barierelor între rase.

În același sens definește discriminarea și Convenția împotriva discriminărilor în domeniul învățămîntului, adoptată de UNESCO în 1960.

Cele două convenții stabilesc obligații care urmăresc asigurarea egalității în drepturi și eliminarea oricărei discriminări, inclusiv a celei bazată pe rasă, culoare, origine națională. Ele nu prevăd drepturi specifice sau separate pentru persoanele care fac parte din rîndul minorităților. Ele sînt însă direct relevante pentru acestea, prevăzînd eliminarea discriminărilor, inclusiv măsuri pe care statele părți trebuie să le ia pentru a preveni și înlătura aceste discriminări.

Pe plan regional, trebuie să remarcăm că Convenția americană a drepturilor omului din 1969 nici nu menționează cuvîntul minoritate, ca de altfel și Carta africană a drepturilor omului și popoarelor din 1973 ; Declarația universală islamică a drepturilor omului din 1981 se referă numai la minoritățile religioase. De asemenea, Convenția europeană asupra drepturilor omului din 1950 nu cuprinde o prevedere clară și directă referitoare la drepturile minorităților, limitîndu-se să menționeze „asocierea cu o minoritate națională" ca un motiv pentru care este interzisă orice discriminare.

Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, semnat la Helsinki, a înscris o prevedere de ordin general, potrivit căreia „Statele participante pe teritoriul cărora există minorități naționale vor respecta dreptul persoanelor care fac parte din aceste minorități la egalitate în fața legii, le vor acorda posibilități depline de exercitare reală a drepturilor omului și libertăților fundamentale și, în acest scop, vor proteja interesele lor legitime în acest domeniu".

Această prevedere a fost reluată în termeni similari în documentele adoptate la încheierea reuniunilor de la Madrid și Viena.

O abordare mai aprofundată a problemei a fost realizată de Reuniunea de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane a CSCE din 1990, care a inclus un capitol substanțial privind minoritățile naționale.

După reafirmarea postulatului egalității în drepturi și nediscriminării, pentru garantarea cărora statele participante trebuie să ia chiar măsuri speciale, dacă este cazul, documentul prevede că persoanele care fac parte din rîndul minorităților

au dreptul de a-și exprima, menține și dezvolta în deplină libertate identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă și de a-și menține și dezvolta cultura sub orice forme, la adăpost de orice tentative de asimilare împotriva voinței lor. Ca drepturi specifice ale acestor persoane, sînt prevăzute : folosirea liberă a limbii materne, în particular și în public ; crearea și menținerea de instituții, organizații sau asociații proprii, educative, culturale și religioase ; profesarea și practicarea propriei religii ; stabilirea și menținerea de contacte în interior și în afară cu persoane care au în comun originea etnică sau națională, patrimoniul cultural sau credințele religioase ; difuzarea și schimbul informației în limba maternă și accesul la aceasta ; crearea și menținerea de organizații sau asociații în țările lor ; participarea la organizații neguvernamentale internaționale.

Se prevede protecția identității persoanelor respective și crearea de condiții pentru promovarea acestei identități, în conformitate cu principiile egalității în drepturi și nediscriminării față de alți cetățeni ai statelor participante.

În ceea ce privește învățămîntul, documentul prevede că statele participante se vor strădui să garanteze că persoanele care fac parte din rîndul minorităților vor avea, în afară de obligația de a studia limba oficială a statului în cauză, posibilitatea de a studia limba lor maternă sau de a primi educație în această limbă, precum și, dacă acest lucru este posibil și necesar, de a folosi limba maternă în raporturile cu puterile publice, în conformitate cu legislația națională în materie.

Este prevăzută respectarea dreptului persoanelor care fac parte din rîndul minorităților de a participa efectiv la treburile publice. În legătură cu aceasta, unele delegații au propus adoptarea conceptului de „autonomie" administrativă sau de alt ordin, pentru minorități. Ca urmare a opoziției ferme a altor țări, tot ce s-a putut consemna este de a lua notă de eforturile pentru crearea de condiții care să permită promovarea identității unor minorități naționale prin crearea, ca unul din mijloace pentru realizarea acestui obiectiv, a unor administrații locale sau autonome adecvate, ținînd seama de situația istorică și teritorială specifică a minorităților și conform politicii statului în cauză.

Sînt condamnate ura rasială și etnică, antisemitismul, xenofobia și orice discriminări sau persecuții. Statele participante declară hotărîrea lor fermă de a-și intensifica eforturile împotriva unor asemenea fenomene și, în acest scop, de a acționa împotriva oricărui act de incitare la violență bazată pe discri-

minare națională, la ură sau la ostilitate, de a lua măsuri pentru a proteja persoanele în cauză împotriva unor asemenea acte, de a favoriza înțelegerea și toleranța, de a asigura recursurile necesare împotriva unor asemenea acte.

Reuniunea de experți a CSCE de la Geneva (1—19 iulie 1991), convocată special pentru a se ocupa de problema minorităților, a adoptat un raport în care se reafirmă că drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie baza protecției și promovării drepturilor persoanelor care fac parte din rîndul minorităților, iar soluționarea acestor probleme presupune un cadru politic democratic, cu o jurisdicție independentă. Sînt reafirmate drepturile menționate în documentul de la Copenhaga și se insistă asupra modalităților de acțiune pentru a le realiza : participarea persoanelor care fac parte din rîndul minorităților la viața publică, dialog și consultări, măsuri speciale în acest scop, pe o bază nediscriminatorie față de alți cetățeni și cu luarea în considerare a elementelor istorice și teritoriale referitoare la minorități.

În acest context, menționăm și faptul că problema elaborării unei „Declarații asupra drepturilor persoanelor aparținînd minorităților naționale, etnice, religioase și lingvistice" a făcut obiectul Dezbaterilor în Comisia ONU pentru drepturile omului de peste 10 ani, pe baza unui proiect de declarație prezentat de Iugoslavia.

Proiectul de Declarație, care a fost adoptat recent de Comisia drepturilor omului, pornește de la reafirmarea dreptului la respectarea identității etnice, culturale, lingvistice sau religoase a persoanelor care fac parte din rîndul minorităților, de la afirmarea tuturor drepturilor omului în favoarea lor, fără discriminare. Proiectul prevede dreptul persoanelor respective de a fi protejate împotriva oricărei acțiuni, inclusiv de propagandă, care poate să amenințe existența lor, să se opună libertății lor de expresie sau să împiedice exercitarea deplină a drepturilor omului. Ca drepturi specifice, se prevede dreptul de a se bucura de cultura proprie, de a profesa și practica religia, de a-și folosi propria limbă, fără nici un amestec sau discriminare. Persoanele respective au dreptul de a-și exprima trăsăturile specifice, de a-și dezvolta cultura, limba, religia, tradițiile și obiceiurile și de a participa pe o bază echitabilă la viața culturală, religioasă, socială, economică și politică.

Se prevede, totodată, că nimic din Declarație nu poate fi interpretat ca permițînd activități contrare scopurilor și principiilor ONU, îndeosebi contrare suveranității, integrității teri-

toriale și independenței politice ale statelor. În sarcina persoanelor care fac parte din rîndul minorităților, se prevede respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale altor persoane.

3. Prevederile referitoare la minoritățile naționale sau etnice, religioase ori lingvistice fac parte integrantă, prin urmare, din ansamblul drepturilor omului și libertăților fundamentale economice, sociale, culturale, politice și civile. Ele sînt indivizibil legate de garantarea și exercitarea ansamblului acestor drepturi, de stabilirea și respectarea unei relații armonioase între persoană și societate, între drepturile și obligațiile sale și cele ale altor membri ai societății.

În al doilea rînd, aceste prevederi sînt situate în contextul cooperării dintre state, pe baza principiilor fundamentale ale dreptului internațional, îndeosebi a respectării suveranității și integrității teritoriale a statelor și a dreptului fiecărui popor de a dispune de soarta sa.

Se recunoaște astfel că preocuparea pentru drepturile și situația minorităților trebuie să fie armonizată cu aplicarea unui set de principii, care sînt de aceeași importanță, și anume: promovarea drepturilor și a dezvoltării minorităților într-un mod care să fie conform cu unitatea și stabilitatea statelor, cu integritatea lor teritorială și independența lor politică; necesitatea de a asigura că membrii minorităților respectă și protejează toate drepturile și libertățile omului, față de membrii lor, ca și față de cei ai majorității.

Din documentele menționate, rezultă că nu există o definiție general-acceptabilă a noțiunii de minoritate, datorită situațiilor extrem de diferite din diverse țări. În afară de raportul numeric și de trăsăturile etnice, religioase sau lingvistice diferite, s-a încercat și adăugarea unor elemente subiective — o pretinsă opoziție față de majoritate, sentimente de solidaritate, voința de a supraviețui — care pot să nu se verifice în multe cazuri și nu pot fi generalizate. Diferitele abordări se explică și prin interesele de a exclude un grup sau altul, de exemplu muncitorii migranți, refugiații, populațiile autohtone — de la protecția care se acordă minorităților. În orice caz, este general-acceptat că trebuie să distingem între „minorități" și „popoare", numai popoarele avînd dreptul la autodeterminare, minoritățile aflîndu-se, prin însuși conceptul respectiv, împreună cu o populație majoritară, pe același teritoriu.

Chiar și în absența unei definiții, documentele internaționale au putut stabili un minim de norme referitoare la persoanele care fac parte din minorități.

Regula de bază este aceea a egalității în drepturi și nediscriminării. Drepturile prevăzute pentru aceste persoane aparțin și celor care fac parte din majoritate ; nu sînt drepturi speciale. Documentele internaționale se referă însă la ele — dreptul la cultură proprie, la folosirea limbii materne, la religie proprie — deoarece ele formează conținutul identității specifice, iar respectarea lor este esențială pentru păstrarea acestei identități. Statele pot lua măsuri speciale pentru a asigura respectarea acestor drepturi prin crearea de condiții concrete — instituții de cultură, școli sau clase, manuale, sprijinirea cultelor, etc. — să pună persoanele respective în condiții de egalitate cu alte persoane.

Drepturile respective sînt drepturi individuale, care pot fi exercitate — și de regulă sînt exercitate — în comun cu alți membri ai grupului respectiv ; ele nu sînt drepturi colective. Acesta este un concept care nu se aplică în domeniul drepturilor omului, drepturi care nu sînt nici ale majorităților, nici ale minorităților, ci sînt inerente ființei umane. Un drept trebuie să poată fi reclamat, inclusiv în justiție, de un subiect ; singurele subiecte care pot reclama drepturile omului sînt persoanele, iar nu grupurile. De aceea, documentele internaționale se referă la drepturile persoanelor, iar în ceea ce privește minoritățile ca atare, prevăd existența, recunoașterea și păstrarea identității lor.

Persoanele care fac parte din minorități sînt cetățeni ai statului respectiv. Cetățenia crează o relație juridică și politică complexă, de protecție și promovare a drepturilor omului, a egalității în drepturi, ca și de protecție diplomatică în exterior. Față de aceste persoane, nu au drepturi speciale alte state, inclusiv cele cu populație de aceeași naționalitate. De aceea, concepții cum sînt cea de „țară mamă", „țară care ar avea răspunderea" pentru minorități din alte țări sau care le-ar putea reprezenta în vreun fel, sînt în totală contradicție cu dreptul internațional contemporan. Ele sînt în contradicție și cu normele democrației, deoarece răspunderea și reprezentarea nu se pot baza decît pe mandat și alegeri libere și deci nu pot aparține altui stat.

Dreptul internațional contemporan tinde să cristalizeze, deci, un ansamblu de norme care să stabilească un standard minim al drepturilor persoanelor care fac parte din minorități, ca și al recunoașterii minorităților și al protecției identității lor.

Constituția României și drepturile omului

Prevederile noii Constituții a României din decembrie 1991 prezintă o deosebită semnificație în domeniul drepturilor omului, chiar din punctul de vedere al dreptului internațional.

Constituția dedică titlul II drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale; sînt enunțate principalele drepturi, prevăzute în documentele internaționale: dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, libertatea individuală, dreptul la apărare, libera circulație, respectarea vieții intime, familiale și private, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, dreptul la informație, dreptul la învățătură, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul de vot, dreptul de a fi ales, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere, dreptul la muncă și protecție socială a muncii, interzicerea muncii forțate, dreptul la grevă, protecția socială și altele.

Sînt prevăzute și îndatoriri fundamentale ale cetățenilor: fidelitatea față de țară, respectarea Constituției și legilor, apărarea țării, contribuția la cheltuielile publice, respectarea drepturilor și libertăților celorlalți.

În dispozițiile generale din acest titlu, Constituția prevede egalitatea în fața legii și autorităților publice fără privilegii și fără discriminări, pentru toți cetățenii, și faptul că nimeni nu este mai presus de lege. Se prevede că orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și a intereselor sale legitime și că nici o lege nu poate îngrădi exercitarea acestui drept.

Referindu-se la tratatele internaționale privind drepturile omului, Constituția prevede că înseși dispozițiile ei privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte, iar în caz de neconcordanță între acestea și legile interne, reglementările internaționale au prioritate.

În ceea ce privește minoritățile naționale, Constituția prevede că statul recunoaște și garantează persoanelor care fac parte din acestea dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase. Se prevede, totodată, că măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținînd minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare, în raport cu

ceilalți cetățeni români. În legătură cu dreptul la învățătură, se prevede că dreptul persoanelor aparținînd minorităților naționale de a învăța limba lor maternă și dreptul de a putea fi instruite în această limbă sînt garantate; modalitățile de exercitare a acestor drepturi se stabilesc prin lege. În ceea ce privește procedura judiciară, se prevede că cetățenii aparținînd minorităților naționale, precum și persoanele care nu înțeleg limba română, au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță și a pune concluzii, prin interpret; în procesele penale, acest drept este asigurat în mod gratuit.

Deasemenea, Constituția prevede că organizațiile cetățenilor aparținînd minorităților naționale, care nu întrunesc în alegeri numărul de voturi pentru a fi reprezentate în Parlament, au dreptul la cîte un loc de deputat.

Desigur, alte legi vor dezvolta prevederi referitoare la drepturile omului, inclusiv ale persoanelor care fac parte din minorități. Constituția României oferă însă criteriul fundamental la care trebuie să raportăm orice act — legislativ, al puterii executive, al instanțelor judecătorești, al persoanelor — din punctul de vedere al drepturilor omului.

CAPITOLUL VIII

Bibliografie

Adrian Năstase. Drepturile omului — religia sfîrșitului de secol, 1992 (I.R.D.O.)

Drepturile omului (instrumente juridice internaționale la care România este parte, 1992((ARDU și Ministerul de Interne)

Sistemul electoral Român, Brașov, 4—6 septembrie 1992, (I.R.D.O.).

Omul și drepturile sale, 1991, ARDU și Academia de Poliție „Al. I. Cuza".

Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, Drepturile, libertățile și îndatoririle constituționale, 1992, (IRDO).

Convenții și alte documente internaționale

— Declarația universală a drepturilor omului din 1948;

— Convenția din 1948 pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid;

— Convenția suplimentară din 1956 privind abolirea sclavajului, a traficului de sclavi și a instituțiilor și practicilor analoge;

— Convenția internațională din 1973 asupra eliminării și reprimării crimei de apartheid;

— Convenţia internaţională din 1965 pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;
— Pactul international din 1966 privind drepturile civile şi politice;
— Pactul internaţional din 1966 privind drepturile economice, sociale şi culturale;
— Convenţia din 1979 cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare faţă de femei;
— Convenţia din 1960 cu privire la eliminarea oricăror forme de discriminare în învăţământ;
— Convenţia din 1984 împotriva torturii şi a altor pedepse sau tratamente crude, inumane şi degradante;
— Convenţia din 1989 privind drepturile copilului;
— Convenţia europeană din 1950 privind protecţia drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale;
— Carta socială europeană din 1961;
— Actul final de la Helsinki din 1975;
— Declaraţia privind dreptul la dezvoltare din 1986;
— Documentul final al reuniunii general europene de la Viena, 1986—1989;
— Documentul Reuniunii din 1990 de la Copenhaga a Conferinţei asupra dimensiunii umane;
— Raportul reuniunii de experţi ai ţărilor participante la CSCE privind problema minorităţilor, Geneva, 1991;
— Documentul final al reuniunii general-europene de la Helsinki, 1992.

CAPITOLUL IX

Tratatul internațional

Definiție, denumiri, clasificări

Tratatul este un act juridic încheiat de state sau alte subiecte de drept internațional, prin care se creează, se modifică sau se sting raporturi juridice internaționale. Tratatul cuprinde înțelegerea la care ajung părțile, pentru a reglementa o problemă sau un domeniu al relațiilor dintre ele. El creează astfel norme de conduită în raporturile dintre state și alte subiecte de drept, fiind principalul izvor al dreptului internațional.

Potrivit Convenției de la Viena din 1969 asupra dreptului tratatelor, se folosește denumirea generică de „tratate" pentru toate actele juridice din această categorie, indiferent de denumirile speciale pe care ele le pot primi într-un caz sau altul.

În practică, se folosesc mai multe denumiri, care nu prezintă o semnificație juridică specială și nu au o influență asupra forței juridice a tratatelor.

Deoarece nu există reguli cu privire la folosirea unei denumiri sau alteia, statele pot recurge la acea denumire care reflectă mai bine semnificația documentului de încheiat. Astfel:

— denumirea de tratat este dată de obicei actelor prin care sînt reglementate domenii importante ale relațiilor internaționale: politic (de exemplu: tratatele de pace, de prietenie, de arbitraj și conciliere) sau economic (de exemplu: tratatele de comerț și navigație);

— prin convenție, se reglementează relațiile într-un domeniu special, ca de exemplu Convenția din 1936 de la Montreux privind regimul strîmtorilor Mării Negre sau Convenția din 1969 cu privire la dreptul tratatelor;

— pactul desemnează o înțelegere cu caracter deosebit de solemn, care reglementează un domeniu al relațiilor politice

dintre state, ca de exemplu Pactul Briand-Kellogg din 1928 sau Pactul Ligii Națiunilor;

— actul general este un acord multilateral care stabilește norme într-un domeniu al relațiilor internaționale sau un anumit regim juridic; de exemplu, Actul general de la Bruxelles din 1890 privind interzicerea comerțului cu sclavi. Actul general din 1929 privind reglementarea pașnică a diferendelor; nu trebuie să-l confundăm cu actul final, document cu care se încheie conferințele internaționale și care, cel mai adesea, nu este un document juridic; el poate să includă, uneori, în anexă, textul unui tratat adoptat de conferința respectivă (de exemplu, Actul final al Conferinței pentru comerț și dezvoltare din 1964);

— statutul este denumirea dată actelor prin care se constituie organizații sau organisme internaționale sau se stabilește un regim internațional (de exemplu, Statutul de la Geneva din 1923 privind regimul internațional al porturilor maritime, Statutul Dunării din 1921, Statutul Curții Internaționale de Justiție din 1945);

— acordul este termenul cel mai general, aplicat înțelegerilor din diverse domenii: politic, economic, comercial, financiar, cultural;

— protocolul este o denumire aplicată documentelor accesorii la un tratat, pentru a-l preciza, aplica, prelungi, completa, modifica; poate fi și un act juridic de sine stătător, ca de exemplu Protocolul de la Geneva din 1925 pentru interzicerea folosirii gazelor asfixiante, toxice, sau a mijloacelor bacteriologice; se denumesc protocoale și procesele verbale privind dezbaterile unor conferințe sau privind constatarea schimbului sau depunerii instrumentelor de ratificare;

— schimbul de note este un acord de voință între state, prin note sau scrisori identice, folosit în cele mai diferite domenii pentru reglementarea mai rapidă a raporturilor dintre state;

— compromisul desemnează un acord între state pentru a transmite unei instanțe arbitrale sau judiciare internaționale probleme litigioase în vederea soluționării;

— *modus vivendi* este un act prin care se urmărește reglementarea provizorie a unor probleme, încheiat de obicei cu intenția de a-l încloui ulterior printr-un tratat sau printr-un acord pe o durată mai îndelungată;

— declarația este, de obicei, un document multilateral prin care se fixează reguli de conduită sau puncte de vedere

comune ce urmează a deveni reguli de conduită (de exemplu, Declarația de la Londra din 1909 cu privire la dreptul războiului maritim, Declarația cu privire la neutralitatea Laosului din 1962; a nu se confunda cu declarații unilaterale, care pot constitui un mijloc de asumare de obligații internaționale, dar nu sînt tratate;

— gentlemen's agreement este o denumire folosită pentru acorduri încheiate în formă orală; are aceeași valoare ca un acord scris.

Între state se încheie și documente nejuridice, chiar dacă în conținut se referă la probleme care fac obiectul tratatelor (de exemplu: declarații comune, comunicate).

În ceea ce privește *clasificarea tratatelor*, s-a încercat adoptarea următoarelor criterii de clasificare:

— după numărul de participanți:

— tratate bilaterale (încheiate de două state sau organizații internaționale);

— tratate multilaterale (la care participă mai mult de două subiecte de drept internațional); unele tratate au o parte colectivă (la care participă mai multe state), cum sînt tratatele de pace; ele sînt în esență tratate bilaterale.

— după termenul de validitate:

— tratate cu termen sau cu aplicare limitată, pînă la o anumită dată;

— tratate fără termen, sau a căror expirare nu este legată de o anumită dată (de exemplu, tratatele privind protecția victimelor de război);

— tratate cu termen, dar cu posibilitatea prelungirii prin tacită reconducție, dacă o parte nu-l denunță într-un termen.

— după criteriul posibilității de aderare:

— tratate deschise (marea majoritate a tratatelor multilaterale);

— tratate închise, la care alte state nu pot adera decît cu consimțămîntul statelor participante (de exemplu, Tratatul Nord-Atlantic).

— după criteriul conținutului:

— tratate politice,

— tratate economice,

— tratate culturale,

— tratate în probleme juridice, s.a.

Tratatele politice sînt printre cele mai importante, reglementînd probleme legate de menținerea păcii și securității internaționale.

Din această categorie fac parte:

— tratatele de alianță, prin care statele își asumă obligația reciprocă de a acționa în comun, cu toate sau numai cu o parte din forțele lor armate, în scopul apărării; pot fi permanente sau temporare, generale sau speciale; alianțele „ofensive" ar fi contrare unei norme imperative a dreptului internațional: interzicerea recurgerii la forță sau la amenințarea cu forța;

— tratate de asistență mutuală, prin care statele se angajează să-și acorde reciproc ajutor militar, în cazul în care unul dintre ele este victima unui atac armat;

— acordurile regionale de asistență mutuală sînt acorduri între statele din aceeași regiune, prin care părțile de obligă să-și acorde ajutor reciproc împotriva agresiunii (de exemplu, Pactul Nord-Atlantic sau Tratatul de la Varșovia); se deosebesc de acordurile regionale, care ar urma să adopte acțiuni pe plan regional pentru menținerea păcii și securității internaționale, în sensul articolului 52 din Cartă;

— pactele sau tratatele de neagresiune, prin care părțile se angajează să se abțină de la orice atac armat în relațiile reciproce, sau de la sprijinirea unui agresor;

— tratatele de neutralitate, prin care se instituie fie neutralitatea permanentă, fie cea în timp de război;

— tratatele de pace, prin care se pune capăt unei stări de război și se restabilesc relații normale, de pace, între statele aflate în conflict;

— convenții cu privire la definirea agresiunii, prin care s-au convenit elementele esențiale ale noțiunii de agresiune.

Acordurile economice cuprind mai multe tipuri de acorduri:

— convenții comerciale, prin care statele își acordă reciproc un anumit regim politic-comercial, mai ales un regim vamal, referitor la import, export, tranzit și depozitare de mărfuri; asemenea tratate prevăd principiul clauzei națiunii celei mai favorizate, conform căruia fiecare stat parte acordă celuilalt condiții comerciale la fel de favorabile ca oricărui stat terț sau un regim preferențial, prin care statele își acordă concesii speciale; în aceeași categorie intră și tratatele prin care se crează zone vamale sau zone ale liberului schimb.

Acordurile culturale și de colaborare *tehnico-științifică* cuprind:

— acorduri de colaborare și schimburi culturale;

— programe de schimburi culturale;

— acorduri privind deschiderea de centre culturale, biblioteci, institute și altele.

Acordurile în problemele juridice cuprind:

— tratate de asistență juridică în cauze civile, penale și familiale;

— convenții consulare;

— convenții de extrădare;

— convenții pentru scutirea de vize sau simplificarea acordării acestora.

Elementele tratatelor internaționale

Orice tratat trebuie să conțină unele elemente esențiale pentru a fi valabil și a crea norme juridice. El poate conține și elemente accesorii, care nu sînt însă necesare pentru a stabili validitatea lui. Deci, fiecare din elementele esențiale trebuie să îndeplinească anumite condiții, pentru ca tratatul să fie valabil.

Părțile tratatului trebuie să fie subiecte de drept internațional, și anume state, organizații internaționale și, în anumite cazuri, națiuni care luptă pentru eliberare, mișcări de eliberare sau beligeranți. Statele pot încheia tratate în calitate de subiecte unitare, state federale sau părți componente ale unor state federale, dacă acest lucru este prevăzut în constituția sau acordul federației. Organizațiile internaționale încheie tratate în limitele competențelor acordate de statele membre.

Nu sînt tratate documentele intervenite între un stat și persoane fizice ori juridice, sau între persoane juridice din diferite state.

Voința părților trebuie să fie exprimată în mod liber, pentru ca tratatul să fie valabil. În caz contrar, se ridică problema nulității sau a anulării tratatului.

Astfel, potrivit Convenției de la Viena din 1969, un stat poate invoca eroarea ca viciu de consimțămînt, dacă eroarea se referă la un fapt (o situație) pe care el îl consideră existent la data încheierii tratatului și care a reprezentat pentru el un motiv esențial al consimțămîntului de a încheia tratatul respectiv. De asemenea, un stat poate să invoce dolul ca viciu de consimțămînt, dacă a fost determinat să încheie un tratat prin conduita frauduloasă a altui stat participant la negocieri. În același mod, poate fi invocată corupția reprezentantului său, prin acțiunea directă sau indirectă a unui stat participant la negocieri, dacă încheierea unui tratat a fost obținută în urma coruperii reprezentantului. Alte vicii de consimțămînt privesc

cazul în care are loc o încălcare evidentă a unei dispoziții importante de drept intern privind competența de a încheia tratate, sau o încălcare a unei restricții speciale a competenței unui reprezentant de a-și da consimțămîntul la un tratat, restricție care a fost adusă la cunoștința celorlalte state participante la negociere.

Un stat parte poate invoca aceste vicii de consimțămînt drept cauze de nulitate sau poate accepta valabilitatea tratatului fie în mod expres, fie prin conduita sa.

În cazul constrîngerii asupra reprezentantului unui stat, prin care se obține consimțămîntul de a fi legat printr-un tratat, acest tratat este lipsit de orice efect juridic. De asemenea, este nul un tratat a cărui încheiere este obținută prin folosirea forței sau a amenințării cu forța. În aceste cazuri este vorba despre tratate lovite de nulitate, statele în cauză putînd oricînd să invoce nulitatea lor.

O problemă se ridică cu privire la tratatele de pace, deoarece acestea sînt impuse țărilor învinse. Pornind de la faptul că folosirea forței și amenințării cu forța este interzisă, se poate susține că sînt valabile tratatele de pace impuse unui stat agresor, dar trebuie considerate nule așa-numitele tratate de pace impuse de un stat agresor statului victimă.

Obiectul tratatului internațional îl reprezintă raporturile juridice internaționale create prin normele stabilite de tratat.

Obiectul tratatului trebuie să fie posibil și licit. Pentru a fi licit, tratatul respectiv trebuie să nu fie în conflict cu o normă imperativă de drept internațional, respectiv o normă de la care nici o derogare nu este permisă. Între aceste norme, așa cum am menționat, sînt principiile fundamentale ale dreptului internațional, libertatea mărilor, normele dreptului războiului, interzicerea genocidului și sclavajului, ca și unele din drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Elementele accesorii ale tratatelor sînt termenul și condiția.

Termenul este un eveniment viitor și sigur, de care depinde intrarea în vigoare sau expirarea unui tratat. Termenul la împlinirea căruia intră în vigoare un tratat se numește termen suspensiv, iar cel la împlinirea căruia încetează un tratat se numește rezolutoriu.

Condiția este un eveniment viitor și nesigur de care depinde începerea sau încetarea executării obligațiilor prevăzute de un tratat; condiția poate fi suspensivă sau rezolutorie.

Încheierea tratatelor

Tratatele internaţionale se încheie de regulă în formă scrisă. Un tratat cuprinde : un titlu, în care se anunţă pe scurt domeniul reglementat şi părţile ; un preambul, care enunţă obiectivele urmărite de părţi, precum şi contextul politic în care ele plasează tratatul ; prevederile sau clauzele de fond, care enunţă normele stabilite, respectiv drepturile şi obligaţiile părţilor ; clauze finale, care prevăd modul de intrare în vigoare a tratatului, data şi locul semnării, şi cuprind semnăturile reprezentanţilor părţilor. Un tratat poate avea şi anumite anexe (hărţi — la tratatele de pace, declaraţii de interpretare, protocoale, schimburi de scrisori). Tratatele bilaterale se elaborează, de regulă, în limbile celor două părţi sau, mai rar, într-o singură limbă de circulaţie internaţională, sau în trei limbi, adăugînd la cele două limbi ale părţilor o limbă de circulaţie internaţională. Tratatele multilaterale se încheie în mai multe limbi de circulaţie internaţională.

Dreptul de a încheia tratate internaţionale este stabilit în legislaţia fiecărui stat, de regulă în Constituţia sa. De regulă, au dreptul de a încheia tratate şeful statului, şeful guvernului şi ministrul afacerilor externe.

Organizaţiile internaţionale încheie tratate prin organele stabilite în actele lor constitutive sau desemnate conform acestora.

Aşa cum am arătat, încălcarea unei dispoziţii de drept intern privind competenţa de a încheia un tratat poate fi invocată de un stat ca viciu de consimţămînt, dacă o asemenea încălcare este în mod obiectiv evidentă şi dacă ea priveşte o dispoziţie de drept intern, de importanţă fundamentală.

Negocierea tratatului, care urmăreşte consemnarea într-un text a înţelegerii dintre părţi, este prima etapă a încheierii unui tratat. Negocierile se poartă, de regulă, de către guverne, prin delegaţii sau persoane împuternicite. Negocierile pot avea loc :

— pe căi diplomatice obişnuite, respectiv prin ministerele afacerilor externe şi misiunile diplomatice ; prin convorbiri sau schimburi de corespondenţă, fiecare parte transmite proiectul său de înţelegere şi formulează observaţii la proiectul celeilalte părţi, pînă cînd se ajunge la textul acceptat de ambele părţi ;

— prin persoane sau delegaţii împuternicite să negocieze tratatul ; acestea se reunesc în capitala unuia din statele în

cauză sau într-o altă localitate și examinează unul sau mai multe proiecte de acord, în vederea stabilirii unui text comun; pot avea loc mai multe runde de negocieri, cu schimbarea locului acestora; delegațiile sînt permanent în contact cu guvernele lor, pentru a primi eventuale instrucțiuni;

— la conferințe sau congrese internaționale; este procedura urmată pentru tratatele multilaterale, strîns legată, în ultima perioadă, de codificarea dreptului internațional;

— în cadrul organizațiilor internaționale; unele dintre acestea acționează și ca forumuri de negociere de tratate; astfel, în cadrul ONU au fost negociate și adoptate majoritatea documentelor privind drepturile omului.

Pentru negocierea tratatelor de către alte persoane decît cele care au dreptul de a încheia tratate, sînt necesare *depline puteri*. Prin depline puteri se înțelege documentul emis de autoritatea competentă a unui stat, prin care sînt desemnate una sau mai multe persoane împuternicite să reprezinte statul pentru negocierea sau adoptarea unui tratat, pentru a exprima consimțămîntul statului de a fi legat printr-un tratat sau pentru a îndeplini orice alt act față de tratat.

Sînt considerați reprezentanți ai statului, împuterniciți de drept să efectueze orice acte cu privire la un tratat și fără a fi obligați să prezinte depline puteri, șeful statului, șeful guvernului și ministrul afacerilor externe.

Ambasadorii și reprezentanții permanenți acreditați sînt, de asemenea, considerați împuterniciți de drept să negocieze un tratat și să adopte textul său, dar pentru a-l semna au nevoie de depline puteri.

În general, negocierile bilaterale au loc la nivel de ambasadori sau de experți, persoane cunoscute, pentru care nu se cer depline puteri la negocieri. Procedura depunerii și verificării deplinelor puteri înainte de negocieri este proprie conferințelor internaționale la care se negociază tratate multilaterale.

În practica actuală, deplinele puteri se acordă, mai ales, pentru semnarea tratatelor, ceea ce se consideră a fi primul act juridic care creează unui stat obligații în legătură cu un tratat.

Semnarea tratatului are ca prim efect autentificarea textului stabilit prin negociere. Autentificarea poate avea loc și prin semnarea ad-referendum (pentru a se adresa autorităților competente, în vederea confirmării ei), prin parafarea textului, sau într-un alt mod convenit de părți. În ceea ce privește

tratatele multilaterale, autentificarea poate avea loc și prin semnarea unui act final al conferinței sau adoptarea unei rezoluții a organizației, care consemnează în anexă textul tratatului adoptat. Textul parafat sau cel semnat ad-referendum poate fi modificat, prin noi negocieri, pînă la semnarea definitivă.

Semnarea produce însă și alte efecte, mai importante din punct de vedere juridic. Astfel, în unele cazuri, potrivit voinței părților tratatele intră în vigoare prin semnare; în aceste cazuri, semnarea este actul definitiv prin care statul se angajează, modul de exprimare a consimțămîntului său față de tratat. Aceasta trebuie să rezulte, în mod expres, din tratat, din deplinele puteri sau alte acte de conduită din timpul negocierilor.

În majoritatea cazurilor, tratatele dobîndesc forță juridică numai printr-o procedură ulterioară distinctă, în fiecare țară (ratificare, aprobare, aderare, acceptare) și una comună (schimbul instrumentelor sau notificarea îndeplinirii procedurii interne).

În acest caz, semnarea crează obligația, pentru statul semnatar, de a nu comite acte care ar priva un tratat de obiectul și scopul său, pînă cînd statul își anunță intenția de a nu-l ratifica. Semnarea nu crează obligația de a ratifica tratatul.

Ratificarea tratatelor este actul organului de stat competent, prin care acesta exprimă consimțămîntul statului de a se angaja printr-un tratat semnat de reprezentanții săi.

Ratificarea este, de regulă, prevăzută de tratat, în mod expres sau printr-o referire generală la procedurile constituționale ale fiecărei părți, care, în general, vizează ratificarea. Ea intervine și atunci cînd statele participante au convenit la negocieri ca tratatul să fie supus ratificării sau semnarea să se facă sub rezerva ratificării, această rezervă fiind exprimată la negocieri sau în deplinele puteri.

Ratificarea tratatelor se face în unele țări de către parlament, în alte țări de către șeful statului, iar în altele de către șeful statului cu aprobarea prealabilă a parlamentului.

În perioada monarhiilor absolute, ratificarea avea caracterul unei simple formalități, de confirmare ulterioară a semnăturii date pe tratat. După formarea statelor democratice din secolul XIX, ratificarea a devenit un mijloc ca parlamentul să controleze încheierea acordurilor de către puterea executivă. Ratificarea a devenit astfel un act de sine stătător, de cea mai mare importanță pentru a conferi tratatelor forță juridică.

Un stat nu este obligat să ratifice un tratat semnat și nu trebuie să motiveze faptul că nu-l ratifică. Odată ce ratificarea a a fost făcută, ea nu mai poate fi revocată.

Ratificarea se acordă față de întregul text al tratatului (cu excepția tratatelor multilaterale, la care, în anumite limite, se pot formula rezerve) și în mod necondiționat. De regulă, în tratate nu se prevede un termen pînă la care trebuie să se efectueze ratificarea. În practică, aceasta trebuie să se facă într-un termen rezonabil.

În secolul XX, în domeniile economice și tehnice s-a dezvoltat tendința ca tratatele, oricare ar fi denumirile lor, să intre în vigoare prin semnare sau prin procedura *aprobării* de către guverne, ca urmare a creșterii ritmului și cerințelor colaborării internaționale.

Altă procedură, prevăzută în unele tratate, este *acceptarea* tratatului, în unele cazuri fiind echivalentă cu ratificarea, iar în altele cu aprobarea, în funcție de conținutul tratatului.

Aderarea este o procedură similară ratificării, dar prin care statul care nu a semnat un tratat își exprimă consimțămîntul de a se angaja prin acesta. În general, tratatele multilaterale generale sînt deschise tuturor țărilor; țările care nu le semnează în termenul prevăzut pentru semnare pot să adere la ele. În ceea ce privește tratatele multilaterale restrînse, aderarea altor țări este permisă, de regulă, numai cu acordul tuturor părților contractante. În acest caz, aderarea intervine numai după intrarea în vigoare a tratatului, în timp ce pentru tratatele multilaterale generale, aderarea poate interveni oricînd, dacă tratatul nu mai este deschis semnării.

Schimbul instrumentelor de ratificare, transmiterea instrumentelor de aderare, ori *notificarea* privind aprobarea, ratificarea sau aderarea reprezintă ultimul act al încheierii tratatelor, act prin care se exprimă definitiv consimțămîntul statului de a se angaja printr-un tratat.

Se realizează prin schimbul unor documente care confirmă ratificarea de către fiecare stat parte, transmiterea unor asemenea documente sau a unor note diplomatice prin care statele se informează reciproc asupra aprobării tratatului sau a îndeplinirii procedurilor cerute de legislația lor, în vederea intrării în vigoare a tratatului. În cazul tratatelor multilaterale, instrumentele de ratificare, aderare sau aprobare se transmit depozitarului tratatului, care este un stat sau o organizație internațională, după cum s-a convenit la negocieri. Depozitarul are funcții tehnice, de transmitere a textului original certificat

tuturor statelor, de primire a instrumentelor de ratificare sau aderare și informarea tuturor statelor despre acestea, ca și despre rezervele formulate.

Intrarea în vigoare a tratatelor are loc, de regulă, conform prevederilor tratatului. Se prevede, de regulă, intrarea în vigoare a tratatului în ziua schimbului instrumentelor de ratificare sau, în cazul tratatelor multilaterale, la data depunerii acestora. Uneori se prevede un termen de la data schimbului ori a depunerii instrumentelor de ratificare. În cazul tratatelor multilaterale, se stabilește cerința depunerii unui anumit număr de instrumente de ratificare sau aderare, pentru intrarea în vigoare a tratatelor.

Dacă într-un tratat nu a fost fixată o procedură de intrare în vigoare, sau nu a fost fixată o dată pentru aceasta, se consideră fie data semnării, fie o altă dată la care se stabilește consimțământul statelor părți de a fi legate prin tratatul respectiv.

Pactul Ligii Națiunilor și Carta ONU prevăd procedura înregistrării la organizațiile respective a tratatelor internaționale. Neînregistrarea tratatelor nu afectează însă în nici un fel forța juridică a acestora.

Încheierea și ratificarea tratatelor în România

Potrivit Constituției și legii nr. 4/1991, încheierea tratatelor internaționale în numele României intră în competența președintelui României. Președintele poate da împuterniciri în acest scop primului ministru, ministrului afacerilor externe, altor membri ai guvernului sau unor reprezentanți diplomatici ai României.

Guvernul negociază aceste acorduri, pe baza împuternicirii președintelui.

La rîndul său, guvernul poate negocia și semna tratatele încheiate la nivel guvernamental. De asemenea, guvernul aprobă încheierea de acorduri, convenții și alte înțelegeri la nivel departamental. Pentru aceste acorduri, împuternicirile se dau de către guvern, prin ministerul afacerilor externe.

Tratatele semnate în numele României se supun spre ratificare parlamentului, în termen de 60 de zile. De asemenea, se supun ratificării tratatele semnate la nivelul guvernului, referitoare la: colaborarea politică și militară, adoptarea unor legi noi sau revizuirea legilor în vigoare, încheierea unor angaja-

mente financiare, regimul politic sau teritoriul statului, statutul persoanelor, drepturile și libertățile cetățenești, participarea la organizații internaționale, sau cele care prevăd în mod expres ratificarea. Aceeași procedură se aplică și în cazul aderării, pentru aceleași tratate. Denunțarea tratatelor respective urmează aceeași procedură.

Acordurile și convențiile care, potrivit obiectului lor, nu trebuie ratificate, sînt supuse aprobării guvernului. Guvernul informează președintele și parlamentul despre asemenea acorduri.

Acordurile și înțelegerile în formă simplificată, prin schimb de note sau scrisori, sînt încheiate de Ministerul Afacerilor Externe și pot intra în vigoare fără a mai fi supuse ratificării sau aprobării. Desigur, aceasta nu se referă la acele acorduri și convenții care, prin conținutul lor, fac necesară adoptarea unei legi.

Legea prevede și procedura încheierii tratatelor, respectiv inițierea lor de către Ministerul Afacerilor Externe sau de către alte ministere și organe centrale, în colaborare cu MAE, prezentarea de propuneri pentru semnare, ratificare, aprobare în același mod sau consemnarea împuternicirilor în depline puteri eliberate de MAE, sub semnătura ministrului.

Este reafirmată regula de drept internațional conform căreia președintele, primul ministru și ministrul afacerilor externe pot negocia și semna tratate fără a prezenta depline puteri.

Sînt incluse și prevederi cu caracter tehnic, privind instrumentele de ratificare, notificarea aprobării, publicarea legilor de ratificare, a hotărîrilor de aprobare și a textelor acordurilor în Monitorul oficial și înregistrarea acestora la ONU.

Rezervele trebuie formulate în scris la ratificare sau aderare, chiar dacă ele au fost formulate la semnare.

O rezervă poate fi retrasă oricînd.

Efectele tratatelor

Față de statele părți, tratatele crează raporturi juridice, respectiv drepturi și obligații reciproce. Ele trebuie executate cu bună credință, conform unui principiu fundamental al dreptului internațional *(pacta sunt servanda)*.

Majoritatea tratatelor produc efecte pe teritoriul statelor, deci pentru persoane fizice și juridice ale acestora, dar ele prevăd obligații numai între state.

De aceea, pentru realizarea acestor efecte, s-a pus problema transpunerii tratatelor în norme de drept intern, aplicabile persoanelor fizice sau juridice. În teorie, această problemă este tratată în cadrul tezelor moniste sau al celor dualiste privind raporturile dintre dreptul intern și dreptul internațional.

În practică, însă, fiecare stat rezolvă problema aplicării tratatelor în dreptul său intern, potrivit dispozițiilor constituționale.

Astfel, potrivit Constituției României, statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte. Tratatele ratificate de parlament fac parte din dreptul intern. În domeniul drepturilor omului, se merge chiar mai departe, prevăzîndu-se că, în caz de neconcordanță între, pe de o parte, pactele și tratatele la care România este parte și, pe de altă parte, legile interne, au prioritate reglementările internaționale.

Alte state adoptă legi speciale, de introducere a prevederilor tratatului în legislația internă.

În cazul în care, totuși, apare un conflict între o lege și un tratat — care a fost introdus în legislație prin constituție sau printr-o lege specială — problema nu se poate trata ca un simplu conflict între legi. Constituția României dă prioritate în mod expres tratatelor în domeniul drepturilor omului și în mod implicit în ceea ce privește toate tratatele, incluzînd în același articol obligația îndeplinirii lor cu bună credință și considerarea lor ca parte a dreptului intern.

Potrivit Convenției din 1969, privind dreptul tratatelor, un stat nu poate invoca dispoziții ale dreptului său intern ca justificare pentru neaplicarea prevederilor unui tratat.

Tratatele nu produc, de regulă, *efecte față de statele terțe.* A admite că un tratat între două state impune altui stat obligații, ar însemna o încălcare a principiului fundamental al egalității suverane.

O obligație nu se poate naște pentru un stat terț dintr-un tratat, decît dacă statul terț acceptă în mod expres, în scris, o asemenea obligație. Un tratat poate crea drepturi în favoarea unui stat terț, dacă părțile înțeleg să-i confere asemenea drepturi și dacă statul terț consimte. Consimțămîntul său este prezumat, în absența unor indicații contrare.

Anularea obligației și retragerea dreptului nu se pot face decît cu consimțămîntul statelor părți la tratat și al statului în cauză.

Interpretarea tratatelor

Este acțiunea de stabilire a sensului și conținutului exact al prevederilor tratatului, în scopul aplicării depline a acestuia. O interpretare corectă este importantă pentru a asigura aplicarea corespunzătoare a tratatului, deci respectarea lui și dezvoltarea colaborării internaționale.

Dată fiind structura societății internaționale și specificul dreptului internațional, ca drept creat de statele suverane, rolul hotărîtor îl are *interpretarea tratatului de către statele părți la tratat ;* dacă aceasta se face prin acord între statele părți, interpretarea are chiar caracter obligatoriu ; interpretarea părților este denumită interpretare autentică. Poate fi și interpretare judiciară internațională, în cazul în care părțile supun un litigiu unei jurisdicții internaționale ; ea este obligatorie numai pentru părțile în litigiu și pentru speța respectivă. De asemenea, unele organizații internaționale pot interpreta actele lor constitutive sau convenții din domeniul lor de activitate ; asemenea interpretări au, de regulă, caracter de recomandare.

Desigur, și organele interne ale unui stat, inclusiv cele judecătorești, pot să interpreteze un tratat ; o asemenea interpretare are valoare limitată la statul respectiv și în funcție de competența organului care face interpretarea.

Ca reguli de interpretare, Convenția de la Viena prevede că tratatul trebuie interpretat cu bună credință, ținînd seama de sensul obișnuit atribuit termenilor tratatului, în contextul lor și în lumina obiectului și scopului tratatului. Un anumit termen va putea fi înțeles într-un sens special, dacă aceasta a fost intenția părților la negocieri.

Interpretarea în context impune să se țină seama, în afară de textul propriu-zis, de orice acord legat de tratatul respectiv, intervenit între părți cu ocazia încheierii acestuia, de orice instrument legat de tratat, stabilit de o parte și acceptat de celelalte, de acorduri ulterioare privind interpretarea tratatului și de practica urmată de părți în aplicarea lui, dacă este concordantă, ca și de orice norme aplicabile ale dreptului internațional. În mod complementar, se iau în considerare și lucrările pregătitoare și împrejurările în care a fost încheiat tratatul.

În doctrină, sînt menționate ca reguli și unitatea de interpretare a tratatului, în sensul de a evita interpretări divergente între diferitele prevederi, principiul efectului util, astfel încît

să fie interpretat într-un sens care să ducă la aplicarea lui și interpretarea axiologică, potrivit scopului, rațiunii urmărite de părți.

Ca metode practice de interpretare, sînt cunoscute :

— interpretarea literală, atribuind cuvintelor sensul lor obișnuit, dacă un alt sens nu este în mod evident urmărit sau nu rezultă din context, și acordînd prioritate textului în limba în care a fost negociat tratatul ;

— interpretarea logică, pornind de la textul tratatului în ansamblu, de la articolele legate direct de prevederea care face obiectul interpretării, de la preambulul tratatului, astfel încît sensul dat să se armonizeze cu al celorlalte prevederi ;

— interpretarea sistematică, prin compararea unui tratat cu altele încheiate de aceleași părți între ele sau cu alte state terțe ;

— interpretarea istorică, ținînd seama de condițiile istorice concrete ale încheierii tratatului ;

— interpretarea respectivă sau extensivă ; atunci cînd sensul unei prevederi nu poate fi lămurit prin celelalte metode, în practică se tinde să i se dea o interpretare restrictivă, pentru a evita riscul lărgirii obligațiilor statelor peste cele pe care și le-au asumat.

Încetarea efectelor tratatelor

Un tratat poate să înceteze, conform prevederilor sale, prin *expirarea termenului* sau *executarea obiectului său*. De asemenea, poate să înceteze prin *voința comună* a părților sau prin *încheierea unui nou tratat* care reglementează aceleași probleme.

Alte cazuri de încetare a tratatului pot fi :

— imposibilitatea de executare din cauza dispariției sau a distrugerii definitive a unui obiect indispensabil executării tratatului ; nu poate fi invocată de partea care ar crea imposibilitatea, prin încălcarea de către ea a unei obligații internaționale ;

— încetarea calității de subiect de drept internațional, ca urmare a aplicării regulilor succesiunii ;

— războiul, pentru marea majoritate a tratatelor (cu excepția celor privind regulile și obiceiurile ducerii războiului) ; unele tratate pot fi suspendate pe perioada războiului, ca de exemplu cele din domeniul poștei, transporturilor feroviare, telecomunicațiilor.

O altă cauză, care poate fi invocată pentru încetarea efectului unui tratat, este *schimbarea fundamentală a împrejurărilor*, cunoscută în doctrină și sub denumirea *rebus sic stantibus*.

Este vorba de o schimbare fundamentală a împrejurărilor, față de cele care existau în momentul încheierii tratatului și care nu a fost prevăzută de părți. O asemenea schimbare poate fi invocată, pentru a înceta efectele unui tratat, dacă împrejurările respective au constituit un temei al încheierii tratatului și dacă schimbarea care a intervenit modifică radical obligațiile ce rămîn de executat conform tratatului. Prevederile Convenției de la Viena sînt foarte prudente în ceea ce privește condițiile aplicării acestui mod de încetare a tratatelor. Se prevede, astfel, că o schimbare a împrejurărilor nu poate fi invocată în cazul tratatelor prin care se stabilesc frontierele și nici dacă schimbarea ar rezulta dintr-o încălcare a tratatului de partea care invocă schimbarea.

Unele tratate pot să înceteze *ca urmare a ruperii relațiilor diplomatice și consulare*, dacă acestea sînt indispensabile pentru aplicarea tratatului.

În sfîrșit, un stat parte poate să invoce *o încălcare substanțială* a unui tratat bilateral, de către cealaltă parte, pentru a-i pune capăt sau a suspenda aplicarea sa în totalitate sau în parte. Prin încălcare substanțială se înțelege respingerea unui tratat sau încălcarea unei prevederi esențiale pentru realizarea obiectului sau scopului tratatului.

Poate fi invocată și o încălcare substanțială a unui *tratat multilateral*, de toate celelalte state părți, prin acord unanim, în vederea încetării sau suspendării aplicării tratatului față de statul care este autorul încălcării, sau în vederea încetării definitive a tratatului; o asemenea încălcare poate fi invocată și de o singură parte, pentru a înceta sau suspenda tratatul față de statul care a comis încălcarea, sau chiar față de toate celelalte state, dacă încălcarea substanțială în cauză modifică radical situația în ceea ce privește executarea ulterioară a obligațiilor.

Încetarea sau suspendarea tratatului, în acest caz, acționează și ca sancțiune față de statul care a produs încălcarea substanțială, în afară de răspunderea internațională în ansamblu. Ea nu se poate aplica prevederilor referitoare la protecția persoanei umane, cuprinse în tratatele cu caracter umanitar.

Denunțarea unui tratat este actul unilateral prin care un stat pune capăt unui tratat, declarînd că nu se mai consideră legat prin acesta.

Dacă tratatul nu conține prevederi exprese care să permită denunțarea, aceasta poate să intervină, dacă din intenția părților rezultă că ele au înțeles să admită posibilitatea denunțării sau dacă dreptul de a denunța tratatul poate fi dedus din natura acestuia.

Denunțarea unui tratat bilateral are ca efect încetarea acestuia, cea a unui tratat multilateral retragerea statului respectiv din rîndul statelor părți, tratatul rămînînd în vigoare față de statele care nu l-au denunțat.

Anularea unui tratat poate să intervină ca urmare a apariției unei noi norme imperative a dreptului internațional. În acest caz, obiectul tratatului încetează de a mai fi licit și tratatul este lovit de nulitate.

Revizuirea unui tratat poate duce la modificarea lui parțială sau totală și la încheierea unui nou tratat, deci la încetarea lui.

Procedura revizuirii poate fi prevăzută în tratat sau poate să intervină la inițiativa unui stat parte. De regulă, presupune acordul tuturor părților. Se pot încheia însă noi tratate, numai între unele părți, cu condiția să nu fie incompatibile cu realizarea efectivă a obiectului și scopului primului tratat și să nu aducă atingere drepturilor celorlalte state părți.

În domeniul tratatelor multilaterale, se ajunge adesea la tratate succesive, fiecare stat parte rămînînd legat față de celelalte state printr-unul din aceste tratate, la care și ele sînt părți.

CAPITOLUL IX

Bibliografie

— Dr. Ioan Voicu, Interpretarea autentică a tratatelor, 1969;
— Petre I. Rusu, Principiul respectării tratatelor, Ed. științifică, 1992.
— I. Diaconu, Unele aspecte privind formarea normelor cu caracter general în dreptul internațional contemporan, în R.R.S.I. nr. 2(8), 1970.
— I. Diaconu, Normele imperative în dreptul internațional *(ius cogens)*, Ed. Academiei, 1977.
— Mc Nair, The Law of Treaties, Oxford, 1961
— Grigore Geamănu, Dreptul internaținal public.
— Charles Rousseau, Droit internaținal public, tome I, 1970, Paris, p. 62 — 305.
— Marian Molea, Viciile de consimțămînt în dreptul internațional public, Buc., Ed. științifică, 1973.

Convenții internaționale

— Convenția din 1969 de la Viena asupra dreptului tratatelor;
— Tratate și convenții încheiate de România cu diferite țări în colecția Monitorului oficial.

CAPITOLUL X

Reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice

1. Aspecte generale

Este unul din principiile fundamentale ale dreptului internațional, format în principal pe calea cutumei, dar consacrat în numeroase tratate internaționale.

Conferințele de la Haga din 1899 și 1907 au examinat pentru prima dată problema reglementării pașnice a diferendelor în ansamblu. Convențiile adoptate de aceste conferințe, în vederea prevenirii pe cît posibil a recurgerii la forță, au prevăzut obligația părților de a depune toate eforturile pentru a asigura reglementarea pașnică a diferendelor internaționale. Părțile se angajau ca, în măsura în care împrejurările permiteau acest lucru, să recurgă la bune oficii, mediere sau comisii de conciliere. De asemenea, se crea Curtea Permanentă de Arbitraj. Practic, aceste convenții nu creau obligația pentru părți de a recurge numai la mijloace pașnice, și nici de a recurge la un mijloc sau altul.

Pactul Ligii Națiunilor din 1919 prevedea că un diferend care poate duce la un conflict va fi supus arbitrajului, fie Consiliului Ligii și că o parte nu va recurge în nici un caz la război înainte de expirarea a trei luni de la data hotărîrii de arbitraj sau a raportului Consiliului. S-a creat Curtea Permanentă de Justiție Internațională.

Pactul Briand-Kellogg din 1928 a prevăzut, în sfîrșit, obligația părților ca soluționarea oricăror diferende sau conflicte, de orice origine sau natură ar fi, să fie urmărită numai prin mijloace pașnice.

Prin Carta O.N.U. din 1945, statele părți s-au angajat să rezolve diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice; Carta enunță de asemenea mijloacele la care statele trebuie să recurgă, și anume: negocieri, anchetă, mediere, conciliere, arbitraj, jurisdicție internațională, la organisme sau acorduri regionale, sau alte mijloace pașnice la alegerea lor.

Prevederile Cartei au fost dezvoltate în numeroase documente, adoptate în cadrul O.N.U. sau în alte foruri internaționale.

Principalele norme care formează conținutul acestui principiu sînt:

— obligația de a reglementa diferendele internaționale numai prin mijloace pașnice;

— obligația de a căuta o soluție rapidă și echitabilă a diferendelor;

— libera alegere a mijloacelor de soluționare, pe care părțile le consideră cele mai adecvate împrejurărilor și naturii diferendului;

— obligația părților ca, în cazul în care nu ajung la o soluție printr-unul din mijloacele pașnice, să continue să caute rezolvarea diferendului prin alte mijloace pașnice;

— obligația statelor în diferend, ca și a celorlalte state, de a se abține de la orice act de natură să agraveze situația și să pună în pericol pacea și securitatea sau să facă mai dificilă soluționarea diferendului;

— obligația de a soluționa diferendele pe baza egalității suverane a statelor și în conformitate cu scopurile și principiile Cartei O.N.U.

Nu există o definiție generală a noțiunii de diferend internațional. Pornind de la practica internațională, pentru a putea vorbi de un diferend, trebuie să existe cel puțin două elemente: o pretenție din partea unui stat ca un alt stat să acționeze sau să nu acționeze într-un mod, pretenție respinsă de celălalt stat; întemeierea acestei pretenții pe o normă de drept internațional sau pe un drept al statului care formulează pretenția, bazat pe dreptul internațional. Situația este mai complexă, în practică, deoarece statele adesea au pretenții reciproce, fiecare se referă la norme pentru a susține sau respinge asemenea pretenții, ori neagă existența unor asemenea norme.

Obligația de reglementare pașnică se referă la toate diferendele; dreptul internațional nu cunoaște excepții de la această regulă. Unii autori au făcut distincția între diferendele juridice,

în care pretențiile ar fi întemeiate pe dreptul internațional, și cele politice, în care partea care formulează pretenția nu se bazează pe regulile de drept. Consecința ar fi că diferendele juridice s-ar supune unor mijloace de reglementare ca arbitrajul sau jurisdicția obligatorie, în timp ce cele politice ar fi supuse negocierii, medierii, concilierii. În realitate, această distincție nu este întemeiată pe criterii științifice, deoarece orice diferend are numeroase aspecte, politice și juridice; toate diferendele au aspecte politice, deoarece privesc relațiile dintre state suverane; în orice diferend se pot invoca o normă sau un principiu, mai restrînse sau mai generale de drept. De aceea, documentele adoptate în ultimii 50 ani nu mai fac distincție între diferende juridice și politice.

Libera alegere a mijloacelor de reglementare înseamnă că unui stat nu i se poate impune de către un alt stat sau o organizație internațională mijlocul de reglementare a unui diferend. Pentru recurgerea la unul sau altul din mijloace, trebuie să existe acordul statelor părți în diferend. Acest acord poate fi dat anterior sau după izbucnirea diferendului; el poate fi dat pentru toate diferendele dintre două sau mai multe state părți la un acord, sau pentru unele din acestea, în general cele referitoare la interpretarea sau aplicarea acordului, sau pentru un anumit diferend.

Libera alegere a mijloacelor nu înseamnă însă că un stat poate să refuze orice mijloc de reglementare pașnică; el nu poate refuza în bloc toate mijloacele, deoarece aceasta ar echivala cu refuzul de a pune în aplicare principiul reglementării pașnice a diferendelor. De asemenea, eșecul soluționării diferendului printr-un mijloc nu absolvă statul de obligația de a continua să caute soluționarea prin alte mijloace pașnice.

2. Categorii de mijloace pașnice

După modul cum operează, mijloacele pașnice pot fi împărțite în cele fără caracter jurisdicțional (negocierile, ancheta, bunele oficii, medierea, concilierea), cele cu caracter jurisdicțional (arbitrajul și jurisdicția obligatorie) și procedurile din cadrul organismelor și organizațiilor internaționale.

Mijloacele fără caracter jurisdicțional sînt cele care urmăresc, în ultimă instanță, realizarea unui acord între state pentru soluționarea diferendului. În această categorie intră negocierile, bunele oficii, mediațiunea, ancheta și concilierea.

Negocierile sînt cel mai important și mai eficient mijloc pașnic de rezolvare a diferendelor internaționale.

Potrivit practicii internaționale, părțile tind să recurgă în primul rînd la negocieri. Multe tratate prevăd negocierile ca singur mijloc la care părțile trebuie să recurgă pentru soluționarea diferendelor legate de interpretarea sau aplicarea tratatelor respective sau ca mijloc la care trebuie să se recurgă în primul rînd. Organele O.N.U., în primul rînd Consiliul de Securitate, au cerut adesea statelor într-un diferend să negocieze, să continue sau să reia negocierile. De altfel și alte mijloace ca bunele oficii, medierea, concilierea sînt îndreptate spre găsirea unei soluții negociate; chiar și arbitrajul și jurisdicția obligatorie prezintă aspecte asupra cărora statele negociază, cel puțin într-o fază inițială, cum sînt obiectul diferendului, alegerea arbitrilor și altele.

Negocierile sînt mijlocul de reglementare cel mai simplu și mai flexibil, aflat la dispoziția părților; dacă sînt respectate un număr de reguli și principii, negocierile pot duce la o soluție care de regulă este echitabilă și definitivă.

Ca rezultat al practicii internaționale, s-au format anumite reguli privind desfășurarea negocierilor, a căror respectare este necesară pentru a se ajunge la o soluție echitabilă și durabilă. Între acestea, sînt de menționat: egalitatea în drepturi a părților cu tot ceea ce comportă aceasta pentru toată desfășurarea negocierilor, interzicerea oricărei presiuni sau altei forme de constrîngere, buna credință în negocieri.

Negocierile pot fi clasificate în mai multe categorii, după anumite criterii, și anume: a) după numărul participanților, sînt bilaterale și multilaterale; b) după natura problemelor examinate, sînt negocieri politice, comerciale, culturale și altele; c) după calitatea persoanelor care duc negocierile, sînt negocieri între șefi de stat, șefi de guvern, ministeriale, la nivel de experți etc.

Un mijloc important de ducere a negocierilor pentru rezolvarea pașnică, mai ales a diferendelor politice, îl constituie conferințele internaționale. Se pot da ca exemple conferințele de la Geneva din 1954 în problema Indochinei, din 1962 în problema Laosului și din 1973 de la Paris cu privire la războiul din Vietnam.

O varietate a negocierilor, și mai flexibilă, pentru a aborda diferendele internaționale, o constituie consultările între părțile în diferend, la care se referă un număr de acorduri internaționale. Adesea, conceptul de consultări este folosit în același sens

ca și negocierile. Cu toate acestea, deoarece tratatele bilaterale se referă adesea la posibilitatea consultărilor pe canale diplomatice, se poate considera că aceste consultări reprezintă o modalitate simplificată, mai puțin formală și mai directă a negocierilor, pornind de la preocuparea de a încerca și a găsi o soluție rapidă și discretă, sau de a ajunge la un acord asupra unui mijloc de reglementare pașnică.

Bunele oficii înseamnă acțiunea unui terț (un stat, o organizație internațională, o persoană) menită să convingă statele în litigiu să ajungă la rezolvarea diferendului dintre ele pe calea negocierilor, să le înceapă sau să le reia, în cazul în care au fost întrerupte.

Bunele oficii au ca scop a convinge statele să rezolve prin negocieri directe litigiul. Cel care oferă bunele oficii nu participă în nici un fel la negocieri. El poate sprijini părțile să stabilească locul negocierilor, obiectul acestora, nivelul și alte aspecte. Bunele oficii pot viza și convingerea statelor părți în diferend să recurgă la alte mijloace de reglementare pașnică sau să convină condițiile și modalitățile acestora.

Bunele oficii pot fi oferite de state, dar și de organizații internaționale și personalități. Astfel, în diferendul dintre Olanda și Indonezia, în anii 1946—1947, O.N.U. a oferit bunele oficii și a numit un comitet de bune oficii. În ultimii ani, Secretarul general O.N.U. a oferit bunele sale oficii, în multe diferende.

Medierea este acțiunea unui terț (stat, organizație sau personalitate internațională) prin care acesta participă direct la negocieri și propune părților soluții, urmărind apropierea pozițiilor lor și realizarea unui acord.

Medierea se deosebește de bunele oficii, prin participarea activă și directă la negocieri și propunerea de soluții de către mediator. Desigur, soluțiile nu au un caracter obligatoriu pentru părți. Dacă nu se ajunge la un acord,soluțiile propuse rămîn în cadrul dialogului dintre mediator și părți, fără a fi incluse într-un raport.

Medierea poate fi oferită sau solicitată. Ea a fost folosită și în practica ONU, de exemplu în 1948 a fost numit un mediator în problema palestiniană, iar în 1958 în problema Ciprului.

Ancheta este metoda care constă în stabilirea exactă a faptelor care au dat naștere divergenței dintre părți. Pentru aceasta, în practica internațională s-au creat comisii de anchetă. Procedura comisiilor de anchetă a fost stabilită în convențiile de la Haga din 1899 și 1907.

Rezultatul anchetei se consemnează într-un raport, limitat la constatarea faptelor și fără a fi obligatoriu pentru părți. Acestea sînt libere să-i dea sau nu urmare. A fost folosită mai ales în cazul unor ciocniri navale. În cadrul ONU, au fost trimise mai ales misiuni de observare sau misiuni speciale, care au avut de fapt atribuțiile unor comisii de anchetă, fără a se folosi acest nume.

Concilierea este mijlocul de reglementare, care constă în examinarea diferendului de către o comisie, mai rar o persoană, sub toate aspectele și propunerea unei soluții, care este recomandată părților, de regulă sub forma unui raport. Soluția respectivă nu este însă obligatorie pentru părți.

Numeroase tratate internaționale au prevăzut crearea de comisii de conciliere, fie ca organisme permanente, fie pentru soluționarea unui anumit diferend. În ultimii ani, în cadrul ONU, convențiile pentru codificarea dreptului internațional au prevăzut crearea unor comisii de conciliere, pentru soluționarea unor categorii de diferende. Astfel, Convenția din 1969 asupra dreptului tratatelor prevede crearea, în cadrul ONU, a unei comisii de conciliere pentru soluționarea diferendelor referitoare la validitatea și stingerea tratatelor, cu excepția celor referitoare la normele imperative (care se supun Curții Internaționale de Justiție). Crearea unor asemenea comisii este prevăzută și în convențiile încheiate în cadrul ONU, privind relațiile dintre state și organizații internaționale și succesiunea statelor în domeniul tratatelor. Potrivit unor tratate, procedura de conciliere este prealabilă supunerii unui diferend procedurii de arbitraj sau jurisdicției obligatorii.

De regulă, comisiile de conciliere sînt formate din cinci membri, numiți de părțile în litigiu dintre cetățenii lor și ai unor state terțe.

Mijloacele pașnice cu caracter jurisdicțional sînt cele în care rezolvarea diferendului se face prin hotărîrea unui organ arbitral sau judecătoresc, căruia statele îi supun diferendul, angajîndu-se să accepte și să execute hotărîrea sa.

Arbitrajul constă în rezolvarea unui diferend între state de o persoană-arbitru sau un organ, stabilit de părți — tribunal arbitral, printr-o hotărîre care, potrivit înțelegerii prealabile, are valoare obligatorie.

Arbitrajul este facultativ, în sensul că statele nu au obligația de a recurge la el; au existat tendințe de a-l impune, ca mijloc obligatoriu, dar nu au reușit.

Acordul prin care părțile convin să supună un diferend arbitrajului se numește compromis, iar clauzele referitoare la arbitraj, din diferite tratate, se numesc clauze compromisorii.

Tratatele de arbitraj prevăd, de regulă, cine sînt arbitrul sau arbitrii, normele după care trebuie să se conducă aceștia, de regulă principiile fundamentale sau generale ale dreptului internațional sau norme speciale aplicabile în domeniul respectiv. În lipsa unor asemenea prevederi, se presupune că sentința va fi pronunțată conform dreptului internațional. Uneori, se stabilesc și regulile de procedură ale arbitrilor.

Competența arbitrilor este determinată prin actul de compromis ; ei nu se pot ocupa de alte probleme și nu-și stabilesc singuri competența.

Statele care recurg la arbitraj sînt obligate prin sentința arbitrală. Sînt enunțate drept cazuri în care o sentință arbitrală nu ar fi obligatorie : dacă arbitrii și-au depășit competențele ; dacă una din părți nu a fost ascultată și nu și-a putut prezenta apărările și probele ; dacă sentința este rezultatul unei fraude a arbitrului ; dacă sentința a fost pronunțată sub influența constrîngerii sau dacă una din părți a determinat arbitrii, în mod intenționat, să comită o eroare materială esențială. În această categorie, de sentințe impuse prin constrîngere, situăm așa numitele arbitraje de la Viena din 2 septembrie 1938 și 30 august 1940, care stabiliseră noi frontiere între Ungaria și Cehoslovacia, respectiv Ungaria și România.

Arbitrajul a fost practicat din cele mai vechi timpuri, fiind cunoscut în Grecia antică și sub formă de tratate de arbitraj permanent. În timpurile moderne, a fost folosit foarte mult în secolul XIX, ceea ce a și dus la convențiile de la Haga din 1899 și din 1907. A fost promovat foarte mult de SUA în relațiile cu Anglia și cu statele latino-americane ; Convenția din 1899 a prevăzut înființarea unei Curți Permanente de Arbitraj, care există și astăzi.

Curtea este alcătuită dintr-o listă de personalități, cu competență recunoscută în domeniul dreptului internațional, desemnate de statele părți la Convenție (cîte 4 de fiecare). De pe această listă, statele care ar hotărî să supună un diferend arbitrajului aleg cîte 2 arbitri, care apoi numesc un superarbitru. În decursul existenței sale, Curtea Permanentă de Arbitraj a soluționat numai 25 de cauze, majoritatea lor pînă la înființarea Curții Permanente de Justiție Internațională, apoi 7 între cele două războaie, iar după cel de-al doilea război un singur caz.

S-au creat un Consiliu permanent, format din reprezentanții acreditați la Haga de statele părți, care decide în problemele de ordin administrativ, și un Birou internațional, care îndeplinește activitățile de secretariat și registratură ale Curții.

Jurisdicția internațională

Prima instanță de jurisdicție internațională a fost Curtea Permanentă de Justiție Internațională, înființată în 1920, conform Pactului Ligii Națiunilor.

Jurisdicția internațională se aseamănă cu arbitrajul, prin faptul că se recurge la ambele printr-un acord al părților-compromis, sau pe bază de clauze compromisorii. Sînt și asemănări de procedură, iar hotărîrile sînt în ambele cazuri obligatorii.

Principala deosebire este caracterul instituțional al jurisdicției, o curte de justiție fiind formată dintr-un corp de judecători, aleși pe o perioadă de timp de un organ internațional.

Curtea Permanentă de Justiție Internațională a examinat un număr de 65 cauze și a dat un număr de avize consultative.

În anul 1945, Curtea Permanentă a fost desființată în mod expres. Ca parte integrantă a Cartei ONU, a fost adoptat Statutul Curții Internaționale de Justiție și a fost creată o nouă Curte. Din anumite puncte de vedere, ea este continuatoarea CPJI, și anume tratatele care prevedeau competența obligatorie a acesteia se consideră trecute la noua Curte; de asemenea, aceasta a făcut numeroase referiri la hotărîrile celei vechi.

Curtea Internațională de Justiție este organ principal al ONU, alcătuită din 15 judecători, aleși concomitent și separat de Adunarea generală și de Consiliul de Securitate al ONU. Se aleg de pe o listă de candidați, desemnați de grupurile naționale (cei 4 arbitri) din cadrul Curții Permanente de Arbitraj. Criteriile de alegere sînt: înalte calități morale; îndeplinirea condițiilor ca în țara lor să fie numiți în funcțiile judiciare cele mai înalte; competență recunoscută în dreptul internațional; asigurarea reprezentării principalelor sisteme juridice ale lumii. Sînt aleși pe 9 ani.

Curtea poate judeca numai diferende între state, nu poate fi sesizată de persoane fizice și juridice și nici de organizații internaționale. Ea poate judeca numai cauzele supuse prin acordul statelor, competența ei fiind facultativă pentru state. Potrivit Statutului său, statele pot recunoaște jurisdicția obli-

gatorie a Curții pentru diferende cu caracter juridic, și anume; interpretarea unui tratat; orice problemă de drept internațional; existența unui fapt care ar constitui o încălcare a unei obligații internaționale; natura și întinderea despăgubirilor pentru încălcarea unei asemenea obligații.

Numărul statelor care au recunoscut jurisdicția obligatorie a Curții este de circa 1/3 din statele lumii, iar multe din declarațiile de recunoaștere sînt însoțite de rezerve importante. Alte state acceptă jurisdicția Curții pentru diferende privind interpretarea sau aplicarea unor tratate, prin tratatele respective.

În judecarea cauzelor supuse ei, Curtea aplică, potrivit art. 38 din Statut, convențiile internaționale, cutuma internațională, principiile generale de drept, iar ca mijloace auxiliare hotărîrile judecătorești și doctrina specialiștilor cei mai calificați.

Curtea ia hotărîri cu majoritatea de voturi a judecătorilor care compun instanța. Hotărîrile ei sînt obligatorii, iar dacă o parte nu le îndeplinește, cealaltă se poate adresa Consiliului de Securitate, care poate să facă recomandări sau să hotărască alte măsuri pentru executarea hotărîrii.

Curtea are și dreptul de a da avize consultative, dacă acestea îi sînt cerute de Adunarea generală, de Consiliul de Securitate sau de alte organe ale ONU, autorizate în acest scop de Adunarea generală a ONU, numai în probleme juridice de drept internațional. Curtea poate respinge în mod motivat o cerere de aviz. Avizul consultativ nu are valoare obligatorie, ci reprezintă o simplă recomandare.

Curții i-au fost supuse pînă în prezent circa 100 cauze și 20 cereri de avize consultative, între care interpretarea Cartei ONU (avize), răspunderea internațională a statelor, statutul persoanelor și protecția diplomatică, rezervele la tratate, litigii teritoriale, iar în ultimii ani, îndeosebi delimitarea spațiilor maritime între diferite țări.

Hotărîrile Curții s-au dovedit importante pentru cristalizarea cutumei, pentru promovarea aplicării principiilor și normelor dreptului internațional.

Rezolvarea diferendelor în cadrul organizațiilor internaționale se face prin proceduri specifice, în cazurile în care statutele acestor organizații prevăd asemenea proceduri.

În general, aceste proceduri specifice au un caracter subsidiar, în sensul că se recurge la ele dacă diferendul nu este soluționat prin mijloace de genul celor menționate. În cazul în care un diferend prezintă pericol pentru pacea și securitatea

internațională, organizațiile pot, la cererea părților sau a altor state, să recomande părților un mijloc de soluționare sau să întreprindă ele măsuri de soluționare.

Pactul Ligii Națiunilor din 1919 a prevăzut că părțile într-un diferend care ar fi putut duce la o ruptură a păcii trebuiau să supună diferendul unui arbitraj, unei reglementări judiciare sau examinării Consiliului Ligii. Se interzicea părților recurgerea la război în termen de 3 luni de la pronunțarea hotărîrii arbitrale ori judiciare sau de la întocmirea raportului Consiliului.

Consiliul Ligii putea să adreseze recomandări, iar dacă statele le acceptau, nu puteau recurge la război. Această procedură a fost greoaie și imprecisă; ea nu excludea, în final, recurgerea la război.

Carta ONU, adoptată în 1945, pornind de la caracterul obligatoriu al soluționării prin mijloace pașnice a diferendelor și de la interzicerea războiului, a elaborat un sistem de rezolvare a diferendelor mai eficient decît cel din Pactul Ligii. Este, desigur, tot un sistem subsidiar, în sensul că părțile sînt obligate să caute înainte de toate soluționarea prin negocieri, mediere, conciliere și celelalte mijloace prezentate mai sus, la alegerea lor. Este vorba de diferende cu caracter internațional, care pot duce la o încălcare a păcii sau a căror prelungire poate primejdui pacea și securitatea internațională. Potrivit Cartei, rezolvarea diferendelor trebuie să se facă în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional.

Organele chemate să se ocupe de rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor în cadrul ONU sînt Consiliul de Securitate și Adunarea generală.

Carta prevede că dacă părțile nu reușesc să rezolve diferendul prin mijloacele enunțate, ele trebuie să supună Consiliului de Securitate diferendele a căror continuare este de natură să pună în pericol menținerea păcii și securității internaționale. Consiliul de Securitate poate să recomande părților proceduri sau metode adecvate de soluționare. Carta prevede că, atunci cînd face asemenea recomandări. Consiliul ține seama de mijloacele de reglementare deja convenite de părți, iar în ceea ce privește diferendele juridice, de faptul că acestea trebuie să fie supuse, de regulă, Curții Internaționale de Justiție.

Consiliul poate, de asemenea, la cererea tuturor părților în diferend, să facă părților recomandări cu privire la reglementarea pașnică a diferendului. De asemenea, dacă apreciază că prelungirea unui diferend este de natură să pună în pericol

menținerea păcii și securității internaționale, Consiliul poate să recomande părților și conținutul reglementării pe care el îl consideră corespunzător.

Avînd în vedere că se referă la diferende a căror continuare poate să pună în pericol menținerea păcii și securității internaționale, la care adaugă și „situații care pot duce la confruntare internațională sau să dea naștere unui diferend", Carta prevede posibilitatea pentru Consiliu de a întreprinde anchete pentru a determina acest lucru. În acest scop, conform practicii, Consiliul poate crea comisii de anchetă sau însărcina anumite persoane, pe Secretarul general, observatori, cu atribuții de acest gen.

Consiliul poate fi sesizat de orice stat membru al ONU, de Adunarea generală și de Secretarul general. El poate fi sesizat și de un stat nemembru, cu privire la un diferend la care acesta este parte, dacă acest stat acceptă în prealabil obligațiile prevăzute de Cartă cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor.

Adunarea generală are de asemenea competențe în acest domeniu. Orice diferend sau situație a cărui continuare este de natură să pună în pericol pacea și securitatea internațională poate fi supus de statele membre — sau chiar de un stat nemembru în condițiile menționate — Adunării generale. Adunarea generală poate să adreseze statelor în cauză recomandări cu privire la orice probleme legate de diferend sau situație, afară de cazul în care diferendul sau situația sînt examinate de Consiliul de Securitate. În acest din urmă caz, Adunarea nu face recomandări. Se pornește de la faptul că principala răspundere pentru menținerea păcii și securității internaționale revine Consiliului de Securitate.

Competența Adunării generale este însă mai largă, în sensul că ea poate examina și face recomandări cu privire la rezolvarea pașnică a oricărui diferend, situații sau probleme, indiferent de originea lui, dacă afectează bunăstarea generală și relațiile prietenești între națiuni.

Deci, competența Adunării generale de a adresa recomandări statelor este mai extinsă, dar este subsidiară față de cea a Consiliului. Adunarea poate adresa recomandări și Consiliului de Securitate.

Ambele organe ale ONU pot adopta numai recomandări, în acest domeniu, ele nu pot lua decizii obligatorii pentru state.

În ceea ce privește *organismele sau aranjamentele regionale*, Carta ONU admite crearea și funcționarea lor, pentru a se

ocupa de probleme referitoare la menținerea păcii și securității internaționale, la care este adecvată acțiunea pe plan regional, cu condiția ca asemenea organisme sau aranjamente și activitatea lor să fie conforme cu scopurile și principiile Cartei ONU. Carta prevede, pentru statele membre ale ONU care fac parte din asemenea organisme sau aranjamente, obligația să depună toate eforturile pentru a se ajunge la soluționarea pașnică a diferendelor locale prin aceste organisme sau aranjamente, înainte de a le supune Consiliului de Securitate. Consiliul încurajează soluționarea pașnică a diferendelor locale prin intermediul lor, fie la inițiativa statelor în cauză, fie la inițiativa Consiliului.

Desigur, supunerea unor diferende organismelor regionale nu afectează în nici un fel competența Consiliului de Securitate de a se ocupa oricînd de orice diferend, ca organ care are răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității internaționale.

În acest sens au acționat în diferite cazuri Organizația Unității Africane și Organizația Statelor Americane. În aceeași direcție se acționează în prezent în Europa, pentru crearea unui organism regional în cadrul CSCE.

Unii autori tratează, în legătură cu mijloacele de reglementare pașnică a diferendelor, și despre așa-numite *măsuri de constrîngere*, care ar fi folosite de un stat dacă un diferend nu este soluționat prin mijloace pașnice.

Măsurile prezentate în acest context sînt :

Retorsiunea — măsură de răspuns cu caracter licit, luată de un stat, față de acte neprietenești, dar legale, luate de un alt stat ; pot fi măsuri legislative, administrative sau de alt ordin ; recurgerea la retorsiune, ca și actele care au provocat-o, împiedică desfășurarea normală a relațiilor dintre state.

Represaliile sînt măsuri pe care un stat le adoptă ca răspuns la acte ilicite ale altui stat. Ele pot fi pozitive, constînd în săvîrșirea unei acțiuni ca răspuns la acțiunea ilegală a altui stat, sau negative, cînd statul răspunde prin refuzul de a executa o obligație contractată față de statul respectiv.

Principala condiție este ca represaliile să nu implice folosirea forței sau a amenințării cu forța ; de asemenea, trebuie să se păstreze o proporție între gravitatea actului comis de un stat și cea a actului de răspuns.

Alte acte — embargoul (împiedicarea circulației navelor comerciale ale unui stat, a bunurilor sale), boicotul (întreruperea relațiilor comerciale, a comunicațiilor feroviare, maritime,

poştale, etc.), ruperea relaţiilor diplomatice — pot fi aplicate şi de state, dar şi de organizaţii internaţionale. Ele marchează o deteriorare a relaţiilor internaţionale şi sînt, de regulă, încălcări ale dreptului internaţional, fie de unul, fie de ambele state. Folosite individual de state, ele au adesea caracter politic şi sînt subiective. Ele sînt legitime numai dacă sînt decise de Consiliul de Securitate al ONU, în cazurile de încălcare a păcii sau de agresiune, conform Cartei.

În ceea ce priveşte recurgerea la blocada militară, demonstraţii de forţă şi alte mijloace de constrîngere care implică ameninţarea cu forţa sau folosirea forţei, acestea sînt interzise de Carta ONU. La ele poate recurge numai Consiliul de Securitate, potrivit Cartei, în cazurile de încălcare a păcii sau de agresiune.

CAPITOLUL X

Bibliografie

— Gr. Geamănu, Principii fundamentale ale dreptului internaţional, 1967.
— Traian Chebeleu, Reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale, Ed. politică, 1984
— Mijloace paşnice de reglementare a diferendelor (lucrare în colectiv), 1978.
— I. Diaconu, Peaceful Settlement of Disputes Between States : History and Prospects, in the Structure and Process of International Law, Haga, 1983.
— Gr. Geamănu, Théorie et pratique des négociations en droit international, în R.C.A.D.I. (1980) vol. 166, pag. 373 şi următoarele.
— George Elian, Curtea Internaţională de justiţie, Bucureşti, 1978.

Convenţii şi alte documente internaţionale

— Pactul Ligii Naţiunilor din 1919.
— Pactul Briand — Kellogg din 1928.
— Carta ONU.
— Declaraţia Adunării generale a ONU privind reglementarea paşnică a diferendelor internaţionale, adoptată prin rezoluţia 37/10 din 15 noiembrie 1982.
— Actul final de la Helsinki din 1975. Declaraţia asupra principiilor care guvernează relaţiile dintre statele participante la CSCE.
— Convenţia de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor.
— Convenţiile de la Haga din 1899 şi 1907 privind reglementarea paşnică a diferendelor.
— Declaraţia asupra principiilor relaţiilor amicale şi cooperării între state, adoptată de Adunarea generală a O.N.U. prin rezoluţia 2625 din 24 octombrie 1970.

CAPITOLUL XI

Organizațiile internaționale

Aspecte generale

1. Creșterea numărului organizațiilor internaționale, ca și extinderea obiectului activității acestora, reprezintă o caracteristică a vieții internaționale contemporane. Aceasta se datorește necesității extinderii colaborării internaționale în diverse domenii (politic, economic, social, tehnico-științific, cultural și altele) ale relațiilor între state, cu participarea unui număr cît mai mare de state.

Organizațiile internaționale reprezintă forme de realizare a colaborării multilaterale între state, în diferite domenii, într-un cadru juridic instituționalizat, pentru înfăptuirea unor obiective stabilite și pe baza unor reguli înscrise în statute și alte documente ale acestora.

Ca urmare a evoluției practicii internaționale, s-au format reguli juridice cu privire la organizarea și funcționarea organizațiilor internaționale. În doctrină, aceste reguli sînt numite adesea „dreptul organizațiilor internaționale", în realitate un capitol al dreptului internațional public.

Îmbogățirea practicii și cerința creșterii rolului organizațiilor internaționale face necesară examinarea principiilor și normelor juridice aplicabile în cadrul acestora. Este vorba atît de aplicarea principiilor și normelor dreptului internațional general, cît și a normelor specifice fiecărei organizații.

2. Organizațiile internaționale au reflectat cerințele și condițiile în care au fost create și au funcționat. Există o tendință constantă de adaptare a lor la noile cerințe ale relațiilor internaționale, la schimbările care intervin în lume, chiar dacă uneori acest proces este greoi și sinuos, întîmpinînd opoziția unora din membrii organizațiilor.

Aceasta s-a reflectat în preocupări pentru modificarea statutelor, a organizării și funcționării organizațiilor internaționale.

Primele forme de organizare a colaborării multilaterale dintre state au fost conferințele și congresele internaționale, convocate pentru reglementarea unor probleme în care erau interesate mai multe state. În secolul XIX, locul conferințelor și congreselor în colaborarea internațională a crescut continuu ; treptat, conferințele și congresele au devenit periodice prin intermediul unui secretariat, căpătînd o anumită permanență.

Către sfîrșitul secolului al XIX-lea au fost create așa-numitele uniuni administrative, organizații internaționale permanente avînd drept obiect să asigure colaborarea dintre state în domenii limitate, de specialitate, conform unor reguli generale înscrise în statutele lor. Între acestea, menționăm : Uniunea Poștală Universală, creată în 1875 ; Organizația Meteorologică Mondială, creată în 1878 ; Uniunea de la Paris pentru protecția proprietății industriale, creată în 1883 ; Uniunea de la Berna pentru protecția operelor literare și artistice, înființată în 1886 ; Institutul Internațional de Agricultură, înființat în 1905 ; Oficiul Internațional de Igienă Publică, înființat în 1907 etc.

După primul război mondial, se creează prima organizație politică mondială : Liga Națiunilor, precum și o serie de organizații cu caracter specializat, ca Organizația Internațională a Muncii, Uniunea Internațională a Vagoanelor, Uniunea Internațională a Căilor Ferate, Oficiul Internațional al Epizootiilor, Oficiul Internațional al Vinului etc.

După cel de-al doilea război mondial, organizațiile internaționale au cunoscut o dezvoltare deosebită, iar rolul lor în soluționarea problemelor de interes general a devenit din ce în ce mai important. A fost creată Organizația Națiunilor Unite, organizație universală și cu obiect de activitate general, iar pentru problemele de specialitate, s-au înființat instituțiile specializate ale ONU. Au luat ființă organizații regionale, cu obiect general sau specializate, precum și organisme subregionale.

S-a format astfel o rețea vastă de organizații și organisme internaționale, cu obiect mai larg sau mai restrîns, cu participare generală sau limitată, prin care statele urmăresc să realizeze cooperarea multilaterală în domeniile respective.

3. Organizațiile internaționale pot fi clasificate după mai multe criterii : a) după aria de acțiune, în raport de numărul

statelor participante; b) după obiectul lor, general sau specializat; c) după posibilitatea statelor de a deveni membre ale organizației.

După aria lor de acțiune, sînt organizații internaționale cu vocație universală, destinate să cuprindă toate statele lumii (între acestea Organizația Națiunilor Unite, cuprinzînd în prezent peste 180 state, instituțiile specializate ale ONU, din care pot face parte toate statele membre ale ONU și în unele cazuri și alte entități, cu autonomie în diferite domenii ca sănătatea, poșta, telecomunicațiile), și organizații internaționale regionale, limitate la o regiune geografică. În această ultimă categorie intră organizațiile regionale, ca de exemplu Organizația Statelor Americane, Organizația Unității Africane, Liga Arabă, Comunitățile Economice Europene.

După obiectul lor, sînt organizații cu obiect general, referitoare la cooperarea dintre statele membre în numeroase domenii ale vieții internaționale. În această categorie intră Organizația Națiunilor Unite, precum și organisme regionale ca Organizația Unității Africane și Organizația Statelor Americane. Alte organizații au un obiect de activitate special, limitat la un domeniu restrîns. În această categorie intră instituțiile specializate ale ONU, precum și unele organisme regionale, cum este Organizația Tratatului Nord-Atlantic.

Pornind de la criteriul posibilității de participare a altor state, sînt organizații deschise, în care pe lîngă membrii originari, pot participa și alte state, conform deciziei lor, desigur asumîndu-și obligațiile de membru. Alte organizații sînt închise, putînd fi membre numai statele fondatoare sau statele dintr-o regiune (Benelux, Comisia Dunării, conform Convenției de la Belgrad din 1948). În sfîrșit, alte organizații sînt deschise în principiu, fiind necesar însă acordul tuturor statelor care sînt membre la un moment dat, pentru ca alte state să obțină calitatea de membru (Organizația Tratatului Nord-Atlantic, Comunitățile Economice Europene).

Organizații cu vocație de universalitate

Liga Națiunilor a fost organizație de state cu vocație universală și cu obiect general de activitate. A existat între cele două războaie mondiale.

Pactul Ligii Națiunilor a fost adoptat de Conferința de pace de la Versailles la 28 iunie 1919 și inclus ca partea I în

toate tratatele de pace semnate după primul război mondial. Scopurile proclamate ale Ligii erau : promovarea colaborării internaționale și realizarea păcii și securității prin acceptarea unor obligații de a nu recurge la război, prin dezvoltarea unor relații juste între națiuni, respectarea dreptului internațional și a obligațiilor decurgînd din tratate și prin menținerea justiției.

Puteau deveni membre ale Ligii statele semnatare ale tratatelor de pace, state invitate să adere la Pact ca și alte „state, dominioane sau colonii cu deplină autoguvernare", admise pe baza aprobării Adunării Ligii, dacă ofereau garanții că vor respecta obligațiile internaționale și reglementările Ligii privind forțele armate și armamentele. Calitatea de membru putea înceta prin retragerea voluntară, prin excludere pentru încălcarea pactului sau prin neacceptarea amendamentelor la pact, cu un preaviz de doi ani. Au fost membre ale Ligii circa 60 state, de pe toate continentele.

Organele Ligii au fost Adunarea și Consiliul, asistate de un secretariat permanent. În legătură cu Liga Națiunilor, dar separat de ea, au funcționat Organizația Internațională a Muncii și Curtea Permanentă de Justiție Internațională.

Adunarea era compusă din reprezentanții tuturor statelor membre, se întrunea odată pe an și ori de cîte ori era nevoie, la inițiativa unui stat membru, aprobată de majoritate. Putea să examineze orice problemă din sfera de acțiune a Ligii sau care privea pacea. Hotărîrile se adoptau în unanimitate, cu excepția problemelor de procedură, pentru care se cerea majoritate simplă și a unor probleme pentru care se prevedea majoritatea de 2/3 (admiterea de noi membri). Pentru recomandări, Adunarea a recurs la adoptarea lor cu majoritate simplă.

Consiliul era organul executiv, alcătuit din membrii permanenți (numărul și statele ce-l compuneau fiind stabilite de Adunare) și un număr de 11 membri nepermanenți, aleși de Adunare pe termene între 1 și 3 ani. Avea aceleași atribuții ca și Adunarea și în plus o serie de funcții proprii privind luarea de măsuri împotriva statului agresor în caz de agresiune, rezolvarea pașnică a diferendelor, excluderea unor membri. Se aplica regula unanimității, cu unele excepții. Se reunea în sesiuni de 3—4 ori pe an.

Secretariatul era format dintr-un secretar general, numit de Consiliu cu aprobarea majorității membrilor Adunării, ajutat de personalul necesar.

Principalele funcții prevăzute de pact erau garanția colectivă împotriva agresiunii externe, reducerea armamentelor, rezolvarea pașnică a diferendelor.

După cum este cunoscut, garanția colectivă nu a fost niciodată aplicată în practică, deși în 1932 China și în 1935 Abisinia, victime ale agresiunii, au cerut acest lucru. Nu era interzisă recurgerea la război, ci se urmărea prevenirea și amînarea lui. Deși a avut loc o conferință a Ligii pentru dezarmare, nu s-a realizat nici un progres în reducerea armamentelor. Deși s-a încercat uneori soluționarea pașnică a diferendelor, rezultatele au fost minore.

Pentru prima dată, însă, o structură organizată își propunea să acționeze împotriva agresorului, făcînd distincția între agresor și victimă; în unele cazuri, ea a chemat la aplicarea unor sancțiuni, fără a fi putut asigura garanții colective; de asemenea, a exclus unele state, pentru acte de agresiune.

Menționăm activitatea intensă a diplomatului român Nicolae Titulescu, ales de două ori președinte al Adunării. El a insistat să se ia măsuri de dezarmare, să se adopte o definiție a agresorului, să se aplice sancțiuni față de agresori, să se adopte măsuri de organizare a păcii și a garantării securității.

Liga Națiunilor și-a încetat în fapt activitatea odată cu izbucnirea celui de-al doilea război și a fost dizolvată expres în 1946.

A constituit un experiment complex și important, în perspectiva istoriei. Organizația Națiunilor Unite a fost clădită pornind de la experiența Ligii Națiunilor.

A contribuit la dezvoltarea dreptului internațional, atît prin promovarea unui număr de noi norme și instituții juridice, cît și prin mecanismele internaționale, pe care a încercat să le organizeze pentru a asigura aplicarea normelor de drept așezate la baza societății internaționale.

Organizația Națiunilor Unite

Crearea ONU a fost unul din rezultatele importante ale celui de-al doilea război mondial.

Încă din timpul războiului, s-a pus problema unei noi organizații. În Declarația din 1 ianuarie 1942 asupra luptei comune împotriva țărilor Axei, reprezentanții a 26 țări din coaliția antihitleristă au folosit denumirea „Națiunile Unite" pentru a denumi forma de colaborare dintre ele.

În octombrie 1943, la Conferința de la Moscova a miniștrilor afacerilor externe ai marilor puteri aliate s-a adoptat o declarație cu privire la securitatea generală, care prevedea că în termenul cel mai scurt va trebui înființată o organizație internațională universală, întemeiată pe principiul egalității suverane, care să cuprindă toate statele. Erau formulate scopurile și principiile noii organizații, reafirmate apoi și la Conferința de la Teheran din decembrie 1943.

Primul proiect al statutului noii organizații a fost elaborat la Conferința de la Dumbarton Oaks (lîngă Washington), în perioada august-octombrie 1944, cu participarea reprezentanților SUA, Angliei, Chinei și URSS. La Conferința de la Yalta (1945), reprezentanții SUA, Angliei și URSS au convenit asupra principiului unanimității membrilor permanenți al Consiliului de Securitate, rămasă nerezolvată la Dumbarton Oaks.

La San Francisco, Conferința Națiunilor Unite (25 aprilie — 26 iunie 1945), cu participarea a 51 state, a adoptat Carta ONU. Carta a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945.

Scopurile ONU

Scopul suprem, afirmat de la început, al organizației este de a feri generațiile viitoare de flagelul războiului, prin unirea forțelor membrilor ei în vederea menținerii păcii și securității, prin garantarea că folosirea forței armate nu va mai avea loc decît în interesul comun.

Cele 4 scopuri ale organizației, dezvoltate în art. 1 al Cartei, sînt :

— menținerea păcii și securității internaționale, folosind ca metode măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor contra păcii și reprimarea actelor de agresiune și altor încălcări ale păcii și rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor, ori situațiilor care ar duce la încălcarea păcii ;

— dezvoltarea de relații prietenești între națiuni, bazate pe principiul egalității în drepturi și dreptul popoarelor de a dispune de ele însele ;

— realizarea colaborării internaționale în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural și umanitar și încurajarea și dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și libertățile fundamentale pentru toți ;

— să fie un centru care să armonizeze acțiunile statelor pentru înfăptuirea scopurilor comune.

Carta ONU cuprinde și un capitol intitulat „Principii", în care sînt enunțate principii de drept dezvoltate ulterior în alte documente și considerate principii fundamentale ale dreptului internațional.

Calitatea de membru al ONU

Pe lîngă membrii originari ai ONU (cele 51 state semnatare la San-Francisco), Carta prevede că pot deveni membre ale ONU toate celelalte state care acceptă obligațiile prevăzute în Cartă și care, după aprecierea organizației, pot să-și aducă la îndeplinire aceste obligații.

În prezent, sînt membre ale ONU aproape 180 state, practic toate statele lumii.

Potrivit prevederilor Cartei, admiterea de noi membri se face la recomandarea Consiliului de Securitate, adoptată cu majoritate de voturi, incluzînd voturile celor 5 membri permanenți ai Consiliului, prin hotărîre a Adunării generale votată de 2/3 din membrii prezenți și votanți.

Calitatea de membru poate să înceteze :

— prin excluderea unui stat membru ca urmare a încălcării repetate a principiilor Cartei, ca sancțiune ;

— prin retragere ;

— prin încetarea existenței ca stat.

Un membru al ONU poate fi suspendat din exercitarea drepturilor și privilegiilor sale de către Adunarea generală, la recomandarea Consiliului. Exercitarea acestor drepturi și privilegii poate fi restabilită de Consiliul de Securitate.

În practica ONU, nici un stat nu a fost pînă în prezent exclus din organizație. În 1979, a avut loc suspendarea drepturilor Africii de Sud, printr-un vot în Adunarea generală, dar fără recomandarea Consiliului de Securitate. Ca urmare, suspendarea a operat numai în Adunarea generală și organismele care raportează Adunării, nu și față de Consiliul de Securitate, unde Africa de Sud s-a putut prezenta ori de cîte ori a dorit, ca stat nemembru, implicat în examinarea uneia sau alteia din probleme.

Organele ONU sînt : Adunarea generală ; Consiliul de Securitate ; Consiliul Economic și Social ; Consiliul de Tutelă ; Curtea Internațională de Justiție ; Secretariatul.

Organele principale pot crea organe subsidiare, pentru îndeplinirea atribuțiilor, compuse fie din reprezentanți ai sta-

telor membre, fie din persoane care participă cu titlu personal (Comisia de drept internațional).

Pentru fiecare organ principal, Carta reglementează componența, atribuțiile, modul de lucru și de adoptare a hotărîrilor fiecărui organ al ONU.

Adunarea generală cuprinde reprezentanți ai tuturor statelor membre, de fiecare cîte 5, pe lîngă care pot fi afectați consilieri și experți. Fiecare stat are însă dreptul la un vot.

Se întrunește în sesiuni ordinare, de obicei odată pe an, ca și în sesiuni extraordinare, sau extraordinare de urgență, convocate după o anumită procedură.

La începutul fiecărei sesiuni, Adunarea generală alege un președinte, un număr de vicepreședinți, după o anumită repartizare geografică, precum și pe cei 7 președinți ai comitetelor principale ale sesiunii. Împreună, ei formează biroul sau Comitetul general al Adunării generale. Acesta examinează proiectul ordinei de zi și organizarea lucrărilor pe care le supune Adunării generale. În afara Comitetului general, sesiunile Adunării generale se desfășoară în ședințe plenare și în cele 7 comitete principale: Comitetul pentru probleme politice și de securitate (Comitetul I), Comitetul politic special, Comitetul pentru probleme economice și financiare (Comitetul II), Comitetul pentru probleme sociale, umanitare și culturale (Comitetul III), Comitetul pentru problemele coloniale (Comitetul IV), Comitetul pentru probleme administrative și bugetare (Comitetul V) și Comitetul pentru probleme juridice (Comitetul VI). Limbile oficiale sînt franceza, engleza, spaniola, rusa și chineza; limbă de lucru este și araba. Documentele oficiale se publică în toate aceste limbi. Cuvîntările ținute într-o limbă se traduc în toate limbile.

La începutul fiecărei sesiuni se crează o comisie pentru verificarea deplinelor puteri; sesiunea este sprijinită și de Comitetul Consultativ pentru Probleme Administrative și Bugetare.

Adunarea generală a creat de-a lungul anilor și alte organe subsidiare, care se reunesc, tratează diferite probleme și supun rapoarte. Între acestea: Comisia de drept internațional, Comitetul pentru Cartă și creșterea rolului ONU; Comitetul pentru folosirea pașnică a spațiului cosmic.

Hotărîrile Adunării în probleme importante se iau cu 2/3 voturi ale celor prezenți și votanți (menținerea păcii și securității, alegerea membrilor organelor principale, primirea de noi

membri, probleme bugetare). În alte domenii, hotărîrile se adoptă cu majoritatea simplă.

Pentru modificarea Cartei, se prevede hotărîrea a 2/3 din statele membre și ratificarea de către 2/3, între care și cei 5 membri permanenți ai Consiliului de Securitate.

Adunarea generală are o serie de atribuții cu caracter general, între care: discutarea oricăror probleme din cadrul ONU și adresarea de recomandări statelor membre și Consiliului de Securitate; examinarea principiilor generale ale colaborării pentru menținerea păcii și securității, inclusiv principii privind dezarmarea și reglementarea armamentelor; discutarea oricăror diferende sau situații legate de menținerea păcii și securității, supuse Adunării de un stat membru, un stat nemembru sau Consiliul de Securitate, urmînd ca orice asemenea problemă în care este necesară o acțiune să fie referită Consiliului, înainte sau după discuție; promovarea cooperării internaționale, în toate domeniile și contribuția la înfăptuirea drepturilor omului, prin studii și recomandări; încurajarea dezvoltării progresive a dreptului internațional.

Atît Adunarea cît și Consiliul de Securitate examinează probleme ale păcii și securității. Carta delimitează însă competențele celor două, în sensul că răspunderea principală pentru menținerea păcii și securității revine Consiliului, iar Adunarea nu poate face recomandări în problemele respective, dacă ele sînt în curs de a fi examinate de Consiliu, afară de cazul cînd Consiliul i-ar cere acest lucru.

În condițiile în care Consiliul de Securitate nu a putut acționa, ca urmare a exercitării dreptului de veto al marilor puteri, Adunarea generală a adoptat în 1950, în timpul războiului din Coreea, rezoluția intitulată „Uniți pentru pace", prin care își atribuia dreptul de a decide întreprinderea unor acțiuni militare ale Organizației, competență care potrivit Cartei revine Consiliului de Securitate. În practica ONU, nu s-a recurs la aplicarea acestei rezoluții.

Adunarea generală exercită și anumite atribuții cu caracter special, și anume: admiterea de noi membri, suspendarea și excluderea din organizație, la recomandarea Consiliului de Securitate; informarea asupra situației din teritoriile care nu se guvernează singure; aprobarea bugetului; alegerea membrilor altor organe ale ONU (Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, a Secretarului general la recomandarea Consiliului de Securitate, a membrilor Curții Internaționale de Justiție, în paralel cu Consiliul de Securitate); autorizarea

Consiliului Economic și Social de a încheia acorduri cu instituțiile specializate; autorizarea altor organe ale ONU de a cere Curții Internaționale de Justiție avize consultative asupra problemelor juridice.

Consiliul de Securitate este organul care are principala răspundere pentru menținerea păcii și securității și poate să decidă acțiuni și măsuri de constrîngere în acest scop.

Este alcătuit din 15 membri (inițial au fost 11 membri) din care 5 permanenți: SUA, Anglia, Franța, China și Federația Rusă (succesor al fostei URSS) și 10 nepermanenți, aleși pe o perioadă de doi ani, pornind de la criteriul repartiției geografice echitabile și al contribuției la menținerea păcii și securității. România a fost aleasă în Consiliu în anii 1962, 1976—1977 și 1990—1991.

Funcționează permanent, fiecare stat membru avînd un reprezentant permanent la sediul ONU, care să poată răspunde la convocarea de către președinte (prin rotație, cîte o lună). Ca organe subsidiare, are cîteva comitete permanente.

Adoptă hotărîri, în problemele de fond, cu votul afirmativ a 9 membri, între care voturile concordante ale celor 5 membri permanenți, iar în problemele de procedură, cu votul a 9 membri, oricare ar fi ei. Dacă sînt divergențe asupra clarificării unei probleme ca fiind de fond sau de procedură, hotărîrea se va lua cu votul a 9 membri, inclusiv voturile concordante ale celor 5 membri permanenți. Abținerea unui membru permanent nu este considerată vot negativ.

Funcțiile și competențele Consiliului de Securitate sînt:

— în domeniul reglementării pașnice a diferendelor: ancheta pentru a vedea dacă continuarea unui diferend sau a unei situații poate să pună în pericol pacea și securitatea; recomandarea metodei la care să recurgă părțile; recomandarea conținutului reglementării;

— în caz de amenințare a păcii, încălcare a păcii sau agresiune, Consiliul de Securitate poată să adopte: măsuri provizorii (de exemplu, hotărîri de încetare a focului); măsuri de constrîngere, fără folosirea forței armate — întreruperea totală sau parțială a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare maritime, aeriene, precum și ruperea relațiilor diplomatice măsuri de constrîngere cu folosirea forței armate, constînd în operațiuni executate cu forțele aeriene, maritime sau terestre ale membrilor Organizației.

Pentru realizarea măsurilor de constrîngere, membrii ONU s-au obligat să pună la dispoziția Consiliului de Securitate, la

cererea sa și pe bază de acorduri speciale, forțele armate necesare. Carta a prevăzut și existența unui comitet de stat major, pentru comanda acestor forțe armate.

Aceste prevederi urmăreau crearea unui sistem mondial de securitate colectivă; el nu a fost pînă în prezent creat.

Alte atribuții ale Consiliului de Securitate — măsuri legate de executarea hotărîrilor Curții Internaționale de Justiție, recomandări pentru admiterea de noi membri, aplicarea de sancțiuni, numirea Secretarului general, alegeri pentru judecătorii CIJ. Consiliul de Securitate este organismul care are legătură cu organismele regionale, care au drept de acțiune în domeniul menținerii păcii și securității, cu informarea și sub controlul Consiliului.

De mai mulți ani, există preocupări pentru reforma ONU și modificarea Cartei, care vizează în principal Consiliul de Securitate, în sensul desființării dreptului de veto sau al măririi numărului de membri, pentru a include țări cum sînt Japonia, Germania, India, Brazilia, Nigeria, Mexic.

Consiliul Economic și Social este organul principal, care sub autoritatea Adunării generale trebuie să îndeplinească obiectivele ONU în domeniul colaborării economice și sociale și al încurajării respectării drepturilor omului.

Aceste obiective sînt: ridicarea nivelului de trai, folosirea completă a forței de muncă, crearea condițiilor pentru progresul economic și social; soluționarea problemelor internaționale economice, sociale, de sănătate și altele legate de acestea, cooperarea în domeniile culturii și educației; respectarea universală a drepturilor omului și libertăților fundamentale.

Se reunește în sesiuni anuale și adoptă hotărîri cu majoritate simplă a membrilor prezenți și votanți. Este format în prezent din 54 state (inițial au fost 18 state). Este sprijinit în activitatea sa de o largă rețea de organe subsidiare, între care comisii economice regionale, comisii și subcomisii tehnice — Comisia drepturilor omului, Comisia pentru condiția femeii, Comisia pentru probleme sociale, Comisia statistică și altele.

Consiliul Economic și Social are și funcții proprii: efectuarea de studii, rapoarte și recomandări către Adunarea generală și statele membre, pregătirea de convenții și convocarea de conferințe în problemele de care se ocupă.

Asigură legătura dintre ONU și instituțiile specializate și organizațiile neguvernamentale, încheie acorduri cu acestea și

primește rapoarte, se consultă cu organizații neguvernamentale.

Consiliul de Tutelă a fost creat pentru a îndeplini funcțiile ONU în privința sistemului de tutelă. A fost alcătuit din statele ce administrau teritorii sub tutelă, membrii permanenți ai Consiliului de Securitate care nu administrau teritorii, ca și alți membri, astfel încît să fie reprezentate în mod egal statele care administrează sau nu teritorii sub tutelă.

A avut misiunea de a examina rapoartele statelor administrante, a examina petiții din teritoriile sub tutelă, a organiza vizite în teritorii, a trimite chestionare privind progresul populației din teritorii. În ceea ce privește teritoriile strategice, a sprijinit Consiliul de Securitate în exercitarea acelorași atribuții.

Ca urmare a finalizării procesului de decolonizare, și-a încheiat practic activitatea. Toate teritoriile sub tutelă au devenit independente sau și-au exercitat altfel dreptul de autodeterminare.

Secretariatul este organul administrativ și executiv al ONU, format din Secretarul general și personalul necesar.

Secretarul general este numit de Adunarea generală, la recomandarea Consiliului de Securitate, pe o durată de 5 ani, cu posibilitatea prelungirii lui pe încă 5 ani. El numește personalul pe criterii profesionale, dar și pentru a asigura o reprezentare geografică cît mai largă cu putință.

Secretarul general exercită funcții administrative și executive, asigurînd buna funcționare, sub aspect administrativ, a organelor ONU și executarea hotărîrilor luate de acestea; funcții tehnice, în același scop; funcții cu caracter financiar, privind pregătirea bugetului și controlul cheltuirii acestuia; funcții de reprezentare a ONU, la încheierea unor convenții, la conferințe.

Secretarul general poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra oricărei probleme care, după opinia sa, pune în pericol pacea și securitatea internațională.

Secretarul general și personalul Secretariatului se bucură, conform Cartei și conform unei convenții adoptate în 1946, de privilegiile și imunitățile ONU.

Ca organ permanent al ONU, Secretarul general și Secretariatul primesc din partea organelor ONU, mai ales a Adunării generale și Consiliului de Securitate, misiuni importante, îndeosebi în menținerea păcii și securității internaționale.

Curtea Internațională de Justiție, prezentată la capitolul privind reglementarea pașnică a diferendelor, este legată de ONU numai prin suportarea cheltuielilor ei, prin alegerea judecătorilor Curții și prin avizele consultative pe care organele ONU le pot solicita.

Procedura de modificare a Cartei. Sînt prevăzute două căi pentru modificarea ei : prin amendamente, adoptate de Adunarea generală cu 2/3 din membri ; prin revizuire, de o conferință a membrilor ONU, convocată prin hotărîrea a 2/3 din membri și a 9 din membrii Consiliului de Securitate.

Modificările respective intră în vigoare numai după ratificarea lor de 2/3 din membrii ONU, inclusiv membrii permanenți ai Consiliului de Securitate.

A avut loc o singură modificare a Cartei — creșterea numărului membrilor Consiliului de Securitate și Consiliului Economic și Social. O serie de prevederi ale Cartei nu mai corespund situației, ca de exemplu, cele referitoare la teritoriile sub tutelă, la țările inamice și altele. Deși Carta prevedea o conferință de revizuire după 10 ani, aceasta nu a avut loc.

Instituțiile specializate

Sînt organizații internaționale interstatale care, potrivit actelor constitutive, îndeplinesc funcții în domeniile economic, social, cultural, al educației, sănătății și altele. Ele au raporturi de coordonare cu ONU și între ele ; sînt organizații cu vocație de universitate ; au obiect de activitate limitat.

Există în prezent 12 instituții specializate : Organizația Internațională a Muncii (OIM), Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), Organizația Mondială a Sănătății (OMS). Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), Fondul Monetar Internațional (FMI), Organizația Internațională pentru Aviația Civilă (OACI), Uniunea Poștală Universală (UPU), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT), Organizația Meteorologică Mondială (OMM), Organizația Maritimă Internațională (OMI), Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI). Alte organizații, de același tip, au raporturi de colaborare cu ONU, fără a fi instituții specializate : Agenția Internațională pentru Energia Atomică (AIEA), Organizația

primește rapoarte, se consultă cu organizații neguvernamentale.

Consiliul de Tutelă a fost creat pentru a îndeplini funcțiile ONU în privința sistemului de tutelă. A fost alcătuit din statele ce administrau teritorii sub tutelă, membrii permanenți ai Consiliului de Securitate care nu administrau teritorii, ca și alți membri, astfel încît să fie reprezentate în mod egal statele care administrează sau nu teritorii sub tutelă.

A avut misiunea de a examina rapoartele statelor administrante, a examina petiții din teritoriile sub tutelă, a organiza vizite în teritorii, a trimite chestionare privind progresul populației din teritorii. În ceea ce privește teritoriile strategice, a sprijinit Consiliul de Securitate în exercitarea acelorași atribuții.

Ca urmare a finalizării procesului de decolonizare, și-a încheiat practic activitatea. Toate teritoriile sub tutelă au devenit independente sau și-au exercitat altfel dreptul de autodeterminare.

Secretariatul este organul administrativ și executiv al ONU, format din Secretarul general și personalul necesar.

Secretarul general este numit de Adunarea generală, la recomandarea Consiliului de Securitate, pe o durată de 5 ani, cu posibilitatea prelungirii lui pe încă 5 ani. El numește personalul pe criterii profesionale, dar și pentru a asigura o reprezentare geografică cît mai largă cu putință.

Secretarul general exercită funcții administrative și executive, asigurînd buna funcționare, sub aspect administrativ, a organelor ONU și executarea hotărîrilor luate de acestea; funcții tehnice, în același scop; funcții cu caracter financiar, privind pregătirea bugetului și controlul cheltuirii acestuia; funcții de reprezentare a ONU, la încheierea unor convenții, la conferințe.

Secretarul general poate atrage atenția Consiliului de Securitate asupra oricărei probleme care, după opinia sa, pune în pericol pacea și securitatea internațională.

Secretarul general și personalul Secretariatului se bucură, conform Cartei și conform unei convenții adoptate în 1946, de privilegiile și imunitățile ONU.

Ca organ permanent al ONU, Secretarul general și Secretariatul primesc din partea organelor ONU, mai ales a Adunării generale și Consiliului de Securitate, misiuni importante, îndeosebi în menținerea păcii și securității internaționale.

Curtea Internațională de Justiție, prezentată la capitolul privind reglementarea pașnică a diferendelor, este legată de ONU numai prin suportarea cheltuielilor ei, prin alegerea judecătorilor Curții și prin avizele consultative pe care organele ONU le pot solicita.

Procedura de modificare a Cartei. Sînt prevăzute două căi pentru modificarea ei : prin amendamente, adoptate de Adunarea generală cu 2/3 din membri ; prin revizuire, de o conferință a membrilor ONU, convocată prin hotărîrea a 2/3 din membri și a 9 din membrii Consiliului de Securitate.

Modificările respective intră în vigoare numai după ratificarea lor de 2/3 din membrii ONU, inclusiv membrii permanenți ai Consiliului de Securitate.

A avut loc o singură modificare a Cartei — creșterea numărului membrilor Consiliului de Securitate și Consiliului Economic și Social. O serie de prevederi ale Cartei nu mai corespund situației, ca de exemplu, cele referitoare la teritoriile sub tutelă, la țările inamice și altele. Deși Carta prevedea o conferință de revizuire după 10 ani, aceasta nu a avut loc.

Instituțiile specializate

Sînt organizații internaționale interstatale care, potrivit actelor constitutive, îndeplinesc funcții în domeniile economic, social, cultural, al educației, sănătății și altele. Ele au raporturi de coordonare cu ONU și între ele ; sînt organizații cu vocație de universitate ; au obiect de activitate limitat.

Există în prezent 12 instituții specializate : Organizația Internațională a Muncii (OIM), Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură (FAO), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), Organizația Mondială a Sănătății (OMS). Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), Fondul Monetar Internațional (FMI), Organizația Internațională pentru Aviația Civilă (OACI), Uniunea Poștală Universală (UPU), Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT), Organizația Meteorologică Mondială (OMM), Organizația Maritimă Internațională (OMI), Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale (OMPI). Alte organizații, de același tip, au raporturi de colaborare cu ONU, fără a fi instituții specializate : Agenția Internațională pentru Energia Atomică (AIEA), Organizația

Mondială a Turismului (OMT), Acordul General pentru Tarife și Comerț (GATT).

Colaborarea cu instituțiile specializate se realizează pe baza unor acorduri cu ONU. Prin Consiliul Economic și Social, ONU urmărește respectarea de către instituțiile specializate a scopurilor și principiilor Cartei ONU și coordonarea activității lor.

Instituțiile specializate nu sînt însă organe ale ONU ; ele au calitatea de subiect de drept internațional, ca și ONU de altfel, au o structură organizatorică proprie și funcțiuni în virtutea cărora stabilesc raporturi internaționale, încheie acorduri cu ONU, între ele și cu statele. Se bucură de privilegii și imunități diplomatice, ca și ONU, conform unei convenții din 1947, aprobată de Adunarea generală a ONU și ratificată de peste 100 state.

Ele au unele trăsături comune, dar și elemente specifice. Au o structură asemănătoare a organelor de conducere : un organ cu reprezentare generală — conferință (congres), adunare, format din reprezentanții tuturor statelor, cu sesiuni anuale sau din 2 în 2 ani, care decide politica organizației ; un organ executiv, cu componență restrînsă, cu reuniuni anuale sau bianuale ; un secretariat permanent, condus de un director general sau secretar general, care îndeplinește funcții administrative. Majoritatea realizează o activitate de elaborare de norme, fie sub formă de convenții, supuse ratificării statelor, fie ca recomandări adresate statelor membre, urmărind realizarea colaborării internaționale și o anumită uniformizare și standardizare în domeniile respective, necesară dezvoltării cooperării. În general, hotărîrile se iau cu majoritate de voturi, fiecare stat membru dispunînd de un vot.

Deosebirile care există între ele decurg din specificul activității, împrejurările istorice în care au luat naștere și alte considerente. Astfel, FMI și BIRD se caracterizează prin aplicarea votului ponderat, adică a unui număr de voturi pentru țările membre, proporțional cu contribuția lor la fondurile organizației respective. Hotărîrile se iau cînd sînt reunite un anumit număr de voturi, indiferent cîte state votează pentru. OIM are o structură tripartită, cuprinzînd reprezentanți ai guvernelor, ai sindicatelor și patronilor ; în Conferința generală sînt 2 reprezentanți guvernamentali, unul sindical și unul al patronatului, fiecare votînd individual. La fel, Consiliul de Administrație al OIM este compus din 48 reprezentanți, din care 24 guvernamentali, 12 patronali și 12 sindicali.

În cadrul Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor, în afară de conferința plenipotențiarilor, care se convoacă odată la 5 ani, se reunesc conferințe administrative pe domenii : telegraf, telefon, radio ; de asemenea, se reunesc conferințe regionale și există comitete permanente pe domenii.

Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale reunește mai multe uniuni, bazate pe convenții diferite : Uniunea de la Paris pentru protecția proprietății industriale ; Uniunea de la Berna pentru protecția operelor literare și artistice ; Aranjamentul de la Madrid pentru protecția mărcilor de fabrică și comerț și altele.

Organizații regionale

Sînt politice, militare, economice sau cu activitate complexă.

Carta ONU permite crearea unor acorduri sau organizații regionale în vederea rezolvării unor probleme privind menținerea păcii și securității internaționale, care sînt susceptibile de a forma obiectul unor acțiuni cu caracter regional. Aceste acțiuni trebuie să fie compatibile cu scopurile și principiile ONU. Consiliul de Securitate poate să le folosească pentru acțiuni de constrîngere întreprinse sub autoritatea lui, urmînd să fie informat asupra acțiunilor de constrîngere pe care acestea le întreprind sau intenționează să le întreprindă.

Alte organisme politice sau militare, pentru a fi conforme cu Carta, trebuie să aibă ca scop numai autoapărarea colectivă, deci numai scopuri defensive.

Organizația Statelor Americane cuprinde SUA și statele din America Latină. A fost înființată în 1948, la Bogota. Are ca scopuri : menținerea păcii și securității internaționale pe continent ; reglementarea diferendelor pe cale pașnică între statele membre ; organizarea de acțiuni comune contra agresiunii ; rezolvarea prin eforturi comune a problemelor economice, sociale, și politice ale statelor americane.

În multe cazuri a fost folosită ca mijloc politic.

Organizația are ca organisme : conferința interamericană, organ suprem care se reunește odată la 5 ani, cu participarea tuturor statelor membre, cu competență generală ; conferința consultativă a miniștrilor de externe, care se reunește ocazional pentru probleme urgente, sau într-o situație care amenință pacea și securitatea continentului ; consiliul — organ cu funcții

executive, cu sediul la Washington; Uniunea panamericană — este organ permanent pentru dezvoltarea relațiilor economice, sociale, juridice și culturale. Funcționează și organisme specializate.

În legătură cu OSA, funcționează și un acord de reglementare pașnică a diferendelor și tratatul internațional de asistență mutuală de la Rio de Janeiro.

Liga Arabă a fost înființată în 1945 la Conferința statelor arabe de la Cairo, la care treptat au aderat toate statele arabe. Are ca scop întărirea legăturilor dintre statele participante, colaborarea politico-militară dintre ele, apărarea independenței și suveranității. Prevede și dezvoltarea colaborării economice, financiare, culturale, sanitare, sociale, precum și în problemele de comunicație, cetățenie, pașapoarte, vize.

S-a încheiat în 1950 un tratat de apărare colectivă și un protocol militar.

Organele Ligii sînt: Consiliul, cu sediul la Cairo, convocat de două ori pe an, în sesiuni ordinare; comitetele permanente. Consiliul are ca atribuții principale reglementarea pașnică a diferendelor dintre membrii Ligii și luarea măsurilor în caz de agresiune sau amenințare cu forța împotriva acestora.

Organizația Unității Africane a fost creată la Conferința de la Addis-Abeba a miniștrilor de externe din 30 state africane, din 1963. Principiile care stau la baza OUA sînt în ansamblu cele ale Cartei ONU, dar și devotamentul față de cauza eliberării totale a teritoriilor africane care nu și-au dobîndit încă independența, afirmarea unei politici de nealiniere, condamnarea asasinatului politic și a activităților subversive exercitate de state vecine sau de orice alte state.

Scopurile pe care și le propune OUA sînt: întărirea unității și solidarității statelor africane; coordonarea și intensificarea eforturilor lor pentru a crea condiții de viață mai bune în Africa; apărarea suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor africane; eliminarea tuturor formelor de colonialism din Africa; favorizarea colaborării internaționale.

Organele OUA sînt: Adunarea șefilor de state, care se întrunește anual; Consiliul ministerial, format din miniștrii de externe sau alți miniștri, desemnați de guvernele statelor membre, care se întîlnește de două ori pe an; secretariatul general, organ permanent. A fost creată și o comisie de mediere, conciliere și arbitraj.

OUA a jucat, mai ales prin intermediul șefilor de state, al președintelui Adunării generale, un rol important în apla-

narea unor conflicte și soluționarea unor diferende internaționale.

Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa se structurează treptat ca un organism regional, cu competență generală. După ce în perioada 1975—1990 CSCE a existat sub forma reuniunilor periodice ale statelor participante, care aveau ca obiectiv examinarea aplicării Actului final semnat la Helsinki, la 1 august 1975, și adoptarea de noi măsuri pentru întărirea securității și dezvoltarea cooperării, din anul 1990 se creează — deși nu există un statut, sub formă de tratat internațional — un mecanism organizat. Acesta cuprinde reuniuni ale șefilor de stat sau de guvern din doi în doi ani, un Consiliu al miniștrilor de externe, care se reunește cel puțin odată pe an și Consiliul Înalților Funcționari, care se reunește cel puțin de patru ori pe an și oricînd este nevoie. Au fost create, de asemenea, un secretariat, cu centrul la Praga, un Centru pentru Prevenirea Conflictelor la Viena, care urmărește mai ales îndeplinirea angajamentelor asumate de statele participante în domeniul reducerii forțelor armate și armamentelor și al măsurilor de încredere și stabilitate, ca și un Centru pentru Drepturile Omului și Instituții Democratice, cu sediul la Varșovia, care sprijină aplicarea procedurilor din cadrul dimensiunii umane și desfășurarea de alegeri libere.

Consiliul de miniștri și Consiliul Înalților Funcționari au competența de a lua măsuri, în caz de conflict sau alte amenințări ale păcii în Europa, mergînd pînă la trimiterea de forțe de menținere a păcii în zonele respective, cu acordul părților aflate în conflict. În cadrul CSCE funcționează, de asemenea, un Forum economic.

Membri ai CSCE sînt în prezent 52 state.

În Europa funcționează și organisme cu participare restrînsă și cu competențe mai restrînse. Astfel, în 1948 prin Tratatul de la Bruxelles s-a înființat *Uniunea Occidentală*, organizație cu caracter politico-militar, avînd ca scop proclamat apărarea împotriva unei eventuale agresiuni din partea Germaniei. Prin Tratatul de la Paris din 1954 s-a înlăturat referirea la o eventuală agresiune a Germaniei și s-a luat denumirea de Uniune a Europei Occidentale. Ea urma să aibă forțe armate unite, pentru apărarea Europei Occidentale, ceea ce nu a fost acceptat de parlamentul francez.

În ultimii doi ani, activitatea Uniunii cunoaște o revigorare. Se examinează și posibilitatea creării unor forțe armate ale Uniunii.

UEO are un Consiliu, ca organ principal, o Adunare cu funcţii consultative şi un Secretar general, precum şi o serie de organisme tehnice în domeniul armamentelor.

Consiliul Europei, creat în 1949, urmăreşte stabilirea unor legături mai strînse între statele membre, în domeniile economic, social, cultural, ştiinţific , juridic şi administrativ.

Are ca organe un Consiliu ministerial, o adunare consultativă, formată din reprezentanţi aleşi de parlamentele statelor membre şi un Secretariat.

În cadrul Consiliului Europei s-au adoptat peste 150 convenţii, între care se detaşează Convenţia europeană pentru protecţia drepturilor omului, semnată la Roma în 1950. Prin această Convenţie s-a creat un mecanism care urmăreşte aplicarea ei şi soluţionează plîngeri cu privire la eventuale încălcări, format din Comisia europeană şi Curtea europeană a drepturilor omului.

Consiliul Europei, care a avut iniţial 10 membri, reuneşte în prezent aproape 30 state şi tinde să includă toate statele europene şi să devină principalul mecanism european în domeniul drepturilor omului.

Consiliul Nordic a fost creat în 1952, cuprinzînd treptat toate statele nordice; este un organism politic de consultări şi armonizare a poziţiilor.

A existat şi o *Organizaţie a Pactului Balcanic*, creată în 1953 şi 1954, cuprinzînd Turcia, Grecia şi Iugoslavia. Şi-a încetat practic activitatea.

Dintre organismele militare, mai există NATO — *Pactul Atlanticului de Nord*, creat în 1949, la Washington. Numără în prezent 16 state membre — 12 iniţiali, în 1952 Grecia şi Turcia, 1955 Germania şi în 1986 Spania.

Principala dispoziţie este cea referitoare la considerarea oricărui atac armat împotriva unuia din state ca un atac împotriva tuturor şi invocarea dreptului la autoapărare individuală şi colectivă, prevăzut de Carta ONU în art. 51.

În esenţă, crearea NATO a urmărit să răspundă pericolului din partea URSS, aşa cum a fost perceput în perioada respectivă, la începuturile războiului rece. În acest scop, s-au creat un comandament militar şi forţe armate unite ale alianţei respective

Organul suprem este Consiliul Nord-Atlantic, organ permanent; este sprijinit de un secretar general şi un secretariat.

Ca urmare a dispariţiei Tratatului de la Varşovia — el însuşi organism militar, creat în 1955, ca urmare a intrării Germaniei în NATO — se pune problema extinderii zonei de

acțiune și a competenței Pactului Nord-Atlantic. Astfel, în 1991 s-a creat Consiliul de Cooperare Nord-Atlantic, care include nu numai țările membre ale NATO, ci și țările est-europene.

Au mai existat, ca organisme politico-militare de alianță, SEATO — Organizația Tratatului din Asia de Sud-Est, creată în 1954 la Manila, ANZUS — organizație formată din Australia, Noua Zeelandă și S.U.A. în 1951, și CENTO — Organizația Tratatului Central, formată în 1955 de Turcia, Irak, Anglia, la care au aderat apoi Pakistanul și Iranul. Ele și-au încetat practic activitatea.

Organizații economice, cu caracter mai larg sau mai restrîns, există practic în toate continentele. Prezintă un interes deosebit cele din Europa sau în care statele europene ocupă locul central.

Organizația Europeană de Cooperare și Dezvoltare a fost creată în 1948, ca organizație de cooperare europeană, de 16 state europene în scopul aplicării planului de ajutorare economică a Europei. A fost înlocuită în 1960 prin CCDE, în care au intrat și S.U.A., ulterior și Australia, Noua Zeelandă, Japonia și Canada. Obiectivele urmărite, potrivit acordului din 1960, sînt dezvoltarea economică a statelor membre, ridicarea standardului de viață, dezvoltarea comerțului internațional și a economiei mondiale în general. Își are sediul la Paris.

Organizațiile Pieței comune

Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO) a fost creată de 6 state europene (R. F. Germania, Franța, Belgia, Olanda, Luxemburg și Italia) prin tratatul de la Paris din 1951, ca primă organizație a integrării vest-europene. A fost creată pentru formarea unei piețe comune a oțelului și cărbunelui. Are ca organe Înalta Autoritate, organ principal, format din 9 membri, desemnați de statele membre. Ei funcționează apoi independent de aceste state, devenind organ care adoptă hotărîri obligatorii aplicabile direct persoanelor fizice și juridice de pe teritoriul statelor membre. În caz de neaplicare, Înalta Autoritate poate aplica sancțiuni. Este practic un organism supranațional.

Adunarea CECO era formată din 142 persoane, membri ai parlamentelor statelor părți ; avea în special funcții de control și lua hotărîri numai în problemele interne ale organizației. După înființarea CEE și a Euratom a fost înlocuită prin Adunarea parlamentară europeană, unică pentru cele trei organizații.

Consiliul ministerial, compus din preprezentanți ai tuturor statelor membre, urmărește coordonarea activităților CECO cu interesele statelor membre. Acționează mai ales ca organ consultativ pentru Înalta Autoritate.

Un alt organ este Curtea de Justiție, alcătuită din 7 judecători independenți, care are jurisdicție obligatorie, atît în ce privește diferendele dintre state, cît și pentru acțiunile în daune ale persoanelor juridice și fizice de pe teritoriul acestora. Hotărîrile Curții sînt investite de state cu titlu executoriu pe teritoriul lor, ca o obligație fără nici o altă formalitate. Curtea de Justiție este comună celor 3 Comunități.

Comunitatea Economică Europeană (Piața comună, CEE) a fost înființată prin Tratatul de la Roma din 1957 încheiat de cele 6 țări. Au devenit membri ulterior Anglia, Danemarca, Grecia, Irlanda, Spania și Portugalia.

Scopul ei inițial a fost stabilirea unei piețe comune, prin crearea unei uniuni vamale, urmărind în final o unificare a economiilor naționale.

Se prevede și posibilitatea unor acorduri de asociere cu Piața comună.

Atribuțiile CEE se exercită nu numai între state, dar și față de persoanele fizice și juridice de pe teritoriul lor.

Organele sînt similare cu cele ale CECO. Comisia CEE are 9 membri, dar se află într-o anumită subordonare față de Consiliul de Miniștri, care îi poate încredința unele atribuții ; ea are însă și puteri de decizie și de inițiativă proprii.

Consiliul este alcătuit din reprezentanții statelor membre ; el are dreptul de a lua hotărîri obligatorii, uneori cu majoritate de voturi, în problemele importante în unanimitate.

Consiliul și Comisia pot stabili decizii și reguli obligatorii pentru persoanele juridice și fizice din statele membre ; Comisia poate să le aplice și amenzi și daune cominatorii.

Comunitatea Economică Europeană tinde să evolueze spre o uniune economică a țărilor membre. Potrivit proiectelor supuse în prezent, ea ar urma să aibă în anii următori o monedă unică, o politică socială și economică unică, ceea ce ar asigura cu adevărat circulația liberă a persoanelor, mărfurilor și capitalurilor. Comunitatea tinde să ia tot mai mult atribuțiile unui stat.

O a doua tendință este apropierea de Piața comună a altor țări de pe continent. Se consideră că grupul următor de țări, care pot să devină membre, ar fi Austria, Elveția, Suedia, Norvegia,

Finlanda. Un al doilea grup ar fi țările din centrul și estul Europei. Dacă cele din prima categorie sînt deja asociate cu Piața comună, prin acordul CEE-AELS, celelalte au încheiat sau urmează să încheie acorduri individuale de asociere cu CEE.

Euratom (Comunitatea europeană a energiei atomice) a fost înființată printr-un tratat încheiat la Roma în 1957, în același timp cu CEE, dar separat.

Are ca scop stabilirea unei piețe comune pentru materialele și produsele industriei atomice civile a statelor membre. Este investit cu puteri mari de control asupra activității în acest domeniu, inclusiv a persoanelor și întreprinderilor. Are structură asemănătoare cu cea a CEE, ca și o serie de organe subsidiare, între care Centrul de Cercetări Nucleare.

Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS) a fost creată de 7 state europene în 1959 (Austria, Danemarca, Elveția, Anglia, Norvegia, Portugalia și Suedia), ca o contrapondere față de Piața comună. Acordul a fost încheiat în 1959 la Stockholm.

Scopul urmărit a fost crearea unei zone de comerț liber și în acest scop, stabilirea unui sistem vamal uniform în cadrul zonei prin reduceri succesive, iar în 1970, prin desființarea taxelor vamale dintre ele.

Are ca organ un Consiliu, format din reprezentanți ai tuturor statelor membre, însărcinat cu controlul aplicării convenției, care are dreptul să rezolve diferendele dintre statele membre făcîndu-le recomandări.

Sînt membre în prezent Austria, Elveția, Finlanda, Suedia și Norvegia. Alte state tind de asemenea să devină membre. Între CEE și AFLS a intervenit recent un acord de asociere, creînd o zonă comercială liberă a celor 12 și celor 5 europeni.

În Europa a existat, de asemenea, *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, creat în 1949. Ca urmare a modului cum a fost conceput și a funcționat — sub dominația unuia din membrii săi, fosta URSS — și a fundamentului său ideologic, CAER a încetat o dată cu schimbările care au avut loc în țările est-europene. În jurul CAER și după modelul său au funcționat unele organisme tehnice de colaborare în diferite domenii, între fosta URSS și țările est-europene — căi ferate, poștă, radio, energie nucleară, chimie și altele. În afară de obiectivul de a servi interesele partenerului dominant și a-i subordona economiile celorlalte țări, un alt scop a fost de a crea organisme care să fie contrapuse celor create de țările vest-europene.

Consiliul ministerial, compus din preprezentanți ai tuturor statelor membre, urmărește coordonarea activităților CECO cu interesele statelor membre. Acționează mai ales ca organ consultativ pentru Înalta Autoritate.

Un alt organ este Curtea de Justiție, alcătuită din 7 judecători independenți, care are jurisdicție obligatorie, atît în ce privește diferendele dintre state, cît și pentru acțiunile în daune ale persoanelor juridice și fizice de pe teritoriul acestora. Hotărîrile Curții sînt investite de state cu titlu executoriu pe teritoriul lor, ca o obligație fără nici o altă formalitate. Curtea de Justiție este comună celor 3 Comunități.

Comunitatea Economică Europeană (Piața comună, CEE) a fost înființată prin Tratatul de la Roma din 1957 încheiat de cele 6 țări. Au devenit membri ulterior Anglia, Danemarca, Grecia, Irlanda, Spania și Portugalia.

Scopul ei inițial a fost stabilirea unei piețe comune, prin crearea unei uniuni vamale, urmărind în final o unificare a economiilor naționale.

Se prevede și posibilitatea unor acorduri de asociere cu Piața comună.

Atribuțiile CEE se exercită nu numai între state, dar și față de persoanele fizice și juridice de pe teritoriul lor.

Organele sînt similare cu cele ale CECO. Comisia CEE are 9 membri, dar se află într-o anumită subordonare față de Consiliul de Miniștri, care îi poate încredința unele atribuții; ea are însă și puteri de decizie și de inițiativă proprii.

Consiliul este alcătuit din reprezentanții statelor membre; el are dreptul de a lua hotărîri obligatorii, uneori cu majoritate de voturi, în problemele importante în unanimitate.

Consiliul și Comisia pot stabili decizii și reguli obligatorii pentru persoanele juridice și fizice din statele membre; Comisia poate să le aplice și amenzi și daune cominatorii.

Comunitatea Economică Europeană tinde să evolueze spre o uniune economică a țărilor membre. Potrivit proiectelor supuse în prezent, ea ar urma să aibă în anii următori o monedă unică, o politică socială și economică unică, ceea ce ar asigura cu adevărat circulația liberă a persoanelor, mărfurilor și capitalurilor. Comunitatea tinde să ia tot mai mult atribuțiile unui stat.

O a doua tendință este apropierea de Piața comună a altor țări de pe continent. Se consideră că grupul următor de țări, care pot să devină membre, ar fi Austria, Elveția, Suedia, Norvegia,

Finlanda. Un al doilea grup ar fi țările din centrul și estul Europei. Dacă cele din prima categorie sînt deja asociate cu Piața comună, prin acordul CEE-AELS, celelalte au încheiat sau urmează să încheie acorduri individuale de asociere cu CEE.

Euratom (Comunitatea europeană a energiei atomice) a fost înființată printr-un tratat încheiat la Roma în 1957, în același timp cu CEE, dar separat.

Are ca scop stabilirea unei piețe comune pentru materialele și produsele industriei atomice civile a statelor membre. Este investit cu puteri mari de control asupra activității în acest domeniu, inclusiv a persoanelor și întreprinderilor. Are structură asemănătoare cu cea a CEE, ca și o serie de organe subsidiare, între care Centrul de Cercetări Nucleare.

Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS) a fost creată de 7 state europene în 1959 (Austria, Danemarca, Elveția, Anglia, Norvegia, Portugalia și Suedia), ca o contrapondere față de Piața comună. Acordul a fost încheiat în 1959 la Stockholm.

Scopul urmărit a fost crearea unei zone de comerț liber și în acest scop, stabilirea unui sistem vamal uniform în cadrul zonei prin reduceri succesive, iar în 1970, prin desființarea taxelor vamale dintre ele.

Are ca organ un Consiliu, format din reprezentanți ai tuturor statelor membre, însărcinat cu controlul aplicării convenției, care are dreptul să rezolve diferendele dintre statele membre făcîndu-le recomandări.

Sînt membre în prezent Austria, Elveția, Finlanda, Suedia și Norvegia. Alte state tind de asemenea să devină membre. Între CEE și AFLS a intervenit recent un acord de asociere, creînd o zonă comercială liberă a celor 12 și celor 5 europeni.

În Europa a existat, de asemenea, *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, creat în 1949. Ca urmare a modului cum a fost conceput și a funcționat — sub dominația unuia din membrii săi, fosta URSS — și a fundamentului său ideologic, CAER a încetat o dată cu schimbările care au avut loc în țările est-europene. În jurul CAER și după modelul său au funcționat unele organisme tehnice de colaborare în diferite domenii, între fosta URSS și țările est-europene — căi ferate, poștă, radio, energie nucleară, chimie și altele. În afară de obiectivul de a servi interesele partenerului dominant și a-i subordona economiile celorlalte țări, un alt scop a fost de a crea organisme care să fie contrapuse celor create de țările vest-europene.

Consiliul ministerial, compus din preprezentanți ai tuturor statelor membre, urmărește coordonarea activităților CECO cu interesele statelor membre. Acționează mai ales ca organ consultativ pentru Înalta Autoritate.

Un alt organ este Curtea de Justiție, alcătuită din 7 judecători independenți, care are jurisdicție obligatorie, atît în ce privește diferendele dintre state, cît și pentru acțiunile în daune ale persoanelor juridice și fizice de pe teritoriul acestora. Hotărîrile Curții sînt investite de state cu titlu executoriu pe teritoriul lor, ca o obligație fără nici o altă formalitate. Curtea de Justiție este comună celor 3 Comunități.

Comunitatea Economică Europeană (Piața comună, CEE) a fost înființată prin Tratatul de la Roma din 1957 încheiat de cele 6 țări. Au devenit membri ulterior Anglia, Danemarca, Grecia, Irlanda, Spania și Portugalia.

Scopul ei inițial a fost stabilirea unei piețe comune, prin crearea unei uniuni vamale, urmărind în final o unificare a economiilor naționale.

Se prevede și posibilitatea unor acorduri de asociere cu Piața comună.

Atribuțiile CEE se exercită nu numai între state, dar și față de persoanele fizice și juridice de pe teritoriul lor.

Organele sînt similare cu cele ale CECO. Comisia CEE are 9 membri, dar se află într-o anumită subordonare față de Consiliul de Miniștri, care îi poate încredința unele atribuții; ea are însă și puteri de decizie și de inițiativă proprii.

Consiliul este alcătuit din reprezentanții statelor membre; el are dreptul de a lua hotărîri obligatorii, uneori cu majoritate de voturi, în problemele importante în unanimitate.

Consiliul și Comisia pot stabili decizii și reguli obligatorii pentru persoanele juridice și fizice din statele membre; Comisia poate să le aplice și amenzi și daune cominatorii.

Comunitatea Economică Europeană tinde să evolueze spre o uniune economică a țărilor membre. Potrivit proiectelor supuse în prezent, ea ar urma să aibă în anii următori o monedă unică, o politică socială și economică unică, ceea ce ar asigura cu adevărat circulația liberă a persoanelor, mărfurilor și capitalurilor. Comunitatea tinde să ia tot mai mult atribuțiile unui stat.

O a doua tendință este apropierea de Piața comună a altor țări de pe continent. Se consideră că grupul următor de țări, care pot să devină membre, ar fi Austria, Elveția, Suedia, Norvegia,

Finlanda. Un al doilea grup ar fi țările din centrul și estul Europei. Dacă cele din prima categorie sînt deja asociate cu Piața comună, prin acordul CEE-AELS, celelalte au încheiat sau urmează să încheie acorduri individuale de asociere cu CEE.

Euratom (Comunitatea europeană a energiei atomice) a fost înființată printr-un tratat încheiat la Roma în 1957, în același timp cu CEE, dar separat.

Are ca scop stabilirea unei piețe comune pentru materialele și produsele industriei atomice civile a statelor membre. Este investit cu puteri mari de control asupra activității în acest domeniu, inclusiv a persoanelor și întreprinderilor. Are structură asemănătoare cu cea a CEE, ca și o serie de organe subsidiare, între care Centrul de Cercetări Nucleare.

Asociația Europeană a Liberului Schimb (AELS) a fost creată de 7 state europene în 1959 (Austria, Danemarca, Elveția, Anglia, Norvegia, Portugalia și Suedia), ca o contrapondere față de Piața comună. Acordul a fost încheiat în 1959 la Stockholm.

Scopul urmărit a fost crearea unei zone de comerț liber și în acest scop, stabilirea unui sistem vamal uniform în cadrul zonei prin reduceri succesive, iar în 1970, prin desființarea taxelor vamale dintre ele.

Are ca organ un Consiliu, format din reprezentanți ai tuturor statelor membre, însărcinat cu controlul aplicării convenției, care are dreptul să rezolve diferendele dintre statele membre făcîndu-le recomandări.

Sînt membre în prezent Austria, Elveția, Finlanda, Suedia și Norvegia. Alte state tind de asemenea să devină membre. Între CEE și AFLS a intervenit recent un acord de asociere, creînd o zonă comercială liberă a celor 12 și celor 5 europeni.

În Europa a existat, de asemenea, *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, creat în 1949. Ca urmare a modului cum a fost conceput și a funcționat — sub dominația unuia din membrii săi, fosta URSS — și a fundamentului său ideologic, CAER a încetat o dată cu schimbările care au avut loc în țările est-europene. În jurul CAER și după modelul său au funcționat unele organisme tehnice de colaborare în diferite domenii, între fosta URSS și țările est-europene — căi ferate, poștă, radio, energie nucleară, chimie și altele. În afară de obiectivul de a servi interesele partenerului dominant și a-i subordona economiile celorlalte țări, un alt scop a fost de a crea organisme care să fie contrapuse celor create de țările vest-europene.

Bibliografie

— Ch. Rousseau, Droit international public, tome II, pag. 453—691.
— M. Virally, L'organisation mondiale, Paris, 1972.
— N. Dașcovici, M. Ghelmegeanu, A. Bolintineanu, ONU — organizare și funcționare, București, 1962.
— Claude-Albert Colliard și Pleth Manin, Droit international et histoire diplomatique. Documents choisis. Tome I, II, 1970—71, 1971—73.
— Romulus Neagu, Organizația Națiunilor Unite. Adaptare la cerințele lumii contemporane. București, 1983.

Convenții și alte documente internaționale

— ONU și instituțiile specializate. Culegere de texte, București, 1962;
— Pactul Ligii Națiunilor Unite, 1919;
— Carta O.N.U.
— Statutele instituțiilor specializate
— Actul final al CSCE
— Documentul final al reuniunii general-europene de la Helsinki, 1992.

CAPITOLUL XII

Norme de drept umanitar

Prin „drept umanitar" se înţelege ansamblul normelor de drept internaţional referitoare la protecţia, în timpul conflictelor armate, a persoanelor afectate de asemenea conflicte şi a bunurilor care nu au legătură directă cu operaţiunile militare. Spre deosebire de „drepturile omului", normele dreptului umanitar se aplică numai în perioada conflictelor armate. Se foloseşte uneori conceptul de „drept al războiului", dar formula este depăşită, războiul fiind scos în afara legii, iar noţiunea de „conflict armat" este mai largă, ceea ce corespunde cerinţelor protecţiei cît mai largi a victimelor potenţiale.

Primii protagonişti ai dreptului umanitar s-au manifestat în perioada iluminiştilor. Ei vor susţine, în esenţă, că războiul trebuie să se limiteze la o luptă între militari, fără a produce rău populaţiei civile sau bunurilor care nu au caracter militar. Principalii autori ai acestei concepţii au fost Jean Jacques Rousseau, într-un capitol al Contractului social (1762) şi Emeric de Vattel în lucrarea sa Dreptul ginţilor (1758).

În urma vizitei din iunie 1859 la Solferino, unde avusese loc o luptă între francezi-sarzi şi austrieci, Henry Dunant a fost extrem de tulburat de spectacolul numeroşilor răniţi lăsaţi neîngrijiţi pe cîmpul de luptă ; el va scrie cartea „O amintire de la Solferino" din 1862 şi va crea „Comitetul internaţional pentru ajutorarea răniţilor".

În 1864 s-a semnat Convenţia pentru ameliorarea situaţiei militarilor răniţi din armatele în campanie, în 1880 s-a format Comitetul Internaţional al Crucii Roşii (CICR), iar apoi s-au creat societăţi naţionale.

Principalele reglementări ale dreptului umanitar

1864 — Convenţia pentru ameliorarea situaţiei militarilor răniţi din armatele în campanie ;
1906 — Convenţia de la Geneva pentru ameliorarea situaţiei răniţilor şi bolnavilor în armatele în campanie ;
1907 — Convenţia de la Haga pentru adaptarea principiilor convenţiilor de la Geneva la războiul maritim ;
1929 — două Convenţii la Geneva — una care acoperă aceeaşi materie cu cea din 1906 ; cealaltă, cu privire la tratamentul prizonierilor de război ;
1949 — patru Convenţii, la Geneva, cu privire la protecţia victimelor de război ; prima şi a treia, sînt versiuni revizuite ale celor din 1929 ; a doua , o revizuire a Convenţiei de la Haga privind războiul maritim ; a patra acoperă un domeniu nou, cel al protecţiei persoanelor civile în timp de război ;
1954 — Convenţia şi Protocolul privind protecţia valorilor culturale în caz de conflict armat ;
1977 — două Protocoale adiţionale la Convenţiile de la Geneva din 1949, primul referitor la protecţia victimelor conflictelor armate internaţionale, iar al doilea la protecţia victimelor conflictelor fără caracter internaţional.

Convenţiile succesive au înlocuit tratatul precedent, în materia respectivă. Cele două protocoale au urmărit să le clarifice şi să le completeze.

Cea mai mare parte a acestor convenţii au fost adoptate de aproape toate ţările lumii. Iniţial, aplicarea lor putea fi restrînsă prin clauza „*omnes*" care prevedea că o convenţie se aplică doar dacă toţi beligeranţii ar fi formal legaţi prin ea. Deja de la primul război nu a fost respectată, fiind considerată ca desuetă. Tribunalul militar internaţional de la Nurenberg a emis părerea că regulile conţinute în convenţiile de la Haga şi Geneva s--au fixat în conştiinţa publică şi trebuie considerate ca făcînd parte din dreptul internaţional general.

Dreptul umanitar s-a dezvoltat ca urmare a problemelor puse de fiecare conflict armat, mai ales de cele două războaie mondiale. Noile serii de convenţii au cuprins mai multe prevederi, lărgind şi aprofundînd sfera protecţiei victimelor conflictelor armate.

De la început s-a avut în vedere că nici o convenţie nu poate cuprinde în întregime toate problemele, datorită evoluţiei în tehnica armamentului şi va cuprinde lacune. De aceea, în toate

aceste convenții s-a inclus clauza „Martens", conform căreia, în cazurile care nu au fost prevăzute în reglementările adoptate, locuitorii și beligeranții rămîn sub protecția principiilor dreptului ginților, așa cum rezultă ele din obiceiuri, din legile umanității și din imperativele conștiinței publice.

Chiar dacă este interzis războiul de agresiune și este interzisă folosirea forței, pot să existe conflicte armate; de aceea, sînt necesare norme de drept umanitar, care să asigure protecția victimelor și să reducă la minimum efectele negative produse.

Domeniul de aplicare a dreptului umanitar

Regulile dreptului umanitar, ca norme convenționale, se aplică în caz de război sau orice alt conflict armat între două sau mai multe părți contractante, în orice împrejurări. Ele se aplică și dacă o parte în conflict nu e parte la o convenție, în cazul în care aceasta o acceptă și aplică prevederile ei.

De asemenea, deja convențiile din 1949 stabileau unele dispoziții care să se aplice și în caz de conflict fără caracter internațional, un minimum de protecție. Prin Protocolul I din 1977 conflictele armate în cadrul cărora popoarele luptă împotriva dominației coloniale și ocupației străine și împotriva regimurilor rasiste, în virtutea dreptului lor de a-și hotărî singure soarta, sînt conflicte cu caracter internațional. Ele intră sub incidența tuturor normelor protecției victimelor conflictelor armate, conform Convențiilor din 1949 și Protocolului I.

Dreptul umanitar, constînd într-un număr de norme incluse în Protocolul II, se aplică și conflictelor care se desfășoară pe teritoriul unei părți contractante, între forțele sale armate și forțe armate disidente aflate sub un control care să le permită desfășurarea de operațiuni militare continue și concertate și să aplice prevederile Protocolului.

Sfera dreptului umanitar s-a extins, fiind de fapt domeniul care a inclus treptat și alte entități decît statele, și anume popoarele care luptă pentru autodeterminare, beligeranți, răsculați.

Persoanele protejate

1. Combatanții — răniți, bolnavi, naufragiați

Convenția din 1864 de la Geneva viza decît pe militarii răniți în timpul războiului terestru, chiar dacă ea se referea și la bolnavi și în treacăt la combatanți. În convențiile ulterioare,

se introduc noțiunile de militari și alte persoane atașate în mod oficial armatelor. Prin adaptarea acestor norme la războiul maritim, s-a introdus și categoria de naufragiați între persoanele care trebuie protejate.

Pentru a fi protejate, toate aceste categorii de persoane, potrivit Convenției din 1949, trebuie să fie membri ai forțelor armate ale unei părți aflate în conflict, sau membrii milițiilor și corpurilor voluntare care fac parte din aceste forțe armate.

2. Combatanții — prizonieri de război

Această problemă a fost controversată, marile puteri dorind să rezerve statutul de combatanți numai celor din forțele armate regulate, în timp ce unele țări mici și mijlocii au urmărit să includă în această noțiune și pe membrii mișcărilor de rezistență, chiar dacă nu aparțineau armatei regulate.Potrivit Regulamentului anexă la Convenția de la Haga din 1907, urmau a fi tratați drept beligeranți nu numai militarii din armatele regulate, ci și membrii milițiilor și ai corpurilor de voluntari care îndeplinesc patru condiții : să aibă un șef care să răspundă de subordonații săi ; să prezinte un semn fix, care să poată fi recunoscut de la distanță ; să poarte armele la vedere ; să respecte legile și obiceiurile războiului. Pentru populația aflată pe un teritoriu neocupat, ultimele două condiții sînt suficiente, dacă ia armele în mod spontan cînd se apropie dușmanul.

În 1929, toate problemele referitoare la prizonieri au fost incluse într-o convenție specială, care a preluat condițiile menționate în Convenția din 1907.

Principalele norme referitoare la protecția prizonierilor de război prevăd : limitarea informațiilor pe care trebuie să le dea la nume, rang, data de naștere și numărul purtat în armată ; internarea în condiții care să ofere garanții de igienă și sănătate, în lagăre situate în afara zonelor de luptă ; să li se asigure condiții egale cu cele ale trupelor statului care i-au capturat, aflate în regiunea respectivă ; răspunderea pentru disciplina în lagăr să revină unui ofițer din armata regulată ; folosirea armelor contra lor este restrînsă la cazurile de extremă necesitate ; folosirea muncii lor numai în ramuri fără caracter militar, în condiții de muncă egale cu cele ale persoanelor din acel stat care prestează o muncă asemănătoare ; dreptul de a comunica cu familia și cu oficiul central al prizonierilor de război ; dreptul de a se adresa autorităților, reclamînd orice situație în legătură cu condițiile de prizonierat ; garanții de judecată echitabilă dacă

încalcă normele de drept ; sancțiuni exclusiv disciplinare în caz de evadare.

În urma evenimentelor din timpul celui de-al doilea război mondial, s-au adăugat noi elemente de lărgire a cercului persoanelor protejate, adăugînd și membrii mișcărilor organizate de rezistență acționînd în afara sau în interiorul propriului teritoriu, chiar dacă acest teritoriu este ocupat ; se recunoștea același statut persoanelor revendicate de un guvern sau de o autoritate care nu sînt recunoscute de puterea ocupantă ; se stabilea o prezumție în favoarea statutului de prizonier de război.

La Conferința din anii 1974—1977 s-a susținut că și această completare este insuficientă. Ca urmare, în Protocolul din 1977 s-a acordat protecție și persoanelor individuale, în sensul de a fi tratate drept combatanți și deci, ca prizonieri de război, cu condiția să se deosebească de populația civilă, atunci cînd iau parte la un atac sau la o operațiune militară premergătoare unui atac, iar în timpul acțiunilor militare limitate ca durată, ca și atunci cînd iau parte la o acțiune militară care precede începerea unui atac și este vizibil pentru adversar, să poarte armele la vedere. Celelalte două condiții — comandament responsabil și respectarea normelor de drept aplicabile în caz de conflict armat —rămîn valabile pentru grupe și unități înarmate organizate.

3. **Problema mercenarilor**

Potrivit regulilor stabilite, ei nu sînt protejați, deși iau parte la conflictul armat. Este vorba de persoane care luptă pentru bani sau alte recompense materiale, alături de una din părți. Ei nu trebuie să fie cetățeni ai uneia din părțile în conflict și să li se fi promis de o parte o remunerare materială net superioară celei promise combatanților cu grade și funcții similare din cadrul forțelor sale armate.

4. **Populația civilă**

Regulile anterioare celui de-al doilea război mondial se refereau doar la protecția militarilor ; se pornea de la concepția că războiul trebuia să se reducă numai la lupta dintre ei. Al doilea război mondial a pus în evidență insuficiența concepției și a reglementărilor.

Conferința de la Geneva din 1949 referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război are totuși un caracter limitat ; numai unele prevederi se referă la ansamblul populației țărilor aflate în conflict ; celelalte se referă la persoanele care

într-un moment se află sub puterea unei părți aflate într-un conflict sau a unei puteri ocupante.

Protocolul din 1977 s-a străduit să acopere această lacună. Astfel, Protocolul prevede că părțile în conflict trebuie oricînd să facă distincție între populația civilă și combatanți și că populația civilă cuprinde toate persoanele civile, luate individual. Se stabilește prezumția în favoarea caracterului civil al oricărei persoane. Toate aceste persoane trebuie să fie protejate împotriva pericolelor care rezultă din operațiunile militare. Se prevede acordarea unei protecții speciale femeilor și copiilor.

De asemenea, regulile referitoare la răniți, bolnavi și naufragiați au fost extinse și la civili, care au nevoie de îngrijiri medicale, datorită unor boli, traumatisme, incapacități sau tulburări fizice sau mentale. Sînt menționați special infirmii și femeile gravide.

O serie de norme vizează situația populației aflată sub ocupația inamică. Ocupația militară nu produce un transfer de suveranitate teritorială către puterea ocupantă. Aceasta exercită numai un drept de administrare militară temporară asupra teritoriului sub ocupație.

Ocupantul are dreptul de a lua toate măsurile necesare securității trupelor sale ; el nu poate modifica legile în vigoare, decît temporar și în aceleași scopuri ; el trebuie să asigure ordinea și securitatea publică, să respecte familia, onoarea și drepturile și în primul rînd viața persoanelor aflate pe teritoriul ocupat.

Se interzice orice transfer sau deportare în masă a civililor din teritoriul ocupat, ca și constrîngerea lor de a servi forțele armate sau auxiliare ale ocupantului. Locuitorii își păstrează cetățenia, nu pot fi obligați să dea informații militare ocupantului sau să depună jurămînt pentru acesta. Pot fi obligați să presteze muncă numai pentru nevoile armatei de ocupație, pentru serviciile de utilitate publică sau pentru nevoile populației, primind în schimb un salariu echitabil. Se interzice luarea de ostateci.

Statutul funcționarilor publici nu trebuie modificat, ei nu pot fi constrînși să-și continue activitatea, dar pot fi destituiți.

Ocupantul poate edicta legi penale, fără efect retroactiv, pentru protecția securității sale și nevoile armatei de ocupație, putînd să încredințeze aplicarea lor propriilor sale tribunale militare.

Se prevăd o serie de restricții, în ceea ce privește însușirea bunurilor proprietate privată și rechiziționarea acestora.

5. Personalul sanitar și religios

Pentru a-i îngriji pe răniți, bolnavi, naufragiați, personalul sanitar se bucură de protecție. Mai întîi, acordurile s-au referit la personalul răspunzător de spitale sau ambulanțe, precizîndu-se că misiunea lor constă în căutarea, ridicarea, transportul și tratamentul răniților și bolnavilor, ca și alte persoane afectate în mod exclusiv acestor misiuni; soldații instruiți pentru a acționa ca infirmieri sau brancardieri nu sînt protejați decît pe timpul îndeplinirii unor asemenea misiuni.

Sînt protejați, de asemenea, preoții atașați forțelor armate; personalul sanitar și religios nu trebuie să fie considerat prizonieri de război; pot fi reținuți pentru îngrijirea prizonierilor de război.

De asemenea, în legătură cu protecția persoanelor civile s-a prevăzut protecția personalului afectat funcționării sau administrației spitalelor civile, inclusiv cel care se ocupă de căutarea, ridicarea, transportul și tratarea răniților, bolnavilor civili, infirmilor, femeilor gravide. Protocolul din 1977 a extins și mai mult cercul persoanelor, la cel din administrația unităților sanitare sau necesar funcționării și administrării mijloacelor de transport sanitar. La fel, personalul religios include și preoții militari și pe cei civili, atașați permanent sau temporar forțelor armate.

6. Personalul societăților de ajutor voluntar

În convențiile din 1949 sînt menționate în mod special organismele Crucii Roșii, alături de personalul sanitar al forțelor armate, respectiv personalul societăților naționale de Cruce Roșie și al altor societăți de ajutor medical, recunoscute și autorizate de guvernele lor.

7. Alte persoane

Cărora li s-a acordat protecție prin Protocoalele din 1977 sînt: a) inamicii scoși din luptă, respectiv cei ce-și exprimă intenția de a se preda, și-au pierdut cunoștința sau sînt incapabili să se apere; b) persoane care se salvează cu parașuta dintr-o aeronavă ce se prăbușește; c) persoane folosite la transportul și distribuirea coletelor de ajutoare; d) personalul organismelor de protecție civilă; e) ziariști în misiune periculoasă.

8. **Dispăruți și decedați.**

Convențiile din 1949 conțin dispoziții privind modalitățile de înhumare, incinerare, aruncarea peste bord în caz de deces pe mare, înmormîntarea cu onoruri și respectarea mormintelor prizonierilor de război și deținuților civili, testamentele și certificatele de deces, comunicările care trebuie făcute biroului de informații.

Protocoalele din 1977 au adăugat prevederi mai ales referitoare la dreptul familiei de a cunoaște; pentru aceasta, se prevede căutarea persoanelor dispărute și comunicarea către Agenția Centrală; se adaugă prevederi referitoare la întreținerea mormintelor, facilități pentru vizitarea lor, pentru exhumarea și repatrierea osemintelor celor decedați în alte țări.

Bunuri protejate

1. **Bunurile cu caracter sanitar**

Primele vizate, deja în Convenția din 1864, au fost ambulanțele și spitalele militare; reglementările ulterioare vor descrie mai clar aceste bunuri. Astfel, Convențiile din 1949 prevăd protecția atît a punctelor fixe, cît și a formațiunilor sanitare mobile.

În funcție de progresul tehnic, s-au adăugat treptat mijloacele de transport în Convențiile din 1929, aeronave și nave spital, ca și alte mijloace de transport concepute și amenajate special în scopuri sanitare. Convențiile din 1949 au prevăzut spitalele civile, ca și transporturile sanitare civile.

Protocoalele din 1977 au adăugat toate punctele sau alte formațiuni sanitare, militare sau civile, iar ca mijloace de transport sanitar, vehicule sanitare, nave și ambarcațiuni și aeronave sanitare.

2. **Bunuri cu caracter civil**

Bunurile civile nu au fost mult timp obiectul protecției, decît indirect, sub forma restrîngerii mijloacelor folosite contra dușmanului și a comportamentului autorităților de pe teritoriul ocupat. Unele din acestea au fost reluate și dezvoltate în Convenția din 1949 referitoare la protecția populației civile.

Protocoalele din 1977 au dat un sens mai larg protecției. Regula de bază este interzicerea atacului asupra bunurilor

cu caracter civil, stabilind prezumpția că toate bunurile care nu sînt militare sînt civile. Totodată, sînt protejate în mod expres împotriva oricărui atac, distrugere, îndepărtare sau scoatere din uz bunurile indispensabile supraviețuirii populației civile, cum sînt : articolele alimentare, zonele agricole, recoltele, vitele, instalațiile și rezervele de apă potabilă, lucrările de irigații.

De asemenea, odată cu Protocoalele din 1977 se menționează și bunurile culturale, pentru protecția cărora fusese încheiată Convenția de la Haga din 1954. Sînt protejate împotriva oricărui act de ostilitate atît monumentele istorice și operele de artă, cît și locurile de cult, precizîndu-se că ele constituie patrimoniul cultural și spiritual al popoarelor.

În același timp, s-au formulat prevederi prin care sînt puse sub protecția convențională operele și instalațiile conținînd forțe periculoase, cum ar fi baraje, diguri sau centrale nucleare care produc energie electrică, precum și mediul înconjurător, căruia să nu i se producă pagube mari, durabile și grave.

3. Zone neutralizate sau demilitarizate

Avînd în vedere zona de acțiune a armamentelor moderne, Convențiile din 1949 au prevăzut și posibilitatea constituirii de zone și localități în care ar putea fi adăpostiți răniții și bolnavii și personalul sanitar și administrativ necesar pentru funcționarea serviciului sanitar, chiar de zone neutralizate, unde și-ar putea găsi adăpost populația civilă care nu participă la ostilități. Crearea unor asemenea zone trebuie să facă obiectul unei înțelegeri între părțile interesate aflate în conflict.

Protocoalele adiționale din 1977 au mers mai departe, interzicînd atacul localităților declarate în mod formal deschise. O asemenea declarație trebuie să fie comunicată părții adverse, care în principiu trebuie s-o accepte, cu condiția ca localitatea în cauză să nu mai ia parte sub nici o formă la efortul militar al părții care o declară deschisă. Condiții și consecințe similare se aplică și în situația în care părțile constituie, printr-un acord între ele, o zonă neutralizată.

4. Semnul distinctiv

Convenția de la Geneva din 1864 a prevăzut ca semn distinctiv pentru toate unitățile sanitare crucea roșie pe fond alb, inversul culorilor elvețiene. Turcia și alte țări islamice au pre-

ferat semnul semilunii roșii. Imperiul persan a dorit ca semnul leu și soarele roșu. Aceste două noi semne au fost recunoscute la Conferința din 1929. Israelul a încercat să impună semnul stelei roșii a lui David. Iranul a renunțat în 1980 la semnul său.

Au rămas cele două semne. Convențiile prevăd modalitățile de folosire a emblemei de protecție, sistemul de semnalizare auditivă și vizuală. Protocoalele adiționale au prevăzut un semn diferit pentru unitățile și personalul apărării civile — triunghi echilateral bleu pe fond portocaliu.

Este interzisă orice folosire a semnului distinctiv în alte scopuri decît protecția victimelor conflictelor armate.

În ce constă protecția prevăzută

Convenția din 1864 a prevăzut că se acordă spitalelor și ambulanțelor militare, cît și personalului acestora, statutul de neutralitate. Această formulare s-a dovedit imprecisă și ca urmare, la Conferința de la Haga din 1906 a fost înlocuită cu „respectate și protejate", tratate cu umanitate, iar pentru răniți și bolnavi „să fie îngrijiți".

Regulile de drept umanitar se pot împărți în două categorii: reguli care trebuie respectate, chiar în cursul operațiunilor militare; reguli de respectat, mai ales în afara situațiilor de luptă, față de persoanele și bunurile aflate sub puterea sa, de puterea ocupantă.

1. Infracțiuni și interdicții

Cea mai importantă regulă aplicată pe timpul ostilităților este că alegerea mijloacelor de a aduce daune inamicului nu este nelimitată; este interzisă atăcarea localităților lipsite de apărare, prin orice mijloc.

O altă normă generală este cea care interzice beligeranților să folosească arme de natură să producă suferințe inutile. Astfel, este interzisă folosirea gloanțelor explozive cu greutate sub 400 g, încărcate cu substanțe inflamabile, a gloanțelor dum-dum, a armelor și proiectilelor otrăvite sau care răspîndesc gaze asfixiante, ca și a armelor bacteriologice, a altor substanțe asemănătoare, și prin analogie, a armelor nucleare. Sînt interzise, de asemenea, atacurile „fără discriminare", care vizează protecția persoanelor și bunurile de armele de distrugere în masă. Este interzisă recurgerea la mijloace perfide, cum ar fi utiliza-

rea otrăvurilor, uciderea sau rănirea prin procedee fățarnice, folosirea abuzivă a pavilionului parlamentarilor, a steagurilor și uniformelor inamicului, ca și a semnului distinctiv al unităților sanitare.

În ceea ce privește persoanele deținute de partea adversă, s-au prevăzut garanții, începînd cu convenția asupra tratamentului prizonierilor, continuînd în 1949 cu internații civili. Prin Protocolul din 1977, s-a stabilit o listă a garanțiilor, cuprinzînd mai ales interzicerea uciderilor, torturilor, pedepselor colective, luării de ostateci.

Persoanele protejate nu pot renunța în nici un fel, nic total, nici parțial, la drepturile care le sînt asigurate. Protocoalele au adus unele completări, în sensul că persoanelor deținute nu li se pot aduce mutilări, nu pot fi supuse experiențelor medicale sau științifice, extragerilor de țesuturi sau organe, chiar cu consimțămîntul lor, cu excepția donărilor de sînge pentru transfuzii sau de piele pentru grefe.

De asemenea, se interzice în mod expres orice distincție defavorabilă, bazată pe rasă, culoare, credință, sau religie, sex, origine sau avere (Convenția din 1949). În Protocoale s-au adăugat drept criterii după care nu se admite nici o distincție, limba, opiniile politice sau de altă natură, originea națională sau socială, ca și o altă situație similară.

2. Interzicerea represaliilor

În perioada dintre cele două războaie, s-a inclus un singur text referitor la interzicerea recurgerii la represalii, în Convenția privind tratamentul prizonierilor. Atrocitățile comise în timpul celui de-al doilea război mondial au determinat Conferința din 1949 să introducă o clauză prohibitivă, interzicînd în toate cele 4 convenții recurgerea la represalii. Protocoalele din 1977 au interzis represaliile față de răniți, bolnavi, naufragiați, bunurile civile, bunurile și zonele culturale, bunurile indispensabile.

Toate aceste forme de protecție se acordă numai celui care se abține de la orice act ostil, de la activități dăunătoare părții adverse. O altă excepție este cea a necesității militare; ea se regăsește în formule de tipul „în măsura posibilităților", sau „pe cît posibil".

3. **Excepții și clauze de siguranță**

Toate convențiile, inclusiv Protocolul din 1977, au inclus o regulă nobilă, conform căreia în cazurile neprevăzute persoanele civile și luptătorii rămîn sub protecția dreptului internațional, așa cum rezultă din uzanțele stabilite de principiile umanității și de cerințele conștiinței publice.

Factorii care acționează pentru aplicarea dreptului umanitar

1. În primul rînd, părțile semnatare, adică statele, au obligația de a lua măsurile necesare pentru respectarea lui și să supravegheze, acționînd prin comandanții lor militari și punînd la dispoziția armatei consilierii juridici necesari. Ele trebuie să difuzeze documentele de drept umanitar și să le introducă în învățămîntul militar.

2. Aplicarea dispozițiilor dreptului umanitar se poate realiza cu concursul unor puteri protectoare, care reprezintă interesele unei părți față de partea adversă. În loc de putere protectoare poate acționa un organism care prezintă garanții de imparțialitate și eficiență.

3. În Convențiile din 1949 este menționat în mod expres Comitetul Internațional al Crucii Roșii, căruia i se acordă drept de inițiativă în domeniul umanitar și care poate înlocui puterile protectoare, așa cum se arată în Protocolul I din 1977.

Convențiile prevăd pentru CICR dreptul de a vizita orice loc în care se găsesc prizonieri de război sau internați civili, ca și dreptul de a crea o agenție centrală pentru prizonierii de război.

Misiuni umanitare pot fi îndeplinite și de societățile naționale de Cruce Roșie sau Semilună Roșie.

Deși CICR este organism neguvernamental, rolul din ce în ce mai mare recunoscut prin convenții internaționale îi conferă o anumită personalitate internațională.

Răspundera pentru nerespectarea dreptului umanitar

1. Statul care nu asigură respectarea normelor trebuie să compenseze daunele pe care le-a cauzat plătind despăgubiri. El răspunde pentru toate actele comise de către persoanele care fac parte din forțele sale armate.

Deci, ca stat răspunde plătind despăgubiri.

2. Încălcarea normelor dreptului internațional se face, totuși, de persoane.

Convențiile din 1949 prevăd angajamentul statelor părți de a lua măsuri legislative pentru a stabili sancțiuni penale adecvate care să fie aplicate persoanelor care au comis sau au dat ordin să se comită infracțiuni grave. Ele se angajează să stabilească vinovații, pentru a-i deferi propriilor lor tribunale sau a-i extrăda. Sînt menționate ca infracțiuni grave : omuciderea intenționată ; tortura sau tratamentele inumane ; suferințe grave cauzate cu intenție ; atingeri grave aduse integrității fizice sau sănătății ; distrugerea și însușirea bunurilor ; constrîngerea de a servi în cadrul forțelor armate inamice și lipsirea de dreptul de a fi judecat regulamentar și imparțial ; deportările sau transferările ilegale ; deținerea ilegală ; luare de ostateci ; folsirea abuzivă a semnului distinctiv. Se prevede că în caz de dezacord, se va proceda la o anchetă, după modalități stabilite de comun acord, sau de un arbitru ales de părți.

Se prevede, de asemenea, că statele vor lua măsuri pentru a împiedica și alte acte contrare Convenției, chiar dacă nu sînt grave.

Protocolul I din 1977 a dezvoltat aceste prevederi într-o secțiune specială. El adaugă la lista infracțiunilor grave pe cele dirijate împotriva persoanelor sau bunurilor protejate, în timpul atacului. Se prevede și pedepsirea infracțiunilor comise prin omisiune și se impun responsabilități speciale comandanților militari.

Se prevede și crearea unui organism internațional de anchetă — Comisia internațională de anchetă ; recurgerea la aceasta este facultativă, dacă statele nu se angajează printr-o declarație expresă. Comisia este formată din 15 membri.

Conflicte armate fără caracter internațional

Cele 4 Convenții din 1949 prevăd că, în cazul în care pe teritoriul uneia din părți ar interveni un conflict care nu are caracter internațional, trebuie respectate un anumit număr minim de reguli, între care protecția oricărei persoane care nu participă direct la ostilități, ca și a membrilor forțelor armate scoși din luptă, bolnavilor și răniților care trebuie strînși și îngrijiți. Sînt interzise orice tratament inuman aplicat persoanelor în cauză, mai ales atingeri aduse vieții și integrității cor-

porale, demnității personale, ca și luarea de ostateci și condamnările și execuțiile fără proces regulamentar. Convențiile adaugă că respectarea acestor reguli nu va avea nici un efect asupra statutului juridic al părților, deci nu va antrena recunoașterea personalității internaționale a acelora din ele care nu sînt recunoscute pe altă cale.

Protocolul II din 1977 reamintește prevederile menționate ale Convențiilor din 1949 și se referă la instrumentele privind drepturile omului, făcînd astfel legătura între dreptul umanitar și drepturile omului. Protocolul prevede că normele sale se aplică conflictelor care se desfășoară pe teritoriul unei părți contractante, între forțele sale armate și forțe armate disidente aflate sub un control care să le permită desfășurarea de operațiuni militare continue și concertate și să aplice prevederile Protocolului.

În ceea ce privește persoanele, Protocolul prevede că dispozițiile sale se ocupă de toate persoanele afectate de un conflict armat așa cum a fost definit.

Protocolul conține o rezervă categorică, privind respectarea suveranității statului pe teritoriul căruia are loc conflictul și se pronunță împotriva oricărei intervenții din exterior, directă sau indirectă.

Principala normă pe care o stabilește este principiul tratamentului uman, datorat oricărei persoane care nu participă direct sau nu mai participă la ostilități.

În ceea ce privește garanțiile acordate, la cele din Convențiile din 1949 se adaugă: interzicerea pedepselor colective, a actelor de terorism, a sclavajului și comerțului cu sclavi. Se prevăd garanții pentru orice persoană lipsită de libertate, ca și garanții că nici o condamnare nu va fi pronunțată, fără a fi precedată de o procedură convenabilă în fața unui tribunal independent și imparțial.

Se prevede îngrijirea răniților, bolnavilor și naufragiaților, ca și la victimele conflictelor internaționale; părțile se angajează să respecte și să protejeze personalul sanitar și religios care le acordă asistență, ca și unitățile și mijloacele de transport sanitare, autorizate să poarte același semn distinctiv, folosit în timpul conflictelor cu caracter internațional.

În ceea ce privește populația civilă, se prevede că aceasta în ansamblu, ca și persoanele civile, trebuie să fie protejate împotriva pericolelor rezultate de pe urma operațiilor militare și, în special, să nu fie ținta atacurilor, cu condiția să nu participe direct la ostilități. Sînt interzise deportările forțate. În ceea ce

privește bunurile, sînt protejate în mod specific bunurile indispensabile supraviețuirii populației civile, operele și instalațiile cuprinzînd forțe periculoase, ca și bunurile culturale și lăcașurile de cult.

Se prevede posibilitatea de acțiune pentru societățile de ajutor, ca organizațiile de Cruce Roșie, care vor putea oferi serviciile lor tradiționale cu privire la victimele conflictului armat, cu aprobarea părților contractante interesate.

CAPITOLUL XII

Bibliografie și culegeri de texte

— A. Marin, The Evolution and Present Status of the Laws of War, în R.C.A.D.I. 1957, II, vol. 92, p. 647 și următoarele.
— I. Cloșcă, Conflictele armate și căile soluționării lor, București, Ed. militară 1982.
— I. Cloșcă, Dreptul umanitar și noua ordine internațională, București, Ed. militară, 1978.
— Dreptul umanitar internațional, convenții și alte documente — Ed. militară, 1992.

CAPITOLUL XIII

Răspunderea internațională

Autorii de drept internațional examinează, sub această denumire, uneori răspunderea statelor pentru actele lor ilicite, alteori răspunderea persoanelor pentru fapte pe care statele s-au angajat să le pedepsească, cele două probleme fiind legate între ele, dar diferite ca esența juridică. Ele trebuie examinate împreună, pentru a putea desprinde cu claritate drepturile și obligațiile care revin statelor și persoanelor, normele aplicabile într-un caz sau altul, față de stat și față de persoane.

1. Răspunderea internațională a statelor

Este o instituție a dreptului internațional care desemnează consecințele ce decurg pentru un stat din încălcarea unei obligații internaționale pe care și-a asumat-o.

1. Faptul internațional ilicit

Potrivit unei reguli generale de drept internațional, *orice fapt ilicit* al unui stat angajează răspunderea sa internațională. Prin fapt ilicit al unui stat se înțelege comportamentul acestuia, constînd într-o acțiune sau o omisiune care constituie o încălcare a unei obligații internaționale a statului.

Elementele unui asemenea fapt sînt, prin urmare, existența unei obligații a statului, în conformitate cu dreptul internațional și un comportament al statului respectiv, constînd într-o acțiune sau omisiune, care constituie o încălcare a obligației respective.

În consecință, un fapt al unui stat (acțiunea sau omisiunea sa) nu poate fi calificat drept ilicit decît în conformitate cu dreptul internațional, cu obligațiile asumate de el, indiferent de

calificarea care i s-ar da potrivit dreptului intern. Este vorba de obligații juridice asumate de state în conformitate cu dreptul internațional ; nu pot fi luate în considerație obligații asumate de un stat prin contracte de drept intern sau obligații morale ale statelor ; cu atît mai mult, nu pot fi luate în considerare obligații stabilite în sarcina unui stat fără consimțămîntul acestuia sau în alte condiții, contrare principiilor și normelor dreptului internațional, deoarece asemenea obligații sînt lipsite de validitate.

Indiferent de originea obligației internaționale — tratatul, cutuma sau un act unilateral prin care statul se angajează — faptul unui stat care constituie o violare a obligației respective este un fapt internațional ilicit și angajează răspunderea internațională a statului.

Pentru ca faptul respectiv să fie ilicit, obligația internațională trebuie să fie în vigoare la data producerii lui ; comportamentul statelor în relațiile dintre ele se apreciază în funcție de obligațiile asumate efectiv de ele ; acest comportament este ilicit, dacă el contravine conduitei pe care o prescrie o obligație existentă în sarcina statului, în momentul respectiv. Dacă în momentul producerii faptului obligația în cauză nu a luat naștere pentru statul respectiv sau valabilitatea ei a încetat, în conformitate cu dreptul internațional, un asemenea comportament nu este ilicit.

În al doilea rînd, pentru a intra în această categorie, un fapt trebuie să fie atribuit unui stat, respectiv să fie comportamentul (acțiunea sau omisiunea) unui organ care acționează în calitate de organ de stat. Este evident că nu poate fi considerat fapt al unui stat comportamentul organelor altui stat sau al unei organizații internaționale, precum și al unor persoane care care nu acționează în calitate de organe ale statului.

Trebuie să existe, prin urmare, un comportament constînd într-o acțiune sau o omisiune, care să fie considerat ca fapt al statului respectiv. Pentru a fi un fapt internațional ilicit, acest comportament trebuie să constituie o încălcare de către statul respectiv a obligației internaționale asumate de el ; este esența caracterului ilicit al unui asemenea fapt, ceea ce-l deosebește de alte fapte internaționale, chiar dacă dreptul internațional reglementează și consecințe ale acestora din urmă, dacă provoacă daune altor state.

S-a pus și problema dacă fundamentul răspunderii internaționale nu ar fi culpa statului în cauză, respectiv intenția sau neglijența sa ; ar trebui să dovedim în fiecare caz în parte dacă

organele statului au acționat cu intenție, din neglijență sau din eroare. Aceasta nu modifică însă cu nimic faptul că a avut loc încălcarea obligației asumate de statul respectiv. De aceea, fundamentul răspunderii internaționale este elementul obiectiv, al încălcării obligației internaționale de către statul care și-a asumat-o.

Există încălcare a obligației asumate atunci cînd un fapt al unui stat, acțiunea sau omisiunea sa, nu este conform cu conduita pe care i-o cere obligația respectivă. Esența încălcării constă deci în diferența dintre comportamentul efectiv al unui stat și cel pe care trebuie să-l aibă conform obligației internaționale asumate.

2. Deosebirea între crime și delicte

Orice încălcare a unei norme de drept internațional constituie un act ilicit, indiferent de obiectul obligației respective.

După cel de-al doilea război mondial s-a impus concepția conform căreia încălcările unor norme de drept internațional prezintă o gravitate deosebită, deoarece aceste norme protejează valori de o importanță fundamentală pentru comunitatea internațională în ansamblul ei. De aceea, asemenea încălcări sînt calificate drept crime și au determinat un regim de răspundere internațională diferit.

Această evoluție s-a impus, de exemplu, în ceea ce privește obligația de a nu recurge la forță sau la amenințarea cu forța în relațiile internaționale. Ca răspuns la încălcarea acestei obligații, deci la actele de agresiune armată, de încălcare sau punere în pericol a păcii, Carta ONU prevede posibilitatea aplicării de măsuri de constrîngere, inclusiv militară, împotriva statului care le comite, de către organizația mondială, dar și de alte state, în cadrul concepției de auto-apărare colectivă împotriva unui atac armat.

Datorită importanței valorii sociale protejate, unele norme juridice prezintă un interes primordial pentru comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei; obiectul obligației internaționale determină, prin urmare, diferențierea între normele respective, din punctul de vedere al gravității încălcării lor, deci diferențierea lor în crime și delicte.

Dispozițiile Cartei Națiunilor Unite și întreaga activitate a ONU dau expresie acestei concepții, a diferențierii obligațiilor internaționale din punctul de vedere al calificării și sancționării încălcării lor. Carta prevede aplicarea de sancțiuni și recurgerea la acțiuni de constrîngere, organizate chiar de Națiunile Unite,

împotriva amenințării păcii, încălcării păcii și actelor de agresiune. Definiția agresiunii, adoptată prin rezoluția 3314 (XXIX) din 14 decembrie 1974, pornește de la considerentul că agresiunea este forma cea mai gravă și mai periculoasă a folosirii ilicite a forței și califică războiul de agresiune drept crimă contra păcii.

Convențiile internaționale adoptate pentru prevenirea și sancționarea genocidului și apartheidului califică, de asemenea, aceste fapte drept crime.

O contribuție deosebită la consacrarea noțiunii de crimă internațională a adus-o juristul român Vespasian Pella. În proiectul său de „cod penal internațional", elaborat înaintea celui de-al doilea război mondial, el stabilește o clasificare a faptelor ilicite comise de state, între care în primul rînd categoria crimelor de război. El a reluat și a dezvoltat conceptul de crimă internațională în Memorandumul asupra crimelor internaționale, prezentat Comisiei de drept internațional în anul 1950. Între faptele preconizate de V. V. Pella drept crime, în acest memorandum, menționăm : folosirea directă și ilegală a forței de către un stat împotriva altui stat, constînd în acțiuni armate, inclusiv declarația de război, amenințarea cu folosirea ilegală a forței și pregătirea pentru o asemenea folosire, încheierea de tratate cu caracter agresiv, încălcarea legilor și obiceiurilor războiului, crimele contra umanității.

Comisia de drept internațional definește crimele internaționale drept fapte internaționale ilicite care rezultă din încălcarea de către stat a unei obligații internaționale atît de esențiale pentru protecția unor interese fundamentale ale comunității internaționale, încît violarea sa este recunoscută drept crimă de această comunitate în ansamblul său.

Această definiție cuprinde două elemente : calitatea obligației încălcate, și anume aceea de a fi esențială pentru protecția unor interese fundamentale ale comunității internaționale ; recunoașterea drept crime a încălcărilor de acest tip, de către ansamblul comunității internaționale.

Comisia de drept internațional dă ca exemple de crime internaționale, pornind de la normele dreptului internațional în vigoare, următoarele :

— o violare gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru menținerea păcii și securității internaționale, cum este aceea care interzice agresiunea :

— o violare gravă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru protecția dreptului popoarelor de a dis-

pune de ele însele, cum este aceea care interzice stabilirea sau menținerea cu forța a unei dominații coloniale;

— o violare gravă și pe scară largă a unei obligații internaționale de importanță esențială pentru protecția ființei umane, ca acelea care interzic sclavajul, genocidul, apartheidul;

— o violare gravă a unei obligații internaționale de importanță pentru protecția și păstrarea mediului uman, ca acelea care interzic poluarea masivă a aerului sau a mărilor.

Celelalte fapte sînt considerate delicte internaționale, încălcări ale unor obligații de importanță mai redusă.

3. Consecințele distincției crime — delicte

Pînă la admiterea acestei distincții, era considerată ca singură formă a răspunderii statelor repararea prejudiciului cauzat statului sau persoanelor lezate. În acest fel erau restrînse atît cercul subiectelor care puteau invoca răspunderea internațională, cît și formele răspunderii.

Admițînd distincția între crime și delicte, trebuie să acceptăm și faptul că regimul de răspundere internațională trebuie să fie diferit pentru cele două categorii de fapte. Astfel, se recunoaște că dreptul de a invoca și pune în practică răspunderea internațională, în cazul crimelor, trebuie să aparțină tuturor statelor. Răspunderea internațională este angajată, în concepția Curții Internaționale de Justiție și a Comisiei de drept internațional, nu numai față de statul care a fost victima directă a violării, ci față de toți ceilalți membri ai comunității internaționale, fiecare stat fiind îndreptățit să invoce răspundere statului autor.

Participarea altor state la aplicarea consecințelor răspunderii internaționale pentru crime este de altfel strîns legată de formele răspunderii pentru asemenea fapte. Cu cît formele răspunderii sînt mai complexe și mai severe, cu atît aplicarea lor presupune participarea altor state decît victima actului ilicit. De exemplu, Carta ONU prevede ca forme de răspundere internațională pentru fapte care constituie amenințări la adresa păcii, încălcări ale păcii și acte de agresiune, într-o primă etapă măsuri care nu implică folosirea forței armate, cum sînt întreruperea parțială sau totală a relațiilor economice și a comunicațiilor feroviare, maritime, aeriene, poștale, telegrafice, radioelectrice și a celorlalte mijloace de comunicație, ruperea relațiilor diplomatice (art. 41); dacă asemenea măsuri se dovedesc inadecvate, Carta prevede posibilitatea folosirii de către Consi-

liul de Securitate a forțelor aeriene, navale sau terestre pentru orice acțiune pe care o consideră necesară, în vederea menținerii sau restabilirii păcii și securității internaționale, între care demonstrații, măsuri de blocadă și alte operații executate cu aceste forțe (art. 42). Aceste măsuri se iau pe baza unei decizii a Consiliului de Securitate și presupun participarea unui anumit număr de state, dacă nu chiar a tuturor statelor membre ale Organizației.

În cazul în care un stat membru al ONU este obiectul unui atac armat, Carta prevede dreptul la legitimă apărare, individuală sau colectivă, pînă cînd Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Atît statul victimă, cît și alte state care exercită dreptul la auto-apărare, conform dreptului internațional, pot lua astfel de măsuri împotriva statului agresor, sancționînd faptul internațional ilicit.

O altă formă de participare individuală sau colectivă a altor state la realizarea răspunderii internaționale în cazul crimelor o constituie refuzul de a recunoaște juridic consecințele unor asemenea fapte, ca de exemplu situațiile care rezultă din ocuparea unor teritorii, menținerea sau restabilirea unui regim colonial, și respingerea oricăror încercări de a le face să fie acceptate de alte state.

Toate statele pot astfel să invoce răspunderea internațională în cazul crimelor și, prin acțiunile și poziția lor față de statul autor, față de consecințele unui asemenea act, să participe la realizarea răspunderii.

4. Forme ale răspunderii internaționale a statelor

Pentru majoritatea faptelor internaționale ilicite, care sînt delictele internaționale, sancțiunea cunoscută în dreptul internațional este repararea prejudiciului cauzat statului lezat. Aceasta constă în restabilirea situației anterioare comiterii faptului ilicit, dacă acest lucru este posibil, sau plata unei compensații pentru daunele produse.

Statul lezat printr-un act ilicit poate să ceară în primul rînd încetarea actului ilicit, dar și răspunderea sub forma restituirii în natură sau a reparației prin compensație, precum și, eventual, garanții contra repetării actelor ilicite de acest fel. De exemplu, Convenția asupra dreptului mării din 1982 prevede că statul care a sechestrat fără motiv o navă străină suspectă de piraterie răspunde față de statul a cărui naționa-

litate o are nava, pentru orice daună cauzată prin aceasta.

În unele cazuri se poate considera că însăși constatarea de către o instanță internațională competentă că un fapt comis de un stat sau imputabil acestuia este ilicit, fiind o încălcare a unei obligații asumate, constituie sancțiunea pentru faptul ilicit. Astfel, în cazul denumit „Strîmtoarea Corfu", între Albania și Anglia, ca urmare a incidentului din această strîmtoare și a operației de deminare întreprinsă de flota britanică, în apele teritoriale albaneze, Curtea Internațională de Justiție a constatat că acțiunea marinei de război britanice a fost întreprinsă cu încălcarea suveranității Albaniei. Curtea a adăugat că această constatare corespunde cererii făcute de Albania și constituie prin ea însăși satisfacția corespunzătoare.

Există, astfel, forme de răspundere politică, constînd în condamnări și alte luări de poziție, prin care se urmărește, pe plan politic, înlăturarea încălcării dreptului internațional și a consecințelor sale.

De același tip sînt sancțiunile aplicate de organizațiile internaționale, constînd în condamnări, limitarea drepturilor ca state membre sau chiar excluderea din asemenea organizații. Astfel de sancțiuni sînt prevăzute în art. 5 și 6 din Carta ONU — suspendarea exercitării drepturilor și privilegiilor inerente calității de membru și, respectiv, excluderea din Organizație. O serie de instituții specializate au luat măsura excluderii Africii de Sud pentru politica de apartheid; ONU a suspendat calitatea de membru al Adunării Generale și organismelor care depind de aceasta, a Africii de Sud.

De asemenea, poate fi considerată o formă de răspundere internațională a statelor stingerea unu tratat sau suspendarea aplicării lui față de un stat contractant, ca urmare a unei încălcări substanțiale de către acesta a tratatului. În acest sens, Convenția de la Viena din 1969 cu privire la dreptul tratatelor prevede că încălcarea substanțială a unui tratat bilateral de către una din părți autorizează cealaltă parte să invoce încălcarea ca motiv pentru a pune capăt tratatului sau a suspenda aplicarea lui în întregime sau parțial; la rîndul său, încălcarea substanțială a unui tratat multilateral de către unul din statele părți autorizează celelalte părți, împreună sau în mod separat, să suspende aplicarea tratatului ori să-i pună capăt în relațiile dintre ele și statul autor al încălcării. Prin încălcare substanțială se înțelege respingerea nejustificată a tratatului sau încălcarea unei dispoziții esențiale penru realizarea obiectului sau scopului tratatului (art. 60).

După cum am văzut, pentru crime internaţionale, cum sînt ameninţarea păcii, încălcarea păcii şi actele de agresiune Carta ONU—la care sînt membre cvasi-totalitatea statelor lumii — prevede sancţiuni mergînd de la întreruperea completă sau parţială a relaţiilor economice şi a comunicaţiilor de tot felul, ruperea relaţiilor diplomatice, şi pînă la acţiuni cu folosirea forţelor aeriene, navale sau terestre, ele însele mergînd de la demonstraţii, măsuri de blocadă şi pînă la operaţiuni militare propriu zise, executate pe baza unei decizii a Consiliului de Securitate sau în exercitarea dreptului la auto-apărare individuală şi colectivă.

Desigur, sancţiunile aplicate şi măsurile ce se iau împotriva statului care comite un act ilicit trebuie să corespundă gravităţii actului respectiv. Astfel, chiar în cazul crimelor constînd în ameninţări la adresa păcii, dacă nu există un atac armat împotriva altui stat, măsurile care se pot lua împotriva statului vinovat nu pot fi măsuri de folosire a forţei armate.

Unele din sancţiunile menţionate sînt adesea cumulate, în multe cazuri repararea prejudiciului cauzat fiind simultană cu alte sancţiuni, cum sînt condamnările şi măsurile de constrîngere luate pe baza Cartei ONU.

II. Răspunderea internaţională a persoanelor

Este vorba de răspunderea penală a persoanelor fizice pentru fapte pedepsite ca infracţiuni prin norme de drept internaţional, sau, ceea ce unii autori numesc, dreptul penal internaţional. Desigur, nu este vorba de ceva asemănător dreptului penal al fiecărui stat. În plan internaţional nu există un cod penal, un tribunal sau mai multe, care să aplice pedepse persoanelor din diferite ţări. Există numai angajamente internaţionale, asumate prin convenţii sau prin norme cutumiare, de a pedepsi persoanele care comit asemenea fapte. Uneori se dau, în aceste convenţii, şi definiţii ale infracţiunilor respective, dar legea penală internă este cea aplicată în final, iar tribunalele interne sînt cele care aplică pedepsele.

De la începutul secolului prin convenţii internaţionale statele s-au angajat să incrimineze şi să pedepsească fapte cum sînt: comerţul cu sclavi, falsificarea de monede, traficul cu fiinţe umane. Dreptul internaţional cutumiar prevede de mai multe secole pedepsirea pirateriei. După cel de-al doilea război mondial, statutele tribunalelor internaţionale de la Nürnberg

și Tokio, reluate în rezoluții ale Adunării generale, au consacrat răspunderea pentru războiul de agresiune și alte crime internaționale.

Este general acceptat că persoanele fizice, acționînd în calitate de organe ale statului, săvîrșesc infracțiuni internaționale ori de cîte ori decid, ordonă sau execută acte a căror incriminare și pedepsire este prevăzută de dreptul internațional. În acest caz, alături de răspunderea internațională a statului, dacă este cazul, acționează și răspunderea penală a persoanelor respective. Desigur, orice persoană fizică poate să comită asemenea infracțiuni, sau cel puțin unele din ele. În acest caz, numai persoana respectivă răspunde penal, statele fiind obligate să asigure pedepsirea ei.

1. Crimele contra păcii și securității omenirii și crimele de război

Indiferent de ce persoane sînt comise, principala categorie de fapte ilicite pedepsite, potrivit normelor de drept internațional, sînt crimele contra păcii și securității omenirii.

Primele definiții au fost date acestor crime în statutele tribunalelor internaționale de la Nürnberg și Tokio, care au judecat pe principalii criminali de război naziști și japonezi. Aceste statute s-au referit la trei categorii de infracțiuni: crimele contra păcii; crimele de război; crimele contra umanității.

Crimele contra păcii au fost definite ca fiind plănuirea, pregătirea, dezlănțuirea sau purtarea unui război de agresiune sau a unui război cu violarea tratatelor, a garanțiilor sau acordurilor internaționale, sau participarea la un plan deliberat ori complot, pentru săvîrșirea unuia din aceste acte.

Rezultă că ansamblul de fapte definite drept crime contra păcii sînt legate de noțiunea de agresiune. După eforturi repetate, Adunarea generală a adoptat prin consens o definiție a agresiunii la 14 decembrie 1974 (rezoluția 3314/1974). Conform acestei definiții, constituie agresiune oricare din actele următoare de folosire a forței armate comise de un stat care acționează primul: invazia sau atacul asupra teritoriului altui stat, sau orice ocupație militară, chiar temporară, rezultînd dintr-o asemenea invazie sau atac, ca și anexarea cu forța a teritoriului altui stat sau a unei părți a acestuia; bombardarea teritoriului altui stat; blocada porturilor sau coastelor unui stat; atacul împotriva forțelor armate terestre, navale sau aeriene, a marinei

și aviației civile ale altui stat; folosirea forțelor armate aflate pe teritoriul altui stat în contradicție cu acordul pe baza căruia staționează pe acest teritoriu; admiterea folosirii propriului teritoriu de către un alt stat pentru a comite un act de agresiune contra unui stat terț; trimiterea de către un stat sau în numele său de bande sau grupri armate, forțe neregulate sau mercenari care comit acte de violență armată contra altui stat, de gravitatea celor de mai sus.

Definiția agresiunii prevede că un război de agresiune constituie o crimă contra păcii internaționale și că agresiunea atrage după sine răspunderea internațională.

Această enumerare nu este limitativă, Consiliul de Securitate al ONU putînd stabili că și alte acte constituie agresiune, sau că unele din aceste nu sînt de o gravitate care să justifice calificarea lor ca acte de agresiune.

Crimele contră umanității sînt, potrivit Statutului Tribunalului militar internațional de la Nürnberg, asasinatul, exterminarea, ducerea în robie, deportarea și orice act inuman comis împotriva populațiilor civile, înainte sau în timpul războiului, precum și persecuțiile cu caracter politic, rasial sau religios.

Un loc special în această categorie revine crimei de genocid, definită în Convenția din 1948 cu privire la prevenirea și reprimarea genocidului ca fiind acțiuni comise cu intenția de a extermina în întregime sau parțial un grup național, etnic, rasial sau religios, constînd în exterminarea fizică a membrilor grupului, vătămarea gravă a integrității fizice sau mentale a membrilor grupului, supunerea grupului în mod intenționat la condiții de existență care ar duce la distrugerea lui fizică, parțială sau totală; măsuri care urmăresc împiedicarea nașterilor în cadrul grupului; transferul forțat de copii de la un grup la altul. Convenția prevede că sînt pedepsite nu numai genocidul, ci și înțelegerea, incitarea directă și publică de a-l comite, tentativa și complicitatea la genocid. Se prevede că persoanele care comit asemenea acte vor fi pedepsite, fie ele guvernanți, funcționari sau persoane particulare.

Crimele de război constau, potrivit Statutului Tribunalului de la Nürnberg, în violarea legilor și obiceiurilor războiului; ele cuprind asasinatul, relele tratamente și deportarea pentru muncă forțată sau pentru orice alt scop a populației civile din teritoriile ocupate, asasinarea sau relele tratamente aplicate prizonierilor de război sau persoanelor aflate pe mare, executarea ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, dis-

trugerea fără motiv a oraşelor şi satelor sau devastarea nejustificată de exigenţele militare şi altele.

Proiectul de *cod al crimelor contra păcii şi securităţii omenirii*, elaborat de Comisia de drept internaţional în 1991 (doc. Suppl. no. 10 (A/46/10), constituie ultimul efort al Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru definirea acestor crime şi stabilirea normelor pentru pedepsirea lor.

Potrivit acestui proiect, orice persoană care comite o crimă contra păcii şi securităţii omenirii răspunde pentru aceasta şi va fi pedepsită. Sînt pedepsite, de asemenea, persoanele care acordă ajutor sau mijloace pentru comiterea unei asemenea crime, care participă la o înţelegere în vederea comiterii ei sau incită la asemenea fapte. Tentativa se pedepseşte.

Răspunderea persoanei pentru o asemenea crimă nu exclude răspunderea statului pentru o acţiune sau omisiune care-i este imputabilă.

Oricare stat pe teritoriul căruia se află autorul prezumat al unei crime contra păcii şi securităţii omenirii trebuie fie să-l judece, fie să-l extrădeze. Ordinul superiorului nu scuteşte de răspunderea penală persoana care le-a comis, dacă ea a putut să nu se conformeze ordinului, după cum superiorul ierarhic răspunde pentru fapta subordonatului, dacă ştia sau putea să ştie că acesta urma să comită o crimă şi nu a luat toate măsurile pentru a o împiedica sau pedepsi. De asemenea, calitatea oficială a autorului unei astfel de crime, mai ales calitatea de şef de stat sau de guvern, nu exonerează de răspundere.

Sînt considerate crime contra păcii şi securităţii omenirii: agresiunea, ameninţarea cu agresiunea; intervenţia în treburile interne ale altui stat, pentru organizarea de activităţi subversive sau teroriste; stabilirea sau menţinerea cu forţa a unei dominaţii coloniale sau altei dominaţii străine; actele de genocid; actele de apartheid; încălcările sistematice sau masive ale drepturilor omului, constînd în omucidere intenţionată, tortura, plasarea sau menţinerea unei persoane în stare de sclavie, servitute sau muncă forţată, persecutarea pentru motive sociale, politice, rasiale, religioase sau culturale ori deportarea sau transferul forţat de populaţii; crimele de război de o gravitate excepţională între care folosirea de arme ilicite, folosirea de metode sau mijloace de război concepute pentru a cauza, sau care pot cauza daune întinse, grave şi durabile mediului natural; distrugerea pe scară largă a bunurilor civile; recrutarea, utilizarea, finanţarea şi instruirea de mercenari;

actele de terorism internațional; traficul ilicit de stupefiante; comiterea de daune deliberate și grave mediului.

Cu privire la pedepsele aplicabile, Comisia a examinat mai multe soluții posibile: de a face trimitere la dreptul intern, prevăzînd că fiecare stat va înscrie în legislația sa pedepsele; de a prevede ea însăși în mod direct pedepsele, pe care statele să le aplice, pe baza deciziilor instanțelor în fiecare caz în parte. Între diferitele pedepse examinate, figurează închisoarea pe viață, închisoarea pe un termen, confiscarea bunurilor dobîndite prin comiterea crimei, privarea de unele sau de toate drepturile civile și politice.

S-a examinat, de asemenea, și posibilitatea formării unei curți criminale internaționale, căreia statele i-ar atribui competența de a judeca asemenea fapte. Curtea ar avea competența de a judeca și conflictele de competență între state, ca și cererile de revizuire a deciziilor de condamnare pronunțate de jurisdicțiile diferitelor state pentru aceeași crimă.

Aceste probleme au fost supuse atenției statelor membre ale ONU; pe baza sugestiilor și comentariilor acestora, urmează să se stabilească soluțiile care ar putea fi adoptate.

Instituția prescripției, aplicabilă în dreptul penal intern, nu-și găsește aplicarea pentru crimele contra păcii, contra umanității și pentru crimele de război. Nici statutele tribunalelor militare de la Nürnberg și Tokio, nici Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid nu prevăd limite de timp în pedepsirea celor vinovați.

În acest sens, Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de Adunarea generală la 26 noiembrie 1968, a prevăzut că sînt imprescriptibile, indiferent de data la care au fost comise: crimele de război, așa cum au fost definite în Statutul Tribunalului militar internațional de la Nürnberg din 1945 și mai ales infracțiunile grave enumerate în Convențiile de la Geneva din 1949 pentru protecția victimelor de război; crimele contra umanității, comise în timp de război sau de pace, cum sînt cele definite în Statutul Tribunalului Militar de la Nürnberg, alungarea populației prin atac armat sau ocupație, actele inumane decurgînd din politica de apartheid, crimele de genocid, chiar dacă asemenea acte nu constituie o încălcare a dreptului intern al țării în care au fost comise.

Se poate susține că există o normă generală de drept internațional, privind imprescriptibilitatea crimelor de război.

2. Alte fapte ilicite pedepsite penal potrivit normelor dreptului internațional

Prin tratate sau convenții, încheiate îndeosebi în secolul XX, statele au calificat unele fapte drept infracțiuni și s-au angajat să le incrimineze în legislația lor penală internă și să le sancționeze ca atare.

Sclavajul și traficul cu sclavi este, în ansamblu, reprimat de toate statele lumii.

După un mare număr de documente internaționale menit să pedepsească și să elimine sclavia și comerțul cu sclavi, adoptate în cursul secolului al XIX-lea, Convenția referitoare la sclavaj, semnată la Geneva, la 25 septembrie 1926 a prevăzut ca obligație generală prevenirea și reprimarea comerțului cu sclavi și suprimarea completă a sclavajului sub toate formele acestuia, de îndată ce va fi posibil. Țările părți s-au angajat să adopte legi pentru pedepsirea acestor infracțiuni și să ia măsuri pentru aplicarea pedepselor celor mai severe. Convenția suplimentară referitoare la abolirea scalavajului, a comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor analoge sclavajului, adoptată în cadrul ONU la 7 septembrie 1956, a adăugat la faptele definite în Convenția din 1926 ca scalavaj (starea sau condiția unei persoane asupra căreia se exercită atribute ale dreptului de proprietate) următoarele situații : servajul pentru datorii, servajul în sensul clasic, căsătoria contra unei sume de bani, la care femeia nu se poate opune, cedarea femeii căsătorite către alte persoane sau transmiterea ei prin succesiune, cedarea copiilor și adolescenților pentru exploatarea muncii lor, contra cost sau în alt scop.

Sclavia a fost trecută drept crimă contra umanității și în statutele tribunalelor militare și în codul de crime, elaborat de Comisia de drept internațional.

Sclavajul, traficul de sclavi, ca și servitutea sînt interzise și prin Pactul internațional asupra drepturilor civile și politice din 1966. Convenția din 1982 asupra dreptului mării prevede obligația statelor de a preveni și reprima transportul de sclavi pe nave aflate sub pavilionul lor

Traficul de stupefiante

Prin trafic de stupefiante se înțelege comerțul ilegal cu droguri toxice (opium, morfină, cocaină sau derivate ale acestora) care dăunează omului fizic și moral.

Pentru combaterea traficului ilegal de stupefiante, se încheia încă în 1936 la Geneva o convenție internațională. Statele semnatare s-au angajat să supună urmăririi penale persoanele care se ocupă cu transformarea, păstrarea, importul, exportul, vînzarea și cumpărarea ilegală de stupefiante.

După cel de-al doilea război mondial, a fost adoptată în 1961 Convenția unică asupra stupefiantelor, prin care statele părți s-au angajat să ia măsurile necesare să pedepsească drept infracțiuni cultura, producția, fabricația, extracția, prepararea, deținerea, oferirea, punerea în vînzare, distribuirea, procurarea, vînzarea, livrarea, ca și mijlocirea, trimiterea, importul, exportul și transportul stupefiantelor, care nu sînt conforme cu prevederile Convenției. Se prevede că sînt pedepsite participarea, asocierea, tentativa, intenția ca și actele preparatorii. Statul se angajează să pedepsească infracțiunile comise pe teritoriul său și pe delicvenții aflați pe acest teritoriu, dacă extrădarea nu este posibilă.

În același sens, Convenția asupra stupefiantelor psihotrope, adoptată la Viena în 1971, prevede că statele părți vor asigura pe plan național coordonarea acțiunii preventive și represive împotriva traficului ilicit și se vor sprijini reciproc în lupta împotriva traficului ilicit de substanțe psihotrope. Statele părți s-au angajat să pedepsească drept infracțiune orice act comis intenționat care contravine unei legi sau unui regulament adoptat în executarea obligațiilor din Convenție.

În sfîrșit, Convenția Națiunilor Unite contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la 19 decembrie 1988, după ce stabilește liste ale substanțelor respective, prevede că fiecare stat parte adoptă măsurile necesare pentru a conferi caracterul de infracțiuni penale, în conformitate cu dreptul său intern, unei serii de fapte comise cu intenție, astfel: producția, fabricarea, extracția, prepararea oferta, vînzarea, livrarea, expedierea oricăror substanțe stupefiante sau psihotrope, contrare celor 2 convenții precedente; cultura macului, coca sau canabis în scopul producerii de stupefiante contrar Convenției din 1961, deținerea sau cumpărarea de substanțe psihotrope sau stupefiante pentru a comite acțiuni menționate; fabricarea, transportul sau distribuirea de echipament, materiale sau substanțe în același scop; organizarea, dirijarea sau finanțarea unora din aceste fapte; conversia sau transferul de bunuri despre care se știe că provin din asemenea infracțiuni; disimularea naturii, originii, dispunerii sau a proprietății reale a unor asemenea bunuri; achi-

ziția, deținerea sau utilizarea lor, ca și a echipamentelor, materialelor sau substanțelor menționate. Se prevede pedepsirea incitării de a comite asemenea fapte, a participării, asocierii, înțelegerii, tentativei sau complicității.

Comerțul cu femei și copii a făcut preocuparea mai multor convenții internaționale, de la începutul acestui secol. Convenția de la Paris din 1904 conținea o serie de dispoziții pentru prevenirea comerțului cu femei, iar Convenția de la Paris din 1910 conținea angajamentul statelor părți de a incrimina acest comerț.

Prin Convenția de la Geneva din 1921 pentru suprimarea comerțului cu femei și copii, statele contractante se obligau să ia măsuri pentru aplicarea de sancțiuni penale persoanelor care se ocupă cu acest comerț și pentru abolirea lui. O altă convenție de la Geneva din 1933 extindea aceste angajamente la comerțul cu femei majore, chiar dacă ele își dădeau consimțămîntul.

După cel de al doilea război mondial, la 25 iulie 1951 s-a adoptat Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane; statele părți s-au angajat să pedepsească orice persoană care angajează, antrenează sau îndrumă spre prostituție o altă persoană, chiar cu consimțămîntul acesteia, sau exploatează prostituția altei persoane, ca și orice persoană care ține, dirijează, finanțează sau contribuie conștient la finanțarea unei case de prostituție, ori închiriază un local în acest scop. Tentativa, acte pregătitoare și participarea cu intenție sînt pedepsite, dacă legea națională permite acest lucru.

Convenția pentru eliminarea oricăror forme de discriminare față de femei din 1979 prevede, de asemenea, că statele părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a suprima traficul de femei și exploatarea prostituției femeilor, sub toate formele.

Difuzarea de publicații pornografice

O convenție din 1910 și apoi una din 1923, de la Geneva au ca obiectiv combaterea difuzării materialului pornografic.

Statele părți la Convenția din 1923 s-au angajat să pedepsească persoanele care se ocupă cu pregătirea, depozitarea, importul și exportul, vînzarea sau difuzarea, prin orice mijloace, a literaturii și gravurilor cu caracter pornografic.

O serie de prevederi de ordin general au fost înscrise, de exemplu, în Pactul internațional al drepturilor civile și politice

care prevede că libertatea de a primi și difuza informații poate fi supusă unor restricții prin lege, pentru protejarea ordinei publice și a moralității publice.

Falsificarea de monedă constă în confecționarea de monede sau bilete false, sau în alterarea calităților semnelor monetare. Din conținutul infracțiunii fac parte și răspîndirea sau pregătirea aparatajului pentru falsificarea monedelor.

Convenția internațională în vigoare este cea semnată la Geneva în 1929. Părțile s-au obligat să tragă la răspundere pe falsificatorii de monede, indiferent dacă este vorba despre moneda țării respective sau a altor țări. De asemenea, ele s-au angajat să efectueze schimb de informații pentru a se sprijini în lupta împotriva falsificatorilor de monedă.

Piraterie constă în acte de violență comise pe mare de particulari sau de nave de stat, în scopul de a prăda sau captura navele atacate.

Avînd în vedere pericolul pe care-l reprezintă pentru navigația maritimă și comerțul tuturor statelor, pirateria este considerată o crimă de drept internațional. Navele oricărui stat au dreptul de a urmări pe pirați în largul mării, indiferent de naționalitatea lor și de a-i supune legilor lor penale.

Convenția asupra dreptului mării din 1982 a preluat normele referitoare la interzicerea și pedepsirea pirateriei. Convenția definește pirateria ca fiind orice act ilicit de violență, deținere sau prădare comis de echipajul sau pasagerii unei nave în marea liberă sau într-un alt loc care nu se află sub jurisdicăia unui stat, ca și orice act de participare voluntară la folosirea unei nave în acest scop sau de incitare la piraterie. Orice stat poate captura o navă care comite acte de piraterie și pedepsi persoanele respective.

Terorismul internațional și alte acte de violență

În tot cursul acestui secol, au existat fapte criminale îndreptate împotriva șefilor de state, de guverne sau a altor oameni politici, ori împotriva unor grupuri de persoane sau instituții. Atunci cînd scopurile urmărite de actul terorist afectează relațiile internaționale, fiind îndreptat împotriva unui stat sau unor persoane ori interese străine, crima dobîndește caracter internațional.

Pentru a combate terorismul, în 1937 a fost semnată la Geneva Convenția pentru prevenirea și reprimarea teroris-

mului. Prin această Convenție, statele s-au angajat să pedepsească persoanele vinovate de următoarele acte teroriste: atentate împotriva șefilor de state și altor persoane ce ocupă funcții de stat; acte diversioniste împotriva bunurilor de stat sau private; fapte care pun în pericol mai multe vieți omenești; confecționarea, păstrarea sau aprovizionarea cu arme și alte mijloace teroriste; falsificarea, introducerea și cedarea de pașapoarte și alte documente false; pregătirea de acte teroriste, instigarea la terorism și sprijinirea sub orice formă a teroriștilor.

După cel de-al doilea război mondial, gravitatea unor acte de terorism, mai ales a celor cu motivație politică, a determinat adoptarea unor convenții internaționale și a unor norme prin care statele s-au angajat să pedepsească asemenea acte și să coopereze în acest scop.

Astfel, convenția referitoare la infracțiuni și la anumite acte săvîrșite la bordul aeronavelor, încheiată la Tokio, la 14 septembrie 1963, a prevăzut obligația statelor de a pedepsi infracțiunile, ca și alte acte care pot compromite securitatea aeronavelor ori a persoanelor sau bunurilor de la bord, ordinea sau disciplina, comise pe o aeronavă aflată în zbor sau pe suprafața mării libere sau a unei regiuni care nu face parte din teritoriul vreunui stat.

Este competent să sancționeze asemenea fapte statul de înmatriculare a navei.

Cu un obiectiv mai limitat, Convenția pentru reprimarea capturării ilicite a aeronavelor, adoptată la Haga în 1970, prevedea că orice persoană comite o infracțiune dacă, aflată la bordul aeronavei în zbor, în mod ilicit și prin violență sau amenințare cu violența pune stăpînire pe navă sau exercită controlul asupra ei, sau încearcă să comită unul din aceste acte, ori se face complice la ele. Statele părți s-au angajat să pedepsească în mod sever asemenea infracțiuni.

Într-o reglementare mai completă, Convenția pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securității aviației civile, semnată la Montreal, la 23 septembrie 1971 prevede că orice persoană comite o infracțiune, atunci cînd, în mod ilicit și cu intenție, săvîrșește un act de violență împotriva unei persoane aflată la bordul unei aeronave în zbor, distruge o aeronavă în serviciu sau îi cauzează deteriorări, plasează pe o asemenea aeronavă dispozitive sau substanțe apte să o distrugă sau să-i producă deteriorări, distruge sau deteriorează instalații ori servicii de navigație aeriană sau tulbură funcționarea lor,

ori comunică informații false, dacă asemenea acte sînt de natură să facă aeronava inaptă de zbor sau să-i pună în pericol securitatea de zbor.

Sînt considerate infracțiuni și tentativa și complicitatea.

Convenția prevede angajamentul fiecărui stat participant de a sancționa prin pedepse severe aceste infracțiuni.

Fiecare stat ia măsuri pentru anchetarea acestor infracțiuni și pedepsirea infractorului, dacă nu efectuează extrădarea către alte state (cel pe teritoriul căruia s-a comis fapta, statul în care este înmatriculată aeronava, cel în care aterizează nava, cel în care-și are sediul principal persoana care a închiriat aeronava).

În mod similar, în domeniul navigației maritime, au fost adoptate Convenția pentru reprimarea actelor ilicite contra securității navigației maritime de la Roma din 1988 și Protocolul pentru pedepsirea actelor ilicite împotriva securității platformelor fixe situate pe platoul continental, de la Roma din același an, care conțin prevederi asemănătoare.

Ca o reacție la actele de terorism împotriva unor personalități politice, Convenția asupra prevenirii și pedepsirii crimelor împotriva persoanelor protejate pe plan internațional, inclusiv agenții diplomatici, adoptată de Adunarea generală a ONU la 14 decembrie 1973, prevede că fiecare stat va sancționa drept crimă în dreptul său intern comiterea cu intenție a unuia din următoarele fapte : uciderea, răpirea, sau alt atac asupra persoanei sau libertății unei persoane protejate pe plan internațional ; un atac violent asupra sediului oficial, locuinței private sau mijloacelor de transport ale unei persoane protejate pe plan internațional, de natură să pună în pericol persoana sau libertatea sa ; o amenințare de a comite orice asemenea atac ; o tentativă de a comite orice asemenea atac ; un act care constituie participarea în calitate de complice la orice asemenea act.

Convențiile respective prevăd, în ansamblu, că fiecare stat parte va lua măsurile necesare pentru a-și exercita jurisdicția asupra crimelor respective : dacă ele sînt comise pe teritoriul său, sau pe o navă ori aeronavă înregistrată în acest stat, dacă presupusul criminal este cetățean al său, dacă crima a fost îndreptată împotriva unei persoane care exercita funcții importante pentru acest stat, precum și cînd presupusul criminal se află pe teritoriul său și nu-l extrădează altui stat.

Deşi nu se prevede obligaţia fermă de a extrăda pe pretinşii criminali, statele părţi se angajează să considere aceste fapte în cadrul convenţiilor lor de extrădare.

În acelaşi context, al sancţionării actelor împotriva persoanei, se înscrie şi Convenţia împotriva luării de ostateci, adoptată în cadrul ONU în 1979, care prevede în mod direct că oricine sechestrează o persoană, sau o deţine şi o ameninţă că o va omorî, o va răni sau va continua să o deţină pentru a constrînge un stat, o organizaţie internaţională, o persoană fizică sau morală, să îndeplinească un act sau să se abţină de la aceasta, ca o condiţie a punerii în libertate a ostatecului comite o infracţiune. Se cere fiecărui stat să sancţioneze aceste infracţiuni cu pedepse adecvate, inclusiv tentativa şi complicitatea.

Convenţia internaţională împotriva recrutării, folosirii, finanţării şi instruirii mercenarilor, adoptată în cadrul ONU în 1989 prevede că orice persoană care recrutează, foloseşte, finanţează sau instruieşte mercenari care participă direct la ostilităţi sau la acte plănuite de violenţă conite o infracţiune. Se prevede că statele vor pedepsi asemenea infracţiuni, ca şi tentativa şi complicitatea şi vor coopera pentru prevenirea şi pedepsirea lor.

De asemenea, statele şi organizaţiile internaţionale au adoptat angajamente şi documente privind condamnarea, prevenirea şi pedepsirea actelor de terorism.

În acest sens, documentul adoptat de Conferinţa de la Stockholm din 1984 a statelor participante la Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa, referitoare la măsuri de încredere şi securitate şi dezarmare în Europa, a prevăzut hotărîrea statelor participante de a lua măsuri efective, la nivel naţional şi prin cooperare internaţională, pentru prevenirea şi reprimarea tuturor actelor de terorism şi pentru ca teritoriile lor să nu fie folosite în scopul pregătirii, organizării sau comiterii de acte teroriste. De asemenea, ele s-au angajat să ia măsuri pentru a interzice pe teritoriul lor activităţi ilegale, inclusiv subversive ale persoanelor, grupurilor şi organizaţiilor care instigă, organizează sau se agajează în comiterea de acte de terorism, inclusiv acte îndreptate împotriva altor state şi a cetăţenilor lor.

Dintre rezoluţiile adoptate de Adunarea generală a ONU, menţionăm rezoluţia 46/51 din 9.12.1991, prin care toate statele au fost chemate, între altele, să prevină pregătirea şi organizarea pe teritoriul lor de acte teroriste, chiar în afara acestui

teritoriu, să asigure arestarea și judecarea sau extrădarea celor care le comit, să încheie acorduri de cooperare în acest domeniu, să devină părți la acordurile multilaterale încheiate, să se abțină ele însele de a organiza, instiga, asista sau participa la acte teroriste în alte state, sau de a încuraja ori accepta pe teritoriul lor activități îndreptate spre comiterea de asemenea acte în alte state.

În toate aceste domenii, în consecință, normele convenționale de drept internațional — mai rar cele cutumiare, ca de exemplu cele privind pirateria — prevăd faptele pe care statele se angajează să le sancționeze, prin legislația lor internă, ca infracțiuni. Legea penală propriu-zisă, care stabilește elementele infracțiunii și pedepsele, rămîne legea internă, iar instanțele de judecată sînt tribunalele naționale.

CAPITOLUL XIII

Bibliografie

1. Dr. Ion Diaconu, Unele aspecte recente privind răspunderea internațională a statelor, în Revista Română de Studii Internaționale, no 3(41), 1978, pag. 327—340.
2. Dr. Teodor Meleșcanu, La responsabilité pour dommages nucléaires, Thèse, Bucarest, 1973 p. 114 și următoaree
3. I. Diaconu, P. Iliescu, D. Negrea, V. Pacurețu, Nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța — principiu fundamental al dreptului internațional, în R.R.S.I., nr. 2—3 (20—31), 1973.
4. Dr. Gheorghe Diaconescu, Genocidul, Ed. militară, 1991.

Convenții și alte documente internaționale

— Carta O.N.U.
— Convenția unică asupra stupefiantelor din 1961 și Protocolul din 1972 de modificare a acesteia, text publicat în Buletinul Oficial nr. 192 din din 4.12.1973.
— Convenția Națiunilor Unite asupra dreptului mării, 1982.
— Convenția de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor .
— Definiția agresiunii din 1974.
— Convenția cu privire la prevenirea și reprimarea genocidului din 1948.
— Convenția asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor-contra umanității din 1968.
— Convenția suplmentară referitoare la abolirea sclavajului, a comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor analoge din 1956.
— Convenția pentru reprimarea traficului cu ființe umane și a exploatării prostituției altuia, din 1951.
— Convenția pentru eliminarea oricărei forme de discriminare față de femei din 1979.

— Convenţiile din 1949 de la Geneva pentru protecţia victimelor de război.
— Convenţia referitoare la infracţiuni şi la anumite acte săvîrşite lo bordul aeronavele din 1970 (Haga).
— Convenţia pentru reprimarea actelor ilicite îndreptate contra securităţii aviaţiei civile din 1971 (Montreal).
— Convenţia asupra prevenirii şi pedepsirii crimelor împotriva persoanelor protejate pe plan internaţional, inclusiv agenţii diplomatici, 1973 (New, York).
— Convenţia împotriva luării de ostateci, 1979 (New York),.
— Documentul adoptat la Conferinţa pentru dezarmare şi măsuri de întărire a încrederii, stabilităţii şi securităţii în Europa, de la Stockholm, 1984, publicat în Securitatea şi cooperarea în Europa, Documente 1972—1989, Buc. 1991 (ediţie V. Lipatti şi I. Diaconu),

CAPITOLUL XIV

Principiile fundamentale ale dreptului internațional

1. Evoluția dreptului internațional general a dus, îndeosebi în secolul XX, la formarea unor principii fundamentale care domină întreaga sa materie.

Aceste principii conțin regulile de conduită cele mai generale, a căror respectare este indispensabilă pentru dezvoltarea relațiilor prietenești și cooperării între state, pentru menținerea păcii și securității internaționale. Ele au caracter de generalitate, atît din punct de vedere al substanței, acoperind toate domeniile raporturilor pe care le reglementează dreptul internațional, cît și prin aplicarea lor în raporturile dintre toate statele lumii.

Desigur, unele principii fundamentale au fost enunțate în diferite perioade istorice, reflectînd condițiile respective; în acest secol, a avut loc o largă acțiune de formare și clarificare a conținutului tuturor principiilor. Afirmarea și clarificarea principiilor fundamentale a devenit expresia unei atitudini determinate a marii majorități a statelor lumii față de dreptul internațional.

Avînd în vedere existența unui mare număr de norme de drept internațional, în domeniile cele mai diferite, unele aplicabile între două state sau pe plan regional, altele avînd caracter multilateral sau chiar universal, a apărut cerința coerenței acestui ansamblu de norme, a protecției unor valori fundamentale în toate raporturile juridice care se stabilesc între state.

De aceea, aceste principii realizează, într-un fel, o sinteză a ansamblului normelor dreptului internațional, generalizarea maximă a acestora, stabilind cu cea mai mare autoritate drepturi și îndatoriri cu caracter universal, menite să asigure protecția acelor valori fundamentale, cărora toate statele le acordă o importanță esențială.

Rolul principiilor a crescut continuu și conținutul lor s-a îmbogățit și se îmbogățește cu noi elemente, noi valențe, în procesul reafirmării, clarificării și aplicării lor.

Tendința este spre o cît mai clară și mai completă cristalizare a conținutului și elementelor principiilor. De aceea, în unele documente apar mai multe principii, iar în altele o serie de elemente ale unui principiu sînt tratate ca principii distincte.

Principiile fundamentale sînt ele însele un ansamblu, fiind strîns legate atît în ceea ce privește conținutul, cît și în procesul aplicării lor. Astfel, unele elemente ale unor principii sînt reluate de altele, dintr-un alt unghi; ele se completează și se explică reciproc; nici unul nu poate fi aplicat făcînd abstracție de conținutul celorlalte, nici unul nu poate fi invocat pentru a încălca un altul.

2. Declarația privind principiile de drept internațional referitoare la relațiile prietenești și cooperarea între state conform Cartei Națiunilor Unite, adoptată în 1970, dezvoltă conținutul a șapte principii: nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța; reglementarea diferendelor internaționale prin mijloace pașnice; neintervenția în treburile interne ale altui stat; cooperarea internațională; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a dispune de ele însele; egalitatea suverană a statelor; îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate.

Declarația privind principiile care guvernează relațiile dintre statele participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, adoptată în 1975 la Helsinki, enunță și dezvoltă un număr de zece principii, adăugînd la cele șapte dezvoltate în cadrul ONU inviolabilitatea frontierelor, integritatea teritorială a statelor și respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Alte documente au enunțat un număr mai mic (Declarația de la Bandung din 1955).

Egalitatea suverană este consacrată în numeroase documente ca principiu al dreptului internațional, în primul rînd în Carta ONU.

Poate fi definită ca ansamblul drepturilor statului legate de soluționarea problemelor sale interne și ale relațiilor sale externe, cu respectarea principiilor și normelor dreptului internațional.

O serie de elemente ale acestui principiu privesc *suveranitatea internă* sau suveranitatea asupra teritoriului și integritatea sa teritorială, în sensul că asupra acestuia nu se exercită

o altă autoritate. Aceasta include dreptul excusiv de a adopta legile și reglementările aplicabile pe teritoriul său, de a asigura organizarea de stat, sub toate aspectele acesteia, de a decide liber asupra diferitelor probleme ale vieții politice, economice sociale și culturale. Desigur, aceasta nu înseamnă că un stat poate să acționeze în mod arbitrar, să adopte legi și alte măsuri care să încalce alte principii și norme ale dreptului internațional, de exemplu să încalce angajamente asumate prin tratate în domeniul drepturilor omului sau să ia măsuri care să dăuneze drepturilor și intereselor altor state, de exemplu în domeniul protecției mediului (exploatarea de centrale atomice care poluează alte țări), al folosirii apelor internaționale (deturnarea cursului unei asemenea ape, în întregime sau într-o proporție care produce daune altor țări).

Alte state se pot, în mod legitim, preocupa ca un stat să-și respecte angajamentele internaționale asumate și normele generale ale dreptului internațional, în exercitarea drepturilor sale suverane. Aceasta face parte din elementele cooperării internaționale. Nici un alt stat și nici o organizație nu se pot însă substitui statului, pentru a soluționa în locul lui problemele respective.

Alte elemente ale principiului egalității suverane se referă la *independența statului*, ca participant la viața internațională, în raporturile cu alte state. Aceasta înseamnă dreptul fiecărui stat de a stabili și conduce în mod liber relațiile sale cu celelalte state, de a participa sau nu la tratate, de a fi sau nu membru al organizațiilor internaționale, de a fi sau nu membru al alianțelor, ca și dreptul la neutralitate.

Desigur, și aceste drepturi se exercită cu respectarea celorlalte principii și norme ale dreptului internațional. De exemplu, în relațiile sale cu alte state, un stat nu poate recurge la forță sau la amenințarea cu forța, nu poate încălca o altă normă imperativă a dreptului internațional.

Egalitatea suverană cuprinde, de asemenea, un ansamblu de norme privind *egalitatea în drepturi* a statelor. Aceasta înseamnă, în primul rînd, egalitatea statelor din punct juridic; toate statele au un statut egal și nediscriminatoriu din punctul de vedere al dreptului internațional și se bucură de protecția egală a acestuia. De aici decurge și egalitatea sistemelor lor juridice și obligația de resspect reciproc al acestora. În aceeași ordine de idei, se impune respectarea originalității și particularităților fiecărui stat, ca membru al comunității internaționale.

Toate statele au capacitatea egală de a dobîndi drepturi și a-și asuma obligații. Nu este vorba de o identitate de drepturi și obligații, statele putîndu-și asuma angajamente mai largi sau mai restrînse. Egalitatea înseamnă dreptul pentru toate statele de a-și asuma asemenea angajamente și a intra în raporturi juridice care crează drepturile și obligațiile respective. Egalitatea în drepturi are drept componentă esențială și participarea tuturor statelor în condiții egale la procesul de negociere și încheiere a tratatelor, la formarea normelor dreptului internațional, la procesul de soluționare pașnică a diferendelor.

Aceasta înseamnă nu numai o egalitate formală, ci și preocuparea pentru ca prin conținutul său rezultatul negocierilor să creeze o situație bazată pe egalitate în drepturi, pe echilibru de interese. Un element esențial pentru evoluția raporturilor dintre state este aplicarea principiului egalității suverane între toate statele, fără nici o deosebire, indiferent de mărime, de situația geografică, de nivel de dezvoltare. Acesta este sensul dat acestui principiu prin numeroase documente ale ONU și nimic nu justifică excepții sau abateri.

Principiul egalității suverane cuprinde o diversitate de norme care însumate reprezintă capacitatea fiecărui stat de a-și rezolva în mod liber problemele interne și externe, de a-și valorifica la maximum rolul de participant la viața internațională. Exercitarea suveranității este un proces dinamic, evolutiv, cuprinzînd manifestările cele mai diverse pe care le cunoaște viața internă și internațională. Acest principiu presupune totodată obligația fiecărui stat de a respecta drepturile suverane și egalitatea în drepturi ale oricărui alt stat.

El presupune respectarea altor principii și norme ale dreptului internațional, căci statele sînt membre ale comunității internaționale, în cadrul căreia au numeroase probleme comune și trebuie să coopereze pentru a le soluționa. Interdependența și cooperarea internațională impun respectarea principiilor și normelor dreptului internațional de statele suverane și respectarea reciprică a suveranității și egalității lor. Aceasta înseamnă că suveranitatea nu este absolută, în sensul că ea nu înseamnă libertate de acțiune absolută a statului.

Suveranitatea nu este nici limitată, căci participarea la cooperarea internațională și asumarea de angajamente reciproce este modul normal de exercitare a suveranității, într-o lume a interdependențelor și cooperării între state suverane.

Nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța

Carta ONU, ca și numeroase alte documente internaționale, prevăd interzicerea folosirii forței și a amenințării cu forța în relațiile dintre state. Sînt interzise atît folosirea forței armate și amenințarea cu aceasta, cît și recurgerea la constrîngeri economice și politice.

În conformitate cu acest principiu, un război de agresiune este considerat crimă împotriva păcii, iar statele au obligația de a se abține de la orice propagandă în favoarea unui război de agresiune. Statele sînt obligate să se abțină de la folosirea forței, atît directă, cît și indirectă. Astfel, sînt interzise orice ocupare militară a teritoriului unui stat, ca și dobîndirea unui teritoriu prin folosirea forței sau amenințarea cu forța. Este interzisă folosirea forței sau a amenințării cu forța pentru soluționarea diferendelor teritoriale și a problemelor de frontieră, ca și a oricăror alte probleme internaționale. De asemenea, statele trebuie să se abțină de la represalii care implică folosirea forței. În ceea ce privește aspectele de folosire indirectă a forței, statele trebuie să se abțină de la organizarea sau încurajarea organizării de forțe neregulate, sau bande armate, mai ales bande de mercenari, în vederea unor incursiuni pe teritoriul altui stat.

De asemenea, sînt interzise organizarea și încurajarea de acte de război civil sau acte de terorism pe teritoriul altui stat, sprijinirea unor asemenea acte sau participarea la ele, tolerarea pe teritoriul unui stat a activităților organizate în vederea comiterii unor asemenea acte, dacă ele implică folosirea forței sau amenințarea cu forța. Acest principiu include obligații ale statelor de a se abține de la orice măsură de constrîngere care ar priva un popor de dreptul său la autodeterminare, la libertate și la independență. Unele documente prevăd și interzicerea oricăror manifestări de forță, menite să determine un stat să renunțe la exercitarea deplină a drepturilor sale suverane. Dreptul internațional stabilește în mod restrictiv cazurile în care este legitimă folosirea forței în raporturile internaționale. Astfel, potrivit Cartei ONU statele au dreptul inerent de a recurge la forța armată în exercitarea dreptului lor la autoapărare individuală sau colectivă, împotriva unui atac armat.

De asemenea, Consiliul de Securitate poate să decidă, în caz de agresiune, de încălcare a păcii sau amenințare a păcii, recurgerea la forțe armate ale ONU sau la măsuri de constrîngere cum sînt întreruperea completă sau parțială a relațiilor eco-

nomice, a comunicațiilor pe cale ferată, pe mare, pe aer, ca și a celor poștale, telegrafice și radio și ruperea relațiilor diplomatice. Ca măsuri de folosire a forței armate decise de Consiliul de Securitate, Carta prevede demonstrații, blocada și alte operații ale forțelor aeriene, maritime sau de uscat ale statelor membre ale ONU. După adoptarea Cartei, prin mai multe documente s-a recunoscut că un alt caz de folosire legitimă a forței este recurgerea la lupta armată de către un popor în exercitarea dreptului său la autodeterminare. În acest caz, poporul respectiv este îndreptățit să solicite și să primească ajutor, inclusiv armat, din partea statelor. În legătură cu acest principiu, s-a pus și problema definiției agresiunii. În cadrul ONU a fost definită numai agresiunea armată, constînd în fapta statului care recurge primul la acte cum sînt :

— invazia sau atacul asupra teritoriului unui stat, ocupația acestuia

— bombardarea teritoriului sau a forțelor unui stat

— blocarea porturilor sau coastelor unui stat

— atacarea forțelor altui stat

— folosirea forțelor armate ale unui stat situate pe teritoriul altui stat, în contradicție cu acordul privind staționarea lor pe acest teritoriu

— punerea teritoriului propriu la dispoziția unui alt stat pentru a comite un act de agresiune împotriva unui stat terț

— trimiterea de bande armate, forțe neregulate sau mercenari, care să comită acte de forță armată contra altui stat.

Definiția agresiunii armate nu epuizează conținutul principiului ; acesta interzice și amenințarea cu forța, precum și alte forme de folosire a forței. Definiția agresiunii este importantă, clarificînd cazurile în care, ca răspuns la agresiunea armată, este legitimă folosirea forței armate în autoapărare individuală sau colectivă. Ea este importantă mai ales pentru Consiliul de Securitate, care trebuie să decidă în fiecare caz în parte dacă este un act de agresiune, o încălcare a păcii sau o amenințare a păcii. Desigur, ea este importantă pentru întărirea acestui principiu.

Integritatea teritorială a statelor

A fost inclusă ca principiu al relațiilor dintre state în Declarația asupra principiilor dintre statele participante la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa ; ca normă de

drept internațional, este confirmată și de Carta ONU și alte documente. Putem considera că include și inviolabilitatea frontierelor, tratată ca principiu distinct în declarația menționată. Elementul esențial al acestui principiu este afirmarea dreptului fiecărui stat la integritatea teritorială și a angajamentului tuturor celorlalte state de a o respecta. Ca elemente specifice ale acestui principiu, notăm obligația statelor de a se abține de la orice atentat împotriva frontierelor statelor, pe care le consideră inviolabile. Statele trebuie să se abțină de la orice cerere și de la orice act de acaparare a unei părți sau a întregului teritoriu al unui alt stat participant.

Sînt în mod expres interzise unele categorii de acte mai grave, îndreptate împotriva esenței acestui principiu. Astfel, se prevede abținerea de la orice act împotriva integrității teritoriale sau a unității oricărui stat participant și în special de la orice acțiune de acest gen care ar constitui o amenințare cu forța sau o folosire a forței. În mod deosebit, statele sînt obligate să se abțină de a face din teritoriul altui stat obiectul unei ocupații militare sau altor măsuri care comportă o folosire directă sau indirectă a forței, sau obiectul unei dobîndiri teritoriale obținute prin asemenea măsuri sau amenințarea cu ele. Dreptul internațional proclamă că nici o asemenea ocupație sau dobîndirea teritorială nu trebuie să fie recunoscută ca legală. Este evidentă legătura care există între integritatea teritorială și suveranitatea statului. Teritoriul fiind principalul obiect al exercitării suveranității, orice încălcare a principiului integrității teritoriale este și o gravă încălcare a suveranității statului. De asemenea, este evidentă legătura cu principiul nefolosirii forței și amenințării cu forța, deoarece cele mai grave încălcări ale integrității teritoriale presupun folosirea forței împotriva altui stat.

Reglementarea pașnică a diferendelor

Este un corolar al principiului nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forța. Conținutul acestui principiu a fost prezentat în capitolul X de mai sus.

Neamestecul în treburile interne ale unui stat

Este consacrat ca principiu fundamental al dreptului internațional în numeroase documente. În temeiul acestui principiu, este interzisă intervenția, directă sau indirectă, în afa-

cerile altui stat. În primul rînd, sînt interzise intervenţia armată, constrîngerea armată, sau ameninţarea cu aceasta într-un alt stat sau împotriva acestuia, ele fiind formele cele mai grave de intervenţie. De asemenea, conform acestui principiu un stat nu poate recurge la măsuri economice, politice sau de altă natură, sau încuraja asemenea măsuri pentru a constrînge un alt stat să subordoneze exercitarea drepturilor sale suverane şi a obţine de la el avantaje de orice tip. În ceea ce priveşte formele indirecte de intervenţie, toate statele trebuie să se abţină de la organizarea, sprijinirea, pregătirea, finanţarea, încurajarea sau tolerarea de activităţi armate subversive sau teroriste destinate să modifice, prin violenţă, regimul dintr-un alt stat sau să intervină în luptele interne dintr-un alt stat.

Un alt element important al acestui principiu este interdicţia intervenţiei care urmăreşte să împiedice exercitarea dreptului unui popor de a dispune de soarta sa. Atîta timp cît societatea internaţională este formată din state suverane, există şi vor exista „treburi interne" ale acestor state, respectiv probleme pe care numai ele le pot rezolva. Carta ONU se referă în acest sens la probleme „care ţin dîn mod esenţial" de competenţa internă a statelor. Aceasta nu exclude ca unele din aceste probleme să facă obiectul unor reglementări internaţionale prin care statele să-şi asume angajamente reciproce de a adopta o anumită conduită în soluţionarea problemelor respective. Sînt multe domenii, în care se tinde să se stabilească un standard mondial, prin tratate multilaterale generale. Acceptarea acestor standarde mondiale, care reprezintă adesea un minimum, ca de exemplu în domeniul drepturilor omului, nu înseamnă scoaterea problemelor respective din cadrul treburilor interne ale statelor, acestea rămînînd în continuare singurele care pot şi trebuie să le soluţioneze. Nici un alt stat nu poate să intervină, prin acte de genul celor prezentate, pentru a constrînge un stat să le soluţioneze într-un mod contrar voinţei sale.

În acelaşi timp, preocuparea celorlalte state ca un stat care şi-a asumat angajamente internaţionale să le respecte, în soluţionarea problemelor sale interne, nu reprezintă o intervenţie în treburile sale interne. Aceste probleme îşi menţin, deci, caracterul de probleme interne ale fiecărui stat, dar dobîndesc şi un anumit caracter internaţional, ca urmare a angajamentelor asumate. Ele pot face obiectul preocupărilor celorlalte state, în sensul de a urmări respectarea acestor angajamente, dar fără a se recurge la formele de intervenţie menţionate. Nici un tratat care reglementează asemenea probleme nu prevede posi-

bilitatea de a interveni în treburile unui stat parte, în formele menționate, pentru a asigura respectarea de către acesta a angajamentelor asumate. Singura excepție de la această regulă o constituie cazul în care situația dintr-un stat ar deveni un pericol pentru pacea și securitatea internațională. În acest caz, Consiliul de Securitate al ONU este singurul care poate lua măsuri, conform Cartei ONU, inclusiv măsuri de recurgere la forță sau la alte forme de constrîngere.

Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele

A fost consacrat ca principiu al dreptului internațional, îndeosebi după adoptarea Cartei ONU. Acest principiu cuprinde, în primul rînd, dreptul fiecărui popor de a-și stabili statutul politic, în deplină libertate și fără nici un amestec din afară. Este un drept permanent, care vizează statutul politic intern și extern al unui popor. Printre formele de exercitare a acestui drept de către un popor, sînt recunoscute în mod expres dreptul de a crea un stat suveran și independent, de a se asocia în mod liber cu un stat independent sau a se integra în acesta, sau a dobîndi orice alt statut politic liber ales.

Un alt element important al acestui principiu îl constituie dreptul popoarelor de a promova, conform voinței lor, dezvoltarea lor politică, economică, socială și culturală. Este, deci, un drept permanent și imprescriptibil, cuprinzînd atît aspectele externe — stabilirea statutului politic față de alte popoare și alte state — cît și cele interne, referitoare la dezvoltarea societății sub toate aspectele, Orice stat are obligația de a respecta exercitarea acestui drept, în special de a se abține de la orice măsuri de constrîngere care ar priva popoarele de dreptul de a dispune de ele însele. Împotriva unor asemenea măsuri de constrîngere, un popor poate să reziste și are dreptul de a căuta și a primi asistență.

În sfîrșit, orice stat trebuie să se abțină de la orice acțiune vizînd ruperea parțială sau totală a unității naționale și a integrității teritoriale a altui stat. Dreptul popoarelor de a dispune de ele însele se referă la popoare și nu la minorități naționale sau alte grupuri minoritare; prin însăși natura lor, acestea trăiesc pe un teritoriu împreună cu o majoritate diferită din punct de vedere etnic, lingvistic sau religios. Pentru aceste minorități sau grupuri nu se pune problema autodeterminării,

ci a exercitării drepturilor omului, inclusiv a drepturilor specifice la limbă, cultură, religie proprie și la păstrarea identității lor.

Cooperarea între state

Este un principiu formulat și dezvoltat după adoptare Cartei ONU. Atît Carta, cît și alte documente prevăd îndatorirea statelor de a coopera între ele, oricare ar fi diferențele lor politice, economice și sociale, în diversele domenii ale relațiilor internaționale; cooperarea nu mai este, deci, un act facultativ, ci o îndatorire a statelor. Acest principiu vizează toate statele lumii, indiferent de mărime, situație politică, nivel de dezvoltare, de participarea la o organizație internațională. El are în vedere toate domeniile vieții internaționale:

— menținerea păcii și securității
— cooperarea economică
— cooperarea socială și culturală
— știința și tehnologia

El include atît dreptul, cît și îndatorirea fiecărui stat de a lua parte la cooperarea internațională. Acest drept și această îndatorire nu au însă un caracter absolut, în sensul de a participa la toate acțiunile și formele de cooperare; fiecare stat rămîne liber să participe la acele acțiuni și forme de cooperare pe care le consideră adecvate intereselor sale, în funcție de obiectul, scopul lor, condiții și alte aspecte; fiecare stat rămîne liber să-și aleagă partenerii de cooperare, într-unul sau altul din domeniile concrete ale raporturilor internaționale. Principiul cooperării nu admite însă excluderea unor state de la participarea la cooperarea internațională, ori discriminări pe baza diferitelor aspecte.

Totodată, nici un stat nu se poate sustrage de la cooperarea internațională pentru rezolvarea problemelor majore care confruntă omenirea. Cooperarea internațională este condiționată prin scopurile pe care trebuie să le urmărească, și anume menținerea păcii și securității internaționale, favorizarea progresului și stabilității economice, a bunăstării generale a națiunilor, a promovării dezvoltării economice în lumea întreagă. În sfîrșit, cooperarea internațională nu poate să se realizeze și să răspundă acestor obiective și cerințe decît cu respectarea celorlalte principii fundamentale ale dreptului internațional, în primul rînd a egalității suverane, a egalității în drepturi a partenerilor la cooperare.

Respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului

A fost tratat în principalele sale aspecte, în cap. VIII de mai sus.

Respectarea cu buna credinţă a obligaţiilor asumate în conformitate cu dreptul internaţional

Este unul din principiile cele mai vechi şi mai importante pentru dezvoltarea unor relaţii trainice şi ordonate între state.

Este cunoscută, în primul rînd, norma *pacta sunt servanda*, care se referă la îndatorirea de a îndeplini cu bună credinţă obligaţiile decurgînd din tratatele internaţionale. Este vorba, desigur, de tratatele care sînt licite, respectiv care sînt conforme cu principiile şi normele general-recunoscute ca norme imperative ale dreptului internaţional. Documentele ONU se referă, desigur, în primul rînd la obligaţiile care decurg din Cartea ONU. Principiul se referă însă, în afară de normele convenţionale, la respectarea obligaţiilor care decurg pentru sttate din principiile şi normele general-recunoscute ale dreptului internaţional. Documentele ONU reiau, totodată, prevederea Cartei, conform căreia, în caz de conflict între prevederile diferitelor acorduri şi obligaţiile statelor decurgînd din Cartă, vor prevala prevederile Cartei.

Fiecare din aceste principii are o valoare universală, în sensul că se aplică în raporturile dintre toate statele şi în toate domeniile. În acelaşi timp, între aceste principii există numeroase legături şi interconexiuni. Ele nu pot fi nici înţelese, nici aplicate în mod izolat sau în opoziţie unul cu celălalt.

De aceea, documentele internaţionale prevăd că aceste principii reprezintă un tot şi că fiecare din ele se interpretează şi se aplică în contextul celorlalte.

CAPITOLUL XIV

Bibliografie

— Sistemul principiilor dreptului internaţional, coordonatori dr. Dumitra Popescu, dr. Adrian Năstase, Editura Academici, 1986;
— S. Calogeropoulos-Stratis, Le recours à la force dans la société internationale, Paris, 1986;
— Petre I. Rusu, Principiul respectării tratatelor, Editura ştiinţifică, 1992;

— Iftene Pop, Vecinătate și bună vecinătate în dreptul internațional, Editura științifică și enciclopedică, 1986 ;
— D.r. Ion Diaconu, Unele aspecte privind „pacta sunt servanda" ca normă imperativă a dreptului internațional contemporan, în R.R.S.I nr. 2—3 (16—17), 1972 ;
— Dr. Ion Diaconu, Unele aspecte privind formarea normelor cu caracter general în dreptul internațional contemporan, în R.R.S.I. nr. 2(8), 1970 ;
— Dr. Ion Diaconu, Paul Iliescu, Dumitru Negrea, Vasile Păcureţu — Nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța — principiu fundamental al dreptului internațional, în R.R.S.I. nr. 2—3 (20—21), 1973 ;
— Dr. Ion Diaconu, Relația dintre dreptul popoarelor de a dispune de ele însele și drepturile omului, Revista Comisiei Naționale a României pentru UNESCO, no. 3/1987 ;
— Grigore Geamănu, Principiile fundamentale ale dreptului internațional București, 1967 ;
— Al. I. Cristescu, Principiile relațiilor dintre state, București, 1971 ;

Convenții și alte documente internaționale

— Carta O.N.U. ;
— Delarația privind relațiile prietenești și cooperarea între state, adoptată de Adunarea generală prin rezoluția 2625 din 24 octombrie 1970 ;
— Declarația asupra principiilor care guvernează relațiile dintre statele participante la CSCE, parte din Actul final de la Helsinki din 1975 ;
— Documentul Conferinței de la Stockholm din 1984.

Tablă de materii

	Cuvînt înainte	5
Capitolul I	Dreptul internaţional: noţiune, definiţie, alte aspecte introductive	7
	Biblografie	18
Capitolul II:	Apariţia şi dezvoltarea dreptului internaţional — — privire istorică	20
	Bibliografie	44
Capitolul III:	Izvoarele dreptului internaţional	45
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	60
Capitolul IV:	Normele imperative în dreptul internaţional (jus cogens)	61
	Bibliografie şi convenţii internaţionale	71
Capitolul V:	Subiectele dreptului internaţiona	72
	Bibliografie şi convenţii internaţionale	102
Capitolul VI:	Populaţia în dreptul internaţional	104
	Bibliografie şi convenţii internaţionale	118
Capitolul VII:	Teritoriul în dreptul internaţional	119
	Bibliografie şi convenţii internaţionale	149
Capitolul VIII:	Drepturile omului	151
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	183
Capitolul IX:	Tratatul internaţional	185
	Bibliografie şi alte documente internaţionale	201
Capitolul X:	Reglementarea diferendelor internaţionale prin mijloace paşnice	202
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	214
Capitolul XI:	Organizaţiile internaţionale	215
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	236
Capitolul XII:	Norme de drept umanitar	237
	Bibliografie şi culegeri de texte	251
Capitolul XIII:	Răspunderea internaţională	252
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	271
Capitolul XIV:	Principiile fundamentale ale dreptului internaţional	273
	Bibliografie, convenţii şi alte documente internaţionale	283

Redactor P. Mihail
Tehnoredactor: ELISABETA ZDRU

Dat la cules 7.04.1993. Bun de tipar 7.05.1993.
Apărut 1993. Tiraj 10.000 ex. Coli tipo 18. Format 16/54×84.
Tiparul executat la S.C. „UNIVERSUL" S.A. sub comanda 595/1993.

Director al Casei de Editură și Presă „ȘANSA" S.R.L.
MIHAIL PIȘCOCI

LEI 1000

ISBN 973-95971-7-3